

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İSMAİL BEŞİKÇİ

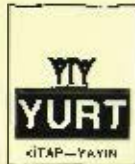
**TUNCELİ KANUNU
(1935)**

VE

DERSİM JENOSİDİ

**BİLİM YÖNTEMİ
TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA**

4

İSMAIL BEŞİKÇİ
TUNCELİ KANUNU
(1935)
VE
DERSİM JENOSİDİ

YURT KİTAP-YAYIN: 62

İSMAİL BEŞİKÇİ BÜTÜN ESERLER: 13

Yurt Kitap-Yayın'da Birinci Basım: Mart 1992

(Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi'nin ilk baskısı, Ekim 1990 tarihinde, İstanbul'da Belge Uluslararası Yayıncılık tarafından yayınlanmıştır.)

Dizgi : Yurt Kitap-Yayın

Baskı : Aydınlar Matbaacılık

Montaj : Mehmet Aydın

YURT KİTAP-YAYIN

GMK Bulvarı Onur İşhanı Kat: 7 No: 176

Tel: 417 35 49 KIZILAY ANKARA

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İSMAİL BEŞİKÇİ

TUNCELİ KANUNU (1935) VE DERSİM JENOSİDİ

**BİLİM YÖNTEMİ
TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA**

4

YAYINCININ NOTU

TUNCELİ KANUNU (1935) ve DERSİM JENOSİDİ daha önce Belge Uluslararası Yayıncılık tarafından Ekim 1990 tarihinde, İstanbul'da yayınlandı. Kısa sürede toplatıldı. Yazar ve yayıncı hakkında İstanbul DGM'nce 142/3-6'dan, "Basın yolu ile milli duyguları yoketmek ve zayıflatma amacıyla propaganda yapmak" iddiası ile ağır cezalar istendi. 10.5.1991 günü yapılan duruşmada "Sanıklar hakkında uygulanması istenen TCK.nun 142. maddesi 12.4.1991 günü yürürlüğe giren 3713 sayılı yasanın 23/C maddesi uyarınca yürürlükten kaldırıldığından, TCK.nun 2. maddesi gereğince sanıklar hakkına açılmış bulunan işbu kamu davasının ORTADAN KALDIRILMASINA,

Emanetin 1990/395 sırasına kayıtlı toplattırılmasına karar verilen kitapların sanıklara İADESİNE" denilerek dosya kapatılmıştır.

Kararın Esas No'su 1990/391, Karar No'su 1991/168'dir.

Yukarıda yazılanlar kesin hüküm oluşturmaktadır. Kitapların iadesine karar verilmiştir.

Ama 142. maddenin içeriği katbe kat ağırlaştırılarak, hukuka karşı hile yapılarak Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesine konulmuştur.

Elinizdeki kitap İsmail Beşikçi Bütün Eserler dizisinin 13. kitabıdır. Beşikçi'ye saygı, okura dostlukla...

YURT
KİTAP-YAYIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
12 Yıl 8 Ay Sonra	
İKİNCİ ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	14

I. BÖLÜM

OLGU V. TUNCELİ KANUNU	14
I. TUNCELİ KANUNU ile İLGİLİ	
MECLİS GÖRÜŞMELERİ	15
II. TUNCELİ KANUNU'NUN GEREKÇESİ	
"ESBABI MUCİBE LAYİHASI"	42
III. "İSLAHAT", "ASAYİŞ" ve "EŞKİYALIK"	
SÖZLERİNİN ANLAMLARI NEDİR?	50
A. "İSLAHAT"	50
B. "ASAYİŞ"	52
C. "EŞKİYALIK", "HAYDUTLUK"	53
IV. TUNCELİ KANUNU'NUN UYGULANMASI	54
A. GENEL MÜFETTİŞLİKLER	
NEDEN KURULDU?	54
B. GENEL MÜFETTİŞ (GENEL VALİ)	
ABİDİN ÖZMEN'İN DÜŞÜNCELERİ	63
C. TUNCELİ'NİN İDARESİ HAKKINDAKİ	
KANUN ile DÖRDÜNCÜ GENEL MÜFETTİŞLİK	
ARASINDAKİ İLİŞKİ	73

D. GENEL MÜFETTİŞLİKLER (GENEL VALİLER) HAKKINDA BAZI BİLGİLER.....	79
E. TUNCELİ KANUNU'NA İLİŞKİN OLARAK YÖNETİCİ KEMALİSTLERİN KÜRT SORUNU HAKKINDAKİ FARKLI İKİ GÖRÜŞÜ.....	90
V. JENOSİDİ MEŞRULAŞTIRICI BİR ARAÇ OLARAK TUNCELİ KANUNU	101
A. JENOSİD ÖNCESİNE AİT NURİ DERSİMİ'NİN ANILARI	101
B. NURİ DERSİMİ'NİN ANILARINI DOĞRULAYAN RESMİ YAYINLAR.....	109
C. JENOSİD UYGULAMALARI.....	122
D. BÖL-YÖNET SİYASETİNİN UYGULANMASI.....	130
VI. TUNCELİ KANUNU'NUN YAPILDIĞI ve UYGULANDIĞI SIRALARDA BÜROKRATİK İLİŞKİLER, TÜRKİYE'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ ve DIŞ BAĞLANTILARI	141
VII. "TUNCELİ KANUNU" NUN ve GENEL MÜFETTİŞLİKLERİN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI	173

II. BÖLÜM

YAŞANAN HAYAT ve GERÇEK SOMUTLAR KARŞISINDA PROFESÖRLERİN TUTUM ve DAVRANIŞLARININ ELEŞTİRİSİ	175
I. GENEL OLARAK	175
A. ÜNİVERSİTE KONFERANSLARI ve ÜNİVERSİTE HAFTALARI	180
B. ÜNİVERSİTE HAFTALARINDA NELER ANLATILYORDU.....	212

1. Ord. Prof. Besim Darkot	212
2. Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar	215
3. Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu	216
4. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Anıları.....	219
<i>C. TBMM'NDEKİ PROFESÖR MEBUSLAR</i>	225
<i>D. ÖTEKİ YAZARLAR</i>	231
II. PROF DR. FARUK EREM	236
III. ORD. PROF. DR. HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU	251
IV. TEMEL ÖZELLİKLERİNDEN BİRİ KÜRDİSTAN ÜZERİNDEKİ TÜRK SÖMÜRGEÇİLİĞİNİ ve ULUSLARARASI SÖMÜRGE STATÜSÜNÜ DESTEKLEMEK ve TEŞVİK ETMEK OLAN TÜRK PROFESÖRLERİ, TÜRK YAZARLARI FAŞİZME KARŞI ETKİLİ ve TUTARLI MÜCADELE YAPABİLİRLER Mİ?... 253	

III. BÖLÜM

JENOSİD KARŞISINDA KOMÜNİST ENTERNASYONAL'IN GÖRÜŞÜ	256

IV. BÖLÜM

SONUÇ	265

Tunceli Kanunu (1935) ve uygulaması, Türk sömürgeciliğinin boyutlarını, cüretini, Kürt ulusuna ve emekçi yığınlarına meydan okumasını göstermesi bakımından son derece önemli bir olgudur. Öte yandan, Tunceli Kanunu ve uygulamalarının, insanlar tarafından nasıl algılandığının ve kavranıldığının araştırılması da önemlidir. Bu konudaki inceleme, Türk üniversitesinin, Türk profesörlerinin, Türk yazarlarının, kısaca Türk düşüncesinin bilimsizliğini, olgulardan kopukluğunu, bilimsel düşünce sürecine darbeler vurmada ne kadar ileri gittiğini, ışıksızlığını, resmi ideoloji karşısındaki dalkavukluğunu göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. "Sol"un ve "sosyalist" hareketin, Tunceli Kanunu'nu ve uygulamalarını algılama ve kavrama biçimi ise en hafif ifadeyle utanç vericidir.

Tunceli Kanunu ve uygulaması, Cumhuriyet tarihinden seçtiğimiz beşinci olgudur.^(*) Araştırmada, kanunla ilgili meclis görüşmeleri, kanunun gerekçesi verildikten sonra, bu olguya ilişkin olarak, Türk üniversitesinin, profesörlerinin, düşünürlerinin ve yazarlarının Türk solunun görüşleri, olguyu nasıl algıladıkları ve kavradıkları ele alınıp eleştirilmiştir.

(*) Daha öncekiler için bk.

Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 1. Kürtlerin Mecburi İskânı, Yurt Kitap-Yayın, Ekim 1991, İstanbul, 205 s.

Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 2. Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorun, Yurt Kitap-Yayın, Kasım 1991, İstanbul, 216 s.

Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 3. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu, Yurt Kitap-Yayın, Aralık 1991, İstanbul, 248 s.

Bu arada, Kürdistan'daki, özel olarak da Dersim'deki jenosid uygulamaları çeşitli kaynaklardan yararlanılarak sergilenmeye çalışılmıştır.

Ankara, Nisan 1977

İSMAİL BEŞİKÇİ

12 Yıl 8 Ay Sonra İKİNCİ ÖNSÖZ

Bu inceleme 1977 yılının Nisan ayında basılmaya hazır bir biçimde Komal Yayınevi'ne teslim edilmişti. Lucien Ram-bout'nun, 1977 yılında yayınlanan, "Kürdistan (1918-1946)" isimli eserinin son sayfasında da, Komal Yayınevi'nin bir ila-nı olarak yakında yayınlanacağı duyurulmuştu. 1977, 1978, 1979, 1980 yıllarında çok da iyi anlayamadığım nedenlerden dolayı kitap yayınlanmadı. 12 Eylül dönemindeyse bu ih-malkârlık daha da kötü bir sonuca ulaştı. Çünkü, 1981 yılı başlarında, yayınevi bu incelemeyi kaybetti.

Bunun yazar için ne kadar büyük bir darbe olduğu açıktır. Moral bozucu, boğucu, ileriye dönük çalışmaları tı-kayıcı bir olgu...

Bu, yayınlanmak için hazırlanmış bir incelemeydi. 1976-1977 koşullarında yazılmıştı. 1977'de yayınlanacaktı. O günkü koşullarda yayınlanmaması büyük bir kayıp oldu.

Bu yeni inceleme ise yeniden yazım değildir. 1976-1977 yıllarında hazırlanan notlardan ve müsvevtelerden yararlanı-larak kaleme alınmıştır. Nottarda ve müsvevtelerde hiçbir değişiklik yapılmamıştır. 1977 koşulları dikkate alınmıştır. Bu bakımdan okuyucuların 1977 yılında yayınlanmış bir in-celemeyi okuyormuş gibi düşünmeleri ve davranmaları, o günkü koşulları dikkate almaları gerekir kanısındayım.

Bugünkü koşullarda böyle bir incelemeye girişmek, kuş-kusuz, daha farklı bir metni ortaya çıkarabilir. En azından bazı kavramlara, bugünün koşullarını dikkate alan anlam-lar yüklenebilir. Fakat daha önceki ve daha sonraki çalışma-ları dikkate alarak, incelemenin yeniden kaleme alınmasın-da, 1977 koşullarını göz önünde bulundurdum. O günkü notları ve müsvevteleri olduğu gibi kullandım. Böyle davran-mayı daha yararlı buldum.

Belge Uluslararası Yayıncılık'a bu incelemeyi gün ışığına çıkardığı için teşekkür ediyorum.

Ankara, Aralık 1989.

İSMAİL BEŞİKÇİ

Bundan önceki araştırmalarda^(*) Tek Parti döneminde anayasanın uygulanmadığını, CHF Tüzüğü'nün anayasanın çok üstünde duran ve daha bağlayıcı bir siyasal belge olduğunu belirtmiştik. Anayasanın uygulanmayışını, CHF Tüzüğü başta olmak üzere çeşitli olgular aracılığı ile göstermek mümkündür. CHF Tüzüğü, idarenin, CHF'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı Büyük Şef'in "Yüce İrade"sine bağlı olduğunu, bunun dışında hiçbir hukuki kayıt ile bağlı olmadığını göstermektedir. Tunceli Kanunu ve uygulaması ile "Otuzüç Kurşun" olayı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

-
1. **Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 1 Kürtlerin Mecburi İskanı, Yurt Kitap-Yayın, İstanbul 1991, 205 s.; Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 2 Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu, Yurt Kitap-Yayın, İstanbul 1991, 216 s.; Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 3, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu Yurt Kitap-Yayın, İstanbul 1991, 248 s.**

OLGU V. TUNCELİ KANUNU¹

Bilim yönteminin Türkiye'deki uygulaması ile ilgili birinci araştırmada² Mecburi İskân Kanunu üzerinde dururken, önce kanunun maddelerini belirtmiş, sonra da gerekçesini vermiştik. Daha sonra da kanunun TBMM'deki görüşülmesini ele almış, son olarak da uygulaması ile ilgili bilgiler vermiştik.

Tunceli Kanunu'nun bir özelliği var. Bu kanun teklifi TBMM'ne geldiği gibi kabul edilmiştir. Maddeler üzerinde hemen hemen hiçbir görüşme yapılmamış, hükümet teklifi olduğu gibi kabul edilmiştir. Bu bakımdan burada ilk önce meclis görüşmeleri, sonra kanun teklifinin gerekçesi, daha sonra da uygulaması üzerinde duracağız. Bu kanun teklifinin görüşülmesi ile ilgili TBMM zabıtları verilirken, kanunun maddeleri de verilmiş olacaktır.

-
1. Tunceli Kanunu, (Tunceli'nin İdaresi Hakkında Kanun), Kanun No 2884, Kabul Tarihi 25 Kanunevvel 1935, Resmi Gazetede neşir tarihi 2 Kanunisani 1936 Resmi Gazete Sayı No: 3195, Üçüncü Terip Düstur Cilt 17 Başvekalet Matbaası, Ankara 1936, s. 165-170.
  2. **Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 1 Kürtlerin Mecburi İskânı**, Yurt Kitap-Yayın, İstanbul 1991, 205 s.

I. TUNCELİ KANUNU İLE İLGİLİ MECLİS GÖRÜŞMELERİ

Tunceli Kanunu ile ilgili meclis görüşmelerinin tamamı aşağıya alınmıştır. Görüşmeler ile ilgili veya kanunun maddeleri ile ilgili açıklamalar dipnotları aracılığı ile yapılacaktır.

"14- Munzur vilayeti teşkilat ve idaresi hakkında kanun layihası ve Dahiliye, Milli Müdafaa, Adliye ile Bütçe encümenleri mazbataları. (1/304)³

DAHİLİYE V. ŞÜKRÜ KAYA- (Muğla)- Tunceli adı ile şimdi teşkil edilecek vilayetin ve o bölgenin eski ismi Dersim'dir. Dersim eski zamanda da muayyen bir mıntıkaya verilmiş bir isim değildir. Fakat bugünkü idare bakımına göre Dersim'in mesaha sathiyeti, uzunluk itibarile 90, genişlik itibarile 60 olarak heyeti umumiyesi 450-500 kilometrekaredir. Yüksek dağları, derin dereleri ve geniş vadileri vardır. Ve bu bölgenin kısmı azamı taşlık ve kayalıktır. Sakinleri 65-70 bin nüfustan ibarettir. Aslen Türk unsuruna mensup bir kitledir.⁴ Bu bölgenin ilk Türk tarihinde resmi olarak teması Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim'in muharebeleri zamanına

-
3. **TBMM Devre V İçtima 1** (21. İnkad) 161-218, Cilt 7, Ankara 1935, s. 175-181.
  4. Kanun, Kürt unsuru tamamen yok etmek için getirildiği halde, Kürtler için, "aslen Türk asıllıdır" demeyi de ihmal etmiyor. Kürdistan'daki Türk sömürgeciliğinin en önemli özelliklerinden birinin, Kürt topraklarını ve Kürdistan kişiliğini, Kürt ulus varlığını kabul etmemek, reddetmek suretiyle gasp etmiş olmasıdır. Dersim'in asli unsuru Türktür, demekle, tarihin ilk çağlarından itibaren Türklere ait olduğu anlatılmak isteniyor.

Böyle bir duruma sömürgeci uygulamaların hemen hemen hepsinde de rastlamak mümkündür. Özellikle Portekiz ve İspanyol sömürgeciliklerinde, Portekizliler Mozambik, Angola, Gine Bissau gibi ülkelerin kendi toprakları olduğunu sık sık belirtmiş, sömürgeci olmadıklarını söylemişlerdir. Örneğin Mozambik'in 500 yıldan fazla bir zamandır kendilerine ait olduğunu iddia etmişlerdir. Bk. Eduardo Mondlane, **Mozambik Kurtuluş Mücadelesi**, Yöntem Yay. İstanbul 1975 s. 26.

tesadüf ediyor.⁵ Ondan sonra memleketin birçok kısımlarındaki usulü idare gibi o da yerli ağalara ve beylere verilerek idare olunuyordu.⁶ Tanzimatta vilayet teşkilatı yapıldığı zaman burada da vilayet teşkil ediliyor. Fakat her nasılsa, ihmal, Dersim'i olduğu gibi bırakıyor.⁷ Bugün oranın içtimai teşkilatı kurumu vüstai bir teşkilattır. Yani birtakım parçalara ayrılmıştır. Bunlar hususatı medeniye, hukukiye ve hatta cezaiyelerini kendi aralarında görürler. Bugün burası 91 aşirete münkasemdir. 1876'dan bugüne kadar muhtelif zamanlarda Dersim üzerine 11 harekâtı askeriye yapılmıştır.⁸ Halkı cahil biraz da toprağın fakirliği dolayısıyla halkı fakir olur ve elinde silahı bulunursa tabii böyle bir yerde vukuat eksik olmaz.⁹ Böyle yerler her medeni memlekette bulunabilir. Fransa'da, İtalya'da, Yunanistan'da böyle yerler vardır. Aşağı yukarı her memleketin elinde böyle geri kalmış yerleri vardır. Burada zu-

-
5. "Asli unsuru Türk olan" Dersim'in Türk tarihi ile Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim arasındaki savaşlar sırasında temasa geldiği belirtiliyor. Peki, bu temastan önce, Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden önce, Dersim'in yerli ahalisi kimlerdir?
  6. Osmanlı tımar sisteminin dışındaki durum anlatılmak isteniyor. Osmanlı Sarayına karşı özerkliği olan Kürt hükümetleri, Kürt şancakları, kendileri tarafından yönetilirdi.
  7. CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın anlatımı çok ilginçtir. "Dersim her nasılsa geri kalmıştır" diyor.
  8. CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, yani, 1876'dan günümüze kadar, muhtelif zamanlarda, Dersim üzerine 11 askeri harekât yapıldığını söylüyor. Neden yapıldığını açıklamıyor. Demekki Cumhuriyetin Dersim politikası Osmanlı politikasının bir devamıdır.
Dersim'e karşı sürdürülen askeri hareketler 1860 yıllarından itibaren yoğun bir biçimde başlamıştır. Bu akınlar için bk. Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**. Ani Matbaası, Tiele Cad. Halep, 1952, s. 75-258.
  9. "Halkı cahil, fakir, toprakları verimsiz, eli silahlı" bu neyi anlatır. Halk neden cahildir? Neden Fakirdir? Toprakları verimsizse, buna karşı ne tür tedbirler alınmıştır? Neden silahlıdır? Osmanlı döneminde Dersim üzerine 11 askeri harekatta bulunulmasının nedeni nedir? Cumhuriyet'te bu politika neden sürdürülüyor?

hür eden vukuatlar müteaddid harekâtı askeriyeyi icab ettirmiş, yukarıda da arz ettiğim gibi 1876 senesinden beri bugüne kadar muhtelif tarihlerde muhtelif kuvvetlerle on bir harekâtı askeriye yapılmıştır.¹⁰ Fakat bu harekâtı askeriye muayyen bir gayeyi istihdaf ettiği için asker geri alınmış, asıl harekâtı askeriyeyi icab ettiren hastalık, ne tahlil ne tedavi edilmemiştir.¹¹ Yalnız hafifletilmiştir. Cumhuriyet devrinin, şiarı, memleketin esaslı ihtiyaçlarını esasından tedavi etmek ve asıl hastalığı tedavi eylemek olduğu için burada da medeni usullerle bir tedbir düşündü ve bu program ile memleketin her yerinde olduğu gibi buraların da Cumhuriyetin feyizlerinden istifade etmesini temin edecektir. Şimdi müzakere edilecek kanun böyle bir kanundur.¹² Orada anormal bir şey yoktur. Efkârı umumiyeğe arz etmek isterim ki, memleketimizde bir anormal vaziyet yoktur.¹³

BAŞKAN- Heyeti umumiyesi hakkında söz isteyen yoktur. Maddelere geçilmesini kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

-
10. CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Dersim üzerine 11 askeri harekât yapıldığını ikinci kere kaydetmesi ilgi çekicidir.
  11. Burada, "askeri harekâtı gerektiren muayyen gaye" ve "askeri harekâtı icabettiren asıl hastalık" deyimleri üzerinde dikkatle durulmalıdır. Askeri harekâtı icabettiren hastalık olarak Kürt ulusal varlığı tespit edilmiştir. Kürt unsurunu, Kürt ulusal varlığını yok etmedikçe, askeri harekâtı gerektirecek olaylar daima olur, denmektedir.
  12. Dersim'in İdaresi Hakkında Kanun Tasarısı, medeni olmanın bir gereği, medeni usulleri uygulamanın bir sonucu olarak sunulmaktadır.
  13. CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, normal olmayan bir sürü durum sıraladıktan sonra, anormal bir durum yok, "efkârı umumiyeğe arz etmek isterim ki anormal bir durum yok" demektedir. Bu ifade bile, siyasal iktidarın, normal olmayan bir hazırlık içinde olduğunu, endişelerini ve korkularını dile getirmektedir.

Tunceli Vilayetine İdaresi

Hakkında Kanun

İdari Kısım

MADDE 1- Tunceli vilayetine ordu ile irtibatı baki kalmak ve rütbesinin selahiyetini haiz bulunmak üzere komutan rütbesinde bir zat vali ve kumandan seçilir.¹⁴

Vali ve kumandan usulü veçhile Milli Müdafaa Vekâleti'nin muvafakati alınmak şartile Dahiliye vekilinin inhası ve İcra Vekilleri Heyeti kararile tayin olunur.

Bu vali ve kumandan teşkil edilen Dördüncü Umumi Müfettişliğin de Umumi Müfettişidir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 2- Vali ve kumandan vilayet umur ve muamelatında ve vilayet memurları hakkında vekillerin kanunen haiz oldukları bütün selahiyetleri haizdir.

Vali ve kumandan lüzum gördüğü takdirde vilayeti teşkil eden kaza ve nahiyelerin hudud ve merkezlerini değiştirir ve keyfiyeti Dahiliye Vekâleti'ne bildirir.¹⁵

14. Hükümet Dersim için ayrı bir yönetim düşünmekte ve bunu kanunileştirmek, hukukileştirmek istemektedir. Teşkil edilen Tunceli vilayetine başına Vali olarak korgeneral rütbesinde bir asker getirilmektedir. Bu korgeneral bölgenin valisi ve bölgedeki askeri birliklerin kumandanıdır. Bu vali ve komutan aynı zamanda 4. Umumi Müfettişliğin de Umumi Müfettişidir. Tek Parti döneminde valiler aynı zamanda CHP İl Başkanlarıdır. Fakat, 1930-1939 yılları arasında CHP'nin Kürdistan'da teşkilatı olmadığı için bu ilişki biçimi görülmemektedir.

15. Tunceli vilayetine tayin edilen vali ve komutanın son derece geniş yetkilerle donatıldığı bu maddeden açıkça anlaşılmaktadır. Bu kişinin, vilayetin memurlarını tayin etmek, kaza ve nahiyelerin hudut ve merkezlerini değiştirmek gibi önemli yetkileri de vardır. Bunların bazıları bakanların yetkilerini bile aşan yetkililerdir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

MADDE 3- Bu vilayetlerin kaza kaymakamları ve nahiye müdürleri usulü dairesinde Milli Müdafaa Vekâleti'nin muvafakati alındıktan sonra vali ve kumandanın inhası ve Dahiliye Vekilinin tasvibi üzerine karamame ile ve orduya irtibatları baki kalmak şartile muvazzaf subaylardan dahi tayin olunabilir.

Bunların ve vilayet kadrosunda iş gören subayların hak ve kıdemleri mahfuzdur. Buradaki hizmetleri askeri hizmetten sayılır ve maaşları rütbelerine göre Milli Müdafaa Vekilliği bütçesinden verilir.¹⁶

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

MADDE 4- Tayini vali ve kumandana ait memurların ve mustahdemlerin harcirahları geldikleri yerden memur oldukları mahale kadar verilir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

MADDE 5- Vali ve kumandan vilayette kullanılan askeri memurlar hakkında inzibati bakımdan askeri kanunların kendisine verdiği disiplin selahiyetini kullanır.

Diğer memurlar hakkında da ihtar ve tevbih cezalarından başka kanunların inzibat komisyonlarına verdiği maaş katı, kıdem tenzili selahiyetlerini de resen kullanır ve bu cezalar sicile geçer. Sınıf tenzili ve memuriyetten ihraç cezaları inzibat komisyonu kararla tatbik edilir.

-
16. Tunceli vilayetine tayin edilen kaymakam ve nahiye müdürlerinin muvazzaf subaylardan da tayin olunabileceği söyleniyor. Kaymakam ve nahiye müdürü tayininde bile vali ve komutanın inhasının (teklifinin) aranması yetkinin büyüklüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Hakimler kanunu hükümleri mahfuzdur. Ancak vali ve kumandan adliye memur ve kâtipleri hakkında hakimler kanunu hükümlerine göre bunların amirleri tarafından verilecek cezaları dahi tatbika selâhiyetlidir.¹⁷

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 6- Bu vilayette umumi meclis vazifesini valinin veya tevkil edeceği zâhın riyaseti altında vilayet idare heyeti azalan ile kaza kaymakamlarından mürekkeb bir heyet görür. Daimi encümen işini valinin veya tevkil edeceği zâhın riyaseti altında defterdar, maarif müdürü, nâhîa başmühendisi veya bunların vazifelerini görenlerden mürekkeb bir heyet görür. İdarci hususiye vilayet kanununun diğer hükümleri meridir.¹⁸

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 7- Vali ve kumandan lüzum gördüğü belediyelerde reislik vazifesini kaymakamlara ve nahiye müdürlerine verebilir.¹⁹

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

-
17. Vali ve kumandanın adliye memur ve kâtiplerin bile amirleri tarafından verilecek cezaları verme yetkisine sahip olması, yetkisinin nerelere kadar uzandığını göstermektedir.
  18. Vilayet idare heyetinin ve daimi encümeninin kuruluşuna dikkat etmek gerekir.
  19. Vali ve kumandan istediği zaman, belediye reisliklerini de kaymakam nahiye müdürlerinin yetkisine verebilir.

Adli Kısım
Birinci Fasıl
Hazırlık Tahkikatı

MADDE 8- Hazırlık tahkikatında Cumhuriyet müddeiumumileri şahitleri celpname ile davet ederler. Davete itaat etmeyenlerin kanuni akibetleri dahi celptamede gösterilir.²⁰ Acele olan mevkufu işlerde Cumhuriyet müddeiumumisi celpname tebliğ etmesizin mahkemenin kurulduğu merkez haricinde bulunan şahitler için ihzar müzekkeresi verebilirler. Şu kadar ki bu müzekkere ile ihzar edilenlere Cumhuriyet müddeiumumiliğince celpname ile gelen şahitler hakkındaki muamele tatbik olunur.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 9- Cumhuriyet müddeiumumileri hazırlık tahkikatında hakimlerin sahip oldukları yetkileri kullanırlar.²¹

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Teşkilat kanununa rey vermeyen var mı? Rey toplama muamelesi bitmiştir.

MADDE 10- Hazırlık tahkikatında Cumhuriyet müddeiumumileri maznunları ve şahitleri ayrı ayrı veya toplu olarak birbirleri ile yüzleştirebilirler.²²

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

-
20. Kanun, celptamaya itaat etmeyenlerin kanuni akibetlerini gösteriyor. Bu, kanunun bünyesindeki keyfi muameleyi, keyfiliğin kanunileştirilmesini göstermektedir.
  21. Hazırlık tahkikatında, Cumhuriyet savcılarının, hakimlerin sahip oldukları yetkilere sahip olduklarını gösterir. Demekki savcılar tutuklama yetkisine haizdirler.
  22. Cumhuriyet savcılarına verilen görevlerin, istihbarat elemanlarına verilen görevleri hatırlatması ilgi çekicidir.

İkinci Fasıl

Amme Hukuku Davası

MADDE 11- Cumhuriyet müddeiumumileri ilk tahkikata tabi tutulmaya lüzum görmedikleri işleri iddianame ile doğrudan doğruya mahkemeye verebilirler. İlk tahkikat icrası kanunen mecburi olan suçlarda dahi müddeiumumiler bu selahiyeti istimal edebilirler.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 12- Dava açılması izine bağlı olan işlerde izin verme selahiyeti vali ve kumandanındır.²³

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Üçüncü Fasıl

İlk Tahkikat

MADDE 13- Hakimin reddine dair olan dileğin kabul edilmemesine ait olan kararlar katidir.²⁴

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 14- Hazırlık tahkikatında Cumhuriyet müddeiumumileri tarafından kâtip huzuru ile yapılan tahkik işleri ilk tahkikatta tekrarlanmaz.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

---

23. Vali ve kumandanın Bakanların yetkilerine haiz oldukları bir kere daha ortaya çıkmaktadır.

24. Bu hükmü, hakim reddedilemez, şeklinde anlamak gerekir.

MADDE 15- İlk tahkikatın açılması kararı aleyhine itiraz edilemez.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 16- 12'nci maddedeki selahiyete sorgu hakimi de haizdir.²⁵

RAİF KARADENİZ- (Trabzon)- Bu maddedeki 12 rakamı 10 olacaktır. Çünkü numaralar değişmiştir.

BAŞKAN- Tashih ettik. Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 17- Cumhuriyet müddeiumumileri ilk tahkikat sonunda iddianamelerini iki gün içinde yazmaya mecburdurlar.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 18- İddianame maznuna tebliğ edilmez.²⁶

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 19- Ağır cezayı müstelzim suçların tahkikatı mevkufen yapılır ve bu mevkuların duruşmadan evvel tahliyelerine dair olan kararlar ancak valinin muvafakati ile icra olunur. Bu tahliye kararlarının tasdikine karşı itiraz edilemez.²⁷

-
25. Bu madde savcıların yetkilerinin hakimlerin yetkilerinden daha geniş olduğunu göstermektedir. Önce, Cumhuriyet savcılarına yetkiler vermekte, sonra da, bu yetkilere sorgu hakimleri de haizdir, demektir.
26. İddianamenin maznuna (sanığa) tebliğ edilmeyeceği bu kanunun ilgi çekici hükümlerinden biridir. Demekki, herhangi bir kişi göz altına alınacak veya tutuklanacak, fakat suçunu, ne gibi fiillerle itham edildiğini bilemeyecek. Bunları ilk defa mahkemede duyacak. Bu, sanıkları gafil avlamayı amaç edinmiş bir hükümdür.
27. Vali ve kumandanın yetkilerinin siyasi olduğu bu maddede ortaya çıkmaktadır.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

MADDE 20- Eski haline getirme talebinin
reddine dair kararlar katidir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

MADDE 21- İlk tahkikat sırasında verilen
tevkif kararlarına maznun tarafından itiraz edi-
lemez.²⁸

Dördüncü Fası Duruşma

MADDE 22- Suçların tespitine dair olan za-
bıt varakaları:

1. Hangi senenin hangi ay ve gününde, ne-
rede tanzim olunduğunu ve yazarların
resmi sıfat ve hüviyetlerini;
2. Vaka ve delilleri ve suçu vücuda getiren
eşya ve alet vesairenin mahiyet ve miktar
ve vasıflarını ve nerede ve ne suretle gö-
rölüp zaptedilmiş olduklarını;
3. Maznunun isim ve hüviyet ve sıfat ve
mahalli ikâmeti ile ifadesini muhtevi ol-
mak lazımdır.

Zabıt varakasını tanzim eden memur ile
maznun ve hariçten hazır bulunan en az iki
kimse tarafından imza edilir. Bu şartları tama-
men haiz olan zabıt varakaları sahteliği sabit
oluncaya kadar muteberdir.

Maznun zabıt varakasını imzadan çekinirse
sebebini el yazısı ile varakanın altına yazıp im-
za eder. Yazı bilmezse çekinme sebebi hazır
olanlar tarafından yazılarak imza edilir. Sebe-
siz istinkâf halinde de keyfiyet bu veçhile tespit

---

28. Sanığın ne kadar ağır baskılar karşısında kaldığı iyice ortaya çık-
maktadır.

olunur. Sebep bildirilirse mahkeme o sebeplerin mahiyetine göre tahkikat yapabilir. Bu zabıt varakasının sahteliğini iddia eden maznun mahkemeye sahtelik hakkında kanaat verecek deliller göstermeye mecburdur. Maznun iddiasını haklı gösterecek sebepler karşısında zabıt varakasını imza etmiş olan şahitler dinlenir ve iktiza eden diğer deliller de toplanır. İş süruncemede bırakmak kasdı ile sahtelik iddiasında bulunanlara yol gösterenlerden 100 liradan aşığı olmamak üzere ağır para cezası alınır. Bu kimseler avukat veya dava vekili iseler haklarında mercilerince ayrıca inzibati ceza da tatbik olunur.²⁹

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 23- 13, 19 ve 21'nci maddeler hükümleri duruşmada da tatbik olunur.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 24- Gecikmesinde zaruret bulunan haller dışında mahkeme icap eden tebliğleri yaptırarak iddianamenin verilmesinden itibaren nihayet beş gün içinde duruşma yapar.

Maznun, subut delilleri ile birlikte mahkemeye verilirse hemen duruşma yapılarak hüküm verilir. Mani sebepler olmadıkça duruşma bir celsede bitirilir. Cumhuriyet müddeiumu-

---

29. Bu maddede, belirtilen bütün unsurların, anti-demokratikliği ve keyfiliği yanında, para cezalarının da ne kadar ağır olarak tespit edildiği de dikkati çekmektedir. Bu dönemde köylünün ürettiği buğdaya verilen para kilo başına 3-4 kuruş civarındadır. (Şevket Raşit Hatiboğlu, *Türkiye'de Zıralı Buhran*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından, Ankara, 1936, s. 41) Demekki köylü bir cezayı ödeyebilmek için 3000 kilo civarında buğdayı satmak zorundadır. Yani kendi tüketiminin dışında bu kadar buğdayın satış gücüne sahip olmalıdır.

missi de iddianameyi aynı celsede beyan etmeye mecburdur.³⁰

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 25- Talik ve tehir müddetleri zaruret olmadıkça beş günü geçemez.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 26- Cumhuriyet müddeiumumisinin muvafakatile şahitlerin Cumhuriyet müddeiumumileri veya sorgu hakimi tarafından zapt edilmiş olan ifadelerinin okunması ile iktifa olunabilir.³¹

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 27- Delillerin toplanmasından sonra Cumhuriyet müddeiumumisi iddiasını hemen bildirir. Duruşmanın müteaddid celseler sürmüş olması ve evrakın tetkike muhtaç olması gibi sebeplerle iddiasını serdetmek için Cumhuriyet müddeiumumisine nihayet beş gün müsaade edilebilir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 28- Maznun ve müdafisine müdafalarını hazırlamaları için nihayet iki gün müsaade olunabilir. Hüküm, duruşmanın hitamından itibaren nihayet üç gün içinde bildirilir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

30. Duruşmaların bir celsede bitirilmesi gerektiği konusu üzerinde durulmaktadır. Bu, mahkemenin savunmaya hiçbir zaman itibar etmediğini göstermektedir.

31. Duruşmalarda, Cumhuriyet Savcılarında bazı safhalarda, hakimlerin çok çok üzerinde yetkiler verildiği dikkati çekmektedir.

MADDE 29- İlbaylık içindeki ceza muhakemelerinden verilen hükümler temyize tabi olmayıp katidir.³²

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 30- Menkul ayn davaları ve icar müddeti biten mecurun tahliyeti davaları ve üç yüz lirayı geçmeyen alacak davaları üzerine verilen hükümler kati olup temyize tabi değildir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Beşinci Fasıl Türlü Hükümler

MADDE 31- Vali ve kumandan emniyet ve asayiş noktasından lüzumlu görürse vilayet halkından olan ferdleri ve aileleri vilayet içinde bir yerden diğer yerlere nakletmeye ve bu gibilerin vilayet içinde oturmalarını men etmeye selahiyetlidir.³³

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 32- Vali ve kumandan herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın tehirine ve cezaların teciline selahiyetlidir.³⁴

---

32. Bu mahkemeden verilen hükümlerin kati olup temyize tabi olmadığı belirtilmektedir. Kanunun dikkatle üzerinde durulması ve incelenmesi gereken maddelerinden biri de budur. Bu hüküm, mahkemenin siyasi karakterini ve yargılamanın siyasi niteliğini göstermesi bakımından önemlidir.

33. Vali ve kumandanın yetkisi burada bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Vali ve kumandan istediği zaman istediği fertleri, aileleri veya köyleri vilayet içinde başka bir yere veya vilayet dışına sürgüne göndermeye yetkilidir. Bu da İçişleri Bakanı'nın veya Bakanlar Kurulu'nun sahip olduğu bir yetkidir.

34. Mahkemelerin siyasi niteliği bir kere daha ifade edilmektedir. Vali

Bu tehir veya tecil mürürü zamanın işleme-
sine mâni olmaz.

HÜSNÜ KİTABÇI- (İzmir)- Mevzuun ehemmiyeti dolayısıyla kendimde birkaç söz söylemek mecburiyetini gördüm. Adliye encümeninin mazbatasını dikkatle okudum. Azlık tarafından dermeyeran edilen rey vardır ki 32 ve 33'üncü maddelere muhaliftirler. Azlık tahkikatın tehirini ve cezanın tecilini ve idamın infazını Büyük Millet Meclisi'nin vazife ve selahiyetleri cümlesinden telakki etmiş ve yeni konulan hükümlerin Teşkilatı Esasiye Kanunu'na muhalif olduğunu bildirmiştir.

Çokluk ise bunun aksine bir rey dermeyeran etmiştir. Fakat haddi zatında çokluğun mütelaası da azlığın fikrini kabul ve teyid eder mahiyettedir. Diyorlar ki: (Filhakika Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 26'ncı maddesi sarihtir) Sarihtir, ne demektir? Yani tahkikatın tehiri, mücazatın (cezanın) tecili, idam hükümlerinin infazı doğrudan doğruya bizzat Meclisin selahiyeti dairesindedir, demektir. Bu hüküm sarihtir, dedikten sonra bunun neticesini de kabul etmek zarurî iken, buna bir ka-

---

ve kumandan, herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın tehirine veya cezaların teciline selahiyetlidir. Haklarında takibat tehir edilen kimseler kimler olabilir? Bunlar başta Kürtlüklerini reddederek Türk olduklarını söyleyen ve Türk olduklarından dolayı mutlu olduklarını söyleyen ve buna hükümet kuvvetlerini inandıran kimselerdir. Bu olay, Kürdistan'da yerli ajan sınıfının nasıl doğduğunu anlatması bakımından önemlidir. Bu kişiler merkezi otoritenin, kendilerine sunduğu ajanlık görevlerini kabul ederek, haklarında yürütülen takibatın ve cezadan kurtulmuşlardır. Cezaların affı, tecili veya değiştirilmesi, hafifletilmesi, aslında, TBMM'ne ait bir yetki ve görevdir. Tunceli vilayetine tayin edilen vali ve kumandan, 1924 Anayasası'nda yazılı hükme (md. 26) kesinlikle aykırı olarak, TBMM'ne ait olan bu yetki ile donatılmış.

Bu maddenin nasıl uygulandığına dair şöyle bir örnek verebiliriz: Seit Rıza'nın oğlu Bra İbrahim'i bir tuzak sonucu yakalamışlardır. Hakkında dava açılacağını ve kurşuna dizileceğini söylemişlerdir. Eğer hükümetle birlikte çalışırsa davanın düşeceğini de vurgulamışlardır. Bra İbrahim sömürgecilerin ajanı olmayı kabul etmemiştir. Kurşuna dizilmiştir. Bk. Dipnotu 118

çamak yolu bulmuşlar; (... ancak memleketin herhangi bölgesinde istisnai hadiseler baş gösterir ve normal hayat için yapılmış kanunlar bu hadiselerin bertaraf edilmesine kâfi gelmezse ne yapılacaktır?) Teşkilatı Esasiye vazilerinin böyle bir hali düşünerek hüküm koyduklarını ve Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 86'ncı maddesinde böyle bir vaziyeti derpiş etmiş bulunduğunu söylüyorlar ki, bu madde idarei örfiye halinden bahsetmektedir.

Muhterem arkadaşlarım bilirler ki istisnai herhangi bir hüküm mevridine maksur olur (amacı daraltır). İdarei örfiyeyi icap ettiren sebepler tetkik olunursa görülür ki, bunlar ansızın zuhur eden ve alefevr itti hazı lazım gelen tedbirlerle önlenmesi mümkün olan hallerdir. Elyevm böyle bir hal yoktur. Nasıl ki Dahiliye Vekili de bu bölgedeki vaziyetin normal olduğunu söylediler ve zaten olsaydı idarie örfiye ilan edilirdi.³⁵ Bunu alefevr icab eden (acele kabulü gereken) tedbirle de önlemek mümkündür. Binaenaleyh burada idarei örfiyeyi icap ettirecek istisnai ahval bulunmadığını söylediler.

Çokluğun ikinci bir istinad noktası da mukaddema (önceki) Meclisin kabul etmiş olduğu 595 numaralı bir kanundur. O kanun sefer halinde kumandanlara idam selahiyetini de veriyormuş. Teşkilatı Esasiye'nin 103'üncü maddesi sarihtir: (Teşkilatı Esasiye'ye muhalif olan kanunların hükmü yoktur.) Nihayet batıl makisünaleyh olmaz.

Belediye İstimlak Kanunu'nu kabul ettiğimiz sırada, layihada bedellerin bono ihraç etmek suretile tediye edilmesine dair bir fıkra vardı ki Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bu bedellerin peşinen verilmesini âmir olan hükmüne muhalif idi. O zaman şimdi konuştuğumuz kanunun mazbata muhariri bulunan arkadaşımız bi-

---

35. Milletvekilliğin bu beyanı çok ilginçtir. Bu onun konuştukları işin farkına varmadığını gösteriyor. Son derece anormal bir durum konuştukları halde, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı'nın konuşmalarına inanarak, anormal bir hal yoktur, demektedir. Aslında, konuşulan konu, Örfi idareden çok daha ileri bir düzendir. Keyfi bir düzeni kanunileştirmek çabasıdır.

hakkın ve çok vakıfane mütelaat serdile o fıkranın layi-
hadan çıkarılmasını istemiş ve Heyeti Celile de bu mü-
teleatı çok doğru bulmuş ve parası verilmeden hiçbir
şey istimlak edilemez, demişti. Bu mesele ondan da-
ha da az haizi ehemmiyet midir? Bence Teşkilatı Esa-
siye'nin her hükmü birbirinden daha mühimdir.

Şimdi Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 26'ncı madde-
sinin sonunu okuyacağım: Mahkemelerde kesbi kati-
yet etmiş olan idam hükümlerini bizzat kendisi infaz
eder, diyor. Bu şekilde olduktan sonra nasıl olur da biz
bu hakkı herhangi bir kumandana verebiliriz. Bu an-
cak Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun usulü veçhile tadi-
linden sonra kabil olabilir.³⁶ Bu yapılmadıkça bu mad-
denin ve bundan sonra gelecek maddenin kabulüne
bendeniz imkân göremiyorum. Onun için de bir takrir
veriyorum.

RAİF KARADENİZ- (Trabzon)- Arkadaşım, layiha-
nın 34'ncü maddesini Teşkilatı Esasiye Kanunu ile ka-
bili telif görmediler. 35'inci madde de aynı mahiyette
olduğu için her ikisi hakkında zannederim bu mütelea-
da bulunuyorlar. Teşkilatı Esasiye Kanunu'na muhalif
bir kanun yapıyor gibi gerek efkarı umumiyede ve ge-
rek meclis muhitinde his olunur olunmaz bir hava için-
deyiz. Arkadaşım dediler ki: Belediye İstimlak Kanu-
nu'nda böyle bir madde yazılmıştı. Teşkilatı Esasiye
Kanunu'na muhalif olduğunu, şahsımı kâşdederek mü-
dafaa ettiğimi hatırlattılar. Şimdi bu maddenin Teşkilatı
Esasiye Kanunu'na muvafık olduğunu nasıl müdafaa
edeceğimi soruyorlar. Bir defa şu malum olmalıdır ki,
biz Teşkilatı Esasiye Kanunu'na beslenmesi lazım ge-

36. Kanun tasarısının 32. maddesi üzerinde görüşlerini bildiren Muğla
Milletvekili Hüsnü Kitapçı'nın konuşması gayet açıktır. Hüsnü Kitap-
çı, vali ve kumandanın adam asmasına karşı değildir. Vurgulamaya
çalıştığı husus, anayasanın bu eyleme göre değiştirilmesidir. Yani,
bazı durumlarda, vali ve kumandanın adam asmaya karar verebile-
ceklerini ve bunu infaz edebileceklerini kabul etmekte, anayasaya
bu eylemi ifade edecek hüküm konulmasını yani anayasanın de-
ğiştirilmesini istemektedir. Zira anayasanın 26. maddesine göre bu
yetkiler TBMM'ne aittir.

len hürmeti ve verilmesi lazım gelen ehemmiyeti hiçbir zaman ihmal etmedik ve bu maddeleri hiç şüphe yok ki bir kimsenin hatırı için kabul etmedik. Yalnız, memleketin, yüksek menfaatını bir tarafa koyduk ve diğer tarafa da kanuni mevzuatımızı koyduk ve Teşkilatı Esasiye Kanunu'na karşı beslenmesi lazım gelen prestij ve hürmeti de göz önünde tutarak düşündük ve bu neticeye vasil olduk.

Mazbatada, 'Filhakika, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 26'ncı maddesi sarihtir' demekten maksat, yani bu madde yerindedir, hükmü doğrudur, buna muhalif kanun yapılamaz, demek değildir.³⁷ İtirazı, muhalif kalan arkadaşların noktai nazarını izah etmek için ifadeye öyle başlanmıştı.

Filhakika bu, böyledir. Fakat diğer taraftan da şu madde şöyledir, denilmektedir.

Arkadaşlar, takdir buyurursunuz ki kanunun hâdiselere tatbikinde, onun içinde yazılı olan kelimeler ve harfler o kadar değerli değildir, kanunun hâdiselere tatbikinde nazarı itibara alınacak şey, onun ihtiva ettiği ruh ve espidir. Kelimeler ancak ruhu ifade etmek için konulmuş şekillerden ibarettir. Biz adliye encümeninde bu işi düşünürken sureti umumiye dedik ki, bir memleket için, muayyen bir mıntıkada, memleketin diğer tarafında tatbik edilen kanunlardan ayrı bir kanun yapılabilir mi?

Kanunların malumu âliniz bir vasfı da umumiyettir. Mesela: Yalnız 34., 35'inci maddeler değil, kanunun heyeti umumiyesindeki Tunceli vilayetinde memleketin diğer taraflarında tatbik edilen usullerden ayrı bir usul tatbik edilmesinin manası nedir? Arkadaşım bu noktaya itiraz etmemişlerdir. Fakat asıl itiraz edilmesi lazım gelen mesele budur. Biz; muayyen bir mıntıkada hususi bir kanun yapıyoruz. Orada yaşayan vatandaş-

37. Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz'in bu ifadesi de çok ilginçtir. Raif Karadeniz 26. maddenin zaten doğru olmadığını, bu maddeye aykırı yasaların da çıkabileceğini de söylemektedir. Bunun anayasanın ruhuna aykırı olmayacağını, zira, anayasanın ruhunun "memleketin yüksek menfaatlarını" koruduğunu belirtmektedir.

lar, ancak bu kanun dairesinde devletle münasebete gireceklerdir.³⁸ Bunun manası fevkaladeliktir. Dahiliye Vekili fevkaladelik yoktur, dediler. Bunu şu manada anlamak lazımdır. Evet orada muharebe yoktur, top sesleri işitilmiyor. Fakat hükümeti tanımayan, yalnız aşiret reislerini tanıyan bir zümre vardır. Medeni bir memlekette en büyük kuvvet hükümettir, devlettir. Bunun yerine en büyük kuvvet olarak aşiret reisini veya bir ağayı tanımak ne demektir. Bu hukuki manada; anormal bir vaziyettir. Hukuki manasında normal denilemeyecek bir haldir.³⁹ O halde böyle vaziyetlerde ne yapılabilir. Teşkilatı Esasiye Kanunu bunu düşünmüştür. 86. madde ile fevkalade ahvali nazarı itibare almış ve yapılabilecek şeyleri göstermiştir.

Teşkilatı Esasiye Kanunu fevkalade ahvali şu kelimelerle tarif ediyor:

Hali harp, isyan vukuu veya cumhuriyet aleyhine bir isyan yapılacağına dair kuvvetli emareler görülürse... Bu gibi ahvalde idareyi örfiye ilan olunur, demiş.

İşte bu kanun onu yapıyor. Layihada idarei örfiye kelimesi kullanılmamış ama yaptığımız şey bundan

-
38. Trabzon Milletvekilinin konuşması, fiili durumu anlatması bakımından önemlidir. Durumun fevkalade olduğunu, bu fevkalade durumu halletmek için özel bir kanun yaptıklarını anlatmaktadır. "Orada yaşayan vatandaşlar, ancak, bu kanun dairesinde, devletle münasebete gireceklerdir" diyor. Bunun anlamı şudur: Dersim'i Türk Devleti'nin bünyesine alabilmek, orayı iyice sömürgeleştirebilmek için, böyle bir kanunun yapılması ve uygulanması gerekir. Böyle bu uygulama yapılmadan, Kürdistan'ın bu kesimini sömürgeleştirmek mümkün değildir.
39. Kürdistan'ı sömürgeleştirmek, Kürt ulusal varlığını tamamen yok etmek eylemi, aşiret reisliği, ağalık gibi olgularla gizlenilmeye çalışılmaktadır. Yani mücadele Kürt ulusuna, Kürt ulusal varlığına karşı yürütüldüğü halde, aşiret reisleriyle, ağalarla, aşiret kurumuyla savaşılmış izlenimi verilmeye çalışılmaktadır. Kaldı ki aşiret reisliği, ağalık gibi kurumlar sadece Kürdistan'da değildir. Türkiye'nin her tarafında vardır. Gerçekten bu kurumlarla mücadele edilmiş olsa, Türkiye'nin her tarafında bu tür mücadelelerin yürütülmesi gerekir.

başka bir şey değildir. İdarei örfiye tatbik edilirse, arkadaşım diyor ki, o zaman bu maddeler kabul olunabilir; o halde meseleyi ona göre mütelaa edelim; 86. madde dikkatle okunursa, görülecektir ki; bu maddede üç esaslı hüküm vardır. Bu hükümlerden birisi, fevkalade ahvalin tarifidir. Tunceli'nde böyle bir hal var mıdır? Bu tamamiyle takdiri bir meseledir. Hükümet var diyor, biz de ahvali malumeden dolayı bunu kabul ediyoruz, şayet böyle bir hal yoksa, bu kanunu hiç yapmamak lazım.

İkinci vaziyet; idarei örfiyeyi İcra Vekilleri Heyeti ilan eder ve meclise haber verir, meclis onu ya kaldırır, yahut uzatır. Yaptığımız iş budur. Şimdi idareyi örfiye'yi hükümet bidayeten ilan etmedi,⁴⁰ onun şeklini, şeraitini tespit ederek, bir layiha ile bizden soruyor. Ve dört sene müddetle bu hükümlerin orada tatbikini istiyor. Biz de bu kanunla onun istediğini vermiş oluyoruz. Halbuki Teşkilatı Esasiye Kanunu'na göre İcra Vekilleri Heyeti bu işi yapacaktı, ondan sonra meclise gelecekti. Böyle bir şekil kabul olunabilir mi?

Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ruhuna biz bu noktayı da muhalif görmedik. Çünkü, asıl kuvvetin kaynağı burasını biliyoruz. İcra selahiyeti ayrı bir kuvvet değildir. İcra heyetine ancak vazife verilmiştir. Teşkilatı Esasiye Kanunu bu ruhu taşımakta ve bu ruhu ifade etmektedir. İcra Vekilleri'nin selahiyeti olan bir işe meclisin müdahale etmemesi bir vazife taksimi olduğu için lazımdır. Fakat icap ederse ona müdahale etmesi ve kendisinin o işi yapması Teşkilatı Esasiye ruhuna muhalif değildir. Nihayet 86. maddenin 3. hükmü de şudur: Böyle fevkalade ahvalde orada tatbik olunacak ahkâmın neden ibaret olacağı ve muamelatın sureti icrası bir kanunla yapılır, diyor. İşte bu hükümden biz böyle bir kanun yapabiliriz ve bu yapacağımız kanun diğer kanunlara aykırı olabileceğinden başka bizatihi Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 26. maddesinde sayılan

---

40. Örfi idare ilan etmeden de, sanki, örfi idare ilan edilmişçesine davranılabileceğini söylüyor. O halde, Tunceli Kanunu uygulaması, ilan edilmemiş bir örfi idare uygulamasıdır.

ve hattı zatinde icrai bir vazifeden ibaret olan idamın tasdiki ve cezalarının tecili kısmını da o kanuna koyabiliriz manası çıkıyor.⁴¹ Bize; bu manayı nereden alıyorsunuz diye sorulabilir: 26. madde sarihtir. Siz böyle bir fıkra bulduğunuzda bu ahkamı mahsusa içine idamın tasdiki selahiyetini de koyabiliriz. Bize bunda en büyük kuvveti veren şu olmuştur. 595 numaralı kanun müzakere edilirken tıpkı bunun gibi bir toplantıda da büyük münakaşalar olmuştur. O münakaşalar neticesinde 86. maddenin bu son fıkrasının ifade eylediği hüküm yapılacak kanunla indelicap idam kararlarını tasdik selahiyetinin başkasına verilebileceğini de tammun eder denilmiştir.

Bir kanunun manasını anlamakta o kanunun bir defa tatbik edilmiş olmasının ve bu tatbik sebebiyle Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edilerek ona kattı bir mana verilmiş bulunmasının büyük ehemmiyeti vardır.

Bu itibarla biz gayet samimi olarak bu yaptığımız kanun Teşkilatı Esasiye Kanunu'na, onun ruh ve manasına hiçbir suretle muhalif olmadığı neticesine vardık ve Teşkilatı Esasiye Kanunu'na aykırı bir vaziyet olmadığı kanaatindeyiz.

Arkadaşımız, 595 numaralı kanuna batıldır, dedi. O kanun da batıl değildir. Çünkü Meclisi Ali, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 26. maddesini ve diğer hükümlerini uzun uzadıya grüştükten ve bir hayli münakaşalar yaptıktan sona büyük bir ekseriyetle, hatta sülüsani ârâyı geçen (üçte ikiden fazla) bir ekseriyetle onu kabul etti.⁴²

41. Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz'in konuşması dikkatle okunmalıdır. Konuşmacı, idam sadece icrai bir görevdir, diyor. Yani, adamı ipe çekersin veya baltayla kafasını uçurursun, olur biter, diyor. Bunun da icrai bir görev olduğunu söylüyor. İcra organı da meclisten çıkmıştır ve onun adına iş yapar. Dolayısıyla kanun ile bu görevi icraya vermek büyük bir sakınca değildir, diyor.
42. 4 Mart 1925 tarih ve 578 sayılı Takrir-i Sükun Kanunu'na göre İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. 31 Mart 1925 tarih ve 595 sayılı kanun ise isyan sahasındaki divanı harplerden verilecek idam kararlarının, ordu veya kolordu veya müstakil fırka veya müstahkem mevki kumandanları tarafından tasdik edilmekle derhal infaz olunacağını emretmiştir.

Arkadaşlar; Biz ancak düşündüklerimizi arz ediyoruz, belki yanlış düşünüyoruz, takdir yüksek heyetinizdir.

DAHİLİYE V. ŞÜKRÜ KAYA- (Muğla)- Hadiselerin ehemmiyeti nisbidir. Eğer memleket 25 sene evvelki halinde olsaydı, ki hepimiz o zamanı hatırlarız, bugün Dersim'in halini de normal görürdük. Bugün Cumhuriyetin kuvveti sayesinde memleketin hiçbir yerinde bir hadise vuku bulmamakta iken, orada vukua gelen ufak bir hadise kulaklarımıza ağır geliyor. Bunun için orada içtimai tedbirlerle asayiş ve intizamı korumak mecburiyetini hissediyoruz. Bu maddelerin Teşkilatı Esasiye Kanunu'na muhalefeti cihetine gelince: İlim ve mütela itibariyle Karadeniz arkadaşımızla beraberim. Hükümet bu kanunu yaparken Meclisin bu yolda yaptığı kanunlar gibi tamamiyle Teşkilatı Esasiye Kanunu'na mutabık olmasına dikkat etmiştir. Geçmişler batıl değildir. Geçmişteki yaptığımız kanunlar da tamamiyle ana kanuna mutabık olarak yapılmıştır. Biz bu kanunu getirirken vidani hukuki ve siyasiyemizden tamamen emin olarak getirdik. Arkadaşlarımda vicdani hukuki ve siyasilerini burada temin etmek isterim. Müsterih olsunlar.

BAŞKAN- Bu madde için bir takrir vardır.

Yüksek Reisliğe

32 ve 35'inci maddelerin tayyını (çıkarılmasını) teklif ederim.

Muğla

Hüsnü Kitabçı

BAŞKAN- Takriri reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

O halde 32. maddeyi reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler....Kabul edilmiştir.

MADDE 33- İdam hükümlerinin Vâli ve

Kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emir olunur.⁴³

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 34- Tunceli vilayeti içinde oturanlardan biri tarafından Elaziz, Malatya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bingöl vilayetlerine geçerek, buralarda Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitabının birinci babının, 1. ve 10. babının 2. fasıllarında yazılı suçları işleyenler, bunların ortak ve yatakları ve yukarıda isimleri geçen komşu vilayetlerden işlenmiş olup Tunceli vilayeti içinde işlenen suçlarla irtibatı olan suçlar, Tunceli vilayetindeki selahiyetli mahkemelerde bu kanundaki usule göre görülür.⁴⁴

RAİF KARADENİZ- (Trabzon)- Son satır şöyle olacaktır. (Tunceli vilayetindeki selahiyetli makam ve mahkemelerce bu kanundaki usule göre takip ve muhakeme olunur.⁴⁵

43. İdam hükümlerinin verilmesinde ve infaz edilmesinde vali ve kumandanın söz sahibi olduğu bir kere daha belirtilmiştir.

44. Bu maddenin son kısımlarında, kanunun uygulama alanı Elazığ, Malatya Bingöl, Sivas, Erzurum, Erzincan, Gümüşhane vilayetlerine kadar genişletilmektedir. Söz konusu vilayetlerde işlenen ve Tunceli'de işlenen suçlarla irtibatı görülen suçlarda Tunceli vilayetindeki selahiyetli mahkemelerde görülür, denilmektedir. 13 Mayıs 1971 tarihli ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 13. maddesi, bu maddeye benzemesi yönünden çok ilgi çekicidir. 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 13. maddesi şöyledir:

"... Sıkıyönetim ilanına sebep olan suçları sıkıyönetim ilanından evvel işlemiş olanlarla, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin el koyduğu herhangi bir suçla irtibatı bulunan suçları işleyenlerin davalarına, **suç sıkıyönetim bölgesi dışında işlenmiş olsa dahi** sıkıyönetim askeri mahkemelerinde bakılır." 1971 rejiminde, bu hüküm gereği, Ağrı'dan, Mardin'den, Tunceli'den Ankara'dan, İstanbul'dan vs. birçok kişi ve kuruluş Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmışlardır.

45. Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz'in düzeltmesi birtakım konuları

BAŞKAN- Maddenin tashih olmuş şeklini reye arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 35- Bu kanunun hükümleri makbline şamdildir.⁴⁶ Ancak bu kanun meriyete girdiği tarihe kadar temyiz hakkını kullanmış olanların evrakı Temyiz Mahkemesi'nce tetkik olunur.

HÜSNÜ KİTABÇI- (İzmir) - Encümen Kabul ederse ufak bir ilave arz edeceğim:

Hüküm verilmiş, vevvki temyiz edilmiş olsun, onlarda temyize tabi tutulmalıdır. Çünkü onlar bu hakkı iktisap etmişlerdir. Kanunda evvele takaddüm etmesi kabul edilen şeyler usule ait şeylerdir.

Bunu neden istiyorum? Onu söyleyeyim. Tabii hükümet bundan sonra ordaki keskin kararları verecek hakimleri en güzide zevattan intihap edecek ki, bunlar kararlarında kabil olduğu kadar isabet gösterebilirler.⁴⁷

---

açıklığa kavuşturması bakımından ilgi çekicidir. "Tunceli vilayetindeki selahiyetli makam ve mahkemeler", "bu kanundaki usule göre takip ve muamele" ibareleri, istisnai yetkilerin sadece mahkemelelere değil, idari makamlara da verildiğini göstermektedir.

46. Tunceli Kanunu'nun getirdiği hükümlerin makbline şamil olması (geçmişteki eylemler için de uygulanması) bu kanunu ötekilerden ayıran çok önemli bir özelliktir. 17 Mayıs 1971'de, İstanbul'da, İsrail Konsolosu Elrom'un kaçırılmasından sonra, Başbakan Siyasi ve İdari İşler Yardımcısı Sadi Koçaş'ın, radyoda kendi sesi ile okuduğu hükümet bildirisinde aynen şöyle deniyordu:

"... Hükümet, hiçbir pazarlığa girmek niyetinde değil. Konsolos en kısa bir zamanda serbest bırakılmadığı takdirde, gizli örgüt ile uzak-yakın ilişkisi bulunanlar, gençleri kışkırtan ve onları kanunsuz hareketlere teşvik eden kimseler, derhal yakalanıp gözaltına alınacaklardır. Ayrıca, adam kaçıranlar, bunlara yardım ve yataklık edenlerle, bildikleri halde söylemeyenler için idam cezası öngören bir kanun çıkarılacak. Konsolos serbest bırakılmayıp öldürüldüğu takdirde bu kanun makbline teşmil edilecek..." (Cumhuriyet, 18 Mayıs 1971)

47. Hakimlerin hükümet tarafından tayin edildiği anlatılıyor. Zaten Vali ve kumandan aynı zamanda mahkemenin başkanıdır. MC iktidarı tarafından getirilen ve 14 Eylül 1976-11 Ekim 1976 tarihleri arasında

Şimdiye kadar hakimlerin vermiş olduğu hükümler temyize tabi idi. Binaenaleyh tekrar inceleneyeceği için bundan sonra gösterecekleri ihmal, dikkat ve itinayı aynı derecede göstermemiş olmaları vaki olabilirdi. Bu mahsuru bertaraf etmek için henüz temyize müracaat edilmemiş, fakat hüküm giymiş olan davalar da temyize tabi olsun.⁴⁸

RAİF KARADENİZ- (Trabzon)- Arkadaşımızın söylediğini zaten madde temin etmektedir. Eğer o mahal-
lin mahkemesi bir karar vermiş ise ashabı temyiz hakkını kullanmışsa onlar temyize gidecektir. Kullanmamışsa ve hüküm kesbi katiyet etmişse yeneden bir kanunla onlar da temyiz edilecektir, diye bir müddet vermek karışıklığa mucih olacaktır.

HÜSNÜ KİTABÇI- (İzmir)- Temyiz hakkı kullanılmış demek, temyize müracaat etmiş demektir. Hüküm verildikten sonra temyize müracaat etmek için bir müddet vardır. İşte o müddet zarfında yani halen mevcut kanunların vermiş olduğu müddet zarfında temyiz hakkını kullanmamış kimseler bundan müstefit olsunlar diyorum. Ve herhalde adalete layık olur.

ADLİYE ENCÜMENİ M. M. SALAH YARGI- (Kocaeli)- Ceza İşleri Kanunu temyiz müddetini 8 gün koymuştur. 8 günlük kısa bir müddet için burada maddeye bir şey ilavesine lüzum var mıdır? bilmem. Alakadarlar, hükümden sonra derhal temyiz eder. Hukuki Umumiye namına da müddeiumumi temyiz eder.

---

da TBMM'de ve Türk basınında, İşçi ve öğrenci hareketinde dinamik bir şekilde tartışılan Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasa tasarısında da hakimlerin hükümet tarafından tayin edilmeleri söz konusudur.

48. İzmir Milletvekili Hüsnü Kitapçı'nın mahkeme tarafından verilen hükümlerin temyize tabi olmaması konusundaki yorumu düşündürücü. Hakimler verilen hükümlerin temyize tabi olmadığını bildikleri için en isabetli kararı vermeye çalışacaklardır, hükümet de, en iyi, bilgili hakimleri oraya atayacaktır, diyor. Halbuki, mahkeme kararları temyize tabi olunca, hakimler "nasıl olsa kararlar temyizde de gözden geçirilecek..." diye hükümlerinde dikkatli davranmayabilirlermiş.

HÜSNÜ KİTABÇI- (İzmir)- Gerçi 8 gün kısa bir müddettir ama, bu müddet zarfında hakkını kullanmamış bir vatandaşa hakkın yüksek mefhumu karşısında bu hakkını kabul etmiş olsak ne olabilir. Bu kanun ile bu vilayetdeki memurların selahiyeti tevsi edilecek bitabi biz bu selahiyeti yüksek karakterli memurlara vereceğimiz için, bu memurlar olması göz önünde tutulacaktır. Ondan sonra hüsnü istimal edecek adamlar konulacaktır. Binaenaleyh bundan sonrası için mesele yoktur. Fakat halen verilmiş hükümler için temyizi kabul etmezsek kanunun neşrinden birkaç gün evvel verilmiş bir hükme karşı temyiz etmek hakkına malik olmuş bir vatandaş bu haktan mahrum etmiş olacağız. Cezada temyiz müddeti gerçi kısadır. Fakat hukukda daha uzundur, onlardan bir kısmı da temyiz hakkından mahrum edilmiş olacaktır.

ADLİYE ENCÜMENİ M. M. SALAH YARGI- (Kocaeli)- Umumi hükümlerden ayrı olarak kanun yapmak ve böyle hükümler koymayı icap ettiren hali kendileri nazarı teemmüle alırlarsa, zaten bu havalide böyle bir hüküm çıkmış da o hükümden kendini mağdur adederek müracaat edeceklerin ne olabileceğini de teemmül buyurabilirler. Bu mesail zaten içtimai menfaatler daima takdir edilerek, konulan şeylerdir. Sekiz günlük kısa bir müddet için ve bu mıntıkada ve bölgede vaziyetin hususiyetine ve bu hususi ahkamı koymayı icap ettiren hali maddede zikrettiğimiz için, ayrıca tafsilat vermeyi lüzumlu saymıyoruz. (Maddeyi reye sesleri)

BAŞKAN- Maddeyi reye arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 36- Tunceli vilayeti merkezinde bir Ağır Ceza mahkemesi ile Asliye Mahkemeleri ve kazalarda bir Asliye Mahkemesi kurulur.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

MADDE 37- Bu kanun neşri tarihinden 1 kanunusani 1940 tarihine kadar meri olacaktır.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

MADDE 38- Bu kanun hükümlerini İcra Ve-
killeri Heyeti yerine getirir.

BAŞKAN- Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

NAŞİD HAKKI ULUĞ- (Kütahya)- Efendim, heyeti
umumiyesini reye koymadan önce bir şey rica edece-
ğim. Cetvel kısmında; kurmay virgöl subay yazılmıştır.
Bu kurmay subay olacaktır.

MÜKERREM ÜNSAL- (İsparta)- Bu cetvelin ka-
nunla alakası yoktur.

BAŞKAN- Cetvel dahil değildir. Kanunun heyeti
umumiyesini kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edil-
miştir."

Yukarıda, Tunceli Kanunu ile ilgili TBMM görüşmeleri-
nin tamamı verilmiştir. Bu arada 38 maddeden ibaret olan
kanunun tüm maddeleri de ayrı ayrı belirtilmiştir. Açıkça
görüldüğü üzere, sadece iki madde üzerinde görüşlerini bil-
direnler olmuştur. Yani sadece iki madde üzerinde görüşme
yapılmıştır. O maddelerde de yeni öneriler reddedilmiş hü-
kümet teklifi aynen benimsenmiştir. Bu bakımdan kanunun
görüşülmesinde, en çok sözü edilen ibareler, "... Maddeyi
kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir" olmuştur.
Ve böylece, bu kanun tasarısı meclise geldiği gibi, yani bir
günde, bir saate bile varmayan bir zaman süresi içinde ka-
bul edilmiştir.

Çok önemli bir konuya daha işaret edelim, Kanun Tun-
celi vilayetine korkomutan (korgeneral) rütbesinde bir askeri
vali tayin etmekte ve bu vali ve komutanın yetkilerini sırala-
maktadır. Fakat bu kanunun TBMM'nde görüşüldüğü sıra-
da, Türkiye'nin idari teşkilatında, Tunceli vilayeti adı altında
bir vilayet yoktur. Tunceli vilayeti, 2885 sayılı kanunla ku-
rulmuştur. Bu kanunun adı, "Yeniden 9 kaza ve 5 vilayet
teşkiline ve bunlarla 32 nahiyeyle ait kadrolar hakkında ka-

nun"dur.⁴⁹ Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarih 4 Kanunisanı (Ocak) 1936'dır. Demek ki Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkındaki Kanun'un mecliste görüşüldüğü ve kabul edildiği gün Tunceli vilayeti adı altında bir vilayet yok. Bu tespitin yapılması son derece önemlidir. Zira bu tespit, hükümetin Dersim hakkında, olağanüstü birtakım hazırlıklar içinde bulunduğunu göstermektedir. Hükümet belirli bir bölgeye yani Dersim'e normal hukuki ve idari uygulamaların dışında bir uygulama düşünmektedir ve bunun hazırlığı içindedir. Tunceli adı altında bir vilayetin kurulmasının düşünülmesi, mekân boyutunda, bu uygulamayı sınırlandırmak amacını taşımaktadır. Bu bakımdan hükümet kanun yapmada büyük bir yanlışlık içine girmiştir. Türkiye'nin idari teşkilatında görülmeyen, o ana kadar olmayan bir vilayete (hayali bir vilayet) son derece geniş yetkilerle, askeri bir kişiyi vali tayin etmeye çalışmaktadır. Bu yetkinin, Bakanların, Bakanlar Kurulu'nun, halta, TBMM'nin tüm yetkilerini içerdiğini de belirtmiştik. Bu yanlışlık hükümetin temel amacını gizleyemediğini açıkça ortaya koymaktadır. Tunceli'nin İdaresi Hakkında Kanun'un hazırlandığı, görüşüldüğü ve kabul edildiği yıl 1935 yılıdır. Dersim isyanının çıkışı ise 1937'dir. İsyanın çıkışı hükümetin düşündüğü ve uyguladığı olağanüstü yasalara karşı bir tepki olarak değerlendirilebilir. Hükümetin bazı durumları gerçekleştirmek (Kürdistan'ın her

-
49. Kanun No 2885, Kabul Tarihi 25 Kanunevvel 1935, Resmi Gazetede neşir ve ilanı 4 Kanunisanı, 1936, Resmi Gazete Sayı No: 3197, **Üçüncü Tertip Düstur**, Cilt 17, s. 171-182)

Bu kanun birinci maddesinde yeniden kurulan 9 kazayı sıralamaktadır. Bunlar 1. Şemdinli (Hakkâri), 2. Hizan (Bitlis), 3. Kotum (Bitlis), 4. Bismil (Diyarbakır), 5. Eğil (Diyarbakır), 6. Gürpınar (Van), 7. Patnos (Ağrı), 8. Karakoçan (Elazığ), 9. Sivrice (Elazığ) kazalarıdır. İkinci maddesi Çoruh vilayetinin kurulmasına ilişkindir. Üçüncü madde Hakkâri, Dördüncü madde Bitlis, Beşinci madde Bingöl vilayetlerini kuran hükümler getirmektedir. Altıncı madde şöyledir: Erzinan vilayetinin Pülümür kazasıyla, Elazığ vilayetinin Nazimiye, Hozat, Mazgirt, Ovacık, Pertek, Çemişgezek kazalarından teşekkül etmek üzere Tunceli vilayeti kurulmuştur. İcra Vekilleri Heyeti'nce görülecek lüzuma göre başka mahale nakledilmek üzere bu vilayetin merkezi şimdilik **Elazığ** kasabasıdır.

tarafını tam anlamıyla sömürgeleştirebilmek) için bazı kışkırtmalar içinde bulunduğu da ifade edilebilir.⁵⁰

II. TUNCELİ KANUNUNUN GEREKÇESİ, “ESBABI MUCİBE LAYİHASI”

7.11.1935 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü, Başbakan imzasıyla TBMM Başkanlığı'na bir yazı göndermiştir. T.C. Başvekalet

50. Cumhuriyetle birlikte Türkiye'nin idari teşkilatında meydana gelen değişimleri ve bunun Kürdistan ile ilişkilerini şöyle sıralamak mümkündür. Yeni Türk Devleti Osmanlı'dan devraldığı vilayet, liva (sancak), kasaba, nahiyeden meydana gelen dört kademelik idari teşkilatı değiştirdi. 1924 Anayasası livaları (sancak) kaldırarak üç kademelik bir idari kuruluşu kabul etti. Köy mahalli idare sayıldığı için her iki kuruluşta da yer almıyordu.

1924 Anayasası'na göre Türkiye Cumhuriyeti 74 vilayete bölünmüştü. Fakat 1926 yılında, 977 sayılı Mülkiye Teşkilatı Kanunu ile 11 vilayet lağvedildi ve vilayetlerin sayısı 63'e indirildi. Lağvedilen vilayetler arasında Dersim, Muş, Ardahan, Genç, Siverek, Ergani, Üsküdar, Beyoğlu, Gelibolu, Çatalca, Kozan vilayetleri vardı. Bu tarihte kazaların sayısı 349, nahiyelerin sayısı 681 idi.

20 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı kanunla, birçok vilayeti içine alacak surette Umumi Müfettişlikler kuruldu. İlk olarak, Elazığ, Urfa, Bitlis, Van, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt ve Mardin vilayetlerini içine almak üzere **Birinci Umumi Müfettişlik kurulmasına** karar verildi. (**Güneydoğu, Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi**, Birinci Genel Müfettişlik tarafından neşrolunmuştur. Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, s. 65)

Birinci Genel Müfettişlik 1 Kanunisani (Ocak) 1928'de faaliyete geçmiştir. Merkezi Diyarbakır idi. Bu müfettişliğe daha sonra Ağrı vilayeti de ilave edilmiş, vilayet sayısı böylece 9'a yükseltilmiştir. 1929 yılında 1509 sayılı kanunla Bitlis vilayeti lağvedilmiş, onun yerine Muş vilayeti kurulmuştur. Bitlis de kaza halinde Muş'a bağlanmıştır.

1933 yılında 2197 sayılı kanun ile tekrar 6 vilayet daha lağvedilmiştir. Bunlar, Hakkâri, Cebelibereket (Çukurova bölgesinde bir sancak), Aksaray, Artvin, Içel, Şebinkarahisar vilayetleri idi. Bu şekilde vilayetlerin sayısı 57'ye indi.

20 Haziran 1927 tarihli ve 1164 sayılı kanun gereğince, 19 Şubat 1934'te İkinci Genel Müfettişlik kuruldu. İkinci Genel Müfettişlik

Kararlar Müdürlüğü, Sayı 6/3279 sayılı bu yazı aynen şöyledir:⁵¹ Gerekçe hakkındaki açıklamalar yine dipnotları aracılığı ile yapılacaktır.

“Kanunun asbabı mucibesi

En iyi usul kanunu, tatbik edildiği muhitin hususiyet ve ihtiyaçlarına en uyanı olduğu şüphesizdir. İçtimai hayatları diğer vatan parçasındaki vatandaşlara göre dün (aşağı) bir seviyede olan vatandaşlarla meskun ve çevresi ilişik haritada gösterilen vatan topraklarında, gerek idari ve gerek adli bakımdan çok güzel semereler veren Cumhuriyet kanunlarımızın tecrübeler neticesinde arzu edilen faydaları temin etmediği görülmüştür. Kendilerini birtakım ağaların, mütegalibelerin nüfuz tesirlerinden korumaya muktedir olmayan hatta cehaletleri yüzünden bu gibi kimselerin içlerinde meydana gelmesinde bilmeyerek, istemeyerek, dolayısıyla sebep olan bu zavallı halkı hükümet daha yakından

---

Trakya bölgesinde idi. Kırklareli, Tekirdağ, Edirne, Çanakkale illerini içine alıyordu. Merkezi Edirne idi.

Yine aynı kanun gereği olarak 6 Eylül 1935'te merkezi Erzurum olmak üzere Üçüncü Genel Müfettişlik kuruldu. Üçüncü Genel Müfettişlik Ağı (birinci Genel Müfettişlikten alındı) Erzurum, Erzincan, Kars, Rize, Trabzon, Gümüşhane illerini içine alıyordu.

Bir önceki dipnotunda belirtildiği gibi 25 Kanunvevâ (Aralık) 1935 gün ve 2885 sayılı kanun ile Birinci Genel Müfettişlik bölgesi içinde Hakkâri, Bingöl, Bitlis, Tunceli vilayetleri teşkil edildi. Üçüncü Genel Müfettişliğe bağlı olan Artvin de ayrı bir vilayet olarak teşkilatlandırıldı.

Yine 20 Haziran 1927 tarihli ve 1164 sayılı kanun gereğince Birinci Genel Müfettişlik bölgesi içinde yer alan, Tunceli, Bingöl ve Elazığ vilayetleri Dördüncü Genel Müfettişlik olarak teşkil edildi. (Güney: Doğu, a.g.e., s. 66; Ayrıca bk. Fehmi Yavuz, Şehircilik, SBF, Ankara 1962, s. 46-48; Mustafa Tosun, Türkiye'de Valilik Sistemi, TODAİE, Ankara 1970, s. 14-17; Fehmi Yavuz, Ruşen Keleş, Cevat Geray, Şehircilik, Sorunlar Uygulama ve Politika, SBF, Ankara 1973, s. 158-160;) İkinci bs. (1978), s. 148-150.

51. **TBMMZC Devre 5 İçtima 1, Cilt 7, TBMM Matbaası, Ankara 1935, s. 175'deki kanun tasarısı ile ilgili, Sıra Sayısı 58, s. 1-32.**

vesayeti altına almaya⁵² ve uygun vatandaşların kanunları anlayarak onlara mütakabilen riayet ederek kendilerine koruyabildikleri haklarını buralarda hükümet cihazlarıyla kesin, kati ve yakından koruyacak

52. "... Bu zavallı halkı hükümetin daha yakından vesayeti altına alma" ibaresi üzerinde dikkatle durulmalıdır. Vesayet sömürgeciliğin getirdiği önemli kavramlardan biridir. 20. Yüzyıl başlarında, İngiltere, Fransa, Almanya Belçika, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz gibi emperyalist ve sömürgeci devletler özellikle Afrika halklarını sömürgeleştirebilmek için bu tabiri kullanmışlardır. Buna göre, Afrika halkları, zavallı, geri, beyinsizdirler. Kendi kendilerini yönetebilecek akıl ve beceriye sahip değildirler. Bu doğaştan gelen bir durumdur. Bu bakımdan kültür ve medeniyette ileri gitmiş ülkelerin, akılca zayıf olanları, becerileri kıt, hastalıklı, güçsüz ve ilkel olan bu halkları yönetmesi gerekir. Bu halklar bu yönetimler sırasında medenileşecekler, kültür sahibi olacaklar, kendi kendilerini yönetme becerisini kazanacaklardır. Ve giderek bu halklara bağımsızlıkları verilecektir. Vesayet rejimi sömürgeciliğin önemli bir görünümüdür. Uluslararası ilişkilerde vesayet rejimi hakkında bk. Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, Cilt 1, Üçüncü bs., SBF Ankara, s. 211-220; Zeki Mesut Alsan, **Yeni Devletler Hukuku**, Cilt 1, AÜHF, Ankara 1950, s. 172-178; Zeki Mesut Alsan, **Yeni Devletler Hukuku**, Cilt 2, Ankara 1951, s. 144 vd.; İlhan Lütem, **Devletler Hukuku Dersleri**, Cilt 1, AÜHF, Ankara 1956, s. 154-158; Edip Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Cilt, 2 bs., İÜHF, İstanbul 1969, s. 319-332; Nermiş Abadan, **Vesayet Rejimi**, SBFD, Cilt 9, Sayı 2, 1954, s. 289-311; Mehmet Gönlübol, **Örnek olaylarla Devletler Hukuku**, SBFD, Cilt 11, Sayı 3, 1965, s. 207-257.

İşte Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun'un gerekçesinde Dersim halkının vesayet altına alınacağından söz edilmektedir. Fakat fiili durum klasik sömürgecilikte izlenen süreçlerden çok farklıdır. Zira Dersim genel olarak da Kürdistan ve burada yaşayan halkın ulusal özellikleri tamamen yok edilmeye çalışılmaktadır. Kısaca Kürt ulusu diliyle, kültürüyle, tarihiyle tamamen ortadan kaldırılmaya çalışılmakta. Kürdistan toprakları, tümüyle, merkezi devletin yani Türk Devleti'nin toprakları olarak kabul edilmektedir.

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da şudur: Bu kanun tasarısı için, tatbik edildiği muhitin hususiyet ve ihtiyaçlarına en iyi bir şekilde cevap verecek bir kanun tasarısıdır, denilmektedir. Bu hususiyetleri ve ihtiyaçları belirleyen ise şüphesizki bölgenin halkı olamaz. Bu bölgeyi sömürgeleştirmeye çalışan devletin arzularıdır.

tedbirler almaya lüzum vardır.⁵³ Mahallin ihtiyacını yakından görerek aldığı tedbirler derhal orada tatbik edilebilecek ve vekillerin haiz olduğu selahiyetlerle mücehhez yüksek bir hükümet mümessillerinin orada vali olması ve bu zatın askeri bakımdan da vaziyeti idare edebilmesi için komutan sıfatını da üzerinde birleştirmiş bulunması gerekli görülmüştür.⁵⁴

Kanunun ilk dokuz maddesi esasen mevcut ve meri kanunlarla vekiller heyetine verilmiş olan selahiyetlerin daha kısa bir yoldan mahalline tatbik edilebilmesi için valiye verilen selahiyetleri göstermektedir.⁵⁵ 4'üncü Umumi Müfettişlik mıntıkası esasen bu kanun ile teşkil edilen vilayeti de ihtiva edecektir. Vilayette yapılacak islah ve idare tedbirlerinin ve imar hareketlerinin Elâziz vilayeti gibi demiryolu üzerinde bulunan ve merkezle irtibatı kolay olan, istenilen malzemenin tedariki müşkül bulunmayan emin bir yere istinad etmesi gerekli görülmüştür.⁵⁶ İşte bu suretle Elâziz'de oturacak olan 4'üncü Umumi Müfettiş arz edilen husuşi vaziyet dolayısıyla teşkili bu kanun ile istenilen Munzur vilayetinin de valisi olması, işlerin iyi gitmesi ve neticenin verimli olması bakımından zaruri görülmüştür.

-
53. Olgun vatandaşlar hak ve hukuklarını kendileri koruyabilirlermiş. Kürdistan'da, Kürdistan'ın bir parçası Dersim'de ise vatandaşın hak ve hukukunun devlet ve hükümet cihazlarıyla kesin kati ve yakından korunacağı söyleniyor. Bu, hükümet cihazlarıyla Kürt ulusunun, ulusal demokratik hak ve özgürlüklerinin tamamen gasp edileceği, köleleştirilerek hükümetin kontrolü altına alınacağı anlamına gelmektedir.
54. Tunceli'ye tayin edilecek valinin askeri yetkilerle donatılması ve bakanların sahip olduğu yetkilerin tamamen bu kişiye de verilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.
55. Bakanlar Kurulu'na verilen tüm yetkilerin vali ve komutana aynen verilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.
56. Demiryolunun silah, asker ve cephane taşımada önemli bir araç olarak düşünüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Bu durum, Kürdistan Tarhinde Dersim, kitabında da anlatılmaktadır. Bu bizzat Elazığ sayıcısı tarafından ifade edilmiştir. s. 223.

Adli hususlara ait olan diğer maddelere gelince, onlar da aynı ihtiyaçlardan mülhem olarak kaleme alınmıştır. Elimizdeki ceza muhakemeleri usulü, takip vazifesi ile mükellef olan müddeiumumilik teşkilatının haiz olduğu yetkilerle hüküm vermek yetkisini haiz bulunan hakimlerin vazifelerini bütün teferruatına kadar ayıran ve bu iki teşekkülü birbirine karşı tamamiyle müstakil bir hale koyduktan sonra suçtan zarar gören kimselere, gerek müddeiumumilik muamelesine ve gerek mahkemelerin verecekleri karara karşı kanun yollarına tevessül etmek hususunda Cumhuriyet müddeiumumisinin haiz olduğu yetkileri tanımıştır.

Bu suretle alâkadarların hukuku arasında hakiki bir muvazene tesis edilmiştir. İlmî bir tetkik mahsulü olan bu kanun, yanı başında nüfusu kesif, **vatandaşları münevver** olan vatan parçalarında yapılan tamamlayıcı teşkilat ile iyi neticeler verdiği halde yeni teklif mevzuu olan yerlerde istenilen faydaları vermemektedir.⁵⁷

İşte mahallin ihtiyaçları göz önüne getirilerek haklıya kısa, basit yollarla derhal hakkını vermek ve suçluyu da süratle fiilinin akibetine uğratmak için muhtasar ve yine teminatlı usul kaideleri konulmuştur."

Kanun tasarısının gerekçesini böylece bildirdikten sonra, Dahiliye, Milli Müdafaa, Adliye ve Bütçe Encümeni mazbatasından da söz etmekte yarar vardır. Dahiliye Encümeni mazbatasında⁵⁸ şöyle denilmektedir:

-
57. Halen uygulanmakta olan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda Cumhuriyet Savcılığı (iddia makamı) ve hüküm verme (hakimlik) yetkilerinin birbirinden bağımsız olduğu, herhangi bir hükme karşı Cumhuriyet Savcıları gibi sanıkların da itiraz edebilecekleri esası getirilmiş. Tunceli'nin yönetimi ile ilgili kanun tasarısında bu esasların ancak, "vatandaşları münevver olan" vatan parçalarında uygulanabileceğini, Dersim gibi halkı "cahil ve zavallı olan" bölgede ise uygulanamayacağını belirtmektedir. Bu tür bölgeler için özel olarak yapılmış kanunlara ihtiyaç olduğu anlayışı vurgulanmaktadır.
58. 21.11.1935 tarihli ve TBMM Dahiliye Encümeni Karar no 2. Esas No: 1/304 sayılı yazı için bk. **TBMMZC Devre İçtima 1 Cilt 7, s. 175'deki kanun tasarısı ile ilgili sıra sayısı 58, s. 2-3.**

"Teşkilî düşünölen Munzur vilayetinein şahsında bu-
lunan mahallerin hususi vaziyetlerine uygun hüküm-
lerle idare edilmesi yolile bu mahallerin muhtaç oldu-
ğu devamlı ve kökleşmiş sükûn ve refaha bir an evvel
kavuşturulması amacile tanzim kılınan işbu layiha hak-
kında hükümetin ileri sürdüğü sebep ve zaruretleri ye-
rinde bulan encümenimiz layihayı esas itibariyle kabu-
le değer bulmuştur.

Layihanın ihtiva ettiğı adli hükümlerin incelenmesi
bu hususta yetkili olan Adliye Encümeni'ne bırakılarak
konuşmanın yalnız encümenimizi alakadar eden kıs-
ma hasrı muvafık görölmüştür.

Vilayet dahilinde asker olmayan memurlar hakkın-
da sınıf tenzili ve memuriyetten ihraç cezalarının vali
ve komutan tarafından resen verilmesi muvafık göröl-
mediğinden bu cezaları tatbiki hususunun inzibat ko-
misyoununun kararına bağılı tutulması lüzumlu sayılarak
altıncı madde buna göre değıştirilmiştir.

Teşkil olunacak vilayetin hususiyet ve ehemmiyeti-
ne nazaran vali muavinine verilmesi düşünölen 70 lira
maaş az görölmüş ve bu memuriyetin ehemmiyetile
mütenasip tecrübeli ve ehliyetli bir idarecinin bu mev-
kide istihdamına imkân verilmek düşüncesile maaşın
100 lira olması lüzumlu sayılmıştır. Kadronun Adliye
memurlarına ait kısmında müddeiumumilik tahsisatına
rastlanmamış ise de bu hususa karar vermek Adliye
Encümeni'ne ait bulunduğuna işaret edilmekle iktifa
olunmuştur."⁵⁹

Dahiliye Encümeni mazbatası gayet açık. Hükümet tek-
lifini olduğu gibi kabul ediyor. Yalnız vali ve kumandanın,
asker olmayan memurlar hakkındaki rütbe tenzili yetkilerini
uygun bulmadığını belirtiyor. **Hakimlerin hükümet tarafın-
dan seçilmesine hiçbir itirazı yok.** Vali ve kumandanın
aynı zamanda yargıç fonksiyonları ile donatılmasına hiçbir
itirazı yok. Mahkemenin kararlarının kesin olmasına, bu ka-
rarlara karşı temyiz hakkının bulunmamasına hiçbir itirazı
yok. Vali ve kumandanın sadece, Bakanların, Bakanlar Ku-

---

59. y.a.g., Zabıt cëridesi, s. 2.

rulu'nun değil, TBMM'nin yetkilerine bile tek başına sahip olmasını (idamların infazı, suçların affedilmesi) olduğu gibi kabul ediyor. Bu kanunun makale şamil olması, Dahiliye Encümeni'ni hiç rahatsız etmiyor. İddianamenin sanığa tebliğ edilmemesinden hiç endişe duymuyor. Vali ve kumandanın herhangi bir kişi hakkındaki tahkikatı durdurması, verilmiş cezaları tecil etmesi yetkileri hakkında söyleyeceği hiçbir şey yok. Kişilerin, ailelerin, köy veya kasaba topluluklarının sürgüne gönderilmesi karşısında hiçbir şey demiyor. Yalnız, vali ve kumandanın rütbe tenzili yetkisini uygun bulmuyor. Bir de vali muavinlerinin 70 lira yerine 100 lira maaş almasını öneriyor.

Milli Müdafaa Encümeni mazbatasında ise⁶⁰ Dersim'de uygulanması düşünülen böyle "mükemmel" bir kanunun burası için bir imtiyaz olduğu belirtilmektedir. Bölge, "vatanın öteki yörelerine göre geri ve ihmal edilmiş olduğundan, böyle bir imtiyaza layıktır" denilmektedir. Milli Müdafaa Encümeni mazbatasına özetle şöyledir:

"Gereği düşünüldükte: İşbu kanun projesinin milli hudutlarımız dahilindeki vatanın bir kısmı üzerinde idari ve adli cihetten yeni ahkâm olarak geniş selahiyetli bir valinin idaresine verilmesi hususu o mahalle verilmiş imtiyaz mahiyetini ifade etmeyip ancak diğer vilayetlerden geri kalmış olan vatanın bu kısmında gerekli hükümlerle çok lüzumlu olan inzibat ve islahatı az zamanda yapmak ve refah ve umran hasıl etmek gibi faydaları olduğu ve muvakkat bir zamana hasredilmiş olan kanun layihası esbabı mucibesi yerinde görülerek kabul olunmuştur."

Adli Encümeni mazbatasına da⁶¹ hükümet teklifini aynen kabul etmiş, tasarının teferruata ilişkin bir iki hükmü üzerinde durmuştur. Tasarının yukarıda belirtmeye çalıştığımız olağanüstü yönlerine ise yürekten katılmaktadır. Mazbata-nın bir yerinde bu katılma şöyle ifade edilmektedir:

60. 15.11.1935 tarih ve TBMM Milli Müdafaa Encümeni Karar No 6, Esas No: 1/304 sayılı yazı için bk. y.a.g. zabıt ceridesi s. 3.

61. 4.12.1935 tarih ve TBMM Adliye Encümeni, Karar No: 6, Esas No: 1/304 sayılı yazı için bk. y.a.g. zabıt ceridesi, s. 4-8

"Ancak konuşmalarımız neticesinde layihadan bazı hükümleri çıkardık, bazılarını da değiştirdik. Bunları mazbatada izah etmeyi faydalı görüyoruz. Vali ve kumandanın mülkiye memurları gibi müddeiumumiler ve hakimler hariç olmak üzere diğer adliye memur ve kâtipleri haklarında inzibati ceza tatbik edilmesinin faydalı olacağını da düşünerek bunu temin için 6'ncı maddeye bazı kayıtlar koyduk.

Muddeiumumilerin karar hakimine başvurmaksızın ilk tahkikata tabi tutmaya lüzum görmedikleri işleri iddianame ile doğrudan doğruya mahkemeye verebileceklerini ifade eden 13'üncü madde hükmünde ağır ceza işleri de dahil olup olmayacağı görüşüldü. Bu hükmün sebebi seri bir hüküm istihsalı olduğuna göre ağır cezalı işlerde de müddeiumumilerin bu selahiyeti haiz olmaları muvafık görülerek bunu temin için madenin sonuna bir fıkra eklendi."

•"Munzur vilayeti içinde mahkemelerinden verilen hükümler kabili temyiz olmayıp kati olacakları için hükümden sonra tevkif altında da bulunmayanlara ait hükümleri tabiatile derhal infaz olunacaktır. Binaenaleyh tevkif edilmeyen veya tevkiften sonra tahliye olunan maznunların hükümle birlikte tevkiflerine de karar verileceğini ifade eden 32'nci madde layihadan çıkarılmıştır."⁶²

Bu alıntı mahkemelerde yargılanacakların tamamen tutuklu olarak yargılanacaklarını gösteriyor. Karar kesin olduğu, temyiz olanağı bulunmadığı için verilen hüküm hemen infaz edilmektedir! Bunun için sanıkların zaten tutuklu bulunmaları gerekir. Adliye Encümeni raporunda vali ve kumandanın idam cezalarını infaza karar vermesini anayasanın 26. maddesine aykırı bulan birkaç kişi muhalefet şerhi de yazmışlardır.⁶³

"Tunceli'nin İdaresi Hakkında Kanun"un esas gerekçesi **"Türkiye Cumhuriyetinde, Ayaklanmalar (1924-1938)"** (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Resmi Yayınlar Seri-

---

⁶². y.ag. yazı, s. 6-8.

⁶³. y.a.g. yazı, s. 5.

si, No 8, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1972, 499 s.) isimli kitapta, etraflı bir biçimde anlatılmaktadır. Aşağıda bu gerekçeleri özetlemeye çalışacağız.

III. "ISLAHAT", "ASAYİŞ" ve "EŞKİYALIK" SÖZLERİNİN ANLAMLARI NEDİR?

A. "ISLAHAT"

"... Cumhuriyetin ilanını takip eden senelerde özellikle Şeyh Sait ayaklanmasından sonra diğer Doğu illeri ile beraber Dersim de önemle dikkate alınmış ve kesin **islahat** esaslarının tespiti için incelenmesine başlanmıştı. Dersim'de yapılan bu inceleme Birinci Genel Müfettişliğin kuruluşundan önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılır.

Genel Müfettişliğin kuruluşundan önce, 1926 yılında, İçişleri Bakanlığı Elâzığ'daki mülkiye müfettişlerine, müteakiben, o sıralar Diyarbakır valisi bulunan Cermal Bey'e bizzat Dersim içinde dolaşarak yakından temaslar neticesinde hasıl olacak izlenimleri bildirmesini görev olarak vermişti. Bunlardan Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey 2 Şubat 1926'da, İçişleri Bakanlığı'na sunduğu raporda özetle şöyle diyor:

"Yaptığım temasların bende hasıl ettiği izlenime göre, Dersim gittikçe **Kürtleşiyor, ölküleşiyor** ve dolayısıyla tehlike büyüyor.

Hükümeti senelerden beri meşgul etmekte bulunan Dersim meselesi, eski idarenin seyyiat mirasından başka bir şey değildir.

Yeni hükümetin, bazen adil davranış, bazen zayıf ve bazen de **sebepsiz ve neticesiz şiddet** gösterme gibi dengesiz ve faydasız politikası, Dersim'i daima bir hercümerç yuvası haline getirmiştir. Sivil ve asker b yüklerin islahat ve tedibat (terbiyelendirme, cezalandırma) gibi zıt fikir ve düşünceleri, mütereddit ve tehtid etmek iktidarında olmayan eski idare merkezlerini devamlı surette işgal etmiştir.

Dersim Cumhuriyet Hükümeti için bir çıbandır. Bu

çıban üzerinde kesin bir ameliye yapmak ve elim ihtimalleri önlemek, memleket selamati bakımından mutlaka lâzımdır.

Aşiretlerin durumları, silahları hakkında verilen bilgi-tevsik ve teyit ihtiyacından uzaktır. (Sağlam ve doğrulanmış bilgidir) Bu konuda alınan bilgi gerçeğin tam kendisidir. Son derece zeki, kurnaz ve hileci olan bu halk, hükümetin zayıf ve kuvvetli olduğuna göre mütecaviz veya iteatlidir.

Okul açmak, yol yapmak, refah sebepleri sağlayacak fabrikalar kurmak, kendilerini meşgul etmeye yarayan çeşitli sanayi işleri sağlamak, özet olarak yurt sahibi yapmak veya uygarlaştırmak suretiyle **ıslahata çalışmak hayalden başka bir şey değildir.**

Cehaletin, geçim darlığının, iç ve dış aldatmaların, **Kürtlük eğilimlerinin**, son irtica hareketini tedipten (cezalandırmadan) doğan intikam hislerinin, dini ve içtimai devrimler vesilesi ile kara kuvvetlerinin uyandırdığı kötü telkinlerin etkisi altında bulunan avam halk, reis, şeyh, bey ve ağanın esir ve oyuncağı gibidir. Şekavet bunların kışkırtması ile olmaktadır.

Teenni (yavaş davranma) ve idare-i maslahat politikası bir süre daha devam ederse gelecekte daha büyük karışıklık ve kaynaşmalar beklemek lazımdır.

Geçen yıl kararlaştırılan **ıslahat**, bazı siyasi sebeplerle elverişli ve uygun bir zamana ertelenmişti. Bu siyasi düşüncelerin esası Musul meselesi idi ki, o da kesin bir sonuca bağlanmamış olduğuna göre, daha fazla geciktirilmeye tahammülü kalmayan Dersim meselesinin bir an önce halli uygun bir ileri görüşlülük olur." a.g.e., s. 375-376

Görüldüğü gibi, "... okul açmak, yol yapmak, refah sebepleri sağlayacak fabrikalar kurmak, kendilerini meşgul etmeye yarayan çeşitli sanayi işleri sağlamak, özet olarak yurt sahibi yapmak ve uygarlaştırmak suretiyle ıslahata çalışmak hayalden başka bir şey değildir" denerek baskı tedbirleri önerilmektedir. "İslahat" Kürt ulusuna karşı, Kürt ulusal özelliklerine karşı ordu birliklerinin kullanılmasının adıdır.

Amaç Kürt ulus özelliklerinin, "Kürtlük eğilimlerinin" yok edilmesidir. Buna rağmen ulusal bir hareket olan Şeyh Salt direnmesi için "irtica" denmektedir. Ağalardan, şeyhlerden, seytlerden söz edilerek ırkçı ve sömürgeci esas amaç gizlenmeye çalışılmaktadır. "İslahat"ın, yani Kürt ulusuna karşı silahlı kuvvetlerin kullanılmasının bazı siyasal sebeplerden dolayı ertelendiği de vurgulanmaktadır.

Sözü edilen kitapta, daha sonra, Vali Cemal Bey'in hazırladığı rapor verilmektedir. Daha sonra Birinci Genel Müfettiş İbrahim Tali (Öngören)'in, İçişleri Bakanı Şükrü (Saracoğlu)'nun, Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşleri sunulmaktadır. Bu görüşler de hemen hemen Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in görüşlerinin aynıdır. Sonuç olarak iş şöyle söylenmektedir.

"... Neticede Dersim'in ıslahı esasları tespit edildi. Ve bu keyfiyet uzun vadeli bir programa bağlandı." (a.g.e., s. 377)

Bu ifadelerden ıyice anlaşıldığı üzere, "ıslahat", Kürt ulus özelliklerinin yok edilmesi için gösterilen çabalar anlamına gelmektedir. Bunun için her yolun denenmesi meşrudur. İç ve dış sürgün yolu ile asimilasyon, ideolojik ve politik yollarla asimilasyon, kitle katliamları, köylerin, mağaraların yakılıp yıkılması, ekinlerin hayvan sürülerinin yağmalanması, yakılması vs. Nitekim Tunceli'deki ıslahat'a **karakollar** yapılarak başlanıyor. **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)** kitabında bu konuda yazılanlar şöyle:

"... Tunceli Kanunu uygulanmasında Dersim'e hakim olmak esası dikkate alındığı için Kahmut, Şin, Karaoğlan, Amutka, Danzik, Hayderan gibi bucak merkezlerinde karakol tesisi ve binalarının inşasına başlandı... Buna karşı şiddetli tepkiler geldi." (s. 377)

B. "ASAYİŞ"

Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938) Eruh taraflarındaki bir direnişin sebeplerini şöyle açıklıyor:

"... Asi Resul ayaklanması, gerçekte ne genel bir ayaklanma, ne de güneyden geçen eşkiya tarafından

çıkarılmış bir mesele olmayan bir ayaklanmadır. Bu ayaklanma olayına sebep Eruh İlçesi Jandarma Komutanı Teğmen Ziya'nın ötedenberi Lodi bucak merkezi Tilmişar köyünden Jilyan Aşireti Reisi Resul'e muğber oluşu, dolayısıyla, hasmı hakkında aldığı ihbarları vesile yaparak, Eruh ilçesi kaymakam vekili Galip'i de kandırmak suretiyle ve **silah toplamak bahanesi ile** aranan şahısların bulunduğu 4 köyde aynı zamanda arama başlamıştı. Resul'ün evi aranmışsa da bir şey bulunmamış ve Resul yakalanmıştı. Diğer köylerde de bir fevkaladelik olmadı. Yalnız Agit'in bulunduğu Goveşil köyü araştırılırken şiddet gösterilmiş olması ve yeteri kadar da tertibat alınmamış bulunması dolayısıyla Agit ve taraftarlarının açtığı ateş üzerine müsademedede başladı ve bir onbaşı 4 jandarma eri şehit edildi.

Teğmen Ziya tutukladığı Resul'ü Tilmişar'dan çıkaracağı sırada Resul taraftarlarının iki yandan açtıkları ateş karşısında Resul kolayca kaçırılmış oldu. Bu müsademe bir er şehit edilerek zayıf altıya yükseldi.

Başlarına gelecekte korkarak 15 kadar köy halkı da **evlerini ve ekinlerini bırakarak** Midyat ve diğer ilçelere kaçtılar. Ve böylece asayiş ihlal eden ayaklanma olayı başlamış oldu." (s. 249)

Bu olayda açıkça görülmektedir. Asayiş bozan, asayişsizliği yaratan sömürgeci devletin bizzat kendisidir. Sömürgeci duyguları şahlanan bir teğmenin eylemleridir. O halde sömürgeci devletin "asayişsizlik" dediği şey Kürtlerin ulusal-lik iddia etme potansiyeli ile ilgilidir.

C. "EŞKİYALIK", "HAYDUTLUK"

Yukarıdaki ifadelerden şu anlaşılmaktadır: Kendi kişiliğine, onuruna, Kürt ulusunun onuruna sahip çıkanlar, Türk sömürge yönetimi tarafından "haydut", "eşkuya" diye nitelendirilmektedir. Kürtlerin malını, mülkünü, hayvanlarını, ekinlerini gasp eden, talan eden, sömürge yönetiminin eylemleri ise köyleri yakıp yıkmaya eylemleri ise "Doğu'da huzuru, asayiş" sağlamak olarak adlandırılmaktadır.

IV. TUNCELİ KANUNU'NUN UYGULANMASI

A. GENEL MÜFETTİŞLİKLER NEDEN KURULDU?

1919 yılından itibaren Kürdistan'ın sömürgeleştirilme çabalarına karşı, çeşitli siyasal otoritelere karşı, çeşitli yerlerde direnmeler başladı. Örneğin Güney Kürdistan'da, İngiliz emperyalizminin eylemlerine karşı sürekli bir direnme vardı. Kürdistan üzerindeki Lozan emperyalist bölüşümünden sonra bu direnmeler devam etti. Bunlar Kürt ulusunun kendi kaderini tayin için giriştiği çabalardı. Fakat bu çabalar, İngiliz ve Fransız emperyalizminin, Kemalist hükümetlerin, Şehinşah Rıza Şah monarşisinin müşterek siyasî, askeri ve ideolojik eylemleriyle kanla boğuluyordu. Böylece Kürt ulusunun devlet kurma hakkı gasp ediliyordu. İşte millî mesele bu noktadan kaynaklanıyordu. Demek ki Kürt ulusunun devlet kurma hakkı zamanın en güçlü iki emperyalist devleti ve onların Ortadoğu bölgesindeki yerli işbirlikçileri Kemalistler ve Şehinşah Rıza Şah yönetimi tarafından gasp ediliyordu. Bu durum Kürt millî meselesini öteki millî meselelerden ayıran temel bir faktördür. Kürdistan'ın bölünüp parçalanması, Kürt ulusu üzerinde böl, yönet politikasının müştereken uygulanması, nicelik sorunu da değildir. Kürdistan üzerindeki bu tür bir emperyalist bölüşüm mücadelesi nitelikle ilgilidir.

1925 yılının başlarında Kürdistan'ın Türkiye'de bırakılan kesimi üzerinde direnmeler başladı. Bunun üzerine, 25 Şubat 1925'te, 1547 sayılı Bakanlar Kurulu karnamesiyle bu bölgede sıkıyönetim ilan edildi. Bundan sonra, 4 Mart 1925 tarih ve 578 sayılı Takriri Sükun Kanunu çıkarıldı.⁶⁴ Hükümet Kürtlerin kendi ulusal varlıklarını korumak için

64. Takriri Sükun kanununun çıkarıldığı sırada TBMM'nin üye sayısı 287 idi. Kanun tasarısı görüşüldüğü sırada mecliste 144 kişi vardı. Bunlardan 122'si tasarıya "evet", 22'si de "hayır" oyu verdi. 143 kişi ise oturuma katılmamıştı. Bu durum o günlerde hükümete karşı önemli bir muhalefetin varlığını ortaya koyar. Örneğin oturuma katılmayan 143 kişi değil de 144 kişi olsaydı, kanun tasarısını görüşmek mümkün olmayacaktı. Bu muhalefetin özellikle Kürt mebuslardan geldiği de bilinmektedir. (İlgili meclis görüşmeleri için bk. Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkiler (1924-1930)*, Başnur Matbaası, Ankara 1972, s. 120.

giriştiği eylemlere irtica adını vermektedir. Bunun için sözü edilen kanunun birinci maddesinde bu tür propaganda ve neşriyat yasaklanmakta, ikinci maddesinde ise bunların davalarının İstiklal Mahkemeleri'nde görüleceği belirtilmektedir. Kürt ulusal direnmeleriyle ilgili ikinci bir kanun daha çıkarılmıştır. 31 Mart 1925 tarih ve 545 sayılı kanuna göre, sıkıyönetim bölgelerinde kurulu örfi idare mahkemelerinden yanı Divan-ı Harplerden verilecek idam kararlarının, ordu veya kolordu veyahut müstakıl fırka veya müstahkem mevki kumandanları tarafından tasdik edilmekle derhal infaz olunacağı hükme bağlanmaktadır. Bu madde aynen şöyledir:

"... Savaş durumunda, ya da silahlı ve toplu ayaklanmada harekât ve ayaklanma alanındaki sıkıyönetim bölgelerinde kurulan bütün askeri mahkemelerce verilen idam kararları, ordu veya kolordu ya da bağımsız tümen, ya da bağımsız müstahkem mevki komutanları tarafından onaylandıktan sonra hemen yerine getirilir."⁶⁵

Bu kanun 22 Mayıs 1940 tarih ve 3832 sayılı Örfi İdare Kanunu'nun yürürlüğe girmesine kadar yürürlükte kaldı. Yani bu hükümler uygulandı.⁶⁶

65. Bu kanun tasarısı da yukarıda belirtilen kanun tasarısında olduğu gibi çok büyük tartışmalar sonunda, çok küçük bir fark ile kabul edilmiştir. Kanun tasarısı görüşülürken Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na mensup üyeler tasarının anayasaya aykırılığından söz etmişlerdir. Zira anayasanın 26. maddesine göre, idam kararlarını onaylayacak makam TBMM'dir. TBMM'nin 31 Mart 1925 tarihli görüşmelerini ihtiva eden TBMMZC incelendiği zaman bu tartışmalar açıkça görülmektedir. (Ayrıca bk. Mahmut Goloğlu, a.g.e., s. 124-125; Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim**, Cilt 3 (1922-1944) Rey Yayınları, İstanbul 1970, s. 160-196; Metin Toker, **Şeyh Said ve İsyanı**, Akis Yayınları, Ankara 1968; Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal Barış**, Cilt 5, May Yayınları, İstanbul 1974; Behçet Cemal, **Şeyh Said İsyanı**, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi 12, İstanbul 1955; Kılıç Ali, **İstiklal Mahkemesi Hatıraları**, Atatürk Kütüphanesi 9, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

66. Bülent Daver, **İcra Organının İstisnal Yetkileri Bakımından Fevkalade, Hal Rejimleri**, (Türkiye'de Yabancı Memleketlerde), SBF, Ankara 1961, ss. 122-123; Pertev Bilgen, **1961 Anayasasına Göre Sıkıyönetim**, İÜHF, İstanbul 1976, s. 8; Süheyp Derbil, **İdare**

1925 yılı başlarında, ortaya çıkan Kürt direnmeleri bastırıldıktan sonra Kürdistan'da ilk Genel Müfettişlik kuruldu. 27 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı kanun, Genel Müfettişliklerin kurulmasına ilişkin kanun idi. Genel Müfettişliklerin kuruluşunun nedeni 5 maddelik kanunun 1 ve 3. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Buna göre temel amaç, sorunları birbirine benzeyen vilayetlerde fikir, düşünce, idare ve işbirliğini tesis etmektir. Emniyet, asayiş ve idare amirleri arasında çalışma birliğini sağlamaktır.⁶⁷ Kürt sorunu, Kürdistan sorunu "Doğu vilayetlerinin temel bir sorunu olduğuna göre bu bölgelerdeki uygulamalar hakkında müşterek düşünce ve eylem birliği gerçekleştirmek hükümet için çok önemli bir yol olarak görülmektedir." Bu durumu, Birinci Genel Müfettişlikte, uzun müddet Genel Müfettişlik yapan Abidin Özmen, açık açık ifade etmektedir.⁶⁸ Bunların dışında CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, CHP'nin 9 Mayıs 1935 tarihinde Ankara'da toplanan 4. Büyük Kurultayı'nda yaptığı konuşmada Umumi Müfettişliklerin Şeyh Said İsyanı nedeniyle kurulduğunu açıklamaktadır.⁶⁹

Görüldüğü gibi Genel Müfettişliklerin kurulmasının nedeni tamamıyla siyasidir. Kürt ulusal varlığını yok etmek, Kürt kişiliğini ve Kürdistan kişiliğini ortadan kaldırmak için girişilecek ideolojik, politik ve askeri eylemleri koordine etmek için teşkil edilmiştir. 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı Genel Müfettişlik Kuruluşuna Dair Kanun, Genel Müfettişlikler kurma ve kaldırma yetkisini hükümete vermektedir. Hükümet bu kanuna dayanarak istediği zaman ve istediği yerde Genel Müfettişlik kurabilmektedir (Md. 1). Öte yandan

---

Hukuku, 5. bs., AÜHF, Ankara, 1969, s. 628-630; Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, Cilt 2, 2. bs., İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1960, s. 1125-1129; Ragıp Sarıca, **Fransa ve Türkiye'de Örfi İdare Rejimi**, İstanbul Barosu Mecmuası 1941, Sayı 2-3, s. 1132.

67. Güneydoğu, a.g.e., s. 68; T.C. 15 Yıl Kitabı, a.g.e., s. 74.

68. Abidin Özmen, **Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce**, İdare dergisi, Sayı 184 (Ocak, Şubat 1947), s. 237 vd.

69. **Aydın Tarihi**, Sayı 18, Haziran 1935, s. 77.

bakanların sahip oldukları yetkilerin gerekli olanları yine bu kanun gereğince Genel Müfettiş'e (Genel Valiye), verilebilecektir (Md. 3). Bu, Kürdistan'ın kanunlarla değil, hükümet kararlarıyla yönetileceği anlamına gelmektedir. Hükümet Kürdistan'a çok geniş yetkilerle Genel Müfettiş (Genel Vali) tayin etmekte, O da kendisine verilen sınırsız yetkilerle Kürdistan'ı yönetmeye çalışmaktadır. Genel Müfettişlik kurulduğu zaman, 13 Mart 1913 tarihli "İdare-i Umumiye i Vilayet Kanunu Muvakkatı" yürürlükteydi. Daha sonra, 18 Nisan 1929'da 1426 sayılı "Vilayet İdaresi Kanunu" çıkarıldı. (bk. İsmail Hakkı Görel, **İl İdaresi**, SBF 1952, s. 17) Bu kanun, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle kalktı.

Genel Müfettişlik Kurulmasına Dair Kanun gereğince, Genel Müfettişlik Görev ve Yetkilerine dair bir tüzük hazırlandı. İçişleri Bakanlığı tarafından 27 Kasım 1927'de hazırlanan tüzük, yine aynı tarihte, 5858 sayılı kararla Bakanlar Kurulu tarafından onaylandı. (Bu tüzük için bk. **Güneydoğu**, s. 69-72)

27 Kasım 1927 tarihli ve 5858 sayılı Bakanlar Kurulu kararı başlıca iki kısımdan meydana geliyor. Birinci maddesi ile Elâzığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Van illerini kapsamak üzere Genel Müfettişlik (Genel Valilik) kurulduğu açıklanmaktadır. Kısa bir zaman sonra, Ağrı ili de bu Genel Müfettişliğin yönetim alanı içine alınmıştır. O sıralarda Muş, Bitlis'e bağlı bir kasaba idi. Bingöl, Tunceli ise Elâzığ'a bağlı idi. Böylece Kürdistan'da ilk Genel Müfettişlik kurulmuş olmaktadır. 22 yıla yakın bir zaman sözü edilen Kürdistan illeri Genel Müfettişlik ile idare edilmiştir. Genel Müfettişin Bakanlar Kurulu kararı ile tayin olunacağı yine bu maddede belirtilmiştir.

17 maddelik tüzüğün geriye kalan maddeleri ise Genel Müfettişliklerin ve Genel Müfettişlerin görev ve yetkilerine dair hükümler getirmektedir. Genel Müfettişliklerin ve Genel Müfettişlerin Görev ve Yetkilerine Dair Tüzük incelendiği zaman, kendilerine çok geniş yetkiler verildiği ve bu yetkilerin kullanılmasının idari yargının denetimine tabi olmadığı hemen görülmektedir.

Genel Müfettişliğe bağlı Başmüsavir, Genel Müfettişin

razı olması üzerine İçişleri Bakanı tarafından önerilir. Önerilen bu kişi Bakanlar Kurulu kararıyla tayin olunur. (Md. 2/A)

Müşavirler, Genel Müfettişin rızası alınmak koşulu ile başbakan ve grevinin niteliğine göre alt olduğu bakanın ortak kararnamesiyle tayin olunur. (Md. 2/B)

Şube Müdürleri Genel Müfettişin önerisi üzerine İçişleri Bakanının onayı ile tayin olunur. (Md. 2/C)

Genel Müfettişlik kadrosuna dahil ordu subayları, Genel Müfettişin önerisi üzerine Milli Savunma Bakanı'nın onayı ile tayin olunur. Jandarma subayları ve güvenlik memurları ise Genel Müfettiş'in önerisi üzerine İçişleri Bakanı'nın onayı ile tayin olunur. (Md. 2/D)

Memurlar ve öteki hizmetliler doğrudan doğruya Genel Müfettiş tarafından tayin olunur. (Md./2 E)

Genel Müfettişlik ortadan kaldırıldığı zaman, buralarda çalışan memurlara, tayin ve nakil işlerinde öteki memurlara nazaran öncelik tanınır. (Md. 3)

Genel Müfettişlik kadrosuna dahil memurların görülen lüzum üzerine, ideleri Genel Müfettiş'in bildirmesi üzerine tayinlerindeki usule göre yapılır. (Md. 4)

Genel Müfettişlik bünyesinde Başmüşavir ve müşavirlerden oluşacak komisyon, Bakanlıklar güvenlik komisyonunun görevlerini yürütür. (Md. 5)

Genel Müfettiş, Genel Müfettişlik kadrosuna dahil memurlar hakkında gerektiği zaman ve gerektiği yerde tahkikat yaptırabilir. (Md. 6)

Genel Müfettiş, mıntıkası içinde hükümetin vekilidir. Ve bakanların temsilcisidir. Bu sıfatla başta valiler olmak üzere bütün memurlar kendisine karşı sorumludurlar. Gördükleri işler ve yaptıkları faaliyetler hakkında açıklama yapmak ve hesap vermek zorundadırlar. (Md. 7)

Genel Müfettişlik bünyesindeki illerde valiler ve memurlar kanunlar ve tüzükler gereğince görevlerini yürütür, ilgili bakanlıklarla haberleşmelerini sürdürürler. Bununla bera-

ber gerektiğinde veya Genel Müfettiş tarafından istendiği zaman işin bulunduğu aşama hakkında, en hızlı biçimde gerekli bilgileri vermeye ve açıklamaları yapmaya ve işlem dosyalarını da Genel Müfettiş'e göndermeye mecburdurlar. Genel Müfettiş, el koyacağı işlemlere dair haberleşmede Bakanların ve devlet yetkililerinin başvuracakları tek makamdır.

Bundan dolayı Genel Müfettiş ilgi göstereceği işin cereyanı ve gerçekleştirilmesi hakkında gerekli gördüğü biçimde tavsiyelerde bulunmak ve emirler vermek yetkisine sahiptir. Bu işler hakkında ilgili bakanlıklara gerekli bilgiyi verir. (Md. 8)

Genel Müfettiş polis ve jandarma birlikleri gibi güvenlik kuvvetlerini ve silahlı kuvvetleri ve mınıkası içindeki askeri kuvvetleri sevk ve idare eder. (Md. 9)

Genel Müfettiş mınıkası içindeki mevcut silahlı kuvvetlerin yetersizliğini görürse, en yakın mahallerden gerektiği kadar jandarma ve askeri birlik isteyebilir. Bu konularda İçişleri Bakanı'na bilgi verir.

Genel Müfettiş, askeri birliklerden istediği görevi, Müfettişlik bölgesi içindeki en yüksek askeri komutana gerekçesi ile birlikte bildirir. Kumandan aldığı görevi yerine getirmek için birliklerini ve gerektiğinde kendi kuvvetleriyle ortak hareket edecek jandarma birliklerini askeri kaidelere göre tertip eder. Sevk ve idare eder. (Md. 10)

Genel Müfettiş, Genel Müfettişlik kanun ve tüzüğünün kendisine verdiği yetkilerin kullanılmasından ve faaliyetlerinden merkezi hükümete karşı sorumludur. Bu yetkiler Genel Müfettişlik Kanunu'nun 3. maddesi gereğince şöyle sıralanabilir:

Asayiş ve güvenliği sağlamak. (Md. 11/a)

Kanunların ve nızamların tam anlamıyla uygulanmasını denetlemek (Md. 11/b)

Adalet Bakanı'na bilgi vermek koşuluyla hakımlerle ilgili şikayetler konusunda işlem yapmak (Md. 11/c)

Adalet Bakanı'na bilgi vererek, emniyet ve asayiş gerek-

çesiyle, istediği davaları istediği yere istediği zaman nakletmek. (Md. 11/d)

Mıntıkanın ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ihtiyaçlarını, sağlık ve bayındırlık ile ilgili ihtiyaçlarını hızla gidermeye çalışmak. (Md. 11/e)

Mıntıkası içindeki halkın kişisel haklarını korumak (Md. 11/ñ)

Halkın iskân edilmesini ve ekonomik durumunun yükseltilmesini, köylülerin, çiftçilerin toprağa sahip olmalarını sağlamak. (Md. 11/g)

Mıntıkası içindeki valilerle genel müdürleri ve memurları denetlemek. Gerekliği zaman işten el çektirmek. (Md. 11/h)

Bölgesi içindeki bütün müfettişleri denetlemek, çalışmalarını sevk ve idare etmek. (Md. 11/i)

Genel Müfettiş, genel idare üzerinde olduğu gibi mahalli idareler üzerinde de denetim yetkisine sahiptir. İl özel idarelerinin bütçeleri, ancak Genel Müfettiş'in onayından sonra yürürlüğe girer. Belediyeler üzerinde tam bir denetim yetkisine sahiptir. İl özel idareleri ve belediyelerin işlemlerini tasdik veya iade edip düzeltilmesini isteyebilir. (Md. 13)

Genel Müfettiş, kanun güvenliğinin ihlal edildiği veya tehdit edildiğini anladığı zaman, İçişleri Bakanı'ndan, bölgede, sıkıyönetim ilan edilmesini ister. (Md. 12)

Genel Müfettiş birden fazla ili ilgilendiren bir iş yaptığı zaman, masraflar iller arasında gelirleri ile orantılı olarak dağıtılır. (Md. 14)

Genel Müfettiş İçişleri Bakanlığı'na, bölgesindeki emniyet ve asayiş durumu hakkında hergün rapor verir. (Md. 15)

İçişleri Bakanlığı Genel Müfettişlik işlemleri hakkındaki denetlemeyi, uygun bir biçimde yerine getirir. (Md.16)

Başmüşavir, Genel Müfettiş Yardımcısı ve Müsteşarı olup, Genel Müfettişin vereceği yetki ve emirler dairesinde görev yürütür ve haberleşmeyi imza eder. (Md. 17)

Bu tüzük, Kürdistan'ın 1927 yılından itibaren, karama-melerle yönetildiğini açıkça göstermektedir. Burada Genel Müfettişlerin valiler karşısındaki durumları üzerinde dikkatle durmak gerekir. Bugünkü valilerin, kaymakamlar karşısındaki durumu ne ise o zamanki Genel Müfettişlerin, valilere karşı durumu da öyle idi.

Genel Müfettişlik kurma yetkisini hükümete veren kanun gereğince, 19 Şubat 1934'te İkinci Genel Müfettişlik kuruldu. Bu tarihte 2-150 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan bu Genel Müfettişlik, Çanakkale, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli illerini içine alıyordu.

Üçüncü Genel Müfettişlik, 6 Eylül 1935 tarihli ve 2-3199 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kuruldu. Bu Genel Müfettişlik, Erzincan, Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Trabzon ve Rize illerini kapsıyordu. Ağrı ili de Birinci Genel Müfettişlikten alınarak İkinci Genel Müfettişlik bünyesi içine sokuldu.

Dördüncü Genel Müfettişlik ise 6.1.1936 tarihinde, yani Tunceli Kanunu'nun kabulünden bir hafta kadar sonra 2-3823 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kuruldu. Bu, "Dersim sorununu halletmek" için kuruldu. Tunceli, Bingöl illerini içeriyordu. Elâzığ ili de Birinci Genel Müfettişlik bölgesinden alınarak Dördüncü Genel Müfettişlik bölgesi içine alındı.

Genel Müfettişlikler, yani Genel Valilikler 1948 yılına kadar faaliyetlerini sürdürdü. Bu tarihten üç yıl kadar önce, 28.2.1945'te 3-2222 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla bir tüzük değişikliği yapıldı. Böylece, Genel Müfettişlerin görev ve yetkilerine dair 1927 tarihli tüzükte bazı değişiklikler yapılıyordu. Bu değişikliklerle, Genel Müfettişliklere, bölge kalkınması ile ilgili bazı görevler veriliyordu. (Bu tüzük için bk. **Fehmi Yavuz, Şehircilik**, s. 47; **Fehmi Yavuz, Ruşen Keleş-Cevat Geray, Şehircilik, Sorunlar, Uygulama ve Politika**, s. 158-159, ikinci bs., s. 148-149)

Genel Müfettişlikler 1948'de kaldırıldığı zaman Türkiye'nin 63 ilinin 23'ü Genel Müfettişlikler bölgesi içinde bulunuyordu. Bu tarihte Genel Müfettişlikler ve bunlara bağlı iller şöyleydi:

- I. Genel Müfettişlik : Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Van, Hakkâri, Bitlis, Muş,
- II. Genel Müfettişlik : Çanakkale, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli,
- III. Genel Müfettişlik : Ağrı, Kars, Erzurum, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Çoruh,
- IV. Genel Müfettişlik : Tunceli, Bingöl, Elâzığ, Erzincan.

Birinci bölgede yer alan Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Van, Hakkâri, Muş, Bitlis 1927'den beri Genel Müfettişlik ile yönetiliyordu. Elâzığ ve Ağrı illeri de Birinci Genel Müfettişlik bölgesi içinde idi. Öte yandan, o zamanlar Tunceli ve Bingöl illeri de Elâzığ ili hudutları içinde idi. Dolayısıyla 12 ilin 1927 yılından beri Genel Müfettişlik ile yönetildiğini söyleyebiliriz. Öteki illerdeki uygulamalar ise 1934-1935 yıllarından itibaren başlıyor. Bunların dışında, Takrîr-ı Sükun Kanunu'nu ve uygulamalarını da düşünürsek, Kürdistan'ın Tek Parti dönemini de aşarak (1923-1949) arasında Genel Müfettişlik (Genel Valilik) ile yönetildiğini söyleyebiliriz.

Bu arada ikinci Genel Müfettişliğin, ötekilerden ayrı tutulduğunu belirtmekte yarar vardır. Buradaki uygulama farklıdır. 24.12.1935 tarih ve 2865 sayılı, "Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Genel Müfettişliklerle Müşavirliklerinin Teşkilat Kadroları Hakkında Kanun" bu farklılığı göstermek bakımından önemlidir. Bu müfettişliklerdeki çalışma bürolarının dökümünden, bunların hangi amaçlarla kuruldukları ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1927-1935 arasındaki Birinci Genel Müfettişlik Çalışma Büroları şöyledir: Askerlik Müşaviri, Adliye Müşaviri, Asayiş ve İstihbarat Müdürlüğü, İskân Müdürlüğü... İkinci Genel Müfettişlikte ise daha çok, bayındırlık, eğitim, sağlık hizmetlerine ilişkin bürolar vardır.

Öte yandan 1934 yılından itibaren o zamana kadar zaten süregelen Kürt sürgünlerine büyük bir yoğunluk ve hız verilmiştir. Kürtlerin sürgüne gönderildikleri yerler arasında Trakya çok önemli bir yer tutmaktadır. Hatta birinci sırayı almaktadır. Dolayısıyla Trakya, mekân bakımından Kürt sürgünlerinin bir uzantısı olarak ele alınmaktadır. Büyük kitleler halinde Trakya'ya sürgüne gönderilen Kürtlerin, usulüne uygun bir biçimde iskâna tabi tutulmaları, asimi-

lasyon için gerekli önlemlerin alınması Trakya'da da bir Genel Müfettişlik kurulmasını gerektirmiş olabilir. Trakya'daki İkinci Genel Müfettişliğe ilk olarak İbrahim Talı Öngören atanmıştır. Kendisi 1927-1932 yılları arasında, Birinci Genel Müfettişlikte görev yapmıştır. İbrahim Talı Öngören'in İkinci Genel Müfettişliğe atanmasında, Birinci Genel Müfettiş olarak tecrübesi ve "halkı" tanınması önemli bir gerekçe olarak sunulmuştur. Daha sonraları Trakya Genel Müfettişliği olarak görev yapan Abidin Özmen, yine Birinci Genel Müfettiş olarak uzun zaman görev yapmıştır. Öte yandan Birinci Genel Müfettişlik Müşavirlerinden ve Başmüsavirlerinden bazıları aynı görevlerle Trakya Genel Müfettişliği görevlerinde de çalışmışlardır. Bu Genel Müfettişliğin kurulmasında Balkanlardaki Alman tehditleri göz önünde tutulmuş olabilir.

Kürt halk yığınlarının, Kürdistan'dan kitleler halinde sürgüne gönderilmelerine karşılık, Karadeniz'den, özellikle Lazları, Kürdistan'a yerleştirmek için özel bir gayret gösterilmiştir. Fakat, Kürdistan'dan başka yerlerde de Genel Müfettişlik kurulmasının temel amacı, Kürdistan'daki sömürgeci uygulamaları gizlemektir.

B. GENEL MÜFETTİŞ (GENEL VALİ) ABİDİN ÖZMENİN DÜŞÜNCELERİ

Abidin Özmen, 1947'de yazdığı ve yukarıda sözü edilen, Genel Müfettişlikler hakkında bir düşünce, (dipnotu 67) yazısında şöyle diyor:

"... Genel Müfettişliklerin kuruluşu, işleyişi ve geleceği hakkındaki bilgi ve düşüncelerimi, bu işle ilgilenenlere açıklamayı faydalı buldum.

Bu işe teşebbüs ederken çizmeden yukarı çıktığımı kimsenin ileri süremeyeceğini tahmin ediyorum. Onbir yılı geçen bir zamandan beri bizzat Genel Müfettişlik makamını işgal etmiş ve Genel Müfettişliğin ilk kuruluşunu gerektiren olayların geçtiği alanda çalışmış bir şahsın sözlerinde az çok bir hakikatin saklanmış olacağına şüphe yoktur.⁷⁰

---

70. 1947 ve 1948 yıllarına doğru, hükümete, Genel Müfettişliklerin kal-

Genel Mfettilikler meselesini tetkik ederken önce kuruluşlarından söze balamayı uygun buluyorum:

Anadolu'nun güney alanında bilhassa, Genç, Diyarbakır ve Elâzığ illerinde doğrudan doğruya tesirini gösteren ve diğer illere de serpintisi akseden (eyh Saıt Hadisesini) müteakip bu illerde, fikir, düşünce, idare ve işbirliğine lüzum hasıl olmuş ve bu zaruret esasen kendiliğinden belirmiti. Karııklığın bastırılmasını müteakip bu ahengi 3. Ordu Mfettiliğinin temin etmesi, fiili bir şekilde yapılmakta idi. O zaman merkezi Diyarbakır'da olan 3. Ordu Müfettişi, aynı zamanda sıkıyönetim komutanlığı ödevini de ifa etmek suretiyle hemen hemen Gaziantep, Malatya, Erzincan, Erzurum ve Ağrı illerinin sınırladığı Güneydoğu illeri valileriyle **emniyet ve asayi** ve diğer birçok mülki ve idari ilere ait muhasebet ve muhabereleri (haberlemeleri) balamıtı. **Ordu Müfettişliği emrinde iki mülkiye müfettişi de mülki mavir olarak bulunurdu.** 1926-1927 yılları içinde 15 ay kadar ben de bu ite mülkiye müfettişi olarak çalıştım.⁷¹

Sıkıyönetim müddeti uzamış ve fakat o havalide **emniyet, asayi ve idari amirleri** arasında çalışma birliğini elde tutmakta devam zarureti karşısında, ordu mfettiliği dar kadrosu ile hem asli ödevini, hem de asli olmayan birçok ileri çevirmekte zorluk çekiyordu. Bunun zerine Cumhuriyet hükümeti, yolsuzluk ve uzaklıkları dolayısıyla henüz bir birlik ve memleketin

---

dırılması yolunda bazı öneriler yapılmaya balanmıtır. Abidin zmen, Genel Mfettiliklerin kaldırılması yolundaki düşüncelere karşıdır. Kendisi, 1935-1943 yılları arasında Birinci Genel Müfettiş, 1943-1948 yılları arasında da İkinci Genel Müfettiş görevlerini yürütmüştür. Abidin zmen bu uzun tecrübelerinin dikkate alınarak söyleyeceklerine itibar edilmesini istemektedir.

71. Burada, Genel Müfettişlik (Genel Valilik) sisteminin Kürt ulus özelliklerini tamamen yok etmek, Kürtleri köle ve sömürge bir ulus haline getirmek için akeri bir yönetim olarak yürürlüğe konulduğu ifade edilmektedir. Böylece, Kürdistan'da, Sıkıyönetim idaresi, Genel Müfettişlik yolu ile sürekli bir hale getirilmiştir. nc Ordu emrinde Mülkiye Müfettişi olarak görev yapan Abidin zmen, daha sonra Genel Müfettiş (Genel Vali) tayin edilmiştir.

diğer kısımlarıyla tam bir idari içtimai ahenkle yürütülmesinde zorluk çekilen Güneydoğu illerinde hükümetin yakından görüp işitecek gözü kulağı olarak içine aldığı illerde bir kül halinde olan **emniyet ve asayişin korunması** ve müşterek sistemli bir idare ve kalkınma temini gayesiyle, o havalide, bir Genel Müfettişlik kurulmasını düşündü ve bunun için Genel Müfettişlikler Kurulmasına Dair 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı kanunu çıkarttı. 5 maddelik olan bu kanunda 3 esas kabul buyurulmuştur.

1. İhtiyaca göre Genel Müfettişliklerin kurulması ve kaldırılması Bakanlar Kuruluna bırakılmakta,

2. Bütçe yılı içinde kurulan Genel Müfettişliklerin tedarik ve şeklini tespit etmekte,

3. Genel Müfettişliklerin ödevlerini de **asayiş ve inzibatin sağlanmasına** nezaret, kanunların ve nizamların tamamen tatbik ve icrasını devamlı olarak takip, kontrol olarak belirmekte ve Bakanlıkların kanunen hâiz oldukları yetkilerinden icabeden kısımları Bakanlar Kurulu kararı ile Genel Müfettişin kullanmasına bırakabileceklerini açıklamaktadır.

İşbu kanuna dayanılarak İçişleri Bakanlığınca 27 Kasım 1927 tarihinde (Genel Müfettişlik Kanunu'nun Uygulanmasına Dair) 17 maddelik bir tüzük (talimatname) hazırlanmıştır. Bu tüzük Bakanlar Kurulu'nun 27 Kasım 1927 tarihli ve 5858 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Bu tüzüğün esasları üç maddede toplanabilir:

1. Elâzığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerini ihtiva etmek üzere Genel Müfettişlik kurulması,

2. Genel Müfettişlik kadrosuna giren memurların atanma şekilleri,

3. Genel Müfettişlerin ödev ve yetkilerinin sayılması.

Memurların atanması işi esas konuyu ilgilendirmez.

ödev ve yetki meselesi de ayrıca inceleneceği için teşkilat işinin açıklanmasına devam ediyorum.

Bakanlar Kurulu 31 Aralık 1927 tarihli bir kararıyla Güneydoğu illerinde kurulan bu Genel Müfettişliği (Bir) numara ile titlendirdi (isimlendirdi).

Genel Müfettişliğe tayin buyurulan şimdiki Elâziğ milletvekili Sayın İbrahim Tali Öngören 1 Ocak 1928'de Diyarbakır'da Genel Müfettişlik ödevine başlamış ve ordu müfettişliğinin idari işleri sona ermiş, esas karargâh yeri olan Erzincan'a taşınmıştır. **Ben de o sırada Bitlis Valisi idim.**⁷²

72. Genel Müfettişler milletvekillerinden seçilmektedir. Bu arada, Abidin Özmen'in Milli Eğitim Bakanlığından bu göreve getirildiğini de belirtmekte yarar vardır: Bu o sıralarda Genel Müfettişlik (Genel Valilik) özellikle Birinci Genel Müfettişlik görevinin, statü bakımından daha üstün olduğunu göstermektedir. Genel Müfettiş illerdeki valilerin ve bölgesindeki askeri komutanların kesinlikle üstündedir. Onlara emir verme ve eylemlerini denetleme yetkisine sahiptir.

Birinci Genel Müfettişlikte sırasıyla şu kişiler görev yapmışlardır:

İbrahim Tali Öngören	: Aralık 1927-Aralık 1932
Hilmi Ergeneli	: Ocak 1933-Mart 1935
Abidin Özmen	: Haziran 1935-Nisan 1943
Avni Doğan	: Temmuz 1943-Aralık 1947

İbrahim Tali Öngören Milletvekiliyken bu göreve getirilmiş, görevden ayrıldıktan sonra tekrar milletvekilliğine tayin edilmiştir. 1935 yılında milletvekilliği görevini sürdürürken İkinci Genel Müfettiş olarak tayin edilmiştir. Bir müddet bu görevde çalışmış, sonra yine TBMM'ne milletvekili olarak tayin edilmiştir.

Hilmi Ergeneli Birinci Genel Müfettişlik görevinden ayrıldıktan sonra milletvekili olarak tayin edilmiştir.

Abidin Özmen, Milli Eğitim Bakanıyken Birinci Genel Müfettişlik görevine getirilmiştir.

Avni Doğan milletvekiliyken Birinci Genel Müfettiş olarak tayin edilmiştir. (bk. **Yeni Mülkiye Tarhı ve Mülkiyeller**, 1969, Cilt IV, s. 1279 (Hilmi Ergeneli); 1421 (Abidin Özmen); 1570 (Avni Doğan); **Meşhur Valler**, (50 Ünlü Vali) Hazırlayan İçişleri Bakanlığı, Ankara 1969, s. 485 (İbrahim Tali Öngören); 449 (Abidin Özmen); 471 (Avni Doğan))

Diyarbakır'da çalışmaya başlayan Genel Müfettişlik bölgesine Ağrı ili de ilhak edildi. Genel Müfettişliğin o illerde idaredeki ahenk, **halk ile hükümet arasındaki yakın ilişki**, Şeyh Sait hadisesi akislerinin bertaraf edilmiş olmasına rağmen, hayatının uzamasını icabet-tirdikten başka bu kuruluşun çoğaltılmasını sağladı.⁷³

Bayındırlık ve iskân bakımlarından bir kül teşkil eden Edirne, Çanakkale ve Tekirdağ illerinde bu işleri ahenkli bir şekilde yürütmek kaydıyla, bir Genel Müfettişlik daha kurulması 19 Şubat 1934 tarih ve 2-150 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul buyuruldu ve tecrübesine dayanılarak buraya da, yine o vakitler milletvekilliğine dönmüş, Sayın İbrahim Tali Öngören tayin edildi. 1934 Nisanında Genel Müfettişlik Trakya'da çalışmaya başladı.⁷⁴

Sayın cumhurbaşkanımız İsmet İnönü 1935 yazında Doğu illerinde uzunca süren ve birçok halkla temas sağlayan bir gezi yapmışlardı.⁷⁵ O zaman Birinci Genel Müfettişlik Bölgesinin birçok illerini, ilçe ve bucaklarını görmüş, Genel Müfettişliğin durumunu incelemişlerdi. Bu seyahatlarının Birinci Genel Müfettişlik

-
73. Burada, Genel Valinin sözünü ettiği "halk" olsa olsa, Milli İstihbarat Teşkilatı içinde çalışan, Kürtlüğünü reddedip Türkçülük propagandası yapan, yerli aşiret reisleri, şeyhler ve toprak ağalarıdır. Sömürgeci Kemalist yönetimin, Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesinde, Kürt ulusunun köleleştirilmesinde, böylesine bir gericiliği koruması ve kurumlaşmasını teşvik etmesi doğaldır. (Bk. **Kürtlerin Mecburi İskânı**, s. 59-70)
74. Abidin Özmen, Birinci Genel Müfettişlikten söz ederken devamlı olarak, emniyet, asayiş sözlerini kullanmaktadır. Trakya'daki Genel Müfettişlik için, "Bayındırlık, İskân" sözlerini kullanmaktadır. Bu ilgi çekici bir tutumdur.
75. CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü'nün sözü edilen "Doğu gezisi" 29 Haziran-15 Temmuz 1935 tarihleri arasında yapılmıştır. İsmet İnönü bu süre içinde, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Ahlat, Muş, Bulanık, Malazgirt, Ağrı il ve ilçelerinde incelemeler yapmıştır. İsmet İnönü daha önceleri de, 28 Eylül-3 Ekim 1932 tarihleri arasında Birecik, Urfa, Siverek, Diyarbakır, Elazığ illerinde, yine aynı amaçlarla geziler yapmıştır. (Bk. Güneydoğu, a.g.e., s. 61-64)

bölgesindeki kısmında ben de Genel Müfettiş olarak bulunmuştum.

Doğu illerimizin güney kısmındaki yerlerin Genel Müfettişlik teşkilatından faydalandığını, iller arasında daha fazla bir anlaşma olduğunu görmüş olmalıdır ki, kuzey kısmında da bir Genel Müfettişlik kurulmasını uygun bulmuşlar ve Bakanlar Kurulu'nun 6 Eylül 1935 tarihli ve 2-2199 sayılı kararıyla Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon illeriyle, Birinci Genel Müfettişlikten alınan Ağrı ilini ihtiva etmek üzere Üçüncü Genel Müfettişlik kuruldu. Ve Genel Müfettişlik ödevi de aynı gezide beraber bulunan merhum Tahsin Uzer'e tevdi edildi.⁷⁶

Üç Genel Müfettişlik, bölgelerindeki büyük küçük icra ve imar işleriyle uğraşmakta, emniyet ve asayiş meselesinde fazla hassasiyet göstermekteyken Doğu illerimizde mütekasif bir halkla meskun olduğu halde, gerek Osmanlı İmparatorluğu, gerekse Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde, halkının iptidai hayatı ve iktisadi inkişafa (ilerlemeye) muhitin müsaait olmaması nedeniyle, emniyet ve asayiş işleri takarrür (oturmuş) ve halkın hükümetle münasebeti iyi bir şekilde düzenlenememiş olan Dersim bölgesi⁷⁷ işlerini yakından ve tam yetki ile ele alacak kuvvetli bir makam meydana getirilmesi düşünülmüş ve bu işe ait ilk projeleri benimle konuşarak kararlaştırmak üzere 1935 yılı Eylülünün dördünde, Ordu Müfettişi General Kazım Orbay'la Tunceli'ndeki teşkilatın başına geçiril-

---

76. Bu göreve getirildiğinde Tahsin Uzer de milletvekili idi. Ölünceye kadar (Aralık 1939) bu görevde kaldı. (bk. **Meşhur Valiler**, s. 513)

77. Sömürge Genel Valisi Abidin Özmen, "mütekasif bir halk" diyerek Kürtleri anlatmaya çalışmaktadır. Genel Valinin, Kürdistan'ın geri kalışını açıklama biçimi ilginçtir. Bunun için üç temel neden sayıyor: 1. Halk asırlardan beri iptidai ilkel bir hayat yaşıyor, 2. Çevre koşulları ekonomik gelişmeye elverişli değildir, 3. Emniyet ve asayiş yerleşmemiş, halkın hükümetle ilişkileri düzenlenememiştir. Görüldüğü gibi Genel Vali Kürdistan'ın geri bırakılması sürecinin, son derece yüzeyde kalan görüntüleri ile ilgilenmektedir. Bu görüntüleri, sonuçları, neden olarak ileri sürmektedir.

mesi düşünölen Korgeneral Abdullah Alpdoğan Diyarbakır'a gelmişler ve birkaç gün kalarak bir proje taslağı ile Ankarâ'ya dönmüşlerdi.

6.1.1936 tarih ve 2-3823 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Tunceli adı verilen Dersim çevresinde **idari ve inzibati işlerin** esaslı surette tanzim ve hükümet kontrolunun daha yakından ifaşını sağlamak için Bingöl ve Tunceli illeriyle Birinci Genel Müfettişlik bölgesinden Elâzığ illerini ihtiva etmek üzere, dördüncü olarak bir Müfettişlik kurulması karar altına alındı ve bu Genel Müfettiş, Tunceli Vali ve Komutanlığı yetkilerini de haiz kılındı. Bu makam da önce düşünüldüğü üzere Korgeneral Abdullah Alpdoğan'a verildi ve Dersim işini kökünden halli yoluna gidildiği zaman da Erzincan ili Üçüncü Genel Müfettişlik bölgesinden alınarak Dördüncü Genel Müfettişliğe bağlandı.

İşte bu suretle ve gerekli sebepler altında kurulan 4 Genel Müfettişlik arada yapılan bazı değişiklikleri ile bugün şu şekli almıştır.

- Birinci Genel Müfettişlik** : Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Bitlis, Muş, Van, Hakkâri illerini,
- İkinci Genel Müfettişlik** : İlk kurulduğu gibi, Edirne, Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ illerini,
- Üçüncü Genel Müfettişlik** : Erzurum, Ağrı, Kars, Çoruh, Rize, Trabzon, Gümüşhane illerini,
- Dördüncü Genel Müfettişlik** : Elâzığ, Bingöl, Tunceli ve Erzincan illerini içine almış olarak çalışmaktadırlar.

En yaşlısı 20, en genci 11 yaşında olan Genel Müfettişliklerden ikisinin başında 11 yıldan fazla emek harcamış ve T.C.'nin az çok görgülü bulunan bir ferdi sıfatıyla, geçen çalışma devresinden kalben çok müsterih bulunuyorum. Derhal şunu da ilave edeyim ki mülki teşkilat itibarıyla, şahsen Genel Müfettişlik ve iller kurullarının bugünkü şekilde kalması taraftarı olmadığımı İdare Dergisinin 181. sayısında uzun uzadıya

izah ettiğim gibi, hūlasaten bu defa da temas etmek zaruretinde olduğumdan Genel Mūfettişliklerin gördükleri kıymetli hizmetleri ileri sürerken taraflı ve şahsi bir düşünce sahibi olmadığım kolayca anlaşılabilir.⁷⁸

Genel Mūfettişliklerin memlekete yaptıkları hizmeti bunların muamele ve haberleşme evrakını yüksek bir-komisyon baştan başa elden geçirirse, (Genel Mūfettişlikler kaldırılmalı.) (Ne yaptılar?) diye söyleyip yazan arkadaşların fikirlerinden 180 derece geri döneceklerine kanaatım vardır.

İdare işleri, bir mühendislik gibi yaptığı bir köprüyü, mimar gibi yaptığı bir binayı ileri sürecektir işlerden değildir. Bununla beraber bu gibi maddi işlerin başarılıp meydana getirilmesinde de büyük payı olan idare amirlerinin gözle görülecek kadar maddileşen, manevileşen birçok hizmetleri vardır ki, esas itibarıyla bir idare amirinin kıymeti ilk olarak bu işlerle ölçülmelidir.

Genel Mūfettişliklerin, bölge itibarıyla hizmetlerini sıralamaya hem yazımızın hacmi, hem de idari ahenk müsait değildir. Yalnız genel şekilde şöyle bir özet yapılabilir:

1. Esas kuruluş gerekçesi içinde emniyet ve asayiş konusu olan Genel Mūfettişlikler az zamanda bu işi halletmişler ve işe başladıkları zaman hüküm süren, maddi, manevi emniyetsizliği Cumhuriyet hükümetinin kanunlarına dayanarak ortadan kaldırıp iyilik ve cezanın ağıdan, şeyhten gelemeyeceği ve halk ile hükümet arasına kimsenin giremeyeceği fikrini tesis etmişlerdir.⁷⁹ Filvaki Cumhuriyet devrinde zaman

---

78. Abidin Özmen, İdare Teşkilatımız, İdare, Sayı 181, Temmuz-Ağustos 1946, s. 174-188; Bu yazıda Genel Valilik, Genel Mūfettişlik sistemi savunulmaktadır.

79. Sömürge yönetimlerinin en önemli amacı, yerel egemen sınıfları zayıflatmaktır. Zira sömürgeci devlete karşı, ulusallık ileri sürebilecek en önemli güçlerden biri budur. Kapitalistleşmenin gelişmediği, yoğun, dinamik bir işçi sınıfı hareketinin görülmediği yerlerde, ulusal istekler ileri sürebilecek en önemli güç yerli egemen sınıflar olmaktadır. Bu bakımdan, sömürgeci devlet, bu sınıfların direnç gücünü kırmak ve köleleştirmek için her türlü olanağı kullanır.

amilinin de bu işi yapabileceği iddia edilebilir. Fakat hadiseleri, maddi ve manevi muhitleri yakından bilenlerin küçük kıtada olan illerin yalnız kendi hareket ve çalışmalarıyla bu işleri az zamanda başarabilmeleri ve hükümet merkezine uzaklıkları nedeniyle merkezden bir ahenk üzere hareket etmelerinin temini zorluğu ve şartların değişmeden tedbir almak için gereken zaman zarfında bir birliğin sağlanmasına imkân olamayacağı göz önüne getirilirse bölgesi içinde ve hatta komşusu bulunan illerle hareket birliğini her nokta temine muktedir olan Genel Müfettişliklerin elde ettikleri bu **güvenlik ve asayiş işini** böyle bir kurulsuz bağlamanın zorluğu derhal anlaşılabilir.

Asayiş ve güvenlik işlerinde Doğu'daki Genel Müfettişliklerin Cumhuriyet devrinde yaptıkları hizmeti milli tarihin takdirle kaydetmesi lazımdır.⁸⁰

2. Genel Müfettişliklerin hükümet namına bölgele-
rindeki memurların durumunu, halkla hükümet arasın-
daki ilişkinin iyi cereyanını, kanunların ve tüzüklerin ta-
mamen ve iyi bir surette tatbikini denetlemek üzere
yaptıkları hizmetler, **her gün gazetelere aksedecek**

İdamlar, sürgünler, katliamlar sık sık başvuru bir yoldur. Burada sömürgeci devletin en önemli amacı, yerli egemen güçleri kendi ajanı haline getirmektir. Bu bakımdan ulusallık iddia edenlere karşı amansız tedbirler alırken, köleşip ajanlaşanların her türlü geleneksel imtiyazlarını korur, özendirir, kışkırtır. Sömürgecinin Genel Valisi Abidin Özmen, bu somut gerçekleri gizlemek amacıyla "şeyhlerle, ağalara karşı yapılan mücadele"den söz etmektedir. (Sömürgeci devletin, geleneksel sınıfları zayıflatmaları konusunda bk. Baskın Oran, **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Örneği**, SBF, Ankara 1977, s 82-83)

80. Bu ibare, sömürgeci devletin amaçları ve istekleri ile sömürge ulusun çıkarları arasında ne kadar uzlaşmaz, ne kadar derin çelişkiler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. "Genel müfettişliğin hizmetlerinin milli tarih tarafından takdirle anılacağı" belirtilmektedir. Halbuki bu "hizmetler", Kürdistan'a ve Kürt ulusuna büyük yıkımlar getirmiştir. Kürt toplumunun ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısını tahrip etmek için her türlü girişimde, "hizmet"te bulunulmuştur.

işlerden olmadığı için göze çarpmayan hizmetlerdendir.⁸¹

Genel Müfettişlik bölgesinde çalışan memurların tarafsız bir deneticinin başı ucunda, halkın işe derhal el koyup sonucu elde edecek bir şikayet makamının yanı başında olduğunu görmesini sağlamış olmak suretiyle ölçüsüz bir iyilik temin etmektedir.⁸²

3. Genel Müfettişlikler komşu devletlerle sınır olan muhtelif illeri bölgesi içine almış oldukları için sınır emniyet ve asayişinin kaçakçılık işlerinin bir tarzda ve ahenkli kovalanmasını ve bu işlerle uğraşan polis, jandarma, gümrük muhafaza kıtası, gümrük sivil muhafızları ve nihayet hudut kıtaları gibi muhtelif bakanlıklara ve makamlara bağlı elemanlar arasında geçimini ahenkli ve verimli bir hizmeti sağlamak yolunda büyük hizmetler gördükleri haberleşmeleriyle sabit olabilir.

4. Genel Müfettişlikler mülki teşkilatta da geniş rol almışlardır. Devamlı gezileri, bölge işlerini toptan mütalaa etmeleri, herhangi bir il ve ilçe teşkilatında, oranın, idare amirleri ve meclisleri gibi değil, daha tarafsız

---

81. Sömürgelerde yürütülen "emniyet ve asayiş hizmetleri"nin gazetelere konu olmaması çok doğaldır. Zaten bu "hizmetler" gizli istihbarat örgütleri, polis, jandarma tarafından yürütülür. Örneğin Kürtçe konuşan kişilere çeşitli maddi ve manevi cezalar verildiği, işkenceler yapıldığı gazetelere geçmesi gereken haberler değildir. Bu konuda sansür vardır. Bunlar ancak istihbarat raporlarında yazılır, kapalı kapılar arkasında konuşulur, toplu köy aramaları yapılması, kişilerin, ailelerin ve ulusun onurunu kırmak için erkeklere hakaret edilmesi, kadınlara tecavüz edilmesi, çocukların korkutulması, tehdit edilmesi, yine, gazetelere geçmesi gereken haberler değildir. Kürdistan sömürgesinin Genel Valisi Abidin Özmen'in "her türlü hizmet gazetelere geçmez" dediği "hizmetler" işte bunlar ve bunlara benzer olanlardır.

82. Görüleceği üzere herhangi bir haksızlık karşısında halkın, örgütlenmesi kesinlikle engellenmektedir. Halk adına, sorunları, bürokratlar çözmektedir. Bu, "halka rağmen halk için" anlayışının bir ürünüdür. Halk cahil sayıldığı için, ona yararlı bütün işlerin ancak bürokratlar tarafından yapılabileceği anlayışı egemendir.

düşünabilmeleri bakımından halkla hükümet münasebetlerini kolaylaştıracak kurullar meydana getirmeye amil olmuşlardır. Genel Müfettişliklerin zamanında 11 ilçe benim teşebbüs ve teklifim üzerine kurulmuştur.

5. Sağlık, Bayındırlık, Eğitim, Ekonomi, Kalkınma, İskân işleri..."

Abidin Özmen, sözü edilen yazısını, daha sonra, Genel Müfettişlik sistemi ile Genel Valilik sisteminin aynı şeyler olduğunu belirterek sürdürmektedir. Ve bu sistemi savunmaktadır.

C. TUNCELİ'NİN İDARESİ HAKKINDAKİ KANUN ile DÖRDÜNCÜ GENEL MÜFETTİŞLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tunceli Kanunu 25 Aralık 1935'te kabul edilmişti. 2 Ocak 1936'da da yürürlüğe girmişti. Dördüncü Genel Müfettişlik ise 6 Ocak 1936 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kuruldu. Aslında, Dördüncü Genel Müfettişliğin alanı ile Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun'un uygulama alanı aynıdır. Dolayısıyla, Tunceli Kanunu'nun hükümleri, Dördüncü Genel Müfettişlik alanında, giderek Kürdistan'da uygulanabilmektedir. Zaten Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun'un yürütülmesinden de Dördüncü Genel Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan sorumludur. Bu kişinin vali, aynı zamanda Genel Müfettiş, Genel Vali olduğunu, savcı, yargıç, askeri kumandan olduğunu daha önceleri belirtmiştik. 1927 tarihli, Genel Müfettişliğin görev ve yetkilerine dair tüzüğün getirdiği hükümlerle, Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun'un getirdiği hükümlerin karşılaştırılmasında herhangi bir yarar yoktur. Kürdistan yürütme organı tarafından çıkarılan kararnamelerle yönetilmektedir ama, Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun, yani yasama organının bir tasarrufu, bu kararnamelerden, yönetmelik ve tüzüklerden çok daha ağır ve keyfi hükümler getirmektedir. Zaten Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun keyfiliği kanunlaştıran bu kanundur.

2884 sayılı Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun 11 yılı aşkın bir zaman uygulanmıştır. Şöyle: Kanunun 37. madde-

si, yürürlük müddetini 1 Ocak 1940 olarak belirtmektedir. Daha sonra çeşitli kanunlarla bu müddet uzatılmıştır.

3706 sayılı kanun ile süre üç yıl daha yani 1 Ocak 1943 tarihine kadar uzatılmıştır. (3706 sayılı Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkındaki 2884 sayılı Kanun Hükümünün Uzatılmasına Dair Kanun, Kabul tarihi 7 temmuz 1939, Resmi gazetede yayın tarihi 14 Temmuz 1939, Sayı 4258, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 20)

4430 sayılı kanun ile süre iki yıl daha yani 1 Ocak 1945 tarihine kadar uzatılmıştır. (4430 sayılı Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkındaki, 2884 sayılı Kanunun Hükümlerinin 2 Yıl Daha Uzatılmasına Dair Kanun, Kabul tarihi: 16 Aralık 1942, Resmi gazetede yayın tarihi 26 Aralık 1942, Sayı 5290, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 24)

4687 sayılı kanun ile uygulama 1 yıl daha, yani 1 Ocak 1946 tarihine kadar uzatılmıştır. (4687 sayılı, Tunceli İlının İdaresi Hakkındaki, 2884 sayılı Kanunun Hükümlerinin 1 Yıl Daha Uzatılmasına Dair Kanun, Kabul tarihi: 18 Aralık 1944, Resmi gazetede yayın tarihi 23 Aralık 1944, Sayı 5887, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 26)

4809 sayılı kanun ile uygulama 1 yıl daha, yani 1 Ocak 1947 tarihine kadar uzatılmıştır. (4809 sayılı, Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkındaki 2884 sayılı Kanunun Hükümlerinin 1 Yıl Daha Uzatılmasına Dair Kanun, Kabul tarihi 25 Aralık 1945, Resmi gazetede yayın tarihi 28 Aralık 1945, Sayı 6192, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 27)

Bütün bu uzatmaların gerekçesi, "özlenen huzur ve sükunun, emniyet ve asayişin" henüz sağlanamamış olmasıdır. Bu bakımdan kanunun yürürlük süresi bitmeden uzatmalarla ilgili kanun teklifleri verilmiştir. Bu kanun teklifleri görüşüldüğü gün kabul edilmiştir.

Dersim'in yönetilmesi ile ilgili olarak başka kanunlardan daha söz etmek gerekir. 2576 sayılı Gizli Nüfusların Yazını Hakkında Kanun, daha çok Kürdistan'da uygulanmıştır. (Kabul tarihi 5 Temmuz 1934 Resmi gazetede yayın ve ilanı 15 Temmuz 1934, Sayı 2752, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt. 16)

Bu kanunun Dersim'deki uygulamalarında, halktan, oz

zamana kadar nüfusa kayıtlı olmayanların nüfus kütüklerine kaydedilmesi, doğum, ölüm, evlenme, boşanma, olaylarının yazdırılması istenmektedir. Bunlardan daha önemli olarak, evini başka bir yere nakledenlerin veya **mekân değişikliği** yapanların, bu eylemlerini resmi makamlara bildirmeleri ve gerekli işlemleri yaptırmaları istenmektedir. Örneğin Dersim'den herhangi bir kişi, Diyarbakır'a, Bitlis'e veya herhangi bir yere gidecek olsa, resmi makamlara başvuracaktır. Resmi makamlardan alacağı izin uyarınca hareket edecektir. Gerekli kayıtları yaptıracaktır. Gittiği yerde ve geri dönüşünde, yine resmi makamlara bilgi verecektir. Öte yandan dışarıdan Dersim'e gelenler de aynı işlemleri yaptıracaktır. Resmi makamların izni ve bilgisi dahilinde hareket edecektir. Görüldüğü gibi bu, bir nevi pasaport çıkartma işlemine benzemektedir. Herhangi bir iş için, Türkiye'den örneğin Fransa'ya veya başka bir yere gidenler, nasıl pasaport alıyorlarsa, iş takibi için Dersim'den başka bir yere gitmek isteyenler veya Dersim'e gelenler de benzer işlemler yaptırmak zorunda kalıyorlar.

1971'deki sıkıyönetim rejiminde, İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır gibi büyük şehirlerde mahalle muhtarlarına ve ev sahiplerine, çeşitli talimat veriliyordu. Dersim'deki, Kürdistan'daki uygulamalar kuşkusuz çok daha yoğun, kapsamlı ve sürekli.

Sözü edilen kanun hükümlerini ihlal ettikleri gerekçeyle Dersim halkına sık sık cezalar verilmiştir. Bu, hem hapis hem de para cezası biçiminde uygulanmıştır. Yerine göre her ikisi de uygulanmıştır. Zaman zaman af çıkarılarak, cezaların affı yoluna gidilmiştir. Çok ağır cezalar vermek, zaman zaman da bunların bir kısmını affetmek suretiyle, "adil", "insancıl" olduğunu hissettirmeye çalışmak bütün sömürge yönetimlerinin ortak özelliklerindendir.

Örneğin 2887 sayılı, Tunceli Vilayeti Halkından Olup da, Nüfus ve Askerlik Kanunlarına Göre Kendilerine Verilmesi Lazım Gelen Bazı Cezaların Affına ve Nüfus Yazını İle Askerlik İşlerine Dair Kanun, böyle bir kanundur. (Kabul tarihi 8 Ocak 1936, Resmi gazetede yayın ve ilanı 13 Ocak 1936, Sayı 3204, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 17)

Bu kanun şöyledir:

“MADDE 1. Tunceli vilayeti halkından olup da her ne sebeple olursa olsun, şimdiye kadar nüfus kütüklerine yazılmamış veya doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve kayıp vakalarını yazdırmamış olanlar hakkında 2576 sayılı kanun hükümlerine göre tayin edilen cezalar affolunmuştur.

Bu kanun tatbik olunduğu müddetçe yukarı fıkrada yazılı nüfusa ait işlerden dolayı takip dahi yapılamaz.

Bu vilayet ahalisinden hane naklini ve mekân değişikliği olaylarına ait kayıtları yaptırmamış olanlardan kanuna göre verilmesi lazım gelen cezalar da affedilmiştir.

MADDE 2. 2576 sayılı kanunun pulsüz ve cezasız tescile dair hükümleri Tunceli vilayeti halkı hakkında iki yıl müddetle tatbik olunur.

MADDE 3. Tunceli vilayeti halkından 1316'dan (1900-1901) 1331 (1915-1916) doğumlardan iki yıl içinde kendilerini nüfus kütüklerine kaydettirip Askerlik Şubesine başvuranların askerlik muamelelerinden dolayı görecekları cezalar affolunur ve yalnız muvazaf hizmetleri yaptırılır.

Büyük yaşta bulunanlar yaşıtları arasında ihtiyata geçirilir.

MADDE 4. Yoklama kaçağı, bekaya, saklı fi-rari ve izinsizlerden iki yıl içinde askerlik şubelerine başvuranların bu suçlarından dolayı haklarında takip yapılmaz.

MADDE 5. Bu kanun neşrinden itibaren 2 yıl müddetle meridir...”

Bu kanunun en önemli hükmü, birinci maddenin üçüncü fıkrasıdır. “Bu il halkından olup da evlerini nakledenlerden veya mekân değişikliği yapanlardan, bu eylemlerini kaydettirmemiş olanlardan...” Öte yandan, üzerinde en çok durdukları husus (1900-1917) doğumlu olanlar, yani, Der-

sim direnmesi sırasında, eli silah tutabilecek, direnişe katılabilecek nüfus kesimi.

3323 sayılı kanun ile de 2887 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu, "2887 sayılı kanunun tadiline dair kanun" adını taşımaktadır. (Kabul tarihi 14 Ocak 1938, Resmi gazetede yayımı ve ilanı 27 Ocak 1938, Sayı 3819, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 19)

Bu kanunla 2887 sayılı kanunun birinci maddesine şöyle bir fıkra eklenmektedir: "Bu kanunun uygulanması süresince yukarıda yazılı işlerden dolayı takibat yapılmaz ve verilecek nüfus cüzdanları, cüzdan bedeli, harç ve damga resmi alınmaz." Dersim'de 1940 yılından önce doğanların nüfus cüzdanlarında, "3323 sayılı Kanun Gereğince Tunceli Vilayeti Halkına Mahsustur" ibaresi vardır. Yine, bu nüfus cüzdanlarının bazılarında, "şu tarihler arasında, falanca yere gidip geldi..." biçiminde kayıtlar vardır.

İkinci maddesinde yapılan bir değişiklik ile de, uygulamanın 1 Ocak 1940 yılına kadar süreceği belirtilmektedir.

Üçüncü maddesinde yapılan bir değişiklik ile muvazzaflık hizmetlerinin 6 aya indirildiği belirtilmektedir.

Dördüncü maddede yapılan değişiklik ise şudur:

" 2887 sayılı kanunun neşrinden evvel firari ve izinsizlerden iş bu kanunun yürürlük müddeti içinde askerlik şubelerine gelenlere ve getirilenlere bu suçlardan dolayı ceza verilmez. Ve piyade kıtalarında 6 ay muvazzaf hizmete tabi tutulur.

2887 sayılı kanunun neşrinden sonraki firari ve izinsizlerden bu kanunun yürürlük müddeti içinde şubelerine gelenlere bu suçlardan dolayı ceza verilmez ve sınıflarına mahsus muvazzaflık müddetleri tamamlattırılır."

Bütün bu kanunlara, uygulamalarına, cezalara ve aflara rağmen Tunceli'de nüfusun düzgün yazıldığı hiçbir zaman söylenemez. Balakış, nüfusu yanlış yazmak için büyük gayret gösterilmiştir. Örneğin nüfus kayıtlarında 1937'de doğduğu belirtilen bir çocuğun anasının 1935 yılında öldüğü görülmektedir. Bunun nedeni 1937-1938 yıllarında çok ge-

nış kitlelerin katliamlara ve jenoside tabi tutulmasıdır. Bu yıllarda o kadar çok kişi öldürülmüştür ki, bunların ölüm kayıtları başka yıllara serpiştirilerek jenosid gizlenmek istenmektedir. Yine bu yıllarda o kadar çok çocuk öldürülmüştür ki, nerdeyse bu yıllarda doğan çocuğa rastlanmaktadır. Bu bakımdan, 1940 yıllarından sonra doğan çocukların bazıları 1937-1938 yıllarında doğmuş görülmektedir. Böylece jenosid eylemi yine gizlenmeye çalışılmaktadır.

2576 sayılı, Gizli Nüfusların Yazımı Hakkındaki Kanun'dan hemen sonra da 2577 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanun, "Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun" adını taşımaktadır. (Kabul tarihi 5 Temmuz 1934, Resmi gazetede yayın ve ilanı 15 Temmuz 1934, Sayı 2572, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 16)

Görüldüğü gibi, bu iki kanun aynı günde görüşülmüş ve kabul edilmiş, aynı Resmi gazetede yayınlanmıştır. İskân Kanunu ile de ilgili bu kanunun Birinci Maddesi şöyledir:

"Dahiliye Vekaleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki 1624 sayılı Kanunun 8. maddesi aşağıdaki şekilde tadil edilmiştir.

Nüfus İşleri Müdürlüğü 4 şubeden meydana gelmiştir;

A. Birinci Şube, 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerine göre, muhacirlerin, mültecilerin, göçebelerin ve nakledilenlerin getirilmesi, yollanması, yerleştirilmesi, müstahsil hale konması, mıntıkların ve yerlerinin ayrılması, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere toprak dağıtılması, eski iskân işlerinin tasfiye edilip bitirilmesi işleri ve bunların haberleşme ve muameleleri ile uğraşır. Üç büro ve iki müstakil memurdan meydana gelmiştir.

B. İkinci Şube, memleket içinde vatandaşların kültür cephesinden her türlü vaziyetlerini araştırmak, 2510 numaralı İskân Kanunu'nun 8, 9, 10 ve 11. maddelerine göre lüzumlu görülen

tedbirleri arayıp bulmak, bu tedbirlerin tatbikini, devamlı yürütmek ve yoklamak ve hariçteki Türk kan ve kültürüne bağlı olanlardan geleceklerin vaziyetlerini tetkik etmek, yurdun iskâna elverişli ve verimli topraklarını araştırıp bulmak işleriyle uğraşır. Dört bürodan meydana gelmiştir.

C. Üçüncü Şube, nüfus muamele ve haberleşmelerini tescil ve istatistik işlerini ifa etmek üzere iki bürodan meydana gelmiştir.

D. Dördüncü Şube, Vatandaşlık Kanunu'nun tatbikatına ve vatandaşlığına müteallik işlerle iştigal etmek üzere iki bürodan meydana gelmiştir. Görüldüğü gibi, bu kanun daha çok sürgüne gönderilen Kürtlerin durumları ile ilgilidir. Sürgüne gönderilenlerin yazışmalarını kontrol edileceği, Türk kültürü içinde eritilmeleri için nasıl bir nüfus ve nüfus yazımı politikası izleneceği konuları üzerinde durulmaktadır.”

Bu arada, 3323 sayılı kanunla birlikte, 3324 sayılı bir kanunla, 7 Temmuz 1937'de imzalanan Sadabad Paktı'nın onaylandığını da belirtelim. (Kabul tarihi, 14 Ocak 1938, Resmi gazetede yayın ve ilanı 27 Ocak 1938, Sayı 3819, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 19)

D. GENEL MÜFETTİŞLER (GENEL VALİLER) HAKKINDA BAZI BİLGİLER

İbrahim Talı Öngören, Abidin Özmen, Avni Doğan, Hasan Tahsin Uzel, Abdullah Alpdoğan gibi Genel Müfettişler hakkında çok övücü sözler söylenmiştir. Yukarıda sözleri edilen **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyelliler, Meşhur Valiler (50 Ünlü Vali)** (dipnotu 71) gibi kitaplarda, bu kişilerin hayat hikayeleri ile ilgili olarak yazılanlar incelendiği zaman bu husus açıkça görülmektedir. Samet Ağaoğlu, **Aşına Yüzler** (İstanbul 1964) isimli kitabında Avni Doğan için şunları yazmaktadır:

"... Yalnız görünüşü ile değil, ruhu ve zihniyeti ile de hünerli aktör. Gerektiği zaman başını dik tutabildiği kadar boynunu bükmesini de biliyordu. Cesur da! Birkaçı dışında hayat ve ölüme hükmetmiş insanlara yankı baktığı olmuştur! Bütün bu nitelikleri yüzünden O'na ne partisinin liderleri, ne de siyaset arkadaşları yüzde yüz güvendiler. Fakat, artistliğinden faydalanmaktan da geri durmadılar. Vali, Valiler Valisi (Genel Müfettiş), Mebus, İstiklal Mahkemeleri üyesi ve Bakan oldu. Bulunduğu her yerde hatıralar bıraktı. Bir kısmı korkulu, bazısı hazin, bazısı düşündürücü hatıralar..."

Doğu illerinde estirdiği otorite fırtınalarının uğultuları arasından geldiği halde, bir damla burun kanını cınayetlere vesika diye gösterecek kadar soğukkanlıydı. Bu soğukkanlılığı ile bulunduğu köşeden dört yana kolaylıkla bakıyor, ufukta sezdiklerine göre hareketlerini, sözlerini şu veya bu olay karşısında duruşlarını değiştiriyor, yüzüne mazlum maskesi geçirerek, sesinin sert tonunu ricali mırıltılara çeviriyordu." (s. 109 vd. Ayrıca bk. **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, Cilt 4, s. 1570 vs.; **Meşhur Valiler**, s. 471. vd.)

Avni Doğan'ın 1943 yılı Temmuz ayının başlarında Birinci Genel Müfettişliğe tayin edildiğini söylemiştik. Bu ayın sonlarında da Özalp'te, 'Otu üç Kurşun' olayı meydana gelmişti. Bu olay ve Avni Doğan'ın davranışları, ilgili incelemede etraflıca ele alınacaktır."

1927'de kurulan Birinci Genel Müfettişliğe ilk olarak tayin edilen İbrahim Tali Öngören hakkında, son derece ilginç bilgiler vardır. Sadece kendisi ile değil, 1919-1922 yılları arasında Kuvayi Milliye-Bolşevik ilişkilerini de açıklayan bu bilgiler **Meşhur Valiler (50 Ünlü Vali)** kitabında yer almaktadır. "Dr. İbrahim Tali Bey'e 'Öngören' Soyadının Verilişi ve Nedeni" ile ilgili bölümde şunlar yazılı:

"... İbrahim Tali Bey çok mütevazî bir adamdı. Onun yaşantısında bir gün ve bir kez etrafına, yakınlarına, hatta kızına ve damadına bile, yaptıklarını övücü, kişiliğini öne ve ileriye getirici bir hikaye, bir olup bitti ve herhangi bir şey anlattığı duyulmamıştır."

İbrahim Tali Bey, Milli Mücadele yıllarının sonrasındaki Türk siyasi ve idari hayatının önemli kişilerinden biridir. Atatürk'ün yakın arkadaşlarından. 'ÖNGÖREN' soyadını O'na Atatürk vermişti. Buna dair sicil dosyasındaki belgeyi aynen aktarmak istiyoruz:

Trakya

Umumi Müfettişliği

2/17

5.1.1935

İçişleri Bakanlığına

Atatürk 'ÖNGÖREN' soyadını verdi. Yılın ilk gününden beri bu adı kullanmaktayım. Arzederim.

Trakya Umumi Müfettişliği

Dr. Tali Öngören

Dr. Tali Öngören, onun için ün olan ileri derecedeki tevazuunu (vazgeçtiğini) bir bakıma, bir yana iterek (İç. Bakanlığına) diye hitabettiği yazısında Öngören soyadını Atatürk'ün verdiğini bildirmekle yetinmiştir. Ve bunun nedenini ne yazmış, ne anlatmış ve ne de kimseye söylemiştir.

Şimdi biz bu nedenin üzerinde durmak ve bu nedeni açıklamak istiyoruz.

1 Eylül 1920'de, Azerbaycan merkezi olan Bakû'da 'Şark Milletleri Kurultayı' adı verilen gösterişli bir toplantı düzenlenmişti. Bu toplantıya, Türkiye adına katılacağı söylenen Türk komünistlerinin adları da Ruslar tarafından ilan edilmişti. Sözde onlarca Türk komünistleri denilen bu gruba Mustafa Suphi adında biri başkanlık ediyordu. Mustafa Suphi'ye öyle önem verilmişti ki, kendisine Kurultayın başkanlık divanında bile yer ayırmışlardı. Gerçekte Mustafa Suphi Sinop hapishanesinden kaçak bir hükümlüydü. Gençti. Avrupa'da tahsil görmüştü. Ruslar onu yakalamış, beynini yıka-

miş ve değiştirmişlerdi. Şüphesiz kanı, ırkı ve dini de bozuktur bu adamın.⁸³

İşte bu Bakû Kurultayı'na, Mustafa Kemal Paşa bir Ankara delegesi göndermek istemişti. Bu delege kim olmalıydı? Kazım Karabekir Paşa, Kars'tan Ankara'ya koca bir dosya göndermişti. Bu dosyada Bakû Kurultayı'ndan, Mustafa Suphi ve arkadaşlarından ve o zamanki Bolşevik maksat ve gayelerinden haber ve bilgiler vardı.

Bir gece Atatürk Çankaya'ya Dr. İbrahim Tali Bey'i çağırdı. Ona 'Seni bir vazifeye göndereceğim, hatta daha açıkçası ölüme göndereceğim' dedi. Ve Karabekir Paşa'dan gelen kabarık dosyayı verdi. Tali Bey, bu dosyayı Çankaya'dan ayrılmadan sabaha kadar inceledi. Ve 'tehlike içimizde imiş' dedi.

Tali Bey, 'Bakû'ya gidişim, orada karşılaştığım hadiseler ayrı ve ibretli maceralardır. Bir değil, birkaç defa ölüme yüzyüze geldim' sözleriyle Atatürk'ün 'Sizi daha doğrusu ölüme göndereceğim' sözünü teyit etmiş oldu. İbrahim Tali Bey, Bakû'da Türk komünistlerinin başı olduğu söylenen Mustafa Suphi ile de görüştü. Ve O'nun için şunları yazdı:

'Bu genç adam, bende bir insanın ırkı, dini, milliyeti, manevi düşünceleri ve bir bütün olarak izahına muktedir olunacağını zannetiğim psikolojik verasetin, komünist denilen ifna (yok etme) sistemi içinde nasıl tanınmaz hale gelebileceğinin unutulmaz tesirini bırakmıştır' demiştir. İbrahim Tali Bey yüreği yanarak ilave eder:

'Selahiyetim, mesleğim, hatta yaşıım müsail olsa sade yurdum için değil, bütün dünya için beşeriyete şöyle seslenirdim:

KOMÜNİZM SİYASİ ve İÇTİMALİ BİR NİZAM DEĞİLDİR. İNSANLIĞI BOŞLUKTA BIRAKMAYI YAŞAMA ŞARTI YAPAN İMHA TARİKATIDIR.

---

83. Okuyucular, "ulusal kurtuluşçu ve devrimci" Kemalistlerin Mustafa Suphi hakkındaki değerlendirmelerine dikkat etmelidirler. Olguların çarpıtıldığı bir tarafa, horlayıcı sözler ön plana çıkarılmaktadır.

İNSANI İNSANLIKTAN ALIP EŞYA PARÇASI HALİNE SOKAN SİSTEMDİR.'

İbrahim Tali Bey'in, 1921 yılında Bakû'daki Şark Milletleri Kurultayı sonunda Mustafa Suphi hakkındaki görüşü ve komünizmi tarif edişi budur.

Sözü edilen bu Mustafa Suphi ve onyediyi arkadaşları Bakû Kurultayı sonrasında Kars'a geldiler. Erzurum'dan geçtiler ve Trabzon'dan Ankara'ya geliyorlardı. 26 Ocak 1921 gecesi limandan gizlice kalkan bir motor Karadeniz'in dalgaları arasında kaybolup gitti ve Ankara'ya gelmek isteyenlerin maksat ve gayeleri de böylece yok oldu.⁸⁴

Gerçekten, Mustafa Suphi olayı ayrıca okumaya değer sayfalardan geçmiştir. Biz burada bu olayın öyküsünü değil, yalnız İbrahim Tali Bey'e ait olan kısma ve değerine değinmiş olduk. Demek istiyoruz ki: **Milli Mücadele başlangıcı sırasında Şarktan gelecek olan en büyük tehlikeyi ilkönce görenlerden birisi de Dr. İbrahim Tali Bey'dir.**

Bu olay, böylece geldi ve geçti. Bunun üzerine bir mim koyan yalnız Atatürk idi.

Dr. İbrahim Tali, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Samsun'a çıkan ve Milli Mücadelenin Kurmay Heyetini teşkil eden kişilerden biriydi. Mamuretülaziz Valisi Ali Galip, Mustafa Kemal Paşa'yı tevkif emrini almış ve bunun hazırlıkları için Elazığ'a gidiyordu. Sivas'ta Vali Reşit Paşa'yı gördü. O sırada Dr. İbrahim Tali, Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a onbeş km. mesafede bulunduğunu haber vermek üzere ve öncü olarak vilayet makamına gidiyordu. Tali Bey'den önce Ali Galiple Reşit Paşa arasında şu konuşmalar geçmişti:

-
84. Bugün Mustafa Suphi ve arkadaşlarının nasıl katledildiğini, en ince teferruatına kadar biliyoruz. Bu işi tezgâhlayanlar, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Kazım Karabekir Paşa, Trabzon Valisi Hamit Bey'dir. Sözlerinden İbrahim Tali Bey'in de bu katliamı tezgâhlayanlar arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu katliamın kıvançla anlatılması, Kemalistlerin dogmatizmde, komünizm düşmanlığında ne kadar ilerli aşamalara vardıklarını gösterir.

— Dahiliye Nazırı Adil Bey'in kati talimatı var. Paşa hazretlerinin yerinde Sivas Valisi bulunsaydım, Mustafa Kemal Paşa'yı şu anda tevkif etmekte asla tereddüt etmezdim.

İbrahim Tali Bey, odaya bu cümlelerin bitiminde girmişti. Reşit Paşa ağır bir yükün altından kurtulmuşçasına omuzlarını gererek başını kaldırmış ve:

— O halde beyefendi oğlum, Mustafa Kemal Paşa hazretlerini hep birlikte karşılamaya gidelim, demişti.

Dr. İbrahim Tali, bu önden gelişi ve öndeliği, tutuklama olayını, onu uygulamak isteyen Vali Ali Galip'in kişiliğiyle birlikte bütün ayrıntılarıyla Mustafa Kemal Paşa'ya anlattı. Atatürk buraya da bir mim koymuştu.

Aradan yıllar geçti. Cumhuriyet kuruldu. T.C. dünya uygarlığındaki yerini almanın hızlı gayretleri içine girdi. Bu sırada Şarkta, Diyarbakır'ı, Elâzığ'ı içine alan Şeyh Sait başkaldırma hareketi oldu. Bu hareket bütün yönleriyle bir irtica idi. Elebaşları silahlı olarak ayaklanmış, bilgisiz halkı sürüklemiş ve kan dökmüştü. Kanları dökülerek temizlendiler.⁸⁵ Elbet bu hareket

85. En temel özellikleri ırkçı ve sömürgeci olan Kemalistler, Kürt ulusal hareketlerini, daima "irtica" olarak nitelemişlerdir. Dünyada hiçbir siyasal akım Kemalizm kadar ırkçı değildir. Kemalizm kadar ulusal kurtuluş düşmanlığı yapmamıştır. Buna rağmen dünyada hiçbir siyasal akım, yine Kemalistler kadar, ırkçı ve sömürgeci fikir ve eylemini, "ilericilik, devrimcilik, halkçılık" sahtelikleriyle gizleme şansına sahip olmamıştır.

Kemalistler, Kürt ulusunun kurtuluşu için mücadele eden bütün yurtseverleri, darağacına göndermişlerdir. Ulusallık iddiasında bulunan şeyhler, aşiret reisleri, aydınlar, emekçiler... Hepsi ya idam edilmişler, ya da malları mülkleri ellerinden alınarak sürgüne gönderilmişlerdir. Bu tür kişiler ve sınıflar üzerinde sık sık toplu katliamlar uygulanmıştır. Buna rağmen, kişiliğini reddeden, köleleşip ajanlaşan, "Kürt yok, Türk milleti vardır, hepimiz Türküz..." diyenler, partinin ve devletin Şefi tarafından milletvekili tayin edilmişlerdir. Kürt ulusuna ihanet eden bu kişilerin ihanetlerini daha iyi sürdürmeleri için, bütün geleneksel imtiyazları sömürgeci ve ırkçı Kemalistler tarafından korunmuş ve teşvik edilmiştir. İşte, Kemalizm iki bakımdan gerici bir fikir ve eylem yapısına sahiptir. Birinci olarak: Kürt ulusal kurtuluşunu engellerken, ona düşmanlık ederken, ikinci

Şark vilayetleri için bir çöküntü olmuş, gerileme ve duraklama teşkil etmişti. Bu yüzden Şark vilayetlerini ayırcalı bir yönetime tabi tutmak ve bu illerde cumhuriyetin ışığını yakmak gerekti. Bu yönetimi kim yapacaktı? Bu yönetimin prensipleri ne olacaktı? Bu türlü bir idarenin başına kim getirilecekti? Atatürk bu ve başka soruların cevabını, Birinci Umumi Müfettişliğe Dr. İbrahim Tali Beyi getirmekle verdi. İbrahim Tali, İstanbul-Trakya bölgesinde Parti müfettişiydi. Bu sıfatla Edirne'ye kadar sık sık gelirdi. Yıl 1927 idi. Serhat şehri Edirne'de, Edirne Türkocağında heyecanlı bir hatip vardı. Milli bayramlarda ve Edirne'nin kurtuluş gününde topluluğu coşturan konuşmalar yapardı. Bu genç, Edirne Lisesi'nde, Tarih ve Psikoloji hocasıydı. Adı Haşım Bey'di. (Haşım İşcan). İbrahim Tali Bey'in dikkatini çekti. 1927 Aralığında Birinci Umumi Müfettiş olarak Diyarbakır'a gittiğinde Haşım İşcan'ı Özel Kalem Müdürü olarak götürdü.

İbrahim Tali, Diyarbakır'da tam beş yıl, Birinci Umumi Müfettiş olarak çalıştı. Bu süre içinde, yalnız Diyarbakır, Birinci Umumi Müfettişliğin merkezi olarak gelişmekle, büyük bir şehir olmakla ve imar edilmekle kalmadı, bütün bölgede önce genel asayiş teessüs etti, sonra da yollar, karakollar ve okullar yapıldı.⁸⁶ Dersim (Tunceli) bu bölgeye dahildi. Elâzığ ve Tunceli Birinci Umumi Müfettişlik bölgesi içinde idi. Tarih boyunca bölgesi ve komşu illeri için bir şekavet yatağı olan Dersim bir hükümet ve sükunet bölgesi haline getiriliyordu.⁸⁷ Zaman zaman başgösteren hadiseler

---

olarak: Ulusal kurtuluşu kökünden kurutmak amacıyla, şeyhlik, aşiret reisliği gibi kurumları ayakta tutarken, bu tür kişilerin geleneksel imtiyazlarını korurken, teşvik ederken.

86. Yol, karakol, okul, üçü de sömürgeciliğin temel kurumlarındandır. Yol daha çok asker, silah ve cephane taşımak için kullanılır. Karakol baskı unsurudur. Okul, sömürgeci devletin, yerli halkı, sömürgeci amaçları doğrultusunda yetiştirmesi için gerekir.
87. Ulusal bilinci köreltilen, köleleştirilen bir ulus, dnamizmini kaybeder. Köle bir ulusun yaşadığı sömürgeleştirilmiş bir alan "sükunet" bölgesi olur. Kemalist ırkçılık ve sömürgecilik böyle bir alan istiyor.

karşısında İbrahim Tali Bey'in uyguladığı usul şiddet ve tenkil olmadı. O hiçbir zaman son çare olan bu usule, zorla ve silahla cezalandırmaya taraftar değildi. Halka karşı şefkati ve sevgisi sonsuzdu. Disiplini ve nizamı sever ve uygulardı. Ancak bunun tesisini şiddetle değil, adalette arardı. Onun için beş yıl süren Birinci Umum Müfettişlik devresi bölgeye, hükümete ve Cumhuriyet bütçesine hiçbir gaile ve külfet getirmede.⁸⁸ (Tunceli Vali Kumandanlığı adıyla Elâzığ merkezinde kurulan Dördüncü Umum Müfettişlik daha sonradır. Tunceli, büyük ve neticeli askeri harekâtı da 1937'de yapılmıştır.)

İşte Atatürk bu noktaya da bir üçüncü mim koymuştu. Yıl 1934, soyadı kanunu çıkmıştır. Her vatandaş gibi Dr. İbrahim Tali Bey de kendisine ve ailesine soyadı olacak bir ad aramaktadır. İşte ona, hayatındaki, bugüne dek olan yaşantılarında üç kez mim koyan Atatürk, O'nun önden gelirliğini ve önden görürlüğünü takdir ederek ona 'ÖNGÖREN' soyadını vermiştir.

Biz rahmetli İbrahim Tali Öngören'i şahsen tanıdığımız, bildiğimiz ve izlediğimiz için bu değerlendirmeyi kişisel görüşlerimiz olarak, bir iddiada bulunmadan, ortaya koyuyoruz.

Gerçekten Dr. İbrahim Tali Öngören 1927 yılında başlayan Birinci Umumi Müfettişlik göreviyle idare hayatının ve idareci mesleğinin, zamanında ünlü kişilerinden biri olmuştu.

Almanya'yı 46 yıl yöneten ve durup dinlenmeden geliştiren Büyük Fredrik, 'Bir memlekete gerçek bir vatanperver yetiştirmek o memleketin hududunu genişletmekten daha hayırlıdır' demiştir.

Dr. Tali Öngören, son nefesine kadar, dünya yüzünde gerçek vazifesinin başkalarına örnek olabilme haysiyeti içinde yaşamış ve Büyük Fredrik'in vatanperver yetiştirme ilkesine gönül vermiş adamdı. O'nun Diyarbakır'da başlayan Birinci Umumi Müfettişlik kadrosundaki işlerle devam edegelen yetiştirme okulu

---

88. Yazar, 1930-1932 yıllarında Ağrı bölgesinde uygulanan katliamları unutmuş görünüyor.

memlekete başta Haşim İşcan olmak üzere Şükrü Sökmensüer'i, Osman Şahinbaş'ı, Hulusi Devrimer'i ve daha birçoklarını kazandırmıştır." (s. 488-493)

Bu uzun alıntıda birbirinden ilginç çeşitli hususlar vardır. Birincisi, "Atatürk Öngören soyadını verdi. Yılın ilk günündenberi bu adı kullanmaktayım. Arzederim", biçiminde bir yazının resmi kayıtlar içinde yer almasıdır. Bu, Parti ve Devlet Şefinin, yani Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazı Mustafa Kemal'in karar verici ve uygulayıcı tek kişi olduğunu bir kere daha göstermektedir. O'nun maddi ve manevi kişiliği önünde, bütün kişilikler erimektedir, yok olmaktadır. "Atatürk Öngören soyadını verdi." Burada kuşkusuz, Parti ve Devlet Şefine yakın olmanın kıvancı var. Bir Genel Vali kendi soyadını neden seçemiyor? Veya, resmi bir yazı ile Şefe yakınlığını belirtmek durumunda kalıyor?

İkinci önemli husus, "Ulusal kurtuluşçu" Kemalistlerin, Mustafa Suphi ile Bolşeviklerle olan ilişkilerinin açıklığa kavuşmasıdır. Üçüncü husus Şeyh Salt direnişi ile birlikte, "Şark vilayetlerinde ayrı bir yönetimin" uygulandığı, bizzat sömürgecinin Genel Valisi tarafından itiraf edilmiş olmasıdır. Dördüncü bir husus da Diyarbakır'daki Birinci Genel Müfettişliğin sömürgeciler için önemli bir okul olduğunun belirtilmesidir. Kürdistan'ın ilhakında, sömürgeleştirilmesinde büyük "yurtseverlik" örnekleri veren yöneticilerin, sömürge valilerinin, bu okulda önemli dersler aldıkları belirtilmektedir.

Atatürk tarafından kendisine soyadı verilen Genel Valilerden biri de Hasan Tahsin Uzer'dir. Hasan Tahsin Uzer bunu büyük bir kıvançla anlatmaktadır. (**Meşhur Vallar**, s. 512-525)

Genel Müfettiş Abidin Özmen hakkında, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyelliler** kitabında (Cilt 4, s. 1421 vd.) açıklayıcı bilgiler vardır. Birinci Genel Müfettişlik bölgesinde kaymakamlık yapan Kazım Atakul şunları anlatmaktadır:

"... 1940 Temmuzunda tayin edildiğim Hakkâri'nin Yüksekova ilçesi kaymakamlığında işe başlamak üzere Diyarbakır'a uğramış ve Birinci Genel Müfettiş Sayın Özmen'i makamında ziyaret etmiştim. Kendisini is-

men tanırdım; ama, yüzyüze ilk kez geliyordum. Beni babacan bir tavırla karşıladı. 'Birinci Umumi Müfettişlik bölgesindeki ilçelere çalışkan, otoriter ve iş görecekt feregata sahip kaymakamların seçilerek ve üzerinde durularak tayinlerinin yapılmasını Dahiliye Vekaleti'ne teklif' ettiğini söylüyor, kelimelerin üzerine basa basa ve gözümün içine bakarak demek istiyordu ki: 'Sen Yüksekova için bu şartlarla seçilmiş bir kaymakamsın, gideceksin, çalışacaksın ve başaracaksın.' Rahmetli gerçekçi ve pratikti. Uzun söz söylemeyi sevmezdi. Nutuktan, protokoldan, merasimden hoşlanmazdı.

O akşam kaldığım otele bir polis memuru geldi ve 'saat 20'den sonra Orduevindeki yemeğe Umumi Müfettiş tarafından davet edildiğimi...' söyledi. Bu çağrı o tarihte beni çok duygulandırmıştı. Genç bir kaymakamdım. Gittim. Orduevinin bir salonunda, o tarihte Diyarbakır valiliğinden ayrılan Fevzi Gürel'e bir veda ziyafeti veriliyordu. Sofranın başında bulunan Sayın Özmen, sağına Vali Gürel'i soluna Kolordu Kumandanı (rahmetli) Galip Deniz'i almış, böylece Genel Müfettişlik, Kolordu Kumandanlığı ve Diyarbakır vilayeti erkanı sıralanmışlardı. Masada bana da yer verilmişti. Konuşmalar arasında rahmetli Özmen şu sözleri söyledi: 'Bu sofrada ilk defa gördüğünüz bir genci size tanıtıyorum. Bu genç Yüksekova Kaymaklığına gidiyor. O'nun başarısına içiyorum.' Herkes bana dönmüştü. Bakışlarında bir merhamet ve acıma vardı. Bana sanki, 'vah vah nereden düştün oraya' diyorlar gibi geliyordu... Söz istedim ve bir şeyler söylemeye çalıştım. Sofranın havası değişmişti. Yüzlerde sevgi ve muhabbetin belirli çizgileri ile ferahlı tebessümler husule gelmiş ve acımaklı nazarlar, güvenli ve hürmetli bir anlama çevrilmişti. Bu sırada, Abidin Özmen'in tabağına çatalıyla vurarak, beni dinleyin, ihtarı ile ayağa kalktığı görüldü. Ceketinin tek düğmesini ilikledi ve şöyle söze başladı: '... Nutuk söylemeye hiç niyetim yok. Sevmem de. Bu genç, sözleriyle konuşmaya mecbur etti. Mutehassis oldum. Böyle gençler bu vatana çok lazımdır. Sizden rica ediyorum. Ben bu genç kaymakamın emrinde olacağım. Sizler de ona elinizden geldiği kadar yardım ediniz. Muvaffakiyetler dilerim.'

Gerçekten, Merhum üç yıla yaklaşık süregelen Yüksekova kaymakamlığım süresince benimle, görevimle ve karşılaştığım türlü zorluklarla ilgilenmiş ve yardımlarda bulunmuştur. O, bir seferinde, bana iltifat etmek için başkalarının yanında: 'Bu kaymakam ya yalan söylüyor, ya bu Yüksekova'da asayişin bu derece sağlanmasında bir tılsım var. Bu tılsım ne imiş? Onu bize anlatsın da görelim...' demiştir. Onun iltifatı ve konuşma tarzı bu idi. Gücenilmezdi. Gücenilemezdi. 'Yumruk' yerine acele söylediği zaman 'zumruk' dediği duyulmuştur. Bazı sözcükler üzerindeki telaffuzunda O'na memleketi olan Niğde'nin ve Orta Anadolu'nun şivesi hakimdi. O bu hakimiyete karşı durmadı. Kelimeleri ve şiveyi severdi bunlardan ayrılıp uzaklaşmayı bir bakıma da hafiflik sayardı..."

Kazım Atakul'un bu anlatımlarından sonra, **Yeni Mülkiyeliler Tarihi ve Mülkiyeliler** kitabı şu bilgileri eklemektedir.

"Rahmetli, samimi, gösterişi sevmez, inandığı prensipler için cesurane davranırdı. Atatürk'e yazılı hakaretten hüküm giyen ve bu suretle Konya Lisesi öğretmenliğinden kovulan, müseccel komünist Sabahattin Ali'nin tekrar göreve alınması hususunda üst makamlardan yapılan bütün baskılara mukavemet etmiş: 'Ben Maarif Vekili bulunduğum müddetçe o komüniste muallimlik yaptırmam' diyerek adı geçeni vazifeye aldırmamıştır. Merhum böylelikle samimi bir milliyetçi olduğunu da göstermiştir." (Ayrıca bk. **Meşhur Valiler**, s. 449 vd.)

Görüldüğü üzere, Kürdistan sömürgesinde, Kürt düşmanı olarak görev yapan bu Kemalistler, Mustafa Suphi gibi Sabahattin Ali gibi devrimci ve yurtseverlere karşı da derin bir düşmanlık beslemektedirler. Bütün bunlar Kürt demokratları ve yurtseverleri ile Türk "demokratları"nın görüşleri arasında çok derin uçurumlar olduğunu göstermektedir. Kürt ulusu üzerinde zulüm uygulayanlar, Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi için her türlü devlet olanaklarını seferber edenler, Türk "demokratları", Kemalistler tarafından, "ilerici, devrimci, halkçı, yurtsever..." olarak anılmaktadır.

**E. TUNCELİ KANUNU'NA İLİŞKİN OLARAK,
YÖNETİCİ KEMALİSTLERİN KÜRT SORUNU
HAKKINDAKİ FARKLI İKİ GÖRÜŞÜ**

Tunceli Kanunu'nun TBMM'nde görüşülüp kabul edilmesinden sonra, Falih Rıfkı Atay, CHP'nin, devletin ve hükümetin resmi organı sayılan Ulus gazetesinde yazdığı bir baş yazıda⁸⁹ şöyle diyor: (Yazı ile ilgili açıklama dipnotları aracılığı ile gösterilmiştir.)

"... Dün kamutay, Tunceli vilayeti hakkındaki kanun kabul etmiştir. Yeni vali askerlik vazifesinden ayrılmayan bir kumandan olacaktır. Kendisi aynı zamanda Dördüncü Umumi Müfettiştir.⁹⁰

Kanunun, bugün kamutaya, sevk edilmesine sebep ne bir isyan ne de buna benzer anormal bir haldir. Arasıra had nöbetlerle tepen, müzmin bir hastalığı kökünden gidermektir.⁹¹

Dersim isminin neler hatırlattığını burada tekrar etmeye gerek yoktur. 1871'den beri bu yurt parçası üzerine 11 askeri harekât yapılmıştır. Fakat ne idare, ne adliye, ne de kültür bakımından hiçbir tedavi yapılmamıştır. Cumhuriyet hükümeti adet ve ananesi olduğu üzere, tenkil değil tedavi tedbirleri almaktadır.⁹²

89. Falih Rıfkı Atay, Tunceli, Ulus, 26 İlkanun 1935; Ayrıca bk. Ayın Tarih, Sayı 25, İlkanun 1936, s. 74.

90. Falih Rıfkı Atay'ın resmi ideolojinin en önemli sözcülerinden biri olduğunu hatırlayalım. Burada, Tunceli Kanununu, TBMM'nde konuşulduğu gibi anlatmaya çalışıyor.

91. Aynı, İçişleri Bakanı ve ötekiler gibi anormal bir durumun olmadığı bunlara paralel olarak, Falih Rıfkı Atay tarafından da belirtiliyor. Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal ve Milli Şef İsmet İnönü, devrinin, değişmez Ankara Mebusu Falih Rıfkı Atay, "Kanun"dan söz etmektedir. Halbuki, meclise gelen kanun değil, kanun tasarısıdır. Fakat tasarı o gün görüşülmüş ve kanunlaşmıştır. Ankara Mebusu ve Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay tasarının kanunlaşacağından emindir. Bunun için daha tasarı halindeyken bile "kanun"dan söz ediyor.

92. Yazar, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın söylediklerini tekrarlıyor. Katletmeyeceğiz, terbiye edeceğiz.

Dersim Öztürktür.⁹³ Halk yoksuldur. **Dağ oyukları-na**, mağara ve uçurum böğürlerine sığınan ağalar, Anadolu'nun son derebeyleridir. Halk bunların esiridir. Bunlar halkı yağma, talan ve kan hizmetlerinde kullanmaktadırlar.⁹⁴ Cumhuriyet devrinde eskisi ile kıyas edilmeyecek kadar sindirilmiş olmakla beraber, yakın kazaların, mevsimi geldiğinde yine bunların akın kollarının baskınına uğradığı görülür. Ya bu ağalara haraç vermek, yahut ekin ve hayvanlarını bırakıp kaçmak, hatta büsbütün göçmek zorunda kalanlar da bulunur. Dersim'in bazı kısımlarında toprak fakir ve şartlar elverişsizdir. Bu elverişsizlikle birleşen zor ve çetin tabiat, talihsiz ve geri halkın **azgın derebeyleri** tarafından sömürülmesine yardım eder.

Anadolu, belki bütün tarihinde, yalnız Atatürk cumhuriyeti devrinde sükun ve birlik gördü. Taraf taraf ve devir devir radikal tedbirler alınmaya lüzum görülmüştür. Bugün sıra Tunceli Bölgesine geldi.⁹⁵ Burada da mektepler, yollar, merkezler⁹⁶ iskânlar yapacağız. Halkı tarlaya ocak ve saye (işe) kavuşturacağız. Ana-

-
93. "Dersim Öztürk'tür" deniyor. "Öztürk", Kemalist ırkçılığın Kürdistan'da kullandığı önemli bir kavramdır. Kemalist ırkçılık Anadolu'nun Batı ve Orta kesimleri için genel olarak "Türk" sözünü kullanmaktadır. Kürdistan ve Kürtler söz konusu edildiği zaman ise kullanılan tabir "Öztürk"tür.
94. Ağaların ne derece "güçlü" bir "egemen sınıf" oldukları anlatılıyor. Ağalar dağ kovuklarına, mağaralara ve uçurum böğürlerine sığınıyorlarmış. Halk bunların esiriymiş. Halkı sömürüp, sömürdüklerini yağmalarını da bu mağaralara ve kovuklara dolduruyorlarmış. Yazarın anlatımı aslında, Dersim'deki geleneksel önderlerin ne kadar yoksul ve ne kadar çaresiz olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksa bu egemenler, şatolar, saraylar kurar, mağara deliklerine girmezlerdi.
95. Yazar, Kürdistan'ı kademe kademe işgal ettiklerini ve kontrol altına aldıklarını, bugün, sıranın Dersim bölgesine geldiğini söylüyor.
96. Karakollar ve jandarma merkezleri demek istiyor.

Burada sömürgecilerin, sömürgelerinde nasıl bir okul düşündüklerini ve kurduklarını da belirtmekte yarar vardır. Gerek İngiliz ve Fransız sömürgeciliğinde, gerekse, İspanyol, Portekiz, Hollanda, Belçika, İtalyan ve Alman sömürgeciliklerinde görünen şudur: Sömürgeciler yerliler için çeşitli zamanlarda ve yerlerde okullar

dolu bir uçtan bir uca iş ve güvenlik yurdu olacaktır. Çünkü halk ve memleketi bu saadete erişmekten men edecek hiçbir şey yoktur. **Anadolu'da bir tek milletin evlatları oturmaktadır. Kan birdir. İhtiyaç birdir. Dava birdir.**⁹⁷ Bu son birliğin herhangi bir köşesinde en küçük bir aksama ve gedik bırakmak, Cumhuriyet için affedilmez bir suç olur.⁹⁸

İmparatorluk isyan bekler ve kan dökerdi. Biz isyan ve kan ananesini ve şartlarını ortadan kaldıracacağız. Dün kamutayda alınan tedbirlerin maksadı ve ruhu bundan ibarettir.”⁹⁹

Hükümet tarafından yayınlanan **Türkiye Cumhuriyeti 15. Yıl Kitabı**'nda, Tunceli Vilayetinin İdaresi ile ilgili bölümde, yine yukarıda, Falih Rıfkı Atay tarafından ifade edilen görüşler tekrarlanmaktadır. Bu yazıda, Dersim, “temiz Türk ülkesi”, Dersim'de yaşayanlar da “temiz, iyi kalpli Türkmenler” olarak anlatılmaktadır.¹⁰⁰

Kemalist ırkçılığın Kürt sorununa ilişkin öteki görüşünü, en az Ulus kadar resmi sayılan **Cumhuriyet** gazetesinde yayınlanan bir yazıdan izleyelim. Y. Mazhar Aren, Dersim direnmesinin devam ettiği günlerde yazdığı bir yazıda¹⁰¹ şöyle demektedir.

---

yapmışlar ve onları eğitmişlerdir. Fakat bunun temel amacı, yerli kişiliğini yok etmek, sömürgecilerin politik, ideolojik ve ekonomik çıkarlarına uygun elemanlar yetiştirmektir. (Bu konuda bak Baskın Oran, Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli, s. 64-66.

97. Kan bir, ihtiyaç bir, dava bir, tarih bir. Yazar, Dersim'in Öztürk olduğunu bu ifadelerle bir kere daha ispat etmeye çalışıyor.
98. Bu ifade, Kemalist ırkçılığın ve sömürgeciliğin, ne tür uygulamalarla “birlik” sağladığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu, devlet tarafından her türlü uygulamaya başvurularak, her türlü tedbir alınarak etnik bakımdan Türk olmayan herkesin, kesinlikle Türk yapılabacağı anlamına gelmektedir.
99. Kanunun uygulanması ise Kemalist ırkçılığın, imparatorluğun kan dökmeye dayanan politikasının çok daha barbar, çok daha kanlı, çok daha bilinçli ve hesaplı bir devamı olduğunu somutlamaktadır.
100. **T.C. 15 Yıl Kitabı**, s. 74-75.
101. **Y. Mazhar Aren, Tunceli (Dersim) Meselesi Hakikatla Yüzyüze, Cumhuriyet**, 29 Haziran 1937, Ayrıca bk. **Ayin Tarihi, Sayı 43, Temmuz 1937**, s. 449-451.

“... Bu yara tekrar açılmıştır.
Ufunetini saçıyor.
Herkes sanıyor ki Dersim kendi içinde
Bir şekavet ocağıdır, hayır
Orası kıvılcımları, res’leri (tesirleri) Sivas’tan, Malatya’dan
Bayburt’tan ibaret bir müsellesin (üçgenin) her tarafına

Saçılan bir hırsızlık yangınıdır.

Dersimlileri Türk sananlar var

Ben de onları hiçbir zaman Türk sanmıyorum.

Türk’te bedevilik, iptidailik, vahşet, merhametsizlik ve kan içicilik, seciye halinde mevcut olamaz.¹⁰²

Bundan başka antropolojik evsaf ile Türk başkadır. Dersimli başkadır. Türkçe başkadır. Zaza dili başkadır. Bunlar benim kanaatımca, tarihin pek eski zamanlarından beri o sarp dağlarda barınan ve kimse el değdirmemiş için münkariz olmayan (Tükenmeyen) hususi bir ırktandır.¹⁰³

Birkaç köy isminin Türkçe olması, birkaç aşiretin Türk ismi taşıması, olsa olsa Türklerin enerjilerinin yüksek devirlerinde bazı sergedelerin buradaki Dersimlileri aşiret halinde, kabile halinde idare etmiş olmasındandır, denilebilir.¹⁰⁴

Onlarda zeka denilen şey şikarını pençesinden kaçırarak, şikar olduğu pençeden kurtulmak için bazı ca-

---

102. Yazar Dersimlilerin Türk olmadığını söylüyor. Fakat ne olduklarını, yani hangi etnik gruba mensup oldukların belirtmiyor. “Türk olmayan” bu halkın kendi psikolojik yapısına göre özelliklerini saymaya çalışıyor: Bedevi, iptidai, vahşi, merhametsiz, kan içici.

103. Yazar antropolojik ve lengüistik yollar ile de destekleyerek, Dersim’de yaşayan halkın, Türk olmadığını, “hususi bir ırk”tan olduğunu söylüyor.

104. Dersim’de köy isimlerinin bazılarının, neden, Türkçe olduğu konusunda klasik açıklamalardan çok farklı bir açıklama. Klasik açıklamalara göre, Dersim zaten “Öztürk”tür.

navarların gösterdiği inisiyaki halden başka bir şey ad-
dolanmamalıdır.¹⁰⁵

Teneffüs ve kan cihazları tunçtan sağlam, kemik ve
adaleleri çelikten farksızdır. Ben 60 okkalık tuz çuvalı-
nı¹⁰⁶ sırtlayarak, ağanın tırıs giden katırının arkasın-
dan, 200 metrelik bir dağa, ağası ile konuşa konuşa
tırmanan ve taşıdığı 100 okka yükün üzerine 70 okka-
lık bir adamı oturtup¹⁰⁷ sel gibi akan bir dereye beline
kadar girerek sarsılmadan geçen Dersimliler gör-
düm.¹⁰⁸

Ben Erzincan'da İzmir'in istirdadı dolayısıyla şenlik
yapıldığı gün bir yolculuk etmiş ve (Acemoğlu) köprü-
sünün başında, oradan geçecek yolculardan havadis
almak için bekleyen Dersimliler görmüştüm. Onlar şe-
hirdeki şenliğin sebebini öğrenince mebus olmuşlardı.
Ne kadar mütecessis ne kadar mütemayil idiler. Anla-
tamam! Niçin?¹⁰⁹

---

105. Kürtlerin, zekası, hayvanların zekası ile bir tutuluyor. Yani Der-
sim'de yaşayan halkın zekası, ancak bir hayvanın, bir canavarın ze-
kası kadardır, deniliyor.

106. Bir okkanın 1 kilo, 282 gram olduğunu hatırlayalım. Demekki 77 ki-
lo civarında bir ağırlığı olan bir tuz çuvalı.

107. 100 okka 130 kilo, 70 okka da 90 kilo civarında bir ağırlığa sahip ol-
duğuna göre, bu adam, sel gibi akan dereden, sırtında 220 kilo
ağırlığında bir yükü taşıyormuş.

108. Dikkat edilirse, yazar, burada, Kürtlerin fizik bakımından ne kadar
güçlü kişiler olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bunun için iki insa-
na ilişkin iki gözlemini vermektedir. Bu insanlardan birisi, ağasının
katırının arkasında, sırtında 60 okkalık (77 kilo) bir yük ile gayet ra-
hat bir şekilde, ağasıyla konuşa konuşa, 2000 metre yüksekliğinde-
ki bir dağı tırmanmaktadır. İkinci adam ise sırtında taşıdığı 100 ok-
kalık (130 kilo) bir yükün üzerine, 70 okkalık (90 kilo) bir adamı da
oturtup (toplam 220 kilo) sel gibi akan bir dereye beline kadar girip,
dereyi sarsılmadan geçen adam.

Bu ifadelerle yazarın, Kürt insanını övdüğü sanılsın. Yazar "bun-
lar hayvan gibidirler, canavarlara karşı nasıl muamele yapılıyorsa,
bunlara karşı da aynı muamele yapılmalıdır" demek istiyor.

109. İşte, Kürdistan sorununun temelinde, yazarın "anlatmadığı" bu olgu
vardır. Yani Kürtlerin temel çıkışı, Kürdistan'ın İngiliz emperyalizmi-
nin, Fransız emperyalizminin, Kuvai milliyecilerin (Kemalistlerin) ve

Çünkü zaferden sonra sulh devri başladı. Sulh devrinde hükümet inzibatı temin eder.

Kuvvetlenir... Şekavet müşkülleşir, çapulculuk güçleşir.¹¹⁰

Ben Kuzucan'da Nohutlu ismindeki bir köyceğizde bir Dersimlinin evinde, eşya olarak ocak başında serilmiş bir keçi tulumu, yerde yorganlık eden bir keçe, duvarda gayet temiz tutulmuş bir harp tüfeği görmüşüm."¹¹¹

Daha sonra yazar, tulumların nehrin bir tarafından öbür tarafına geçerken kullanıldığını anlatmaktadır. Dersimlilerin bu işi büyük bir beceri ile yaptıklarını belirtip yazısını şu şekilde tamamlamaktadır.

"... Çekirdek Dersim, et Dersim, kabuk Dersim, Dersim'in ıslahına gerek yok. Temdide (iş uzatmaya) gerek yok. Dersim'i boşaltmak gerek. Biz yapmasak bu iş çocuklarımızın üstünde kalacaktır... Anadolu'da öyle köyler vardır ki, oralarda herkes iş güç sahibi olduğundan sığırtmaç bulamazlar. Korucu bulamazlar. Bunlar, müterekki (gelişmiş) köylere iki-üç hane veril-

---

Şehinşah Rıza Şah yönetiminin, müşterek politik, ideolojik, askeri ve kültürel eylemlerle sömürgeleştirilmesine, Kürdistan'ı müşterek sömürge haline getirmelerine karşı bir tepkidir.

110. Yazar, temel nedeni açıklamadığı için, "T.C. kurulduktan sonra çapulculuk yapmak zorlaştı, isyan bunun içindi" diyor. Zaten Kemalist ırkçılık ve sömürgecilik, Kürdistan sorununun temelindeki asıl nedeni gizleyebilmek için, sorunu, eşkıyalık, çapulculuk, ağaların halka zulmü olarak açıklamaya gayret etmiştir. Bunun için, Dersim üzerinde yürütülen harekâta "medenileştirme" harekâtı denilmiştir.
111. Yazar, bir Kürt evini tasvir ediyor. Bu tasvir sömürge valisi Ali Kemal'in anlattıklarıyla büyük bir benzerlik göstermektedir. Ali Kemal **Erzincan Tarıhl** isimli kitabında şöyle diyor: "... Ocakları söndürülen, yuvaları yıkılan, yurtları dağıtılan ve etrafa kaçan Kürtler, müfrezenin avdetiyle beraber yerlerine dönerek zaten dört duvar ve bir örtüden ibaret olana basit kulübelerini tekrar yapmışlar ve hemen eskisinden farksız bir surette yaşamakta bulunmuşlardır..." s. 171, Ayrıca bk. **Rızgarlı**, Sayı 2, Nisan 1976, s. 12.

miş olsa hem şekavetten, hem cehaletten, hem işgal olunmaktan kurtulurlar.¹¹²

Dersim'de medeni adam yavrusu büyümmez."¹¹³

Yukarıdaki iki çeşit yazıdan örnekler verdik. Birincisinin de Dersim Türk ülkesi ve orada yaşayanlar da "Öztürk" sayılıyor. Kürdistan üzerinde sürdürülen sömürgeci politika "eş-kuyalıkla, çapulculukla, haydutlukla mücadele ediyoruz" diyerek gizlenilmeye çalışılıyordu. İkinci tür yazıda ise sömürge politikası açıkça övülüyor ve teşvik ediliyor. Bu yazıda gerçek somut yani Kürt ulusu varlığı reddedilmiyor. Bilakis Dersim'in Türk olmadığı, ayrı bir etnik gruba, "hususî bir ırka" mensup olduğu üzerinde ısrarla duruluyor. Bu ırkın zeka bakımından, fizik güç bakımından hayvanlardan hiçbir farkı olmadığı belirtiliyor.

Kemalizm, Kürt ulusal ve demokratik haklarını, Kürt ulus varlığını reddetmek suretiyle gasp etmiştir. Yani Kürt ulus varlığını reddederek, yok sayarak, "Herkes Türktür" diyerek, Kürt kişiliğini ve Kürdistan kişiliğini yok etmeye çalışmıştır. Bu yazıda ise Dersim'de yaşayanların, yani Kürtlerin, katli suretle Türk olmadıkları ısrarla belirtilmektedir. Bu, Kemalizmin hiçbir fikri dayanağı olmayan kaba bir pragmatizm olması ile ilgilidir. Kemalistler 1920'lerden itibaren ter-cihlerini, İngiliz ve Fransız emperyalistleriyle ve Şehinşah Rıza Şah ile ortak, politik, ideolojik ve askerî eylemlerde bulunarak Kürdistan'ı sömürgeleştirme ve Kürt ulusunu dilleyle, kültürüyle, tarihiyle birlikte tümüyle ortadan kaldırma yönünde yapmıştır. Temel amaç, Kürt ulusunu köleleştirmek, Kürdistan topraklarını sömürgeleştirip ilhak etmek olarak belirlenince, resmi ideolojinin çeşitli zaman ve mekân koşulları içinde, daima bu temel politikayı desteklemesi ve bu politikaya meşruluk kazandırması istenmiştir.

Dikkat edilirse, birinci yazının yayınlandığı sıralarda,

---

112. Yazarın, sorunun çözümü için bulduğu yol, Dersim'in boşaltılması ve Dersimlilerin, Anadolu'nun "iş-güç sahibi köylerine birer ikişer dağıtılması. Yani sürgüne gönderilmesi." Bu da Kemalistlerin çoktan uyguladıkları bir politikadır.

113. Yazarın Kürtlere nasıl baktığı, Kürtlere karşı uygulanmasını istediği muamelenin ne tür bir muamele olduğu artık, iyice anlaşılmaktadır.

yanı 1935 yılının son aylarında, Kürtlerle hükümet arasında silahlı bir mücadele yoktur. Fakat hükümet büyük bir hazırlık içindedir. Böyle olunca Kürdistan'ı daha iyi kontrol etmek için bölgenin Türk yurdu, orada yaşayanların da "Öztürk" oldukları ileri sürülür. İkinci yazının yazıldığı tarih ise Kürtlerle Türk hükümeti arasındaki savaşın yoğun bir şekilde devam ettiği zamana rastlamaktadır. Ve Kürtler üzerinde, Hitler'in rejimi de dahil olmak üzere tarihte eşine ender rastlanan bir katliam ve soykırım sürdürülmektedir. Bu ise birtakım Türk unsurlarda, birtakım kuşkuların meydana gelmesine neden olmaktadır. "Madem ki bunlar da Türk, o halde, neden kitle halinde katledilmektedir" denilmektedir. İşte bu türlü kuşkuların doğmasına ve gelişmesine engel olmak için, öldürülenlerin, katledilenlerin, Türk olmadıkları, Türk'ten ayrı bir kavim oldukları, "pis Kürt, kuyruklu Kürt" oldukları açıkça ifade edilmiştir.

1930 yıllarında, Ağrı'daki Kürt ulusal direnmesi sürdü-
rüldüğü, Kürt ulusu ile Türk hükümeti arasındaki savaşın
şiddetini artırarak devam ettiği günlerde, devrin Adalet Ba-
kanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in yaptığı konuşmalar son
derece ilginçtir. Bu sırada Mahmut Esat Bey şöyle diyordu:

"... Bu Türk ülkesinde Türk olmayanların bir tek
hakları vardır. Türk milletine köle olma hakkı, asil Türk
milletine uşaklık etmek hakkı."¹¹⁴

Bu yazı ile yukarıda belirtilen ikinci yazı arasında bü-
yük bir benzerlik vardır. Her iki kategorideki yazıların da,
Kürtlerin aktif direnmeleri sırasında yazılmış olması üzerin-
de dikkatle durulması gereken bir özelliktir.

Bu konu ile ilgili olarak 1932 yılında, Elâzığ'dan yazıl-
mış mektup son derece ilginçtir. Bu mektup Elâzığ Valisi
Deli Fahri'nin teşvik ve tahriki ile yazılmıştır. Mektup şöyle:

"... İsmet Paşa Hazretlerine
Ankara,

En asil Dersimli olup Kürtlük ve Kürtçülük gaye ve
maksatlarını yükseltmek, Kürt efkârı fasidanesini tervîç

---

114. Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey'in (Bozkurt) bu konuşması için bk.
Milliyet, 19 Eylül 1930.

etmek ameliye (Kürt kamuoyunu yanıltmak amacıyla), Kürt müfsitlerinden Mehmet Nuri'nin, milli kuvvetlerimizin ilk teşekkül ve faaliyeti devrelerinde hamil bulunduğu Türk üniformasını yerlere atarak kalbinde saklı olan Kürtlük hissiyatını ortaya koyduğu, Koçgiri'yi isyana teşvike muvaffak olduktan sonra isyanın da başına geçtiği ve o sırada Türklere yaptığı hareket malumu devletleridir. Milli kuvvetlerimizin cihana gösterdiği kuvvet, Baytar Nuri'nin bütün emelini kırmış ve mahvetmiş bulunduğundan, firara muvaffak olmuş, Dersim'e giderek, Kürtlere, Türklük aleyhinde telkinat ve teşvikatta bulunmaktan asla vazgeçmemiştir...

Resmi sıfatla, Türklere daha fazla hakaret ve ihanet yolunu temine muvaffak olan bu kişi¹¹⁵ kattileşmiş birkaç ağır suçun faili bulunduğu halde, yine vazife ve baytarlık almak üzere tarihten bir hafta önce Ankaraya gelmiştir. Hiyanetinden başka Türklüğe ve Türklere hiçbir menfaat ve muhabbeti olmayan böylesi bir şahsın, genç devletimizin hizmetinde kullanılamayacağını kesin olarak bildiğimiz için keyfiyeti muhterem pašamıza arz eyleriz efendim. 1.7.1932

Elâziz'de Mürüdü ve Kömürcü Kariyelerinde çiftçi ve Öztürk Gençler Namına Nafi ve Avni" (Kürdistan Tarihinde Dersim, s. 239-240)

Görüldüğü gibi burada gençler, Kürt olduklarını reddediyor. "Öztürk" olduklarını önemle belirtiyorlar. Mektup Nuri Dersimî'nin aleyhinde, onun işe alınmaması için yazılmış bir mektup. Jurnallemeye olduğu için gizlidir. Bu mektup üzerine Dr. Nuri Dersimî'nin Ziraat Bakanlığı'ndaki görevine son verilmiş, Damıştay da yine bu mektup üzerine bu kararı onaylamıştır.

1971 Rejimi sırasında sık sık sözü edilen jurnallemeye eylemlerinin kökenine inebilmek için bu mektup üzerinde dikkatle durmak gerekir.

-
115. Kürt ulusal haklarının savunulması, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkının savunulması, devlet kurma hakkının savunulması, Kürtlerin ötekî uluslarla, Türkler Araplar, Farslarla eşitliğinin savunulması, emperyalist ve sömürgeci devletler tarafından, bu arada, Türk sömürgecileri tarafından, daima, "Türklüğe hakaret" olarak nitelendirilmiştir.

Bu mektup bize, Kürt-Öztürk ikileminin önemli bir boyutunu daha göstermektedir. Gizli yazılarda, Kürtler ve Kürdistan hakkında hazırlanan istihbarat raporlarında, "Kürt" sözü sık sık kullanılmaktadır.

Kemalizmin sözü edilen bu pragmatizmi, Kürt direnmelerinin nedenlerine ilişkin açıklamalarında da kendini göstermektedir. Kürt ulusal hareketlerini emperyalizm ile bağlantılı gösterme konusunda Kemalizm büyük bir beceriye ve hassasiğe sahiptir. Hareketin ilk safhalarında, hükümet çeşitli kitle haberleşme araçlarıyla hareketin "Müstakil Kürdistan" kurmayı amaçladığını, bu bakımdan ülkeyi bölmeye çalıştığını ifade eder. Böylece Kürt ulusal hareketine karşı sivil-asker Türk bürokratlarını, yöneticileri etkilemeye, şartlandırmaya çalışır. Kürt ulusal hareketinin kanla boğulmasından sonra ise ağız değiştirerek, isyanın etnik bir nedeni olmadığını, şeyhlerin ağaların, aşiret reislerinin kendi sınıfsal çıkarlarını korumak için ve fakir halk yığınlarını sömürmek için giriştikleri gerici bir hareket olduğunu yaymaya çalışır. Bu sefer propagandanın etkili olması istenen hedef, ulusçu demokrat Kürt unsurlardır. Bunlara, hareket, küçümsenerek, çirkin, "gerici" gösterilerek sunulur. Böylece Kemalizmin propaganda biçimleri zaman ve mekân koşullarına göre değiştiği gibi, Türk ve Kürt halkına çeşitli sınıf ve tabakalara göre de farklı muhtevalara bürünerek değişmektedir.

Halbuki Kemalizmin Kürdistan üzerindeki politikası sömürgeci ve ırkçı olduğundan, Kemalist ideoloji de bu politikayı meşru göstermeye çalıştığından, bizzat kendisinin emperyalist ve sömürgeci güçlerle organik ilişkilere girmesi nesnel bir zarurettir. Çünkü Kürdistan'ın öteki kesimlerini de, İngiliz emperyalist hükümeti, Fransız emperyalist hükümeti, Şehinşah Rıza Şah monarşisi kontrol etmeye çalışmaktadır. Böyle olunca Kürdistan'ı kontrol etmeye ve sömürgeleştirmeye çalışan ve bu emperyalist ve sömürgeci güçlerin, politik, ideolojik ve askeri eylemleri müstereken sürdürmeleri çok doğaldır. Bu nesnel bir zarurettir. Çünkü bu şekilde bir ilişkiler sistemi içinde, Kürdistan daha rahat bir şekilde sömürgeleştirilmekte, Kürt ulusu daha etkin yöntemlerle köleleştirilmektedir. Öte yandan Kemalizmin Kürdistan üzerindeki politikası sömürgeci ve ırkçı olduğun-

dan ve Kemalist ideoloji de bu politikayı en bilimsel, en meşru bir politika olarak göstermeye çalıştığından, Kürdistan'daki şeyh, toprak ağası, aşiret reisi gibi tutucu sınıflarla organik ilişkiler içine girip bütünleşen bizzat kendisidir. Zira sömürgeci devletler sömürgelerinde daha iyi yerleşebilmek için, yerli işbirlikçiler bulmak zorundadırlar. Bu bakımdan Kemalistlerin Kürdistan'ın tutucu sınıflarıyla ilişkileri nesnel bir ilişkidir. Bu kurumların varlıklarını sürdürmeleri Kemalistlerin (daha sonra Atatürkçülerin) öyle olmasını istedikleri içindir. Zira Kürdistan üzerindeki sömürgeci ve ırkçı politika, ancak bu sınıflar aracılığı ile bu sınıflarla işbirliği yapılarak sürdürülmektedir. Kemalizmin bu ilişkileri üzerinde, resmi ideoloji, Kemalizm ile ilgili araştırmada etraflı bir şekilde durulacaktır. Burada sorunu anahatları ile de olsa koymakta yarar görüyoruz.

CHF'nın Tüzüğü ile ilgili araştırmada Kemalizmin şeyhlik kurumuyla ve şeyhlerle olan ilişkisini belirtmiştik. Kemalistler, ulusallık iddia eden şeyhleri, darağaçlarına, sürgünlere gönderiyor, topraklarına mallarına, mülklerine zorla el koyuyor, gasp ediyordu. "Kürt yoktur, Kürtçe diye bir dil yoktur, herkes Türktür", "Türküm, mutluyum" diyen şeyhleri, Kürt ulusuna ihanet eden şeyhleri, TBMM'ne mebus tayin ediyor, onların geleneksel imtiyazlarının tamamını koruduğu gibi teşvik de ediyordu. Böylece onları ajanlaştırdığı ölçüde, Kürt ulusallığını engelliyordu. Onların geleneksel imtiyazlarını koruduğu ve teşvik ettiği ölçüde, daha fazla ajanlaştırıyor, sömürgeci Türk Devleti'nin Kürdistan'daki işbirlikçileri haline getiriyordu. Bütün bunlar aşiret reisleri ve toprak ağaları için de aynen geçerlidir. Aşiret reisleri, toprak ağaları, aynı şeyhler gibi, "Kürt yoktur, Kürtçe diye bir dil yoktur, herkes Türktür", "Türküm, mutluyum" dedikleri ölçüde ajanlaşmışlar, ajanlaştıkları ölçüde Kürt toplumu üzerindeki geleneksel imtiyazlarını sürdürmüşlerdir. Bu imtiyazlar, korundukça ve teşvik edildikçe Kürt ulusallığının gelişmesi de engelleniyordu. Çünkü bu kurumların ve kişilerin Kürt toplumu üzerindeki baskıcı ve kontrol edici fonksiyonları devlet tarafından korunuyor ve teşvik görüyordu. Bu süreç, Derstın direnmesinin kanla boğulmasından sonra yoğun bir şekilde gelişmiştir.

V. JENOSİDİ MEŞRULAŞTIRICI BİR ARAÇ OLARAK TUNCELİ KANUNU

A. JENOSİD ÖNCESİNE AİT NURİ DERSİMİNİN ANILARI

"... Kürtlerin imhası için gereken gizli direktif ve talimatları almış olan Deli Fahri (Elâzığ Valisi), milli taassubun bütün kin ve garazı ile faaliyete başlamış ve Dersim Fatihi unvanını kazanmak sevdasına düşmüştü.

1930 yılı Mayıs ayının dokuzuncu günü Elaziz Belediye dairesinde Fırka Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa ve memleketin ileri gelen kimselerinden müteşekkil bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda söz alan Vali Muavini Mithat, Doğu'nun orta sahalarının ve Dersimlilerin halis Türk olduklarını, saltanat devrinde bu Türk unsurunun ihmal edildiğini, kanuni yollarla ve müslihane tedbirlerle (barışçı yollarla), bunların Türkiye Cumhuriyeti topluluğu içinde müreffeh ve mesut bir hayat geçirmeleri mümkün olduğunu belirtmiştir. Hüseyin Hüsnü Paşa, Ticaret Odası Reisi Ahmet ve Belediye Reisi Halil dahi, aynı tezi müdafaa etmişlerdir. Deli Fahri, hitabet mevkiine geçerek, mağrur ve mütekebbir (kibirli) bir eda ile dişlerini gıcırdatarak: Dersimlilerin Türk olmadıklarını, Türk köylüsünde mevcut hassaların hiçbirisinin Dersimlilerde bulunmadığını ileri sürdükten sonra, Dersim muhitinin ecnebilerle, Kürt Hoybun Cemiyeti emellerine hizmet ettiklerini ve bu sebeplerle bunların vücutlarının bir an evvel ortadan kaldırılması gerektiğini hayasızca ileri sürmüştür. Tımarhane kaçkını olan bu herif, sözlerini kanundan bahsedenlere karşı:

— 'Kanun, kanun, kanunun içerisine... tükürürüm. İki dudağımızın arasından çıkan her söz kanundur. Dersimlilerden maddi manevi hiçbir hizmeti Türk milleti beklemiyor, hadiseler Türkün bu kanaatını teyid etmiştir' dedikten sonra,

— 'Beş yıldan beri Dersimliler fedai Kürt çetelerine yardım ve sığınak etmiş olduklarını ve Koçgirili bu asi-

lerin hükümete teslim edilmesi kendilerine birçok defalar tebliğ edilmesine rağmen hükümetin bu teklifini kabul etmedikten başka, adı geçen çetelere yardıma devam ettiklerini' kudurmuş bir köpek gibi meclisin huzurunda haykırdıktan sonra hitabet mevkiinden inmiş ve bu sözler üzerine sıkıntılı bir hava içerisinde toplantıdağılmıştır.

Fahri, tehditlerini kuvveden fîle koymaya başlamıştı. 1931 ilkbaharı sonlarına doğru, birgün jandarmalar beni ikametgahımdan alıp doğrudan Fahri'nin huzuruna götürdüler. Bir zamanlar akıl hastalığına müptela olarak tımarhanede tedavi altına alınmış olan Fahri, pek haklı olarak, Deli unvanını kazanmıştı. Çünkü hunhar tavırlı, cani bakışlı ve çok fena karakterde bir adam olduğu her hareketinden anlaşılıyordu.

Bu adam beni, bir zaman ayakta beklettirdikten sonra, bir çılgın gibi masasından kalkarak, kin, garaz ve intikam dolu gözlerini gözlerime dikmiş dişlerini gıcırdatarak bana doğru ilerlemiş ve önüme dikilmişti. Sağ elini başına götürerek sert ve haşin bir kuvvetle bir tek kıl çekerek bana göstermiş ve aynı vahşi eda ile:

— Bu nedir? demiştir.

— Beyefendi, bu başınızın bir kılıdır, dediğimde,

— Bilemedin, bilemedin! diye odanın içerisinde bir tur yaptıktan sonra, korkunç bir tavır ve vahşi bir eda ile yine önüme dikilip başından bir tek kıl çekerek:

— Bu nedir? demiştir.

— Beyefendi, zannedersem başınızın bir tek kılıdır, dediğimde Fahri çılgın bir kahkaha ve çığlık ile:

— Bilemedin, bilemedin! demiş ve bir çocuk tavrı ile ziyaretçi koltuklarından birinin üzerine oturarak ve ayaklarını yerden keserek sallanmaya ve aynı, 'bilemedin, bilemedin' nakaratını tekrarlamaya başlamıştı. Bir mütted bu deli eğlencesini yaptıktan sonra, yine başından bir kıl çekmiş ve gözüme sokarcasına bana uzatarak:

— Bu nedir? Gözünü patlatırım, bu nedir? dediğinde,

— Vali beyefendi, Şu halde bunu bilmek bilgimin haricindedir, demem zerine:

— Yapılan bütün melanet ve fesatları biliyorsun da, bunu neden bilmiyorsun, demiş, ve söz sylemekliği-me meydan bırakmadan yine başından hırçın bir kıl daha çekmiş ve bana göstererek:

— İŞte bu Dersim'dir, Dersim... Şu gözlerinle gördüğün baŐım da, Türkiye Cumhuriyetidir... Bu kılı baŐımdan ekip attığımda bileğim bir kuvvet sarf etti mi? demesi zerine:

— HiÇ olmazsa, bir sarsıntı oldu, bir Şey duyuldu, diyecektim, fakat kendimi geri aldım. Tutundum, derin bir sükun ve hüzünle ancak:

— Hayır beyefendi diyebildim. Muhatabım sözüne devamla:

— Kılın baŐımdan çıkmasıyla baŐımın vaziyetine bir zarar geldi mi? BaŐımda bir noksanlık oldu mu?

— Hayır beyefendi! Şu halde...

— Size emrediyorum, Şimdi gidiniz, emrettiğim Şekli kendilerinin kalın kafalarına sokmak üzere, Seit Rıza'ya bir mektup yazınız. Benim hiÇbir Valiye benzermediğimi Yozgat'ta da milli mücadele harbinde isyan eden apanoğullarını mahveden Deli Fahri'nin ben olduğumu, emirlerime itaat etmedikleri takdirde kendilerini dahi apanoğuları gibi mahvedeceğimi, **boyunlarına ip takarak gezdirteceğimi** bildiriniz! Yanlarında barındırdıkları KoÇgirili Kürt fedailerini ve takip müfrezeleri kumandanı Münir Bey'in katillerini hemen teslim etmelerini, aksi takdirde sonlarının fena olacağını kendilerine anlatınız! dedi.

Bu konuşma esnasında, bulunduğumuz odaya açılan bir i kapıdan kısacık boylu ve centilmen tavırlı Vali Muavini Mithat elinde birtakım evrak bulunduğu halde içeriye girmiş ve hrmetkr bir tavırla ayakta durarak muhavere ve mücadelemizi sükut ile dinliyordu. Ben valinin teklifine cevap olarak:

— Bu emirlerinizi kaymakamlık vasıtasıyla Seit Rıza'ya tebliğ buyurunuz, çünkü kendisi ile hiÇbir alakam kalmamıştır, dediğimde:

— Sana emrediyorum, yazacaksın!

— Beyefendi beni af ediniz, mazur görünüz.

— Sana yazdığım halde, sen hâlâ ısrar ediyorsun, be ayı.

— Beyefendi, affedersiniz, benim ayıya benzer hiçbir tarafım yoktur, ben ufacık tefecik bir adamım, dediğimde, Fahri vahşi bir canavar gibi üzerime hücum etmiş ise de, Vali Muavini Mithat aramıza girmiş ve ben de:

— Ben şimdi hakkınızda Müddeiumumiliğe (Savcılık) şikayete gidiyorum, sözlerinizi de aynen ve tamamen size iade ediyorum, diyerek dışarı çıkmıştım.

Koridorlarda birçok memurların bizi dinlemekte olduklarını gördüm. Ve bunların arasından söylenerek geçip müddeiumumilik dairesine girdim.

Müddeiumumi, kendisi ile kadeh arkadaşlığım olan dürüst karakterli bir zat idi. Telaşla ve dargın bir durumda içeri girdiğimi görerek:

— Doktor, yine ne var? Meyus ve mükedder (kederli) görünüyorsun, derdin nedir?

— Vali Fahri Bey'i şikayet edeceğim, emrediniz, odacı bir pul ve kağıt getirsin, elden makamınıza bir dilekçe vereyim. Vali hakkında kanuni takibat yapılmasını sizden rica ediyorum, dedim. Ve meseleyi safhalarla anlattım.

Müddeiumumi, bir zaman sükut edip elindeki kalemle adi bir kağıt üzerine bir şeyler karaladıktan sonra, müteessir bir tavırla yüzüme baktı ve odacıyı çağırıp iki kahve emrettikten sonra, söze başlayarak:

— Doktor! Türkiye'de söz, kalem ve kişi hürriyetlerinin çoktan mahvolmuş olduğunu bilmiyor musun? Sen maceraperest, felekezade bir adamsın. Diktatörlüğün ne demek olduğunu bilmiyor musun? Doğu imha politikasını anlamadın mı? Şahsi zevk ve ihtiraslar için yapılan facialardan haberin yok mu? Masum ve mazlum binlerce ocakların söndürüldüğünü, yuvaların yıkıldığını görmüyor musun? Mazlumların kanı ile yaşıyoruz... Heyhat Nuri... Heyhat! asabisin, acülsün

(acelecisin) ve bu durumun yüzünden lekelenedin. Bu sözümü affet. Lekelenmedin, ellendin, bellendin, şüphelendin ve bu sebeple artık en ufak bir hareketin bile senin için ölüm kalım durumu yaratıyor. Hakkında uzun boylu tetkikat yapılıyor. Dedikten sonra elini masanın gözüne uzatarak birtakım evrak çıkardı ve:

— Biliyor musun, şu dosyalar arasında hakkınızda ne gibi mahrem evrak vardır? Şimdi de kanuna dayanarak, Doğulu ve hususiyle Dersimli olduğunu unutarak, kanundan, kanunun tatbikinden, kanuna dayanarak şikayetten bahsediyorsun. Doğuda ayrı bir kanun, keyfi bir rejim, unsurları değiştirecek bir gaye takip edilmekte olduğunu bilmiyor musun? Vicdanım bu duruma dayanamıyor. Fakat heyhat ki, ailem efradını geçindirecek orta halli bir geçim vasıtasından mahrumum. Buna malik olsam bu günden itibaren çekilirim. Ve zannedersem Türkiye Cumhuriyeti memurlarından vicdan ve namus sahibi olan herhangi birisi de böyle yapar. Çünkü namus ve vicdan sahibi memurlar aldıkları maaştan, gördükleri hizmetten, oturdukları masadan her dakika vicdanen muazettirler (azap içindedirler), buna inanınız! Siz yapılan keyfi muamelelerden haberdar değİlsiniz. Kanun, vicdan, namus ve şeref mefhumları ortadan kalkmıştır... Hal bu merkezdeyken kanuni mevzuattan ne ümit bekliyor sunuz? böyle bir durum karşısında sükut etmekten ve olaylara tabi olmaktan başka bir çare göremiyorum, dedi.¹¹⁶

Aramızdaki konuşma burada sona ermişti. Bu sırada yine adliye mesleğinden olan ... zat içeri girmişti ve vali ile aramızda geçen hadiseyi işitmiş olmalı ki, hemen bana hitaben:

— Ne var doktor? Yine kanundan ve kanunun tatbikatından bahsediyorsunuz. Kanunu yapanlar, milleti

---

116. Burada, Cumhuriyet Savcısı'nın beyanları üzerinde dikkatle durmak gerekir. Keyfi uygulamadan ve muameleden rahatsız olduğundan söz ettiği halde, bu uygulamalara karşı durma, mücadele etme cesareti yok. Bütün protestosu, "ekmek parası sağlayacak başka olanaklarım olsaydı, bu görevde bir gün bile kalmaz, ayrılırdım" demekten öte geçmiyor.

asriliğe sevk ediyoruz, diyenler arasında, şahsi mevki-
lerini tarsin (sağlamlaştırmak) için, yalnız yaptıkları ka-
nunları değil, ailevi şereflerini bile feda edenlerin ne
kadar çok olduklarını bilseniz dehşetten titrersiniz. Dik-
tatörün birtakım dalkavuklar arasında ilahlaşmış ve bu
ilaha her şeyi kurban sunan bir muhit meydana gelmiş
olduğunu işin iç yüzünü bilenler, ancak, vicdanları
önünde itiraf edebilirler.

Her ne kadar, Mustafa Kemal'in Türkiyesinde tekke
ve zaviyeler kapatılmış her çeşit tarikat yasak edil-
miş ise de bunların yerine bir Kemalist dini kaim olmuş
olduğunu söylersem bunâ hayret edilmemelidir...

Kemalist tarikatın kurucu üyelerinden biri de Kütah-
ya mebusu Hakkı Naşit'tir. Bu adam da Dersim hak-
kında yazılar yazıyor. 'Bu dağlarda akıl ve mantık dı-
şında bir din yaşamakta olduğunu' iddia ediyor. Türk
gençliğine verdiği hitabelerde daima, 'Mabudumuz
Gazi, mabedimiz Halkevleridir' sözlerini tekrarlıyor.
Zavallı gençliği delalet ve ruhen körlüğe sevk için bir
dalkavuğun yapabileceği her çeşit riyakarlığı yapıyor,
diye sözlerine son verdi.

Ben, Müddeiumumiye hitaben:

— Ne diyorsunuz, vali aleyhine kanuni yollara mü-
racaat edeyim mi? dediğimde:

— Bırak be yahu, mesela dilekçeyi verirsin, çiftliği-
ne dönersin, iki gün sonra iki süvari jandarma gelir,
seni vilayete götürmek bahanesiyle yola çıkarır ve yol-
da imha eder. Sonra gelir, 'kaçıyordu vurduk' diye ra-
por verir ve bu suretle mesele kapanır, **Kürtler için
artık hayat hakkı kalmadığını bilmiyor musun?** de-
di.

— Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda (Anayasa) Türki-
ye Cumhuriyeti dahilinde doğan her fert Türktür denil-
miyor mu?

— Doktor sen beni çıldırtacaksın. Sen yine kanun-
dan bahsetmeye başladın. Teşkilatı Esasiye Kanu-
nu'na bakılırsa, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde bir Er-
meni de Türktür, işin gösteri tarafı yerindedir. **Halbuki
bu unsur hakkında tatbik edilen muamele gizli tal-**

mata göredir. Sen dahi kanunun gösteri tarafında Türksün, hakikatta ise bir yabancidan farkın yoktur. Çünkü Kürtsün. Yirmi yıl bir tahsil sahibi olduğun halde, sana ne gibi bir hayat hakkı verilmiştir. Bütün meşru ve insani hakların inkâr edildi. Her an ölüm tehlikesine maruz bulunuyorsun. Kanun sana hiçbir teminat sağlamadığı halde nasıl kanun deyip duruyorsun? Bir kişi en ufak bir vazifeye bile tayin edileceği zaman ilk önce Türk müdür, Kürt müdür? diye emniyet dairesinden tahkik edildiğini bilmelisin.

— O halde, biz Kürtleri bir an evvel ya imha, ya tehcir etmeli.

— Acele etmeyiniz. O da olacak. **Doğu'da yapmakta olan tren hatları askeri maksatla yapılıyor. Bu hatlar Doğu'daki Kürtlüğü ezmek içindir.** Hatlar ikmal edildiği zaman arzunuz dairesinde (!), ırkınızın imha ve tehcir (sürgün) edildiğini de göreceksiniz.” (Kürdistan Tarhinde Dersim, s. 214-223)

Bu anıların 1930 yıllarına ait olduğu yukarıda belirtilmişti. Elâzığ Valisi Deli Fahrî'nin konuşmalarından, tavırlarından iyice anlaşılmaktadır ki, Türk Devleti Kürdistan'ı yasalardan çok icra kuvveti ile idare etmektedir. Bu tam anlamıyla, kanun, nizam dışı keyfî bir idaredir. 1935'te “Tunceli Kanunu” adı altında çıkarılan ve yürürlüğe konulan kanun böylesine keyfî bir uygulamayı kanun maddeleri ile düzenlemekten başka bir şey değildir. Böylece jenosid uygulamaları “kanunsuz” olmaktan kurtuluyordu.

Sömürgelerin parlamentolarda tartışılmış uzun uzun görüşülmüş yasalarla değil, icra organlarının kararlarıyla idare edilmesi, sömürgeci uygulamaların genel bir görünümüdür. Paris Üniversitesi Siyasal İncelemeler Profesörü ve eski Sömürgeler Valisi, Hubert Decamp, **Sömürgeciliğin Sonu** (Çev. J. ve F. Orsan, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965, s. 45) isimli kitabında, bu durumu açık açık ortaya koymaktadır. Türkiye'de olduğu gibi, böylesine keyfilikleri “kanunlaştırmak” ise yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek bir merkezde, bir kişinin tartışılmaz eleştirilemez hükmetme yetkisinde toplandığı zaman ve yerlerde görülür.

Birinci Genel Müfettişlik Müfettişi Abidin Özmen'in,

1936 yılı Eylül ayında hazırlayıp Ankara'ya sunduğu raporda da bu hususlar olanca açıklığı ile belirtilmiştir.

"... Binbir cereyanın yarattığı, çerçisini, casusunu, serserisini, şakisini müsbet delillerle kanunun pençesine koymaya imkân yoktur. Hududun gece gündüz geçmeye müsait olan her noktasında, içeriye giren propagandacısı, casusu, hiçbir cezaya uğramadan hudut harici edilmesi, annesi, babası, ailesi, müreffeh olarak köyünde rahat içinde yaşayan bir şakinin kazandıkları ile refahlarının artırılmasına mukabil haklarında hiçbir şey yapılmaması bu çeşit işleri yapan adamların cesaretini ve adedini artıracığına şüphe yoktur. Eğer hududa pasaportsuz veya vesikasız giren bir adam hudut boyunda bir kurşunla karşılaşacağını veya aylarca hapiste yatacağını bilirse, **kendini himaye edecek ailesinin derhal yerlerinden kaydırılacaklarını hesap ederse** bu yola meyil edeceklerin azalmış olacağı muhakkaktır. Bu gibi icraatın tatbikine verilecek selahiyetin Konya Valisine veya Amasya Valisine verilmesine hiç lüzum yoktur. Fakat Mardin Valisine verilmesi mülkün selameti icabındandır... Bölgeyi bugün Kürtlük propagandası, yarın Kürtlük istiklal cereyanı kaplarsa, bugünkü adli prensiplerin memleketi kurtaracağına kanaat getiremiyorum." (Söz eden Zinar Silopi, **Doza Kürdistan, Kürt Milletinin 60 Seneden Beri Esaretten Kurtuluş Hatıratı**, 1969, Stev Basımevi, s. 144)

Genel Müfettiş Abidin Özmen gayet açık konuşmaktadır. Örneğin Mardin Valisine çok geniş yetkiler verilmesini istemektedir. Fakat bu yetkilerin, Konya, Amasya vs. Valilerine verilmesi hiç gerekli değildir, demektedir. Bu, Kürtlerin yaşadığı bölgelerin olağanüstü tedbirlerle, yani tam bir keyfilik ile yönetilmesini istemekten başka bir şey değildir. Zaten Genel Müfettiş adli prensiplerin ötesinde keyfi tedbirler istediğini özellikle vurgulamaktadır.

Yine bu raporda, Genel Müfettiş Abidin Özmen:

"... Türk camiası içinde **kaynatmak istediğimiz kimseleri Kürtçe yerine Türkçe dili ile konuşur hale getir-**

mek icap eder. Temsilin (asimilasyonun) yapılması için Kürtçe konuşmak meselesi üzerinde durmak icap eder. Halkevlerinin, bilumum memurların, devlet daireleri ve müesselerinde çalışan bilumum memur ve müstahdemlerin Kürtçe konuşmalarına katiyen müsaade edilmemelidir. İşi olan köylü Türkçe bilmiyorsa, köylü ile Kürtçe konuşmamalı, köylü memur olmayan bir tercüman getirmeye mecbur tutulmalıdır... Kürtçe konuşanlara karşı maddi ve manevi cezalar uygulanmalıdır."

Türk sömürge yönetiminin Kürdistan'daki bu uygulaması kendisine has bir uygulamadır. Zira ne İngiliz, ne Fransız sömürgeciliğinde, ne İtalyan ve Alman sömürgeciliklerinde, ne de İspanyol, Portekiz, Belçika, Hollanda, Güney Afrika, Rodezya vs. sömürgeciliklerinde, yerli halkın, kendi ana dilini kullanmalarına karşı bu kadar ağır baskılar yapılmamış, cezalar verilmemiştir.

Kemalistlerin, Kürdistan'da yürüttükleri, bu eşi bulunmaz sömürgeci uygulamalara rağmen, "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleyiz", "halkçı bir devletiz", "bütün esir milletlerin kurtuluşundan yanayız", "Şarkın köle milletlerine biz örnek olduk" gibi sloganları da sık sık kullandıklarını unutmamak gerekir.

Bütün bunlara rağmen, İngiliz, Fransız, Portekiz, İspanyol vs. sömürgeciliklerinde de buna benzer raporların yazıldığını ve uygulandığını görmek mümkündür. (Bk. Eduardo Mondlane, **Mozambik Kurtuluş Mücadelesi**, s. 43-44.

B. NURİ DERSİMİNİN ANILARINI DOĞRULAYAN RESMİ YAYINLAR

Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)** isimli kitapta, "Pülümür Harekâtı" ile ilgili olarak şunlar söylenmektedir:

"... Ağrı Harekâtını takip eden günlerde Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Doğu bölgesinde yaptığı gezide Erzincan ilindeki gözlem ve izlenimlerini 18 Eylül 1930'da Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığı'na bildirmişti. Raporda şöyle deniyordu:

1. Erzincan ilindeki incelemelerim sırasında ekonomiyi önemli surette zarara sokan ve bu il dahilindeki asayişsizliğin en önemli amillerinden olan Aşkirik, Gürk, Dağbey, Haryi köylerinin tedip ve tenkiline (cezalandırılmalarına) zorunluk olduğunu gördüm.

Birinci Genel Müfettişlik dışında kalan bu köyler il jandarma kuvvetinin yetersizliği dolayısıyla ciddi bir tedibe (cezalandırmaya) uğramadan yaptıkları şekavetle (eşkıyalıkla) memleketin Türk halkı üzerinde büyük ölçüde olumsuz etki yapmakta ve civar Kürt köylerini şekavete teşvik etmektedir.

Bu bakımdan vilayet bu köylere vergi, asker vermelerini, silahlarını teslim etmelerini tebliğ ederek, olumsuz bir sonuç alındığı takdirde, bu bölgede çok şımarık bir durum almış olan bütün **Kürt köylerine** bir etki yapmak ve devlet nüfusunu hakim kılmak için Erzincan'a nakledilecek bir hava kıtası ile bu köyleri tahrip etmenin uygun olacağı düşüncesindeyim.

2. Erzincan il merkezinde 10.000 Kürt vardır. Bunlar Alevilikten faydalanarak mevcut Türk köylerini Kürtleştirmeye, Kürt dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Birkaç sene sonra **Kürtlüğün** bütün Erzincan'ı istila edeceğinden endişe edilebilir. Örfen Türk, fakat Alevi olan birçok Türk köyleri, Aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği zihniyeti ile **ana ılsanlarını terk ederek Kürtçe** konuşmaktadırlar. Bu işe ön ayak olan her şekavete (eşkıyalığa) yataklık yapan Rusaray, Mitini, Şıncığı, Kürtkendi, Kelarik köylerinin esaslı bir kayda tabi tutularak, bunlardan gerekenlerin **Trakya'ya nakli** ve bu bölgedeki bazı reislerin il merkezinde ve polis nezareti altında ikâmet ettirilerek emniyete alınmaları gerekmektedir. Türk olan Alevi köylerinin Kürtçe konuşmalarına engel olunmasına ve Türk dilinin bütün bölgeye yayılması için tedbirler almaya ihtiyaç vardır.

3. İl bölgesinde bazı memurların Kürt ırkına men-sup olduğu bilinmektedir. Örneğin Erzincan sorgu hakimi Pülümürlü Şevket Efendi'nin **Kürtleri himaye ettiği ve geceleri Kürtleri evinde topladığı**

gerçekleşmiştir. Bu adamın her ne şekilde olursa olsun il dışına nakline ve bu gibi memurlar hakkında da aynı işlemin uygulanmasına lüzum vardır.

4. Arz ettiğim meselenin en önemlisi Birinci maddede adı geçen köylerin kesin surette tedibi (cezalandırılması) **ırkan Kürt olduğu** kesinlikle bilinen memurların bir an önce yerlerinden alınmasıdır. Gerekli tertibat alınmak üzere hükümetçe karar alınmasını arz ve teklif ederim." (a.g.e., s. 351-352)

Görüldüğü üzere Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Erzincan'daki Kürt köylerinin içindekilerle birlikte, uçaklarla tahrip edilmesini, yakılmasını istemektedir. Yine bu yazısında Kürt ulusal gelişmesinden duyduğu endişeyi dile getirmekte, Kürtlerin Türkleri asimile etmesi tehlikesinden söz etmektedir. Bunun için Kürt köylerinin tamamen yakılıp yıkılmasını (tedip ve tenkilden), yani katliamlardan kurtulabilenlerin de Trakya'ya sürgüne gönderilmesini istemektedir. Kürtlere memuriyet verilmemesi, Kürt memurların sürgüne gönderilmesi de ayrıca istenmektedir. Kürt ulus özelliklerinin ancak bu yollarla yok edileceği, Kürt ulusal gelişmelerinin bu yollarla etkisiz hale getirileceği önemle vurgulanmaktadır. Genelkurmay Başkanı'nın bu yazısında "eşkıya" sözünü, Kürt ulusal haklarını ileri sürenlere veya sürebilecek olanlara, Kürtçe konuşanlara karşı kullandığı açıktır.

Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) yine bu gezisinde, 20 Eylül 1930 tarihinde Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığına ikinci bir yazı daha göndermiştir. Bu yazısında yine, yukarıdaki yazıda belirtilen hususlar tekrar edilmektedir. Kürtçenin gelişmesinden duyulan endişeler dile getirilmektedir. Kürtlerin kesin olarak Trakya'ya sürgün edilmesi, Kürt memurların sürgün edilmesi istenmektedir (a.g.e., s. 352).

1930 yılında Genelkurmay Başkanı tarafından yazılan bu yazılar üzerinde dikkatle durmak gerekir. Bir kere Kürtlerin aynı bir ırktan, aynı bir ulustan oldukları dikkatle vurgulanmaktadır. Gizli yazılarda ve konuşmalarda, Kürt ulusunun varlığının kesinlikle kabul edildiğini, yukarıda, "Yönetici Kemalistlerin Kürt Sorunu Konusundaki Farklı İki

Görüşü” bölümünde ifade etmiştik. İkinci olarak, şeyhlerden, ağalardan, aşiret reislerinden söz edilerek temel amacın gizlenmesine gerek duyulmamış. “Kürt köylerinin tamamen yakılıp yıkılması, Kürtlerin tamamının Trakya'ya sürgüne gönderilmesi gerekir” diyor. Üçüncü olarak, Kürdistan'daki Türk yönetiminin ırkçı içeriği açık bir biçimde sergilenmektedir. “Irkan Kürt olduğu kesin olarak belli olan memurların bir an önce yerlerinden alınması gerekir” biçimindeki istek bu yargının en önemli kanıtıdır. Yazılarda dikkati çeken dördüncü bir özellik asimilasyon endişesi ile ilgilidir. Bilindiği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Kürt dilini ve Kürt kültürünü yok edebilmek için yoğun bir faaliyete girişilmiştir. Kürtçeye karşı, her türlü baskı politikası temel bir devlet politikası olarak yürütülmüştür. Buna karşılık Türkçe her türlü devlet olanakları kullanılarak geliştirilmeye çalışılmaktadır. Kürtlere Türkçe öğretip Kürt ulus özelliklerini unutturabilmek, yok edebilmek için ise devletin ideolojik ve politik baskı araçları yanında, zorlayıcı baskı araçları da kullanılmaktadır. İşte bütün bu durumlara rağmen, devlet baskısı altında bulunan Kürtçenin devlet desteğindeki Türkleri ve Türkçeyi asimile edeceğinden endişe edilmektedir. Halbuki yine resmi ideolojide Kürtlerin ilkel, cahil ve vahşi olduğu, Kürtçenin ise iptidai bir dil olduğu propaganda edilmektedir. Böylesine “iptidai” bir dilin başka bir dille asimile edeceğinden neden endişe edilmektedir?

Yazılarda dikkati çeken en önemli nokta ise 1930 yılında Genelkurmay Başkanı'nın Türkiye'nin yönetiminde oynadığı etkin roldür. Genelkurmay Başkanı, Başbakan ve İçişleri Bakanına yazdığı yazılarda, Türkiye'nin yönetimi konusunda öneriler sunmanın çok ötesinde, bazı şeylerin bizzat yapılmasını istemektedir.

Ulusallık iddia eden veya iddia edebilecek memurların, özellikle öğretmenlerin, Kürdistan'a tayin edilmemesi, tayin edilmişlerin başka yerlere nakilleri, bugünkü ırkçı ve sömürgeci, aynı zamanda “özgürlük” lafazını CHP iktidarının da dikkatle uyguladığı bir sömürgeci politikadır.

Dr. Nuri Dersimi'nin anılarını doğrulayan olaylar, Koçgiri Direnişi'nden (1921) Nasturî Ayaklanması'ndan (1924) ve özellikle Şeyh Said Ulusal Direnişi'nden itibaren bütün

Kürt direnmelerinde yaşanmıştır. Örneğin Şeyh Said Direnmesinden sonra, 1927 yılı yaz aylarında özellikle Eylül ayında Hani, Lice, Silvan ve Bicar dolaylarında meydana gelen Kürt direnmelerin de. **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)** isimli kitapta bu konuda şunlar söyleniyor:

"... Harekâtın cereyan ettiği bu bölgedeki köylerin, asilerin vatani olduğu, eşkiyanın aile ve çocuklarının buralarda barındıkları ve köy halkının çoğunun birbirlerine akraba olması dolayısıyla aile, yakınlığının verdiği ve bu kuvvetle bu ahalinin manen ve maddeten asilere yardımda bulundukları ve buralarda asilerin birçok silah ve cephanesi bulunduğu anlaşılmış ve her an **eşkiya ve ahalinin** baskın veya pususuna uğramak ihtimaline karşı müfrezeler köylere girerken çok esaslı tertibat almak zorunluluğunda kalmışlardı.

Bazı köylerin müfrezeler gelmeden boşaltıldığı görülmüş, bunun üzerine köye muhit olan arazi kısımlarının da dikkatle araştırılmasına zorunluk hasıl olmuş, tarlalar, odun, saman, ot yığınları, ormandaki inler, mağaralar, komlar tamamen araştırılarak perakende bir surette buralara sığınan çoğu erkek, kısmen de kadın ve çocuklardan ibaret kümeler **toplattırılmıştı**. Yakalanan bu şahıslar arasında kadınlar tecrit edilerek, silahı ile tutulan ve eşkiya ile ilişkisi olduğu anlaşılanlar hemen **kurşuna dizilmişti**.

Bunlardan alınan bilgiye göre eşkiyalardan bir kısmının daha önce buralardan uzlaştığı, bir kısmının da köyün erkekleri ile öteye beriye dağılmış oldukları görüldü. Bundan sonra ahali tarafından esasen boşaltılmış olan köyler (Botyan, Mürtazan, Zergezor bölgesinde miktarı 22'ye yükselen köy) **eşkiya ile tamamen birlikte olduğu kesinlikle anlaşıldıktan sonra yakıldı**. Yanan köylerde birçok fişek ve bombaların infilak ettiği görülüyordu. Kül haline gelen saman yığınları arasında mukadder akıbetine uğrayan birçok eşkiya avanesinin cesetleri teşhis edildiği gibi, takip müfrezeleri buraya yaklaştığı sırada, **elinden silahını atarak kendine masum hal ve tavrı veren, birçok kimseler**

dahi yakalanarak hemen imha edildiler. Tanınmış elebaşılardan Hartalı Sabri de müfrezeler tarafından yakalanarak öldürülmüş, Süpülük Dağının taranması sırasında, Ömer Faro çetesine mensup 49, Emin Miko çetesine mensup 6 silahlı ve 39 silahsız, Kançavare ormanlarında yine Emin Miko'ya mensup 4 silahlı 12' si silahsız şaki tutularak öldürüldüler. **Asilerin terk ettikleri hayvan sürüleri müsadere edilerek bir kısım erlerin et istihkakına karşılık birliklere verilmiş, çoğu Elâzığ ve Diyarbakır'a gönderilerek mülki idareye teslim edilmişti.** (s. 239-240)

Güney birlikleri, bölgesinde yaptıkları taramalar sırasında meşhur Şaki Bircarlı Mustafa'nın avanesinden ormanlıklar içinde saklanmış 19 kişiye tesadüf ederek imha etmişler ve bunlardan aldıkları bilgi üzerine Mustafa'nın da Faro bölgesindeki köylerden birinde saklandığı öğrenilerek, bölgedeki şüpheli yerlere yapılan baskınlar sonunda avanesinden 10 kişi daha öldürülmüş, kendisinin geriye kalan 10 kişi ile iki gün önce Nüveydan bölgesine firar ettiği anlaşılmıştır.

Bu safha harekâtının sonunda Kuzey ve Güney birlikleri tarafından Çotela Dağı'nın en yüksek tepelerine kadar yapılan taramalarla bütün meskun yerler araştırılmış, asilere yataklık ettikleri kesinlikle anlaşılan 60 kadar köy yakılmış, 450'ye yakın kişi öldürülmüş bunlara ait olup güneye kaçırılmak istenen bütün sürüler ele geçirilmiştir." (s. 242)

Dikkat edilirse burada, ulusal direniş sürecine giren Kürt köylerinin yakılıp yıkılmasından söz edilmektedir. Köyler içindekilerle birlikte yakılıp yıkılmakta, ulusallık iddiasında bulunanlar hemen orada kurşuna dizilmektedir. Sözü edilen **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)** kitabında bütün Kürt direnmeleri krokilerle etraflı bir şekilde gösterilmiştir. 24, 25, 26 numaralı krokiler, yukarıda sözünü etmeye çalıştığımız Kürt direnmeleri ile ilgilidir. Bütün krokilerde olduğu gibi bu krokilerde de **kırmızı** ve **mavi** renkler kullanılmaktadır. Kırmızılar düşman kuvvetlerini belirlemektedir. Ve bütün Kürt bölgeleri **kırmızı** ile gösterilmiştir. **Maviler** ise sömürgeci devletin Kürdistan'daki

ordu birlikleridir. Bir de sömürgecilerle işbirliği yapan, Kürt ulusuna ihanet içinde olan yerli kuvvetlerdir. Dikkat edilirse “eşkıya” ile ahali arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Ulu-sallık iddiasında bulunan veya bulunabilecek olan herkese “eşkıya” denmektedir. Yani halka eşkıya denmektedir. Bu-nunla beraber Kürt yurtsever ve emekçi halkının büyük bir-yoksulluk ve zorluklar içinde ürettiği koyunlar, keçiler, çe-şitli ürünler vs... gasp edilerek, yağmalanarak sömürge ordusuna dağıtılmaktadır. Böylece “eşkıyalık” sömürgeci devletin silahlı kuvvetleri tarafından Kürt ulusuna karşı sürdürülmektedir. Öte yandan, Türk sömürgeciliğinin katle-deceği kimselerden bilgi alma yöntemlerinde de uzmanlık kazandığı anlaşılmaktadır.

Lice, Hani Silvan, Bicar, Hazro bölgelerinde 1927 yılı yaz aylarında meydana gelen Kürt direnmeleri ile ilgili olarak resmi yayında daha sonra şunlar söylenmektedir:

“... Bölgenin hemen her kısmında nüfus sayımı sı-rasında bir olay olmamış, yalnız Lice’nin kuzeydoğu-sundaki Harta köyüne gönderilen müfreze bu köyden ateşe maruz kalmıştı. Harekâtın ilk safhasında bu kö-ye ve halka ilişilmemiş, takındıkları masumiyet kisvesi altında melanetlerini gizleyecekleri tahmin edilmişti.

Müfreze köye yaklaşırken 4-5 el silah atılmış, der-hal mukabeleye mecbur kalan müfreze erleri tarafın-dan etraftaki hakim sırtlar tutulmuş ise de, silah sesine yetişen köylülerin ellerindeki silahlarla birlikte eşkıya-ya katılması ve iki saat içinde sayıları 60’a yükselmesi, zayıf bir durumda bulunan müfrezenin eşkıya tarafın-dan kuşatılması, durumu oldukça ciddileştirmiş, müs-a-deme akşama kadar eşkıyanın üstünlüğü karşısında müfrezenin savunması ile devam etmiş, akşama doğ-ru Lice’den gönderilen kuvvetli bir bölüğün yetişmesi üzerine, asiler karanlıktan faydalanarak etrafa dağıl-mışlardı. Bu müsademedede bir yüzbaşı ile dört er yara-lanmış, eşkıya 10-2 kişi kadar zayıat vermişti. **Bu köy ve civarı sonradan tamamıyla yakıldı.”** (s. 244)

“Önceleri kendilerini hükümete sadık ve bağlı gös-tererek hayatlarını kurtaran ve medyun oldukları şük-ran borcunu böyle nankörce ortaya koymaktan çeki-

nemeyen **bu ahallinin** yarattıkları bu olay **bu çevre halkının** hemen çoğunun hükümete ve orduya karşı besledikleri kötü duygu itibarıyla bir ibret dersi teşkil eder.

Hüveydan bölgesinin aranması ve taranmasına memur edilen 63. alay taburları ise harekâta geçtikleri bölgedeki köylerin ahalisini kamilen iş ve güçleri ile meşgul bulmuşlardı. Hükümete gerçekten bağlı olduklarından dolayı kendi durumları ve geleceklerinden kuşku duymayan ve bunun doğal sonucu olarak hiçbir korku ve etki altında bulunmayan bu masum halk tabakası, etrafında cereyan eden olaylara karşı tamamen lakayt bir halde tarlalarını sürüyorlar ve kendilerini ni topraklarına adanmış bulunuyorlardı.

Tarama harekâtı bütün şiddeti ile güneye doğru ilerledikçe, **halk** ve köylüler de yavaş yavaş değişmeye başlamış ve ötedenberi Şeyh Fahri ve Fevzi çetelelerinin faalliyet sahaları olan bu bölge ahalisi de tamamıyla hükümete karşı isyankâr bir durum almış ve eşkiyaya silah, cephane, yiyecek verecek kadar cesaret göstermiş ve bazı köyler ahalisinin de birliklerin yaklaştığını haber alır almaz yiyecekleri tokattan kurtulmak için hemen köylerini terk ile etrafa dağıldıkları görülerek **bu gibi köyler kamilen yakılmıştır**. Bununla beraber Hüveydan bölgesine özgü riyakârlık nedeniyle müfrezeler, bir kısım köylülerin birçok dolambaçlı yollardan çevirdiği bin türlü hile ve desiselerle kandırılırlar." (s. 244-245)

"Harta olayında olduğu gibi burada da ilkin birçok köylere masum ve kabahatsız telakkisi ile şefkat gösterilmişti. Oysa bu köylülerin çoğu köye yaklaşan müfrezeyi birkaç kişi ile karşılıyor, köylerinde eşkiya bulunduğunda, kendilerinin eşkiyadan birçok zulüm ve işkence gördüklerini ve falan istikamete gittiklerini anlatıyorlar, diğer yandan da köye haber göndererek hemen silahlarını alıp dağa çıkmalarını tembih ediyorlardı. Bu suretle hem müfrezelerin kuvvetinden bilgi almış oluyorlar, hem de müfrezeyi şaşırtarak gafil avlamak istiyorlardı. Pek kısa süren bu nazik durum sıra-

sında, köyden silahını alıp kaçabilen, eşkıya ile birlikte müfrezeyle ateş açıyor, köyde kalanlar ise kendilerini sadık göstermek için gereken rolü oynamakta devam ediyorlardı. Bununla beraber bu bölgenin araştırılması sırasında birçok defalar böyle acı imtihanlar karşısında kalmış olan müfrezeler bu gibi kandırıcı sözlere önem vermeyerek görevlerinin gerektirdiği tedbiri almakta ihmal göstermediler. Bir yandan köyü abluka ve köylüden soruşturma ile meşgul iken, diğer yandan firar edenleri şiddetle takip etmekten geri durmadılar. Temri ormanlarında bu şekilde, müfrezeleri kandıran ve **sonradan firar edenlerden 38 kişi yakalanarak öldürüldü. Şüpheli bir durumda yakalanarak mahkeme edilmek üzere Lice'ye gönderilen 31 kişi de yolda muhafızların silahlarını almaya teşebbüs ettiklerinden hepsi öldürüldü. Ve Hüveydan bölgeindeki bütün köyler kamilen yakıldı.**" (s. 245)

"7. Seyyar Jandarma Alayı müfrezeleri tarafından araştırma yapılmakta ve örtülmekte bulunan Sarum Suyu güneyindeki bölgede birçok **köyler taranarak yakılmış ise de**, bu olayın gerek erlerin eğitim noksanı, gerekse subayların azim ve irade zaafı, **tarama silindirisinin** önünden kaçarak Sarum Suyu geçitlerine (Goderni Köprüsüne) dayanan 3-5 şakiyi yakalamak fırsatını kaybettirmiştir. Bu alayın araştırma yaptığı havvalide tutuklanan şahıslardan birçoğunun 15 gün önce Murat güneyinden inen asi gruplarına mensup oldukları anlaşıldığından **hepsi** kurşuna dizildiler." (s. 245)

"Finto civarında 40. Süvari Alayı keşif kolları ile Hanili Seyfullah Çetesi arasında müsademe olmuş, güneye kaçmak isteyen bu şerir de bu küçük kuvvet karşısında iki kısarak bırakarak tekrar kuzeye dönmeye mecbur kalmıştı.

Tuzla'da bulunan 62. Alay 1. Tabur müfrezeleri tarafından bu şakinin faaliyet bölgesi olan ve bundan önceki tedip safhalarının çerçevesi dışında kalan Eshabıkeyf Dağı ve civarındaki köylerde araştırma yapılmış, köylerin çoğunda, özellikle yol boyunca olanlarda **ahalinin durumunu şüpheye düşürecek birçok emareler**

görülmüş, hakim sırtları tutan erler tarafından buralar-
da güneye karşı yapılmış bir siper içerisinde ve henüz
yeni atılmış birçok boş kovanlar bulunmuş, erzak kafi-
yelerine pusu kurmak, harekât sırasında sık sık teker-
rür eden telgraf hatlarının kesilmesi gibi eşkıyaya yar-
dımçı bir durumda değil, fiilen eşkıyalık ettikleri sabit
olan bu köylerde erkeklerin bulunmaması da dikkat
çekmiş ve çocuklardan yapılan soruşturmada bunların
birkaç gün önce topluca gittikleri anlaşıldığından hiya-
net ve şekavetlerinden şüphe edilmeyen **bu köyler
de kamilen yakılmıştı.**

Köylerine gizlice girebilmek için müfrezelerin hare-
ketini civar mahallerde saklanarak bekleyen birçok eş-
kıya döküntüleri de birer birer bulundukları yerlerden
çıkartılmış ve bunların **silahlı olan 112'si öldürül-
müştü.**

Tedip harekâtının son safhasına tahsis edilen Hü-
veydan bölgesi ile Lice ve Hani güneyi bölgelerinin
araştırılmasına memur 63. Alay taburlarının taramayı
müteakip Hani'de toplanmaları emredilmişti. Bu tabur-
lar geniş bir bölgeyi taradıktan ve **şüpheli köyleri
yaktıktan ve şahısları kamilen imha ettikten sonra**
3 Kasım 1927 akşamı Hani'ye geldiler." (s. 247)

"Takriben bir ay süren tedip (cezalandırma, terbiye
etme) harekâtı sonunda bölge ve müfreze komutanlık-
larının raporlarına göre, muhtelif havalide cereyan
eden takip ve taramalar sonunda yakılan köy miktarı
harekâtın sonucunda 280'e yükselmiş ve bu köylerde
veya dağlarda, ormanlarda yakalanarak imha edilmiş
eşkıya ile bunlara mensup şahıs miktarı da 2000'i aş-
mıştı." (s. 247)

"Hükümetin bu bölgede sarsılmaya başlayan nüfus
ve itibarının ifadesi ve eşkıya elinden bıkmış bir hale
gelmiş olan masum ahalinin himayesi için yapılmış bu
harekâtın kısa bir zaman zarfında meydana getirdiği
sonuç manevi etkisi itibarıyla daha önemliydi.

Hükümete sadık olup işi ile gücü ile meşgul olan
ahali şimdiye kadar kendilerine yapılan muzır propa-
gandaların doğru olmadığını anlamış ve gözlerinin

önünde cereyan eden olaylarda, eşkıyanın ve avanesinin uğradığı akıbetten derin bir ibret dersi aldılar. Çünkü **bu halk tabakası her Kürt köyiüsü gibi cahil ve ilkel bir halde yaşıyor**, senelerden beri sadık kaldığı aşiret hayatından silkinip sıyrılamıyordu." (s. 247) Çünkü, "... insanlığı bile idrak etmemiş bu kitleye Kürtlük telkin etmeye imkân yoktur" (s. 79) "... bu kitle varlığının manasını bir avuç gulgul (darı) bir avuç arpa yemekten ibaret zanneder. Cumhuriyet Nedir? yaşadığı dağın ardında ne vardır, bilmez ve bilmek istemezdi." (s. 79) "... Bölge halkı tam anlamıyla cahil köylü grupları idi. O sıralarda ortaçağ hayatı yaşayan bu halkın, işlenmemiş dimağında milliyet ülküsü diye bir şey yoktu. Cahil halka Kürt bağımsızlık fikri zaten aşılanamazdı..." (s. 234)

Görüldüğü gibi Kürt ulusal direnmelerine karşı, sadece bir harekât sırasında 280'nin üzerinde köyün yakılıp yıkıldığı, 2000'in üzerinde Kürt yurtseverinin ve emekçisinin katledildiği vurgulanmaktadır. Resmi yayınların Kürt yurtseverlerine, ulusallık iddia edenlere, "eşkıya", "haydut", "vahşi" gibi, küçümseme ve horlama belirten deyimler kullanması doğaldır. Burada, yakılan yıkılan köy sayıları üzerinde dikkatle durmak lazımdır. Lucien Rambout, **Kürdistan (1918-1946)** (Komal Yayınları, İstanbul 1978) isimli kitabında, 1925-1928 yılları arasında Kürdistan'da 206 köyün yakılıp, yıkıldığını belirtmektedir (s. 37). Lucien Rambout'un hazırladığı listede, Lice'nin adı geçmesine rağmen, Hanî ve Bicar'ın adları geçmemektedir. Halbuki sadece Bicar bölgesinde yakılıp, yıkılan köy sayısının 280'in üzerinde olduğu bizzat Türk askeri makamları tarafından hazırlanmış resmi yayınlarda mevcuttur.

Ulusal direnişin önemli boyutlar kazandığı Hüveydan bölgesi ile ilgili, birbirini yalanlayan beyanlar ise dikkat çekicidir. Tarama harekâtının, yani köyleri yakıp yıkmaya, kitleleri katletme harekâtının, "tarama silindiri" olarak adlandırılması yine dikkati çekmektedir. Kürtlerin, "cahildir, ilkeldir, düşünceleri yoktur, milliyet düşüncesinden yoksundur..." denerek, nasıl horlandıkları, küçümseindikleri, yine ilgi çekicidir. Temel amacı Kürt ulus özelliklerini yok etmek,

Kürt ulusal gelişmelerini durdurmak olan bir hareket bunları yok sayıyor. Bu, daha önceleri değindiğimiz önemli bir konu ile ilgilidir. "Yönetici Kemalistlerin Kürt Sorunu karşısındaki Farklı İki Görüşü" konusu ile ilgili.

Resmi yayınlardan faydalanarak Dr. Nuri Dersimi'nin anılarını doğrulayan olaylara bir örnek daha verelim: 1929 yılı ilkbahar ve yaz aylarında Eruh taraflarında meydana gelen bir direniş ile ilgili olarak hazırlanan ve uygulanan tedip ve tenkil harekâtının planının bazı bölümleri şöyledir:

"...

2. İşe başlamadan önce, hükümete muhalefet eden kişiler ve köy isimleri tesbit edilerek kolorduya bildirilecektir.

3. Hedef Jilyan Aşiretidir. Buna yardımcı olabilecek Derşevliler ve Batmanlıların Pervari yaylalarında oturdukları haber alınmıştır. (s. 250)

...

7. Harekâtın yapılışında şu hususlar göz önünde tutulacaktır.

b) Maksadın gizli tutulması kesinlikle istenmiş olduğundan hareket başlayıncaya kadar erlerin haberdar edilmemesi gerekir. (Çevre halından toplanan bu vasıtaların, yani nakliye vasıtalarının) Siirt ve Midyat'tan, Diyarbakır ve Mardin'e eşya nakliyatı yapmak için tedarik edilmiş olduğu **söylentisi** etrafayayılmalıdır.

c) Harekât sırasında uğranılan köylerden kimsenin, karşı tarafa haber vermesine meydan bırakmamak için **köy dışına bırakılmaması gerekir.**

...

e) Harekâtın süratle sonuçlanması çok önemlidir. Darbenin ve takibin amansız olması lazımdır.

8. Asilere uygulanacak muamalede şu hususlar dikkate alınmak suretiyle şimdiden hazırlıklı bulunulmalıdır.

a) Jilyan Aşiretinden silahları teslim etmesi istenecek.

b) Jandarmaları şehit edenlerin ve hükümetçe yakalanmaları gerekenlerin teslim olmaları istenecek, Resul ve kardeşi Agit yakalanacaktır.

c) Bunlar yapılmadığı takdirde, hükümetçe asi oldukları kabul edilerek **köyleri yakılacak, mahsulleri ve hayvanları müsadere edilecek**, yakalanan şahısların kaçmalarına kesinlikle meydan verilmeyecektir.

d) Müzakere ile oyalanmaya asla yanaşılmayacaktır. (s. 251)

... tabura kılavuz olarak Jandarma teğmeni Yusuf Ziya verilmiştir. (s. 253)

... Harekâta üç uçak katılacaktır. (s.254)

... Resul ve kardeşi **merhametsizce** imha edilecektir. (s. 254)

2. Kolordu Komutanlığının silah arama ve asilerin aranması konusunda verdiği ayrıntılı emre göre tertiplerin müfrezelerin bundan sonraki günlerde plana göre hareket etmek suretiyle asilerin ilişkisi bulunan **köylerde silah aramaları yaparak bir hayli şaki ve bir o kadar da kadın ve çocuktan ibaret ailelerini yakalamışlar, hayvanlarını müsadere etmişler, evlerini yakmışlardı...** Resul'ü yakalamak için sarf edilen gayretler genellikle boşa çıkmıştı." (s. 259)

Bu plan daha önce de sözünü ettiğimiz "Resul Harekâtı" ile ilgilidir. Olayın yaratıcısı olan Teğmen Ziya'nın görevde tutulması doğaldır. Bütün Cumhuriyet tarihi boyunca bu böyle olmuştur. Kürdistan'da katliam suçu işleyen askerler, jandarmalar, polisler, özellikle Kürt ulus özelliklerine düşmanlığı ile tanınanlar, devlet tarafından daima ödüllendiril-

mişlerdir. Bununla beraber haklarında zaman zaman ve usulen soruşturmalar da açılmakta, fakat, dosya bir müddet sonra kapanmaktadır. Yukarıda özetlemeye çalıştığımız plan, sömürgeci Türk Devleti'nin, bugünlerde çok sözü edilen Kontrgerilla uygulamaları konusunda, daha 1930 yıllarında önemli bir uzmanlık kazandığını göstermektedir.

1930 yıllarında Erzincan Valisi olan Ali Kemali de, **Erzincan Tarihi** isimli kitabında, (Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1932) bu tür olayları iftiharla anlatmaktadır:

"... Ocakları söndürülen, yuvaları yıkılan, yurtları dağıtılan ve etrafa kaçan Kürtler, müfrezenin avdetiyle beraber yerlerine dönerek zaten dört duvar ve bir örtüden ibaret olan basit kulübelerini tekrar yapmışlardır. Ve hemen eskisinden farksız bir surette yaşamakta bulunmuşlardır... Hakikati tamamıyla ifade etmek için şunu da ilave edelim ki, vaki tedibat (cezalandırmalar) cüz'i bir yıldırışdan ibaret kalmış ve tedipten sonra, idari iktisadi hiçbir tedbir alınmamıştır. Halbuki tedibin gözdağı hükümünde kalmaması için, saik ve sebeplerinin az çok izalesi ve yol, mektep gibi noksanların ikmal-i gerekirdi." (s. 171)

C. JENOSİD UYGULAMALARI

Yukarıdaki açıklamalardan da ıyice anlaşılmaktadır ki Türk hükümeti, genel olarak Kürdistan'da, özel olarak da Dersim'de olağanüstü uygulamalar içindedir. Nihayet 1937 baharında Dersim'e saldırı başlar. Bu araştırmanın konusu Kürt halk kitlelerinin nasıl katledildiğini anlatmak değildir. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim isimli kitabında, katliamları bütün açıklığı ile fotoğrafları ile vermektedir. Kadınların, genç kızların, çocukların ve ihtiyarların mağaralara doldurularak yakılmaları, mağaralara, boğucu zehirli gaz sıkılması, zehirli ve boğucu gazlardan bunalarak dışarıya sıçramaya çalışanların kurşunlanması, çocukların, bebeklerin başlarının kesilerek kılıçlara takılması, gebe kadınların karınlarına kılıç sokulması, çocukların, başlarının taşlara çarpıla çarpıla öldürülmeleri sık sık rastlanan, temel bir politika olarak yürütülen olaylardandır. Köylerin, ormanların

yakılması, evlerin yakılması, hayvanların öldürülmeleri veya gasp edilip orduya mal edilmeleri, sulara zehir dökülmesi aynı temel politikanın başka görüntüleridir.

Jenosid uygulamaları sırasında yumuşak ve daha insani bir politika uygulamak isteyenler görevlerinden alınmış haklarında soruşturma açılmıştır. Bununla ilgili olarak Nuri Dersimi şöyle diyor:

"... Askeri harekât sahasında bulunan Erzurum Kordulu Kumandanı ve Türklerce 'hababam' adıyla maruf Tevfik Paşa, yapılan mezalimi tenkit ederek adil ve insani bir hareket icrasını ordu kumandanlığından rica etmiş olduğundan, hemen Dersim'den çektiler ve Ankara'ya gönderilmiş ve sorgu altında alınmıştı. Aynı kordulu subaylarından Binbaşı Hayri Dersimli Kürt kafilelerinin mîtralyöz ateşine tutulmalarını dürbün ile seyrederken, annelerinin kucaklarında bulunan zavallı Kürt yavrularına kurşun isabet ettiği zaman hoplayıp zıplamaları manzarası, bu subayın dimağını o kadar tahriş etmiş ki, bedbaht yavruardan birini kendi öz çocuğuna benzetmiş ve ani olarak bayılıp yere düşmüştür. Bu hadise üzerine hastalanan ve delilik alameti gösteren bu subay cephe gerisine aldırılmıştır. Kürtler hakkında reva görülen bu mezalimin dehşeti, bir düşman subayının asabını bozmuş olması, Türk cinayetlerinin fecaat derecesini ölçmek için en belirgin bir delildir." (Kürdistan Tarihinde Dersim, s. 320-321)

Yine jenosid uygulamaları ile ilgili olarak Şıvan'ın **Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali**, (1970) isimli araştırmasında, şu notlar var:

"... liderlerinin birer birer ortadan kaldırılmalarından sonra, Dersim Mukavemet Kuvvetleri (Özellikle Batı Dersim'de) tamamen başsız kalmışlardı. 1938 baharında, hükümet, 'bütün silahlarını teslim edecek olan asilerin affedileceğini!' ilan etti. Bu çağrı üzerine hükümet kuvvetlerine teslim olan ve silahlarını veren Karabal, Ferhad, Pilvank, Şex, Memedan ve Karacaseyitleri hemen tamamen imha edildiler. Arkasından, Mazgirt, Kureyşan Aşireti mensuplarıyla, Yusufan,

Baxtiyar Kürtlerinin de çoğunluğu kadın, çocuk, emzikli, gebe, ihtiyar farkı gözetilmeksizin, kitleler halinde, çoğu defa da süngülemek suretiyle imha edildiler.

Yazın sonlarına doğru Nazımıye'nin Hormekan, Kureşan ve Alan, Mazgirt'in bir kısım Babasuran mensupları da aynı şekilde zehirli gaz bombaları, süngüler ve cesetlere dökülerek ateşlenen petrol yangınlarıyla yok edildiler. Binlerce Dersimli genç kız namuslarını kurtarmak için kendilerini kayalıklardan aşağı atarak can veriyorlar, zulme ve insanlık dışı muameleye karşı çıkıyorlardı.

Dünya tarihinin şahit olduğu en korkunç, en tüyler ürpertici bir jenosit hareketi idi, bu. Bir kavim, bir millet, sırf boyun eğmediği için, köleliği, asimilasyonu reddettiği için kendi ecdatlarının, kendi anayurdunun bağrında, petrolle, gaz bombalarıyla, kurşunlarla, süngü darbeleriyle, küme küme, grup grup yok ediliyorlardı." (s. 68-69)

Bu jenosit uygulamalarının esas sahiplerinden biri olmasına rağmen, Büyük Şef ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal, dünya kamuoyuna, kendini, ezilen, saldırıya uğrayan, haksızlıklara uğrayan yoksul halkların dostu olarak göstermeyi hiç ihmal etmemiştir. Örneğin İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasını, Mussolini'nin Habeşistan halkına, "yabanlar" demesini, "yabanları" ezip yok etmesini şiddetle eleştirmektedir. Mussolini'yi, "asker çizmesi giymiş sırtlan" diye nitelemektedir. (Johannes Glasneck, **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye**, Çev. Arif Gelen, Onur Yay., Ankara 1976, s. 297)

Halbuki, Kemalistler, Kürdistan'ı işgal ve ilhak edebilmek, Kürt ulusal varlığını tümüyle yok edebilmek için, Mussolini'nin Habeşistan'da giriştiğinden çok daha ağır katliamlara girişmişlerdir. Şeflerin birbirlerini eleştirmek için bütün fırsatları değerlendirmeleri ise çok doğaldır.

1937 yılında Kürt ulusal direnmesine karşı ne tür bir harekât sürdürüleceği Bakanlar Kurulu tarafından alınan ve "gayet gizli" diye ifade edilen kararda bütün açıklığı ile görülmektedir. Bu "gayet gizli" karar aynen şöyledir.

**“1937 yılında Yapılan Tunceli Tenkii Harekâtına
Dair Bakanlar Kurulu Kararı**

Gayet Gizlidir
Karar

4 Mayıs 1937

Başvekalet
Kararlar Müdürlüğü
Sayı:

Son günlerde Tunceli’de vukua gelen hadiselerle dair raporlar 4.5.1937 tarihinde **Atatürk’ün ve Mareşalin huzurlarıyla** tetkik ve mütalaa edilerek aşağıdaki sonuca varılmıştır.

1. Toplanan kuvvetlerle Nazimiye, Keçiğezek (Aşağı bar), Sin, Karaoğlan hattına kadar, şedid ve müessir bir taarruz hareketi ile varılacaktır.

2. Bu defa isyan etmiş olan mıntıkalardaki halk toplanıp başka bir yere nakil olunacaktır. **Ve bu toplama amallyesi de köylere baskın edilerek** hem silah toplanacak, hem bu suretle elde edilenler nakledilecektir.

Şimdilik 2000 kişinin nakli tertibatı hükümette ele alınmıştır.

Mülahaza:

Sadece taarruz hareketi ile ilerlemekle iktifa ettikçe isyan ocakları daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, **silah kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri kamillen tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak** lüzumlu görülmüştür.

Not: Malatya’dan ve Ankara’dan gönderilen kuvvetlerin cepheye vasıl olmaları ve cephedeki kuvvetlerin ufak-tefek talimleri ve istirahatları ve bundan başka Diyarbakır’dan gelecek taburun tanzimi, bütün bunlar düşünülerek bir hafta sonra, yani 12 Mayıs’ta ileri harekete başlanabileceği anlaşılmaktadır.

Not: **Paraya acımaksızın, içlerinden çok adam kazanıp kullanmaya çalışmak lazımdır.**"

Aslı gibidir

(imza)

(Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmlar, s. 491, ek-4)

Görüldüğü gibi Dersim halkına uygulanan katliam kararları, CHP'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın huzurlarında, daha doğrusu onların istek ve iradesiyle alınmıştır. Kürdistan'a taarruz önerilmektedir. Halkın tümüyle katledilmesi istenmektedir. Katliamdan geriye kalanların Batı'ya sürgüne gönderilmesi istenmektedir. "Paraya acımaksızın içlerinden çok adam kazanıp kullanmaya çalışmak lazımdır" denerek, "böl-yönet" politikası bütün yoğunluğu ile önerilmekte ve uygulanmaktadır.

Bakanlar Kurulu'nun "gayet gizli" olan bu kararı sömürgeci Türk Devleti'nin Kürdistan politikasını bütün açıklığı ile göstermektedir. Ve bu yazıda, aşiret reisleri, şeyhler, seytler gibi, temel sorunu gizleyici sloganlara başvurulmaması üzerinde dikkatle durmak gerekir. Çünkü bu, hükümetin "gayet gizli" bir karardır. Bu kararda temel sorunu yani Kürt ulusuna karşı düzenlenen jenosid planlarını gizleyici açıklamalara girişmenin gereği yoktur. Kamuoyuna sunulan açıklamalarda ise Kürt ulusuna karşı girişilen katliamlar, "şeyhlere karşı, aşiret kurumuna karşı, seytlere karşı" olmak gibi sloganlarla gizlenmeye çalışılır. Zaten bu tür gerici kurumlarla ve bu kurumları yönetenlerle ilişkiler kuran, onlarla işbirliği yapan bizzat sömürge yönetiminin kendisidir. "Paraya acımaksızın içlerinden çok adam kazanıp kullanmaya çalışmak lazımdır" demenin başka hiçbir anlamı yoktur.

Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938) adlı resmi yayında Dersim'de uygulanan jenosid eylemleri etraflıca anlatılıyor. Bunlardan birkaç tanesini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1 Temmuz 1938. Haydutların 5-6 bin tahmin edilen aile efradı İskisor, Ahpanos, Horan bölgelerindeki mağaralarda, dere tabanlarında, Sıprat mağaralarında saklanmaktadırlar. (s. 432)

21 Temmuz 1938. Laç Deresi mansabındaki haydutlara karşı Erzincan tugayı ile kuzeyden, Mameki tugayı ile güneyden, Laç Deresi müfrezesi ile de Doğudan yapılan taarruz sonucunda, haydutların, şimdiye kadar olan inatla direnmeleri kırılmış, şaşkınlık içerisinde mağaralara, kayalıklara, ağaç diplerine sığınmışlardı. Haydutların sığındığı, **ağızları mazgallı taş duvarlarla kapatılmış mağaralar, cesur askerlerimiz tarafından kuşatılmış, top ve makineli tüfek ateşinden başka, 25. Alaydan gönderilen istihkam müfrezesi tarafından tahrip kalıpları atılmak suretiyle mağaralar tahrip edilerek içindekiler öldürülmüş, can havli ile dışarıya fırlayanlar da ateşle imha edilmişti.** Böylece tarama sahası içindeki mağaralarda toplam 216 haydut imha edilmiş, ayrıca 12 haydut cesedi Munzur suyu üzerinde görülmüştü. Bu kadar kanlı boğuşmaya rağmen hâlâ direnmekte olan mağaralar vardı.

24 Temmuzda Murat tarama harekâtı devam ediyordu. Muhasara altında tutulmakta olan Kırık Mağaradaki 42 haydut dinamitle imha edilmekten korkarak teslim oldular. Bunlar arasında Demenan'ın en azılı haydutlarından ve en önemli kolbaşılarından Demenanlıları itaatsizliğe ve birçok direnmeye sevk eden ve Hassogev ve Demenan Aşireti Reisi olup 35 yıla mahkûm Cebraîl'in oğlu Hüseyin de vardı. (s. 437)

14 Ağustos 1938 8. Kor. bölgesinde: 12. Tümen bölgesindeki haydutların reisleri ile birlikte Dokuz sıra mağralarında saklandıklarının haber alınması üzerine, bunları ele geçirmek maksadı ile Seyyar Jandarma Alayından gönderilen bir bölük haydutlarla müsademeye tutuştu. Ve bu çatışmaya 57. Alay müfrezeleri ve topçusu yardımda bulundular. 2 er şehit 4 er de yaralı veren 34. Alaydan takviyeli bir bölük de verilmek suretiyle beraberce **mağraların tekrar kuşatılması ve içindekilerin imhasına memur edildiler.** 15. Tümenin 38. Alayı bölgesinde yapılan taramada Yılan Dağından Ali Boğazına inen derelerde **65 haydut imha edildi.** 57. Alay boğazdan içeri girdi ve iki mağrayı

**kuşatarak ateş altına aldı ve bombaladı. Bu müsa-
demede haydutlar bir hayli zayıt verdiler. (s. 437)**

**15 Ağustos öğleden sonra: 7. Kor. bölgesinde 93. Alayın 3. Taburu Batı'ya sevk edilmek üzere Yusu-
fanlıları toplayarak Mamekiye getirmekteyken Uhni kö-
yünde Mahmut Ali adında bir haydudun katile arasın-
dan fırlayarak Necip adında bir onbaşıyı hançer ile
şehit etmesi üzerine meydana gelen kargaşalıkta,
kaçmak isteyen 49 kişi imha edildi. 41. Tümenin
Munzur Suyu batısında tarama yapan birlikleri ise Ba-
tı'ya nakli kararlaştırılan adamları ararken Deşt bölge-
sindeki muhtelif köylerden mukavemet görmesi üzeri-
ne, haydutlara ötedenberi yataklık ve şerirlik eden
Zimbık, Hiç, Kirnik, Bornak köylerinden 395 hay-
dudu ölü olarak ele geçirdi. (s. 459)**

**16 Ağustos 1938. Bir tayyare filosu yanlarında
sürüleri bulunan 500 kişi kadar bir haydut grubu-
nu bombalamış, makineli tüfek ateşi altına almış-
tır. (s. 461)**

**19 Ağustos 1938. İkinci safha için yürüyüşe devam
eden 7. Kor. birliklerinden 41. Tümen Munzur Suyu ile
Kalason ve Sin Bucağı bölgelerinde direnen 290
haydudu imha etmiş, Mazgirt'te toplanan son katile-
den kaçmak isteyen 52 haydut daha imha edilmişti.
(s. 464)**

**Toplanma bölgesine yürüyüş halinde bulunan
8. Kor. birliklerinden de, 12. Tümen 12 Ağustos'tan
beri yasak bölge içinde ve dışında yaptığı arama ve ta-
ramada yer yer birçok haydutları imha etmiş ol-
makla beraber son direnen 170 kişiyi daha imha et-
miş, bölgedeki köy ve tarlaları yakmıştı.**

**15. Tümen de aynı şekilde bölgesindeki birçok köy-
lerde yaptığı arama sonunda 150 haydudu daha im-
ha etmiş köy ve tarlaları yakmıştı. Bu arada 63.
Alay ile Seyyar Jandarma Alayı da son olarak 6-7 köy
daha aradı ve bu köyleri de yaktı.**

**14. Süvari Tümeni de bölgesinde yaptığı son te-
mizlik harekâtında 69 kişi daha imha etmiş, erkek,
kadın ve çocuktan ibaret 381 kişilik bir katileyi Batı'ya
nakletmek üzere Elazığ'a sevk etmişti. (s. 464)**

6 Eylül 1938-15 Eylül 1938 arasında yapılan tarama harekâtı, ordu emrine göre bütün ciddiyeti ve şiddeti ile devam ediyordu. Birlikler bölgelerindeki mağaraları, taş kovuklarını ve bir insanın saklanabileceği her noktayı adım adım aradılar. İstihkam müfrezesi birçok mağaraları tahrip suretiyle topçu ve piyade ağır silahları yakın desteğinde yapılan tarama harekâtında birçok mağara ve civarında yapılan müsademelerde **yüzlerce haydut imha edildi**. Ve bir o kadar da **kadın ve çocuk grupları yakalandı**. Bu arada yine **yüzlerce hayvan**, silah ve cephane ele geçirildi. **Haydutların direndikleri köyler, münferit evler, komlar ve hatta, tarla,ve meşelikler yakıldı**. (s. 477)

Tarama bölgesinde, **17 günde 7954 kişi öldürülmüş veya diri diri yakalanmıştır**. (s. 478)

... Tunceli'de ayaklanma tertipçisi olan reis, kolbaşı, şerir ve seyitler ele geçirilmiş ve bölgeden çıkarılmıştır. Bu suretle Tunceli nihayet 2 sene içinde **tamamen temizlenmiş**, emniyet ve asayışı, tamamen istikrarlı bir bölge haline getirilmiş oldu. (s. 479)

Tunceli halkının bir kısmı çok ilkel ve fakirdir. Dağların aralarında yaşamaktan doğan zihniyet, hükümet kuvveti, kudreti ve kültürünün, bunlara devamlı suretle ulaşamamış ve işleyememiş olması, bu halk arasında aşiret ruhunu ve hayatını devam ettirmiş, seyitlerin telkinleri, şerirlerin tehditleri bu halkı ilkelliği ve fakirliği içinde bırakmış ve ağaya, reise ister istemez uymaya mecbur etmiştir. (s. 479)

1937'den beri devam eden şiddetli tarama hareketlerini müteakip asıl kışkırtıcı olanların çoğu ortadan kaldırıldığına ve **kalanları da korkutulduğuna göre**, mücadelenin daha kolay yürütüleceği tahmin edilir. (s. 480)

İlçelerin memur kadroları, münhal bırakılmamalı, görev sahipleri de Tunceli halkından olmamalıdır. (s. 480)

Türk resmi ve askeri makamlarının yayınlarında Kürt ulusuna karşı **girişilen yok etme ve "korkutma" ve sindirme**

katliamları, jenosid eylemleri, ancak bu biçimlerde yer alabiliyor. Köylerin yakılıp yıkılması, Batı'ya, sürgüne gönderilenlerin, gerek toplama bölgelerinde gerek yollarda çeşitli bahnelerle katledilmeleri, içleri kadın ihtiyar, çoluk çocuk dolu mağaraların dinamitlerle, bombalarla yıkılması, yok edilmesi... Bunlar sadece resmi yayınlarda anlatılabilenler... Fıllı durumun, yaşanmış hayatın ise bunlardan daha korkunç olduğu kuşkusuzdur. Dikkat edilirse, bütün bu eylemler "kahraman ordunun, cesur askerlerin zaferleri" olarak sunulmaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta var: "Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun"un ne kadar ağır hükümler taşıdığını etraflıca belirtmiştik. Şimdi görülmektedir ki, aslında, mahkemeye, sorguya, soruşturmaya gerek kalmadan, kitle halinde katliamlar yapılmaktadır. "Tunceli'nin İdaresi Hakkındaki Kanun" gibi, doğasında, keyfiliği ve şiddeti meşrulaştıran bir yasanın uygulanmasında bu tür olayların sık sık tekrar edilmesi doğaldır. Kaldı ki böyle bir yasanın olmadığı, 1927-1929 yıllarında da durum aynıdır. Aynı uygulama vardır. Lice, Hani, Bicar, Silvan, Hazro, Erüh, Raman gibi bölgelerdeki ulusal direnmelerde de mahkemeye, sorguya, soruşturmaya gerek kalmadan köyler yakılıp yıkılmıştır. Kürt yurtseverleri ve emekçi yığınları kitleler halinde katledilmiştir. Kürt ulusuna karşı jenosid, Türk Tek Parti dönemi boyunca Kürdistan'ın hemen hemen her tarafında uygulanmıştır. Türk Tek Partisi'nin Cumhuriyet Halk Fırkası (şimdiki adıyla Cumhuriyet Halk Partisi) dönemi olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.

D. BÖL-YÖNET SİYASETİNİN UYGULANMASI

Türk sömürgeciliği, Kürdistan'da, Kürt aşiretlerini birbirlerine karşı kışkırtarak, bilinçli bir şekilde böl-yönet politikası izlemiştir. Aileler arasındaki, aşiretler arasındaki, ufak-tefek ihtilafları tahrik etmiş, teşvik etmiş, büyütmiştir. Bölmeye çalıştığı aşiretlerden birisini destekleyerek bunlar arasındaki düşmanlığın kökleşmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu politikada başarılı da olmuştur. Dersim'de Kürt halk yığınları içinde, sömürgeci politikayı daha iyi yerleştire-

bilmek için, "Mustafa Kemal de Alevidir" propagandasına sık sık yer vermiştir. Böylece Türk sömürgecileri, Kürt ulusallığını, mezhep çelişmeleri içinde eritme gayreti içine girmişlerdir.

"Rehber'in İhaneti" olgusu böl-yönet politikasının son derece ilginç bir örneğidir. Bu bakımdan bu olay üzerinde durmakta yarar vardır. Rehber, Seit Rıza'nın erkek kardeşinin oğludur, yanı yeğenidir. Rehber'in amcası Seit Rıza ile aile içi bir sürtüşmesi vardır. Bu bakımdan Seit Rıza'nın, Kürt ulusu ve Kürdistan'ın kurtuluşu ile ilgili görüşlerine karşı çıkmaktadır. Kemalist sömürgeciler bu durumun farkına vararak rehberle ilişki kurdular. Kısa bir müddet içinde, O'nu kendi ajanları, işbirlikçileri haline getirdiler. Kürtler, özellikle Seit Rıza bu durumun farkında idi. Rehber'in güvenilirmez bir kişi olduğunu biliyordu. Fakat Kemalist sömürgeciler de, "Kürt umumi efkarını aldatmak için, Rehber'in, Hozat'tan kaçarak, asi kuvvetlerle işbirliği yaptığını, resmi bir tebligat ile ilan ediyorlardı." Böylece ajanları ve işbirlikçileri Rehber'in, özellikle Seit Rıza ve Alişer'e yaklaşmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarhinde Dersim**, isimli kitabında, daha sonra şunları söylüyor:

"... Rehber bir kısım maiyetiyle ilk önce Bahtiyar Aşireti ile birleşmişti. Rehber bir Türk cäsusu olarak Kürtler arasına girmişti ve Kürt kuvvetleri hakkında elde ettiği istihbaratı günü gününe Türklere ulaştırmakta olduğu anlaşılıyordu.

Rehber, amcası Seit Rıza'ya haber göndererek, elini öpüp af dilemekte olduğunu, Türk hükümetinin planlarını anlamış olduğundan nefret ettiğini ve Türk ordularıyla çarpışacağını bildirdiğinde; Seit Rıza bu sözlere inanmadığını bildirmişti. Diğer aşiret reisleri ise Seit Rıza'nın bütün irşat ve ısrarlarına rağmen, Rehber'e inanmış ve Batı cephesinde harp etmek üzere gelmesine razı olmuşlardı.

Rehber, tertip ettiği yalan mucibince, Alişer'in idaresindeki Mıntika'da amcazadelerinden olup aldatmaya muaffak olduğu Mısto Sure'nin torunu Vanklı Efen-

di'yi yanına alarak Türklere karşı harbe başlamıştı. Zaten Rehber'in harpçılığı, silahşörlüğü, cesareti, barbarlığı Kürtlerce malum idi.

Harbin ağırlık merkezi Seit Rıza üzerinde olup, harp planlarını da Alişer tanzim ediyordu. Bu sebeple General Alpdoğan'ın biricik gayesi Alişer'i imha ettirmekti. Bu gayenin gerçekleşmesini temin içindir ki, Rehber 15 gün müddetle harbe iştirak ettirilmişti. Kahbe ve kurnaz Rehber, Seit Rıza'dan başka bütün diğer reislerin hatta Alişer'in bile itimadını kazanabilmişti.

Seit Rıza'nın karargâh merkezi Halvori Vank, Alişer'in ise Ağdat idi. Tujik Dağı eteğinde bir mağarada ailevi bir melce (sağınacak yer) dahi vardı. Rehber her zaman Alişer ile temas ettiğinden, Seit Rıza'nın bütün planlarına da vakıf olmuştu."

Birgün Rehber, sekiz silahlı adamı ile birlikte Alişer'in ziyaretine gitmişti. Bu ani ziyaretin sebebini soran Alişer'e aç ve yorgun olduğundan birkaç saat istirahat edeceğini söylemişti. Zavallı Alişer, misafirine yiyecek hazırlamakla meşgul iken, namert ve alçak Rehber Alişer'in üzerine apansız ateş etmiş ve bu emsalsiz Kürt kahramanını şehit etmiştir. Şaşalayan eşi, kendisini kocasının üstüne atarak, 'aman, havalemin ne kujin' (kocamı vurmayın) diye feryat etmiş ve ölmüş olduğunu görünce, tabancasını çekerek, hain Rehber'e ateş etmiş, mermi Vanklı Efendi'nin tepesine isabet ederek cansız düşürmüştü ve fakat alçaklığın sonuna kadar gitmeye karar vermiş olan Rehber, silahını Alişer'in emsalsiz eşi, bu kahraman Kürt kızına da tevcih ederek, onu da kocasının cesedi üzerine cansız düşürmüştür.

Kürtlüğün ve insanlığın yüz karası olan ve Kürdistan savaşları tarihinde adı ilelebet lanetle anılacak olan alçak Rehber, dimağlarında Kürt istiklal ve kurtuluş güneşlerini taşıyan Alişer ve Refikasının başlarını kestirmiş, torbalara koydurmuş ve aynı günün gecesinde adı geçen mıntıkadan kaçarak mukarrer (kararlaştırılmış) parolayı verip Türk mıntikasına geçmiştir. Şehitlerin başları, tanıyanlar tarafından iyice teşhis

edildikten sonra hain rehber bunları yine bizzat Elaziz'e getirmiş ve resmi dairesinde Alpdoğan'a teslim etmiştir..."¹¹⁷ (s. 274-277)

Rehber'in ihaneti olayında üzerinde durulması gereken nokta, O'nun işbirliğinden çok öldürülmesi ile ilgilidir. Dr. Nuri Dersimi, "**Hain Rehber'in İhaneti**" başlığı altında şunları yazıyor:

"... Seit Rıza'nın idamını müteakip, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü Elaziz'e gelerek orduyu ve muharebe alanını teftiş etmişlerdi."¹¹⁸

-
117. Alişer, Koçgiri Halk Hareketi'nden itibaren, Kürt kurtuluş hareketleri içinde yer almış, dürüst, kararlı, çalışkan bir Kürt aydınıdır. (bk. Koçgiri Halk Hareketi, s. 68, 88)

Cumhuriyet döneminde, Kürtler için çeşitli vesilelerle af çıkarıldığı halde, Alişer, bu afların daima dışında tutulmuş idi.

118. Seit Rıza, 1937'de Kürt ulusal direnişinin önderi idi. Türk Hükümeti çarpışmaların şiddetli bir yerinde, Seit Rıza'dan ateş-kes ve görüşme talep etti. Görüşme yeri Erzincan Hükümet Konağı idi. Seit Rıza bu talepleri kabul etti. Yanına hiç kimseyi almadan, Erzincan'a hükümet konağına gitti. Fakat sömürgeci Kemalistler, Seit Rıza'yı tutukladı ve zindana attı. Çünkü bu bir tuzak idi. Bu olay ile ilgili olarak, Seit Rıza'nın, "Hükümete be şeref ü zureker" (Yalancı ve şerefsiz hükümet) sözü bütün Kürtlerin belleklerinde.

Seit Rıza'ya uygulanan tuzağın gerçekleştiği tarih 5 Eylül 1937 idi. Fakat sömürgeci Kemalist Türk basını bu olayı, "eşkiyaların, haydutların lideri yakalandı" diye verdi. Daha sonra Seit Rıza kısa bir müddet içinde yargılandı ve idama mahkûm edildi. 18 Kasım 1937'de idam edildi. Cenazesi yakıldı.

Kürtler emperyalist ve sömürgeci devletlerin, kendi devlet çıkarları için neler yapabileceklerini, Kürdistan'daki uluslararası sömürge statüsünü sürdürebilmek için her türlü eylemi meşru sayabileceklerini kavramakta son derece başarısız kalmışlardır. Daima, mertlik, dürüstlük, sözünde durma gibi normlarla hareket etmişlerdir. Emperyalistler ve sömürgeciler bu feodal değerlerden yararlanmada ve onları istismar etmede büyük bir başarı göstermiştir.

Simko'nun da İran'da benzeri bir yolla öldürüldüğü bilinmektedir. Halbuki, Seit Rıza'ya düzenlenen tuzaktan daha 6 ay kadar evvel, oğlu Bra İbrahim de, Kemalist sömürgeciler tarafından hazırlanan bir tuzak sonucu katledilmişti.

Abdullah Alpdoğan'ın tertip ettiği plan, Seit Rıza'nın idamıyla ikmal edilmiş olduğundan, sıra Rehber'e gelmişti. Ordu emrinde hizmet gördüğünden, amcasının ve bütün Dersim'in felaketine sebep olan hain rehber, -düşman hasabına yaptığı hizmetlere mükafat olarak (!)- bizzat düşmanın yani Türk Genelkurmayının emriyle Teştek mevkiinde oğlu ile birlikte kurşuna dizilmiştir.

Türkler, Rehber'i kurşuna dizdikten sonra, Pehami köyündeki evini işgal ederek, milletin kanı pahasına Türk istihbaratından alıp biriktirdiği binlerce lirayı müsadere ve karısına birçok işkenceler yaptıktan sonra Batı vilayetlerine sürgün etmişlerdir." (s. 244)

Rehber'in öldürülüşünün temel nedeni Türk sömürgecilerinin yaptığı katliamlar hakkında çok şey bilmesidir. Türk sömürge yönetiminin Kürdistan planları hakkında, Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun nasıl yok edileceği hakkında çok şey bilen bir kişi olmasıdır. İleride başkalarına anlatabileceği ihtimaline karşı öldürülmesi, ortadan kaldırılması yerinde görülmüştür. Öte yandan, Türk istihbarat elemanı, Kurmay Alb. Şevket Bey, her görüşmelerinde Rehber'e 5000 TL vermektedir. 1937 koşullarına göre bu para çok büyük paradır. (Bu dönemde, buğdayın kilosu 3-4 kuruş, mebus maaşları 500 TL civarındadır. Ortalama bir memurun aylığı 50-60 TL bir işçinin günlük ücreti 14 kuruştur.) Savaş koşullarında bu görüşmelerin sık sık yapıldığı düşünülürse, Kemalist sömürgecilerin Rehber'e çok büyük paralar ödedikleri belli olmaktadır. Maddi, manevi başka hediyeler bunun dışındadır. İşte Türk sömürgecileri Rehber'i evinde, hiç ummadığı bir

---

Bunun gibi, 1920 meclisinin Kürt mebuslarından Hasan Hayri yine idam sehpasında can verdi. Hasan Hayri, 1922'lerde, Mustafa Kemal en fazla destekleyen, Lozan'da Kürt haklarının savunulmasının gerek olmadığını propagandasını yapan bir kişi idi. Mustafa Kemal kendisinden bu propagandaların Kürt kıyafeti içinde ve Mecliste yapılmasını istemiş, O da bu dileği harfiyen yerine getirmişti. Fakat 1925'te Kürt ulusal hareketi sırasında, Şark İstiklal Mahkemesi, Hasan Hayri'ye de idam hükmü verdi ve idam etti. Mahkemenin Hasan Hayri hakkındaki sorgularından biri de, "falanca tarihte, neden Kürt kıyafeti giyerek Meclise geldin" şeklinde idi. (bk. **Koçgırlı Halk Hareketi**, Komal Yayınları, Ankara 1975, s. 103)

zamanda öldürmekle, O'nu gafil avlamakla, O'na verdikleri paralar ve hediyeleri tekrar ele geçirmiş olmaktadırlar. Böylece Rehber kendi ulusuna İhaneti karşılığında, namusu karşılığında elde ettiği hediyeleri, maddi, manevi çıkarları bizzat kendi hayatı ile ödemiş olmaktadır.

Gerek Kürdistan'ın genelinde, gerek Dersim özelinde, baş kesme olayları çoktur. Kemalistlerin ajanları, ileri gelen Kürt liderlerinin başlarını keserek, sömürgecilere teslim etmişler ve karşılığında kişisel çıkarlar sağlamışlardır.

Dr. Nuri Dersimi, Koçgiri Halk Hareketinden itibaren Kürdistan'daki olayları bizzat yaşayan bir kişidir. Özellikle, gerek Koçgiri, gerek Dersim hareketlerinin önemli bir kişisidir. Bu arada Rehber olayında, en önemli görgü tanıklarından biridir. **Kürdistan Tarihinde Dersim** isimli kitabında, **"Rehberin'in İhaneti"** ile ilgili bölümü şöyle tamamlıyor:

"... her ırktan, her milletten hain çıkmıştır. Fakat benliğine sahip, milli şerefine kıskanç her millet bu gibi hainlerin adlarının unutulmasını, ebediyyen anılmamasını istemiş ve hainlerin taşıdığı adı, yeni nesilden hiçbir çocuğa koymamak suretiyle bu ebedi unutmayı temin etmiştir. Kürt milleti artık, Rehber adını unutmali, onu, ebediyyen yad etmemelidir." (s. 294)

Dr. Nuri Dersimi'nin bu görüşlerine katılmak mümkün değildir. Bilakis Kürt ulusu Rehber'i hiçbir zaman unutmamalıdır. Rehber'in düşünceleri, eylemleri, akıbeti hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalıdır. Herkese ders olmalıdır. Öte yandan Rehber kişi olarak ele alınmamalıdır. Kürdistan tarihi büyük ihanetlerin tarihidir. Ozanımız Orhan Kotan'ın dediği gibi Kürdistan Tarihi "acılı"dır.

"... Ubeydullah nehri derler adıma
acılıdır birinci yanım
ikinci yanım cinayet
üçüncü yanım zindandır
ışkencedir
dördüncü yanım akıl sır ermez
göz görür
dil söylemez

beşinci yanım bebeğimin kaderi
altıncı yanım bir cehennemdir
umuttur
sevdadır yedinci yanım
sekizinci yanım bilinmez
dokuzuncu yanım kölelikten
onuncu yanım ihanettendir."

(Gururla Bakıyorum Dünyaya, 2. bs. Komal Yayınları, İstanbul 1976, s. 89)

"Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)" isimli resmi ve askeri yayında, Kürtlerin bölünüp parçalanması ve birbirlerine kırdırılması ile ilgili olarak şunlar vardır:

"... Dersim harekâtı sırasında, 4 Mayıs 1937'de aşağıdaki bildiri Türkçe, Osmanlıca harflerle ve **mahalli lisana** göre çoğaltılarak uçak ile atılması 4. Genel Müfettişlikçe isteniyordu.

'Cumhuriyet hükümeti sizi şefkat ve merhamet kucağına almak, sizi mesut etmek istiyor. İçinizde, bunu anlamayanlar çoktur ki, ona hürmetsizlik ediyor, veyahut içinde bazıları şahsi menfaatleri için sizi kurban vermek istiyor.

Cumhuriyet hükümeti, bu gerçeği bildiği içindir ki, sizlere son ihtarını yapıyor. Onun size son şartları şudur: Sizi ayaklandırmaya çalışan zavallıları Cumhuriyet hükümetine teslim ediniz. Veya onlar kendileri teslim olmalıdır. Bu takdirde cümleniz masum kalacaksınız. Teslim edilenler veya kendiliğinden teslim olanlar Cumhuriyetin adil muamelesinden başka bir şey görmeyeceklerdir. Bu suretle siz kıymetli vatandaşlarımızdan hiçbirinin burnu kanamayacaktır. Aksi takdirde, yani, dediklerimizi yapmazsanız, her tarafınızı sarmış bulunuyoruz. Cumhuriyetin kahredici orduları tarafından kahredileceksiniz. Cumhuriyet hükümetinin bu son şefkat merhametini bildiren bu bildirisini 24 saat çoluk ve çocuğunuzla beraber okuyun. **Düşünün ve çabuk karar verin. Yoksa hiç istemediği-**

miz halde, sizi mahvedecek olan kuvvetler harekete geçeceklerdir. Devlete itaat gerekir.” (s. 390-391)

Dikkat edilirse bu bildirinin tarihi 4 Mayıs 1937’dir. Bakanlar Kurulu’nun yukarıda belirtmeye çalıştığımız ve “gayet gizli” olarak nitelendirilen karar da 4 Mayıs 1937 tarihli idi. Bu “gayet gizli” kararda bütün Kürt köylerinin yakılıp yıkılması ve Kürtlerin tamamının Batı’ya sürgün edilmesi temel bir politika olarak saptılırken bu bildiride “şefkat”ten söz edilmektedir. “Şefkat ve merhamet” görüntüsü altında Kürtlerin kendi içinde bölünmesi, bir tarafın öteki tarafı devlete ihbar etmesi istenmektedir. Aynı tarihi taşıyan bu iki belge, Türk sömürgeciliğinin, Kürdistan’daki gerçek niyetlerini, iki yüzlülüğünü, yığınlar karşısındaki sahte “şefkat ve merhamet” propagandasını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

1938 yılında “İkinci Tunceli Harekâtı Sırasında 4. Genel Müfettişlikçe Yayınlanan Bildirge” de şöyle:

“... Ovacık kazasının Lertik, Mercan, ve Birman mıntikalarında oturan Kalanlı halkı

1. Halkı fukaralıktan ve cahillikten kurtarmak için hükümetin Tunceli’de yapmakta olduğu iyi işleri her gün öğreniyorsunuz. Bu güzel ve hayırlı işleri kendi menfaatleri için zararlı sanan bazı boş kafalı zalimler, içinizden bir kısım cahilleri yalan ve iftiralarla kandırarak Mansuluşağa köyünde ve diğer köylerde, askere tüfek sıkmak ve masum halkın mal ve davarlarını zorla olmak gibi suçlar yaptırılar. Bu suç yüzünden cahilleri hükümetten uzak bulundurmak suretiyle fakir fukaranın canını, ırzını ve malını kendi keyfleri için istedikleri gibi kullanmak istediler. Bu sepeple hükümet **zalimlerin** zulümlerine son vermek, masum halkı onların elinden ve şerrinden kurtarmak için asker getirmiş bulunuyor. Görüyorsunuz ki, 4 tarafınızı asker sarmıştır. Ve harekete geçecektir. Maksadımız yalnız suçluları ve bilhassa elebaşları uslandırmaktır.

Bunun için:

a) Zorla ve cahillikle, düşünmeden suç yap-

miş olanlar, canlarını, çoluk ve çocuklarını kurtarmak için hükümetin adaletine güvenerek gelip teslim olmazlarsa **gönülleri ile suç yapmış sayılacaklarından** behemahal takip edilecek ve-ele geçirilecektir. O zaman çok ağır ceza göreceklidir.

b) Bu suçlular, kendilerini zorla felakete sürükleyenleri, ölü veya diri yakalayıp hükümete veya askere teslim ederlerse cezadan kurtulmakla beraber mükafat da alırlar.

2. İçinizden suçsuz olanlar çoktur. Asker suçluları ararken bu suçsuz halkın zarar görmemesi için suçlulardan ayrılıp çoluk çocukları ile beraber Pülümür'deki kaza merkezine gelsinler. Hükümet geçen senelerde olduğu gibi bunlara da şefkatini esirgemeyecektir.

3. Hükümetin bu son sözünü yerine getirmeye mani olanların günah ve vebali kendi boyunlarında kalır." (s. 495)

Yine 1938 yılında, "2. Tunceli Harekâtı Sırasında, 4. Genel Müfettişlikçe Yayınlanan Bildirge" de şöyle: •

"Gözünüzle görüyorsunuz ki, askerlerimiz Bobyez-baba, Koz Dağı, Dolubaba, Azibdal ve Zel Dağını tutmuş, her taraftan ve yakından sizi çember içine almıştır. Tayyarelerimiz de üstünüzde dolaşüyor. Ve ne yaptığınızı görüyor. Birkaç akılsızın yalan sözlerine aldanarak onlara uydunuz. Evinizden, tarlanızdan ayrılarak, korku, heyecan, zahmet ve ızdırap içinde sefil ve aç bir halde çukur yerlere ve havasız mağralara çoluk çocuk ve hayvanlarınızı götürdünüz. Açlık ve sıkıntıdan bunlar arasında hastalık çıkacaktır. Bu yerlere sığınmakla takipten kurtulacağınızı sandınız. Kahraman askerlerimiz güvendiğiniz dağları aştı ve her tarafa girip çıktı. En son sığındığınız yerlere girmek için hazır. Fakat devlet evlatlarına kızmaz. Onlara hiçbir zaman fenalık yapmak istemez. İtaatsizlik yapan evladını döverken de yüreği acır. Sizin de yaptığınıza nedamet ettiğinizi ve pişman olduğunuzu biliyoruz. Sizi felakete

sürükleyenlere kızdığınızı ve beddua ettiğinizi işitiyoruz. Size ve bilhassa çoluk çocuğunuza çok, hem pek çok acıyoruz. Bu azaptan ve felaketten kurtulmak için yegane çare devletin kucağına dehalet edip gelmektir. Akıllı olanlar bu işe hemen giriştiler ve şimdi, Erzincan'da, Pülümür'de, Nazimiye'de, Mazgirt'te ve Ovacık'ta rahat ve huzur içinde oturuyorlar. Bugünkü perişan halinize son verip takipten ve ağır cezadan kurtulmak istiyorsanız, işte size son nasihatımızı ve **şefkatli sözümüzü** tekrarlıyoruz. Eğer çoluk ve çocuğunuza acıyorsanız siz de bizim gibi düşünürsünüz ve yaparsınız. Gelip dehalet edenler (teslim olanlar) ızdırap ve zahmetten kurtulurlar. Gelmeyenlerin üzerine askerlerimiz yürüyecek ve tayyarelerimiz uçacaktır.

Kurtuluş ve selamet yolu devletin kucağına iltica edip şefkat istemektir. Hükümete ve askerlere çabuk dehalet ediniz ve sefaletinize son veriniz. Dehalet edenlere (teslim olanlara) iyi bakılması için emir verilmiştir.

Koçuşaklılar birkaç cahilin yaptığından çabuk pişman oldular ve hükümetin şefkatine dehalet ettiler ve takipten kurtuldular. Şimdi köylerinde rahat oturuyorlar. Eşkıyalığa karışmamış olanlar köylerinde işleri ve güçleri ile meşgul bulunuyorlar. Bu **akıllı Tuncellilerin** hali hepinize örnek olsun." (s. 497)

Görüldüğü üzere, bu bildirilerde Kürtlerin birbirlerini ihbar etmesi istenmektedir. Bu bildirilerde üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri şudur: Suçlu görülen yakalandığında kurşuna dizilecek veya idam edilecek olan kişilerin, eğer liderlerini veya arkadaşlarını ihbar ederlerse, istenilen bilgileri verirlerse cezadan kurtulacakları gibi mükafat da alacaklarıdır. Bu, Türk sömürgeciliğinin, kurşuna dizilecek veya idam edilecek kadar suçlu saydığı kişilerle gayet rahat bir şekilde işbirliğine girişebileceğini göstermektedir. "Biz" yani, Türkler "siz" yani, "ilkel" Kürtler biçimindeki ifadeler, bu yönden ilgi çekicidir. "Tayyarelerimiz üstünüzdedir ve ne yaptığınızı görüyoruz" ibaresi, buna, önemli bir örnektir. Bunlar sadece Türk sömürgeciliğine has bir po-

litika olmayıp bütün sömürgeci devletler tarafından bilinçle uygulanmıştır.

Bildirilerde "halkı koruyoruz" izlenimi verilmeye çalışılmakta, "bize teslim olmayanlar kesin düşmanımızdır", "bize teslim olmadıklarına göre suçludurlar" denmektedir. Portekiz'in sömürgelerinde giriştiği savaşlarda da buna benzer olgulara sık sık rastlanmaktadır. (bk. Gerard Chaliand, **Gine Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Aşama Yayınları, Ankara 1974, s. 164)

Böl-yönet politikası Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri uygulanmaktadır. Cumhuriyetle birlikte uygulamaya daha ırkçı ve daha emperyalist içerikli boyutlar eklenmiştir. Örneğin Şeyh Sait ulusal direnişi sırasında Raman taraflarında direnen Raman Aşireti'ne karşı, Genelkurmay Başkanlığının 25 Temmuz 1925 tarihinde yayınladığı emir şöyledir:

"... Cemil Çeto'nun sadakatine karşı çok iyi muamele edilecektir. 7. Kor. Komutanı Gürsel Paşa ile 2. Tümen Komutanı Kazım Paşalar, Ramanlılara karşı çok fazla düşman oldukları anlaşılan Kefercus aşiretleri reislerinden, halen Mardin adliyesinde tutuklanarak mahkemeye verilmiş olan, Kefercuslu İbrahim Ağadan pek çok faydalanılacağı kanısındadırlar." (**Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar, (1924-1938) s. 151)**

Bu örnek, Cumhuriyet tarihi boyunca, aşiret reisliği, şeyhlik gibi geleneksel ve tutucu kurumları kimlerin ayakta tuttuğunu göstermesi bakımından da son derece önemlidir. Türk sömürgeciliği, ulusal direnişe veya ulusal direniş olasılığına karşı, daima, geleneksel kurumlarla ittifak aramış ve bulmuştur. Onları ayakta tutmaya çalışmıştır. Fakat bu eylemini usta bir biçimde gizlemiş, kendisini, Türk "solu"na bile "devrimci" diye kabul ettirebilmiştir. Geleneksel kurumlarla en yoğun ve sürekli ittifakı kendisi yaptığı halde, Kürt ulusal direnişlerini, şeyhlerin, aşiret reislerinin kışkırtması olarak sunmuştur. Yine bu örnek Kürdistan'daki "Kan davalarını" kimlerin kışkırttığını açıkça sergilemesi bakımından önemlidir.

VI. TUNCELİ KANUNU'NUN YAPILDIĞI ve UYGULANDIĞI SIRALARDA BÜROKRATİK İLİŞKİLER, TÜRKİYE'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ ve DIŞ BAĞLANTILARI

Türk basınında yayınlanan bazı haberlerden ve bu haberlere ilişkin yazılardan Tunceli Kanunu'nun yapıldığı ve uygulandığı sıralarda Türkiye'deki bürokratik ilişkileri Türkiye'nin dış ülkelerle ilişkilerini ve bağlantılarını anlamaya çalışalım.

1. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Van Gölü İşletmesi hakkında yaptığı konuşmada, Van Gölü, Türklüğün ilk devirlerinde büyük bir merkezdi, dedi.¹¹⁹

2. Irak Kürtlerinin Suriye'de yerleştirilmesi hakkında, Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, düşüncesini anlattı.¹²⁰

3. Mahmut Esat Bozkurt, Ulusçuluk Prensipleri ve İş Hakkı,

"... Kemalizm, ancak, Türk ulusu için ulusçudur."¹²¹

119. **Ayin Tarihi**, Sayı 17, Mayıs 1935, s. 21-25.

120. **Ayin Tarihi**, Sayı 17, Mayıs 1935, s. 116-117.

121. Mahmut Esat Bozkurt, **Tan**, 19.6.1935; Ayrıca bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 19, Temmuz 1935, s. 35-37.

Bu söz üzerinde dikkatle durmak gerekir. Kemalizmin sadece, Türk ulusu için ulusçu olduğu söylenmektedir. Bu bir ulusal üstünlük iddiasıdır ve Türklerin, Türk olmayanları boyunduruk altında tutabileceği, onları köleleştirebileceği anlamına gelmektedir. Nitekim Kemalistler güçlerinin yettiği yerlerde bu düşüncelerini gerçekleştirmişlerdir. Kürdistan ve Hatay bunların örnekleridir.

Aynı slogan Almanya'da Naziler tarafından büyük bir coşku ile ileri sürülüyordu. Naziler, sadece, Alman ulusunun ulusallık iddia edebileceğini belirtiyor, Alman olmayan ulusları boyunduruk altına almayı doğal sayıyorlardı.

Kemalizmin, sadece Türk ulusu için ulusçu olduğu görüşü bugün, CHP, MHP, CGP, AP, DP gibi partiler tarafından aynen savunulmaktadır. Bülent Ecevit, Alpaslan Türkeş, Turhan Feyzioğlu, Feriuh Bozbeyli gibi liderler Türkiye'de sadece Türk ulusunun yaşadığını, sadece Türk ulusunun ulusallık iddia edebileceğini,

4. İran Türkiye ve Irak arasında ademi tecavüz, misakı hazırlandı. 13 İlkteşrin 1935, Tahran.¹²²

5. İran-Irak sınır görüşmeleri dostlukla halledildi. (16 Sonteshrin 1935, Tahran)¹²³

6. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Açılışı, Bayan Âfet'in Açış Dersi

"... Sumerlerin, Etilerin Türk olduklarını, onların, Mezopotamya'da ve Anadolu'da kurdukları medeniyetlerin de doğrudan doğruya Türk medeniyetleri olduklarını söylemeliyim. Bizim tarimizdeki sarsılmaz hakikatları, yeni tarihi keşiflerle yakından ilgilenen bir taraf alimler incelemekte ve teyid etmektedirler."¹²⁴

7. Nasyonal Sosyalizmin Yeni Yılı

"... Bu yıl Nasyonal sosyalizmin yeni bir azim ve faaliyet yılı olacaktır. Alman Devleti'nin ne kadar kuvveti artar ve bu hal Alman Ordusu'nun ihyasına en büyük tecellisini bulursa, bu ordunun varlığı dolayısıyla üzerimize çöken mesuliyetler de o derece artmaktadır. Dünyanın öbür kısımlarında hüküm sürmekte olan karışıklıklara baktıkça, Alman Devleti dahilinde hüküm süren müstekar rejimin iyiliklerini ve bunun bize temin ettiği sulhün ve sükunun kıymetini daha iyi anlayacağız."¹²⁵

---

başkalarının ulusallık iddia etmesinin suç olduğunu sık sık belirtmektedirler. Bu yönden, bugünkü CHP, Tek Parti dönemi CHP'sinin kesintisiz ve katıksız bir devamıdır.

Yukarıda belirtilen Türk siyasal partilerinin liderleri, aynı Tek Parti döneminde olduğu gibi, Türk olmalarıyla iftihar ettiklerini, övündüklerini, kıvanç duyduklarını söylemekte, fakat ulusai ve demokratik talepler ileri süren Kürtlere karşı, "gericilik", "ırkçılık" yapıyor, diye karşı durmaktadırlar.

122. **Ayin Tarihi**, Sayı 23, İkinci Teşrin 1935, s. 78-79.

123. **Ayin Tarihi**, Sayı 25, İkincikanun 1936, s. 307.

124. **Ayin Tarihi**, Sayı 26, Şubat 1936, s. 21.

125. **Ayin Tarihi**, Sayı 26, Şubat 1936, s. 221.

8. Mahmut Esat Bozkurt, Azlıklar İşİ,

"... Türklük iki türlü ileriye sürülebilir.
Bunun birisi, kültür, vicdan Türklüğüdür.
Diğeri kanun nizam Türklüğüdür.
Bunu azıcık anlatmalıyım:
Meşrutiyette bir gün, Osmanlı Mebusan
Meclisi kürsüsünden (Boşo) adında bir Rum
Mebus şöyle bağırıyordu
"Benim Türklüğüm Osmanlı Bankasının
Türklüğü kadardır."

"Bunu söyleyen adam Osmanlı Mebusan Meclisinde yer almak ve Türklerin haklarından istifade etmek selahiyetini haiz bulunuyordu. Fakat Türk sıfatı ile değil, o vaktin tabirinde (Tebaaî Şahane) olarak. Fakat bugün (Tebaaî Şahane) yok. **Teşkilatı Esasîyemiz yalnız Türk'ü kabul ediyor.** (Boşo) Türk haklarından Türk olarak değil, kanun muçibince istifade ediyordu. Ben bu gibilere kanun Türkü diyorum."¹²⁶

9. Falih Rıfkı Atay, Almanya'daki Seçim,

"... Nitekim ilk neticelere göre 45 milyon küsur Alman'dan 44 milyon küsürü Hitler'e oy verdi. **20.994 Alman köyü tek bir Alman köyü gibi Hitler'e oy verdi.** Tek bir Alman gibi hareket etti. Fransız gazeteleri seçimlerin tam dürüstlük içinde geçtiğini yazmaktadırlar. Yine Fransız gazetelerine göre **Almanya ve Hitler tek bir şahsiyet demektir.** İngiliz gazeteleri de aynı fikir dedir."¹²⁷

10. Muharrem Fevzi Togay, Almanyada'ld Seçim,

"... Alman milleti istiklaline, hukuk hükümraneisine, tamamiyetine, mevcudiyetine ve istiklaline taallük eden bir mesele üzerinde reyini vermeye davet edil-

126. Mahmut Esat Bozkurt, Azlıklar İşİ, **Son Posta**, 16.2.1936; Ayrıca bk. **Ayın Tarihi**, Sayı 27, Mart 1936, s 402-403.

127. Falih Rıfkı Atay, Alman Seçimi, **Ulus**, 31 Mart 1930; Ayrıca bk. **Ayın Tarihi**, Sayı 28, Nisan 1936, s. 307.

mişti. Üç sene önce işbaşına gelen Bay Hitler, Almanya'nın siyasi ve idari birliği ve silahlanmak hakkını temin etmişti. Son icraatı olarak da memleketin 1/8 ve nüfusu 1/4 teşkil eden Ren mıntikasını işgal altına almıştı.

Yeni seçimde Alman milleti, hukuku hükümranişinin bütün Alman toprakları üzerinde yerleşmiş ve tamamlanmış olduğunu bütün dünyaya müttehit ve cephe ile ilan etmeye çağırılmış olduğundan vatanperver ve milletperver hiçbir Alman bu vazifeyi ifadan imtina edemezdi.

Bunun için milli sosyalist rejiminden şahsi menfaatleri zarar gören sınıf ve unsurlar bile lehte rey vermişlerdir."¹²⁸

11. İsmail Habib, Gavurdağı'nın Türklüğü¹²⁹

12. İş Kanunu Dolayısıyla Recep Peker'in Kamutaydaki Sözleri,

"... Yeni İş Kanunu, sınıfçılık şuurunun doğmasına ve yaşamasına imkân verici hava bulutlarını ortadan silip süpürecektir."¹³⁰

13. Yunus Nadi, Rejimin İşlerinden Biri: İş Kanunu

"... Partimizin Genel Sekreteri, Sayın Recep Peker bu hususiyeti sınıf fark ve mücadelesine meydan vermemekle izah etti. Türkiye için bu dahili mücadelesiz **bütün ve ahenkli** hayatı çok yıllar önce ilk olarak Atatürk ifade etmişti. Dikkat olunacak olursa, **hayatın kendi cereyanında** sınıf mücadelesi yoktur. Bu mücadele medeni hayattan insanların kendi elleriyle yaratıkları bir afet olmuştur. **İçtimai hayatın hepsi olan millet-devlet** şeklindeki yeknasak ve intizam çerçeve-

128. Muharrem Fevzi Togay, Almanya'daki Seçim, **Cumhuriyet**, 31 Mart 1936; Ayrıca bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 28, Nisan 1936, s. 308.

129. İsmail Habib Sevük, Gavurdağı'nın Türklüğü, **Cumhuriyet**, 2 Nisan 1936; Ayrıca bk. İsmail Habib Sevük, **Yurttan Yazılar**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 77-81; **Ayin Tarihi**, Sayı 29, Mayıs 1936, s. 374.

130. **Ayin Tarihi**, Sayı 31, Temmuz 1936, s. 17-21.

sinde kurulmuş heybetli ve manalı heyet ile bizim memleketimizi bu afetten korumaya karar vermiş olmakla en isabetli hareketi ihtiyar etmiş sayılacaktır."131

14. Korporasyonlar Meclisinin Açılışında Duçe'nin Söylediği Nutuk,

"... Bizim sistemimiz şudur. Bilhassa müteşebbisler, müteahhitler ve amele gibi müstahsillerin menfaati namına disipline edimiş ve **ahenkli bir hale getirilmiş** bir iktisadiyat, bu iktisadiyatın idaresi, **milli hayatın tamamını yani istihlakçiler alemini de temsil eden devlet** tarafından ihdas edilmiş olan korporasyonlara aittir."132

15. Mahmut Esat Bozkurt, Ordu, Ordu, Gene Ordu, Hep Ordu,

"... Hangisi elde kılıç hasmının başına vura vura
Onu yere sermeden,
Onu pıhtılaşmış kanında boğmadan yerini
aldı ve kendini tanıtabildi?
Büyük Fransız İhtilali mi?
Büyük Sosyalist İhtilal mi?
Büyük Atatürk İhtilali mi?
Hitler hareketleri mi?

İnsanlığa yeni bir yaşayış çağı açan bu hareketlerin hangisi, lafla, hitabette, ukalalıkla elde edildi? Hangisi?133

16. Kemal Ünsal, Suriye'deki Türkler Ekalliyet Değildir,134

131. Yunus Nadi, Rejimin Esaslı İşlerinden Biri: İş Kanunu, **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1936; **Ayin Tarihi**, Sayı 31, Temmuz 1936, s. 17-21.

132. **Ayin Tarihi**, Sayı 12, Birinci kanun 1934, s. 296-298.

133. Mahmut Esat Bozkurt, Ordu, Ordu, Gene Ordu, hep Ordu, **Son Posta**, 18 Ağustos 1936; Ayrıca bk., **Ayin Tarihi**, Sayı 33, Eylül 1936, s. 273-275.

134. Kemal Ünal, Suriye'deki Türkler Ekalliyet Değildir, **Ulus**, 27 Eylül 1936; Ayrıca bk., **Ayin Tarihi**, Sayı 34, Birinciteşrin 1936, s. 27.

17. İran ve Irak hükümetinin talebi üzerine, Uluslar Konseyi bu iki memleket arasındaki ihtilafı gündemden çıkarmıştır.¹³⁵

18. Yunus Nadi, Hatay'ın Türklüğü

"... Iskenderun ve havalisi, halkının büyük ekseriyeti itibarıyla Türk olan bir kıtadır. Biz bu kıtayı milli misakımızın hududu haricinde bırakamazdık. Fransızlar oradaki Türk halkının kahir ekseriyetteki vaziyet için **Idari ve kültürel**, milli hukuk tanıdıklarından, dostluğuna ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile çabuk anlaşma hesabına ve tevsie tarzına muvafakat etmiştik."¹³⁶

19. Mahmut Esat Bozkurt, Hatay'ın Türklüğü.

"... 300.000 Türk'ün yaşadığı bu toprakları istiyoruz.

Bu topraklarda yaşayanlar da bizi istiyorlar.

Niçin?

Çünkü

Biz onların, onlar da bizim kanımızı taşıyorlar.

Dilimiz, tarihimiz, kültürümüz bir,

Duygularımız bir, her şeyimiz bir

Bir tende vuran bir tek yürek gibiyiz.

Bir tek yüreğiz

Bu yerler binler yıldır Türktür

Bir olmak, su götürmek hakkımızdır.

Bu hak yerine konmadıkça yırmıncı asır, doğruluğun değil, kuvvetin ifadesi olacaktır.

Zaten 20. asır bundan başka nedir ki?¹³⁷

---

135. **Ayın Tarhı**, Sayı 34, 1. Teşrin 1936, s. 45.

136. Yunus Nadi, Suriye İstiklali ve Iskenderun, Antakya Havalisi Muhariyeti, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1936; Ayrıca bk., **Ayın Tarhı**, Sayı 34, Birinciteşrin 1936, s. 213.

137. Mahmut Esat Bozkurt, Antakya ve Iskenderun İçin Çıkar Yol, **Son-posta**, 1 İlkteşrin 1936; Ayrıca bk., **Ayın Tarhı**, Sayı 35, İkinciteşrin 1936, s. 62-63.

20. Falih Rıfkı Atay, İran'da Türk Heyeti

"... Büyük Şehinşahın idaresi ve rehberliği altında İran'ın, onu da Türkiye gibi inkişaftan mahrum eden ne varsa, hepsini tasfiye ederek, büyük bir hızla ilerlediğini, görmek hiç şüphesiz en çok bizi alakalandırmıştır."138

21. J. Matau, Türk-Fransız Dostluğu,

"... Hülasa her şey Fransa'yı Türkiye ile mevcut bağlarını kuvvetlendirmeye sevk etmektedir."139

22. Türk-İngiliz Dostluğuna dair mühim bir yazı (Observer-London)

"... Kemalizm yakın ve Orta-Şarktaki uyanmakta olan milletlere rehberlik ediyor."140

23. Yunus Nadi, Halkı "Öztürk" olan Antakya

"... Yarım asıra yakın, Alsas-Loren için yananların akıl ve mantıktan bu kadar uzaklaşmamalarını temenni ederiz..."141

24. Bernard Saviny, Irak, İran, Türkiye, İtalya, Almanya, Portekiz ve milliyetçi İspanya rejimlerinin benzerliği,

"... General Sıdkı'nın diktatörlüğü eline almasıyla neticelenen Bağdat'taki hükümet darbesi, bugünün dünyasında örnekleri bol olan bir hadisedir. Bundan böyle Irak da, İran ve Türkiye gibi, İtalya, Almanya, Portekiz ve milliyetçi İspanya gibi bir şefe sahip olacaktır. Ve bu Şef Irak milliyetçiliği yani Arap milliyetçiliği lehine çalışacaktır.

---

138. Falih Rıfkı Atay, İran'da Türk Heyeti, **Ulus**, 14 İlkteşrin 1936; Ayrıca bk. **Ayin Tarıhl**, Sayı 35, İkinciteşrin 1936, s. 52.

139. **Ulus**, 7 Birinciteşrin 1936; **Ayin Tarıhl** Sayı 35, İkinciteşrin 1936, s. 372-373.

140. **Cumhuriyet**, 22 Birinciteşrin 1936; **Ayin Tarıhl** Sayı 34, İkinciteşrin 1936, s. 395.

141. Yunus Nadi, **Cumhuriyet**, 5 Sontışrin 1936; Ayrıca bk., **Ayin Tarıhl**, Sayı 36, Birincicanun 1936, s. 125, Bu yazıda Hatay Halkının "Öztürk" olduğu vurgulanmaktadır.

Irak'ın sahibi Musul'a yerleşmiş olarak İran'ın sahibi idi."142

25. Yunus Nadi, Türk Kültürünün Umumileşmesi Lüzumu,

"... Türk olmak demek, cebinde Türk pasaportu, T.C. Hüviyet cüzdanı taşımak demek değildir. Türk olmak, **kültürü ile yaşayışı ile dili ile düşüncesi ile ve kalbiyle Türklerle** birlikte olmak demektir. Böyle olmayanlar Türk değildir."143

26. Umumi Müfettişlikler Kongresi Dahiliye Vekili ve Parı Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın reisliğinde açıldı.

- "... 1. Umumi Müfettiş Abidin Özmen,
2. Umumi Müfettiş General Kazım Dirik,
3. Umumi Müfettiş Tahsin Özer,
4. Umumi Müfettiş General Apdullah Alpdoğan, aşağıdaki konuları müzakere ettiler.
- A. Mıntikalardaki asayiş,
B. Kaçakçılık,
C. Hudutlardaki Hadiseler (Muhtelif hudutlarda hadiseler ve şekilleri)
Ç. Her Umumi Müfettişliğin kültür, bayındırlık, ekonomi, tarım ve sağlık gibi sahalarda yaptıkları işler,
D. Umumi Müfettişlerin selahiyetleri,
E. Her Umumi Müfettişliğin mıntikasındaki hususî idareler, Belediyeler ve İmar İşleri,

---

142. Bernard Savingy, Irak Hükümet Darbesi, Ulus, 14 Senteşrin 1936; Ayrıca bk., **Ayin Tarıhlı**, Sayı 36, Birincikanun 1936, s. 402-403.

143. Yunus Nadi, Türk Kültürünün Umumileşmesi Lüzumu, **Cumhuriyet**, 12 Senteşrin 1936, Ayrıca bk. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 36, Birincikanun 1936, s. 478.

F. Mülkî teşkilat ve Nahiyeler,

G. Siyasi Kısım,

1. Siyasi elemanlar, -
2. Menfi propagandalar,
3. Menbaları ve sebepleri,
4. Müsbet propaganda ve icraat.

H. Nüfus siyaseti

1. Teskif,
2. Dil,
3. Irklar,
4. İskân siyaseti.

I. Cumhuriyet Halk Partisinin Teşkilatı ve Halkevleri"¹⁴⁴

27. Türk-Irak Dostluğu

"... Komşumuz olan Irak memleketinin müstakil bir devlet olarak kurulmasını biz herkesten evvel cemiyeti akvamdan evvel arzu ettik. Irak'ın müstakil bir devlet olması muahedesi ilk olarak bizim tarafımızdan imza edilmişti. Ondan sonra da bu memleketle komşuluğumuz o kadar iyi hislerle ve o kadar iyi istikamette inkişaf etti ki, çok zaman hudut hadiselerinde iki memleket bir vücut gibi hareket etti. Tam bir emniyet havası Irak-Türk hududunda hakim bulunmaktadır... Suriye'ye de kıymetli bir komşu gözü ile bakmak istiyoruz.

Suriye Devletini doğarken muhabbetle selamlıyoruz. Fakat onun, daha doğarken Türk illerini elde etmek hevesleri göstermesini doğru bulmuyoruz."¹⁴⁵

144. **Ayın Tarihi**, Sayı 37, İkinci kanun, 1937, s. 21-22.

145. CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Başbakan İsmet İnönü'nün, **Artırma ve Yerli Mallar Haftasının 7. yıldönümü dolayısıyla radyoda yaptığı konuşma**, **Ayın Tarihi**, Sayı 37, İkincikanun 1937, s. 22-29.

28. İktisat Vekili Celal Bayar, Arttırma ve Yerli Mallar Haftası dolayısıyla radyoda yaptığı konuşmada, "Türkiye, Türklerindir, Türklere ait kalacaktır" dedi.¹⁴⁶

29. Kürtlerin ve Çerkeslerin Türklüğü

"... Reyhaniye'de müşahitler heyetini ziyaret eden Türk heyeti, Türk, Kürt ve Çerkeslerden mürekkepti. Kürtler ve Çerkesler de Türk olduklarını, Türklerle birlikte istiklal istediklerini Suriyelilerle birlikte yaşamayacaklarını heyete bildirmişlerdir."¹⁴⁷

30. Türkiye, İngiltere, Irak arasında 5 Haziran 1926 tarihinde yapılan muahedenin hudut komisyonuna ait ikinci kısmının temdidini (uzatılması).¹⁴⁸

31. CHF Genel Sekreteri İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Cenup hudutlarındaki vaziyet hakkında mühim bir beyanatta bulundu. (7 Nisan 1937)

"... Tunceli'de takip ettiğimiz ıslahat programını doğru yoldan şaşan aşiretlere asla cesaret vermeyecek bir surette tahakkuk ettirmek kararını teyit ettik. Tunceli'de birkaç senede yapacağımız ıslahatı tacil ederek (çabuklaştırarak) vücuda getirmeye tevessül ettik. Buradaki programımız büyük Millet Meclisi'nin malumudur. Yol, mektep yapacağız. Umumi hatlarını çizdiği bu programı Tunceli'de tatbik için, 4. Umumi Müfettişliği tekrar yeni kuvvetlerle teşhiz ettik.

Normal idare ve umumi jandarma tedbirlerinden başka hususi tedbirler de aldık. Bir fırkamızı ihtiyat efradı ile yüksek mevcuda iblağ ederek muhtemel hadisate tekaddüm ve tavaffuk etmenin faydalı olacağına karar verdik. Bu maksatla bir hafta evvel celb ettiğimiz ihtiyat efradı mahallerine vasil olmuş ve askeri vaziyet ehemmiyetli surette takviye edilmiş bulunuyor. İhtiyat efradının böyle bir mahdut sahada celbedilmesi eshabını izah ederken, aldığımız tedbirlerin mahiyetinden

146. Ayın Tarıhlı, Sayı 37, İkincikanun 1937, s. 51-63.

147. Ayın Tarıhlı, Sayı 38, Şubat 1937, s. 58.

148. Ayın Tarıhlı, Sayı 40, Nisan 1937, s. 107-108.

32. CHF Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya 19 Mayıs 1937'de Ankara Stadyumunda yaptığı konuşmada önemli konuları açıkladı:

"... Türk hür ve müstakil kalmasaydı, kimbilir beşeriyet tarihi daha ne kadar zulüm tazyik ve şenaat (kötülük) sahnelerinde şahit olacaktı."¹⁵⁰

33. İran ile yapılan hudut emniyeti ve hudut ihtilaflarının halli mukaveleleri yenilendi. (7 Haziran 1937)¹⁵¹

34. CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü Kamutayda mühim bir nutuk söyledi. Hükümetin iç ve dış siyasetini anlattı: (14 Haziran 1937)

"... Hükümet Tunceli'nde iki seneden beri ıslahat programı uyguluyor. Bu program mıntıkayı medenileştirmek için bütün vasıtalarla ve hususi hükümet, dahiinde orada geniş bir çalışma teferruatını ihtiva etmektedir. Bunu şimdiye kadar orada kanuna muhalefetten kuvvet ve zevk almış olan bazı reisler iyi karşılamadılar. ıslahat programına mukavemet ve muhalefet etmek istediler. Bu bizi tarihini tam söyleyemiyorum, Mart nihayeti Nisan bidayetlerinde hususi askeri tedbirler almayı icap ettirdi. Orada şunu düşündük: muka-

---

149. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 40, Nisan 1937, s. 151-153, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın bu konuşması üzerinde dikkatle durulmalıdır. Tunceli'nde ıslahat programının uygulanmasını çabuklaştıracaktır. Yol, Mektep yapacağız diyor. Hemen arkasından bölgeye yeni askeri kuvvetlerin gönderildiğini müjdeliyor. Normal idare ve umumi jandarma tedbirlerinden başka hususi tedbirlerin alındığını da belirtiyor. İhtiyat askerlerinin toplandığını ve bölgeye gönderildiğini söylüyor. Bütün bu askeri eylemleri yol, köprü, mektep yapmak gibi ıslahat programları uyguluyoruz diye gizlemeye çalışsa da bunda başarılı olamıyor. Zaten bu eylemlerini gizlemek niyetinde değil. Çünkü, yol, köprü gibi bayındırlık hizmetleri askeri harekâtı kolaylaştırmak ve geliştirmek için düşünülmektedir.

150. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 42, Haziran 1937, s. 48-53.

151. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 20-22.

vermet eden ve hükümetin ıslahat programına muhalefet eden mıntıkada ne yapmalıyız? Şimdiye kadar olan Dersim tecrübeleri orada hükümetin bir emrine karşı muhalefet olunca mühim bir kuvvet toplayarak o mıntıkada ciddi tédibat (yıldırma, yok etme) yapmak ve bırakmak. Biz buna 'sel seferleri' dedik. Memleketin bir tarafında bir hadise çıkınca onu kuvvetli bir surette ve sel halinde gelip geçmekten bir fayda hasıl olmayacağı kanaatında bulunduk. Biz, mukavemet edenlerin mukavemetlerini bertaraf ettikten sonra kendi programlarımızın hiçbir şey olmamış gibi takip olunmasını esaslı vazifemizden saydık.

Bugünkü vaziyet şudur: Orada jandarma ve hükümet kuvvetleri tamamiyle teessüs etmiştir. Tunceli'nde ıslahat programı olarak düşündüğümüz tedbirler fasıla görmeksizin devam etmektedir. **Yol yapıyoruz. Mektep yapıyoruz. Karakol yapıyoruz.** Bir-iki ay müddetle bu işlere fasıla gelmiş olan yerlerde tekrar başladık. Şimdiye kadar bu harekât ve faaliyet esnasında, orada ciddi müsademeler olduğunu ve bu arada büyük zayıat geçtiğini zannettiklerini işittim. Onun için size şimdiye kadar yani üç aylık harekâtı, üç ay zarfında uğradımız hakiki zayıatı olduğu gibi söylemek isterim. 14 Haziran, bugün aldığım rapora göre şimdiye kadar olan zayıat jandarma asker ve muhafız korucusu olmak üzere 13 şehit 18 yaralıdır. Bunların içerisinde bir tanesi subaydır, teğmendir. Bu zayıatın bize elem verdiği ve büyük meclisin hissiyatında çok acı yaptığını müşahade ediyoruz.

Tunceli'nde ıslahat ve medenileştirme programı yürüyecektir.¹⁵²

-
152. İngiltere, Fransa, Portekiz, İspanya, Hollanda, Belçika gibi bütün sömürgeci devletler, kendilerine, sömürgeleştirdikleri halkları ve ülkeleri uygarlaştırma ve medenileştirme görevi vermişlerdir. Kürdistan üzerindeki sömürgeciliği müştereken sürdüren İngiltere (daha sonra Irak), Fransa (daha sonra Suriye), Türkiye, İran gibi devletler de "uygarlaştırma" ve "medenileştirme" görevinden sık sık söz etmişlerdir.

Bu sömürgeci devletlere göre boyunduruk altına alınan yerli halklar

Arkadaşlar görüyorsunuz ki, bütün meseleyi açık olarak söyledim. Mübalağalı neşriyata inanmayın.”¹⁵³

35. Ercüment Ekrem Talu, Kemalizm'in İşi.

“... Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri, 'Türküm' diyen

geri, ilkel, vahşidir. Onların "uygar", "medeni" bir devlet tarafından "uygarlaştırılmaları", "medenileştirilmeleri" gerekir. Bu bakımdan bu sömürgeci devletler, böyle bir görevi üstlenerek aslında, "geri, vahşi, ilkel" yerli halklar için bulunmaz bir nimet olduklarını ileri sürerler.

Görüldüğü gibi, "medenileştirme" ve "uygarlaştırma" kavramları, sömürgeci devletler tarafından sömürgeleştirilen, kişiliği ve onuru gasp edilen yerli halklara karşı uygulanan sömürgeci politikaları gizleyici bir görev yüklenmektedirler. Afrika'daki, Asya'daki, Güney Amerika'daki sömürgecilik hareketleri incelendiği zaman bu kavramların sık sık kullanıldığı görülür. Bk. Gerard Chailand, **Gine Ulusal Kurtuluş Savaşı**, Çev. Rıza Poyraz, Aşama Yayınları, İstanbul 1974, s. 162 vd.; Amilcar Cabral, **Gine'de Devrim**, Çev. Defne Behramoğlu, Koral Yayınları, İstanbul 1974, s. 14 vd.; Basil Davidson, **Angola Kurtuluş Mücadelesi**, Çev. Ragıp Zaraklı, Yöntem Yayınları, İstanbul 1976, s. 53, 103; Eduardo Mondlane, **Mozambik Kurtuluş Mücadelesi**, Çev. Ender basat, Yöntem Yay., İstanbul 1975, s. 48, 59, 77; Ayrıca bk. Basil Davidson, **Afrika Kurtuluş Mücadelesi ve Sosyalizm Hareketleri**, Çev. Atila Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1965; Frank Kürschener, **Angola Savaş Devam**, Çev. G. Aydın, Teori Yay., İstanbul 1976; Amilcar Cabral, **Son Konuşmalar**, Çev. İ. Hakkı Gün, Teori Yay., İstanbul 1976; Fred Halliday, **Basra Körfezinde Halk Kurtuluş Savaşları**, Çev. Nazi Bozak, Evren Yay., İstanbul 1977; Fred Halliday, **Dofar Bağımsızlık Mücadelesi**, Çev. Ali Baran, Kava Yay., İstanbul 1976; Baskın Oran, **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli**, s. 60-66.

153. **Ayın Tarihi**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 50-59; CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü, aynı CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya gibi ıslahat hareketlerinden söz etmektedir. İlginç nokta bu: "bizim zayıyatımız" denildiği halde, "düşmanın" zayıyatı hakkında bilgi verilmiyor. Bu Kürt ulusu üzerinde sürdürülen jenosid eylemlerini gizlemeyi amaçlamaktadır. Bunlar, ancak gizli toplantılarda söylenir.

her ferde hakkını vermekle kendilerini mükellef adde-
diyor."154

36. Yunus Nadi, Tunceli Vilayetimizin Islahı ve Medeni- leştirilmesi.

"... Cumhuriyet rejimi yekapare bir vatan vücuda getirmek vazifesini ifa ederken bir iki yerde az çok mukavemetle karşılaşacak ve bunu yenmek mecburiyetinde kalacaktı. Birkaç yıl önce yapılan Ağrı Dağı askeri harekâtı ile Şark vilayetlerimizin ehemmiyetli bir kısmında gayri tabiiik bertaraf edilmiş olduktan sonra şimdi Tunceli vilayetimizde son arızayı izale etmekle meşgul bulunuyoruz. İmparatorluk devrinin Dersim diye andığı bu dağlık arazi halkının derebeylikle müterafik şekavetle meluf halkını **medeni bir haya-ta** ve refaha kavuşturmak için Cumhuriyet hükümeti, evvela o kıtanın adını Tunceli'ne değiştirmekle işe başlayarak yalnız oraya mahsus bir umumi müfettişlik ihdas etti ve bilhassa bayındırlık şeklinde tecelli eden islah işlerine kuvvetle el koydu. Bunu yaparken Cumhuriyet Hükümeti hem o hâvalinin ahlak ve adetlerini biliyor, hem ihtiyaçlarını hakkıyla takdir etmiş bulunuyordu... Orada ağalar var ve onların emrinde kabile ve aşiretler vardır. Başları sıkıldı ve canları istedi mi bunlar etraf ovalarında sükunetle çalışan köyler üzerine saldırırlar mal ve hayvan toplayabilirlerse aşırıp sarp dağlarına iltica ederler. Bu şekavetin derecesine göre bunların üzerine zaman zaman askeri kuvvetler sevk edildiği vaki olmuştur.

Sel seferleri

Hırsızlığa karşı mücadele

Hükümetin perdeane ıslah hareketleri

Islah işine devam ediyoruz. Yollar, köprüler, karakollar, jandarma merkezleri, mektepler yaparak Tunceli'nin göbeğine doğru sağlam adımlarla ilerliyoruz.

Bu hali ile hükümet Tunceli'nin **dağlı bedevlerine**

---

154. Ercüment Ekrem Talu, **Kemalizm ve İş**, **Son Posta**, 16 Haziran 1937, Ayrıca bk. **Ayın Tarıhl**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 72-73.

şu hakikati anlatıyor ki, artık gelici ve geçici sel seferleri yoktur. Ya bu deve güdülecek ya bu dağdan gidilecektir. Üç-beş yüz, belki nihayetin nihaye üç-beş bin dağlının sarp dere ve dağlarda mahrumiyet halleri bile, onlar için kafi bir ölümdür.

Türk vatanının ortasında Dersim bir leke idi."¹⁵⁵

37. Haydar Rüştü Ökmen, Tunceli, Dersim Harekâtımız ve Programımız,

"... Yollar, köprüler, karakollar yapıp Tunceli'yi medenileştiriyorsunuz."¹⁵⁶

38. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Irak gezisi. (18 Haziran 1937)¹⁵⁷

39. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın İran gezisi. (26 Haziran 1937)¹⁵⁸

40. İran-Irak hudut ihtilafı ortadan kaldırıldı. (4 Temmuz 1937)¹⁵⁹

41. Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat

---

155. Yunus Nadi, Tunceli Vilayetimizin Islahı ve Medenileştirilmesi, **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1937; Ayrıca bk. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 75-76; Yazar bu yazısında CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Başbakan İsmet İnönü ile CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın görüşlerini yani resmi görüşleri aynen tekrarlamaktadır. Aynı onlar gibi ıslahat hareketlerinden söz etmekte, fakat sömürgeci ve ırkçı niyetini ve eylemini gizleyememektedir. Hatta, esas görüşü olana sömürgeci ve ırkçılığını, "ya Türkleşip Türk olduğunuzu ilan edeceksiniz veya fiziki varlığınızla yok olacaksınız" diyerek iftiharla açıklamaktadır.

156. Haydar Rüştü Ökmen, Tunceli-Dersim Harekâtımız ve Programımız, **Anadolu**, 18 Haziran 1937; Ayrıca Bk. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 76-77.

157. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Bağdat ziyareti için bk. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 93-95; 96-99; 100-101.

158. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Tahran ziyareti hakkında bk. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 106-114.

159. İran-Irak hudut ihtilafının çözümü için bk. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 43, Temmuz 1937, s. 377.

Paktı imza edildi. (8 Temmuz 1937); İran ve Irak arasındaki Şattülarap meselesi ortadan kaldırıldı.¹⁶⁰

42. Seyit Rıza hakkında,

"... Dersim'deki itaatsizlik hareketinin elebaşlarından ve en azılı reislerinden olan Seyit Rıza'ya yapılan şiddetli takibat neticesinde şimdiye kadar saklanmakta olduğu Ovacık kazası dahilindeki dağ ve ormanlarda barınamayacağını anladığından bu sabah saat ikide Erzincan'a gelerek hükümete teslim olmuştur. (12 Eylül 1937)"¹⁶¹

43. Muhabir mahsusamız Elaziz'den bildiriyor; Tunceli bölgesinin son sergerdesi olan Seyit Rıza iki avanası ile Erzincan hükümetine teslim olmuş ve mahkemeye verilmesi emredilmiştir.¹⁶²

44. İsmet İnönü Büyük Millet Meclisi'nde Tunceli hadiseleri hakkında beyanatta bulundu.¹⁶³

45. İkinci Türk Tarih Kongresi toplandı, Türk ırkının kurduğu kültür ve medeniyetler anlatıldı.¹⁶⁴

---

160. Sadabat Paktı için bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 44, Ağustos 1937, s. 62-85; Falih Rıfkı Atay, **Şark Paktı**, **Ulus**, 6 Temmuz 1937; Necmettin Sadak, 4'lü Şark Antlaşması, **Akşam**, 6 Temmuz 1937; son iki yazı için bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 44, Ağustos 1937, s. 67-77; Ayrıca bk. Türkiye Dış Politikasında Elli Yıl, Montrö ve Savaş Öncesi Yılları, 1935-1939, Dışişleri Bakanlığı Yayını (tarihsiz), s. 151-156; Ahmet Şükrü Esmer, **Siyasi Tarih (1919-1939)**, SBF, Ankara 1953, s. 245-249; Mehmet Gönlübol, Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası 1919-1938**, MEB, İstanbul 1963, s. 104-106; **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973**, 3 bs., SBF, Ankara 1974, s. 114-117; Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Sevinç Matbaası Ankara 1964, s. 114-514-531; Aptülahat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, 2. kısım, İnkılap ve Aka kitapevleri, İstanbul 1966, s. 78-82.

161. **Ayin Tarihi**, Sayı 46, Birinciteşrin 1937, s. 6-7.

162. **Ayin Tarihi**, Sayı 46, Birinciteşrin 1937, s. 6-7.

163. **Ayin Tarihi**, Sayı 46, Birinciteşrin 1937, s. 24-26.

164. **Ayin Tarihi**, Sayı 46, Birinciteşrin 1937, s. 8-10.

46. S. Sezgin, Bir Efsanenin Yıkılışı.

"... Munzur dağlarında aylarca vahşi bir insan ömrü sürdükten sonra bir haydut elinin adalet kapısını çalması bence hiç de olağan bir iş değildir. Devlet yasalarına boyun eğmeyi medeni insanlar insanlığa bir saygı diye tanırırlar."¹⁶⁵

47. 5. Dil Bayramı dolayısıyla Türk Dil Kurumu Başkanı Necmi Bilmen tarafından radyoda verilen söylevle Güneş-dil teorisi savunuldu.¹⁶⁶

---

165. S. Sezgin, *Bir Efsanenin Yıkılışı*, *Kurun*, 14 Eylül 1937; *Ayın Tarihi*, Sayı 46, Birinciteşrin 1937, s. 123; Bu yazıda anlatılmayan olgu için bk. Dipnotu (118), Yazarın, Devlet yasaları dediği daha önce bütün maddelerini vermeye çalıştığımız, "Tunceli Kanunu"dur. Yazarın, Ulusal Kurtuluşçu Kürtleri "vahşi", "haydut", "sergerde" gibi terimleri özellikle kullanarak küçümsemeye çalışmasına okuyucuların dikkat etmesi gerekir.

İngiliz, Fransız, Portekiz, İspanyol, Hollanda vs. gibi sömürgeci devletler, sömürge egemenliğine karşı çıkan, kendi ulusal kurtuluşları için mücadele eden kişilere ve örgütlere, daima, haydut eşkiya, sergerde, başıbozuk, vahşi sözlerini sık sık kullanmaktadır. Örneğin bk. Gerard Chailand, *Gine Ulusal Kurtuluş Savaşı*, s. 127; Amilcar Cabral, *Gine'de Devrim*, s. 133; Basil Davidson, *Angola Kurtuluş Mücadelesi*, s. 226; Raimonda Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, Çev. Halim İnal, E Yay., İstanbul 1975, s. 27; Ayrıca bk. Dipnotu (152)'de adı geçen öteki kaynaklar. Baskın Oran'ın daha yukarılarda sözü edilen Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli, kitabında anlatılan, "İnsan Yiyen Yamyamlar", "Mau Mau Ayaklanması" bu tutumun ilginç örneklerinden biridir.

Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, isimli kitabında, Türk-Yunan savaşı (1919-1922) sırasında, Fransız Parlamentosunda yapılan konuşmalarda, Mustafa Kemal'e eşkiyaların lideri, Kuvayı Milliyecilere de eşkiya denildiğini yazmaktadır. (Cilt 2, 1919-1922, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964, s. 184) Bu beyanlara şiddetle karşı çıkan Şevket Süreyya Aydemir, sözü edilen kitabının 256. sahifesinde ise eşkiya sözünü, başka küfürlerle birlikte Şeyh Said ve arkadaşları için kullanmaktadır.

166. *Ayın Tarihi*, Sayı 46, Birinciteşrin 1937, s. 116-122.

48. CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya İnkılap ve Cumhuriyet rejimi hakkında radyoda bir nutuk söyledi:

“... Atatürk inkılabı Türk milletinin irki temayül ve istidatlarının aynı zamanda tarihi zaruretlerin ve muhit icaplarının en keskin bir görüşü ve en keskin bir ifadesidir.”¹⁶⁷

49. İran Hariciye Nazırı Türkiye'yi ziyarete geldi. 1 İkinciteşrin 1937.¹⁶⁸

50. Irak Hariciye Nazırı Türkiye'yi ziyarete geldi. 2 İkinciteşrin 1937.¹⁶⁹

51. Türk-İran ilişkilerinde Dostluk.¹⁷⁰

52. Seyit Rıza asıldı. 12 İkinciteşrin 1937.¹⁷¹

53. Atatürk Şark Vilayetlerinde geziye çıktı. 13 İkinciteşrin 1937.¹⁷²

54. Diyarbakır-İran-Irak Hattının temeli atıldı. 16 İkinciteşrin 1937.¹⁷³

55. Diyarbakır adı üzerinde toponomik bir tetkik, ırkan Türk oldukları gibi ismen de Türk olan Diyarbakır.¹⁷⁴

---

167. **Ayin Tarihi**, Sayı 47, İkinciteşrin 1937, s. 43-46.

168. İran Hariciye Nazırı'nın Türkiye'yi ziyareti için bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 47, İkinciteşrin 1937, s. 58.

169. Irak Hariciye Nazırı'nın Türkiye'yi ziyareti için bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 47, İkinciteşrin 1937, s. 58 vd.

170. Türk-İran ilişkileri hakkında bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 47, İkinciteşrin 1937, s. 88-91.

171. **Ayin Tarihi**, İlkkanun 1937, s. 2-3.

172. Atatürk'ün Şark vilayetlerinde yaptığı gezi hakkında bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 48, İlkkanun 1937, s. 18; Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, İş Bankası Yayın, Ankara 1975, s. 135.

173. **Ayin Tarihi**, Sayı 48, İlkkanun 1937, s. 73-77.

174. Hasan Reşit Tankut, Diyarbakır Adı Üzerinde Toponomik Bir Tetkik, **Ulus**, 25 Sontışrin 1937; **Ayin Tarihi**, Sayı 48, İlkkanun 1937, s. 404-411.

56. Tunceli tedip (terbiye etme) hareketlerinde büyük yararlıklar göstererek yaralanan ortaokul Türkçe öğretmeni Yarsubay Muammer Dülger'e 1000 lira mükâfaat verildi.¹⁷⁵

57. Türkiye-Suriye görüşmeleri başladı. 21 İlkkanun 1937.¹⁷⁶

58. Bulgaristan'daki Türklerin Türklük Haklarını Savunmalıyız.¹⁷⁷

59. Nazilerin Avusturya'yı ilhaku ile ilgili olarak Hitler bir nutuk verdi:

"... Şimdi ben memleketin yeni vazifesini ortaya koyuyorum. Bu vazife eski imparatorluğun bütün mıntıkalarından Alman kolonlarının buraya gelmelerine sebep olan vazifedir. En eski Şark Hudut Eyaleti Alman Milletinin ve binnetice Alman Rayhının, en taze bulvarı olacaktır. Geniş Rayhımızda beni dinleyen 68 milyon vatandaş, bugün bu muhteşem Alman memleketinde oturan milyonlarca halk namına, Stiryalılar, Tirollular ve her şeyden evvel bütün Viyanalılar namına temin ediyorum. Bu memleket Almandır. Vazifesini yapacaktır. Büyük Alman camiasına karşı olan sadakatım herkesin sadakatından yüksektir.

Bizim vazifemiz, şimdi sıkı surette çalışmak, büyük sosyal, kültürel ve ekonomik, meseleleri hal için karşılıklı yardımlarda bulunmak ve bilhassa Avusturya'yı gittikçe daha ziyade inkişaf ettirerek, onu Nasyonal Sosyalizm hislerinin ve azminin bir kalesi haline getirmektir.

Alman milletinin Führer ve şansölyesi sıfatıyla tarih huzurunda vatanımın Alman rayhına girişini ilan ediyorum."¹⁷⁸

---

175. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 49, İkincikanun 1938, s. 2.

176. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 49, İkincikanun 1938, s. 72.

177. Şekip Gündüz, Bulgaristan'daki Türkler, **Ayin Tarıhlı**, Sayı 50, Şubat 1938, s. 54.

178. Hitler'in Viyana'da Kahramanlar meydanında 15 Mart 1937'de verdiği bu nutuk hakkında bk. **Ayin Tarıhlı**, Sayı 52, Nisan 1938, s. 296-297.

60. Yunus Nadi, Avusturya'nın Almanya'ya ilhakından sonra;

"... Avusturya'nın Almanya'yailhaki normal bir vaziyettir."¹⁷⁹

61. Muhittin Birgen, Emrivaki Denilen Meşhur Diploması Bu Sefer de Muzaffer Oldu.¹⁸⁰

62. Hatay'ın ilhakı istendi, Cihad Baban, Hatay, Yarnın Sana Kutlu Olsun.

"... 40 asırdan beri Türk olan bu ülke, tarihin içinde kısa, fakat bize nazaran çok uzun süren bir ittifak devresinden sonra benliğine, tekrar Türklüğüne kavuşacak."¹⁸¹

63. Mussolini'ye övgüler, Muhittin Birgen. İtalya'da ana kanun inkılabı,

"... Milleti profesyonel politikacılar değil, muayyen bir meslek sahibi olarak, herhangi bir meslek teşkilatı içinde çalışan insanlar idare edecektir. Bu idarenin tek bir siyasi tarafı vardır ki, onu, bu işleri siyasi bakımdan şahsında toplayan Şef deruhte eder. Şefin siyasi idaresi altında milli hayatın tanzimine ait işler, artık politikacıların elinden alınarak, memleketin asıl işlerini gören adamların ve hatta bu adamların değil de bunların mensup oldukları teşkilatların eline verilecektir."¹⁸²

179. Almanya'nın Avusturyayı ilhak etmesi Türk basınında övgü ile karşılanmıştır. Övücü yazılar yazılmıştır. Yunus Nadi'nin, Avusturya'nın Almanya'ya ilhakından sonra (Cumhuriyet, 4 Mart 1938) başlıklı yazısı bunlardan biridir.

180. Muhittin Birgen, Emrivaki Denilen Meşhur Diploması Bu Sefer de Muzaffer oldu. **Son Posta**, 13 Mart 1938; Avusturya'nın Almanlar tarafından işgalini öven ve doğru bulan öteki yazılar için bk. Ömer Rıza Doğrul, Hitler'in Nutku, **Tan**, 20 Mart 1938; Hamdi Nüzhet Çançar, Tehlike Kalmadı, **Anadolu**, 16 Mart 1938; Ahmet Şükrü Esmer, Büyük Almanya, **Ulus**, 16 Mart 1938.

181. Cihat Baban, Hatay Yarnının Sana Kutlu Olsun, **Doğu (Erzurum)**, 16 Nisan 1938; Ayrıca bk. **Ayın Tarihi**, Sayı 53, Mayıs 1938, s. 123-124.

182. Muhittin Birgen, İtalya'da Ana Kanun İnkılabı, **Son Posta**, 16 Nisan

64. M. Nermi, Türk Gençliğinin Terbiyesi,

"... Terbiye, büyük tarih fırtınalarının Türk ırkına eşsiz bir armağandır.

Türk devleti sınıfsız, imtiyazsız bir devlettir. Fakat biz, yazılarımızda sınıflı devletlerin, cemiyetlerin terbiye sistemleri ile meşgul olmaktayız. Bu fikir aykırılığı ortadan kalkmadıkça gençliğimizin terbiyesi için aradığımız yolu henüz bulamamış sayılabiliriz. Eğer doğru düşünmek istersek gerçeklikle karşılaşmaktan ürkmememiz lazımdır. Sınıfsız devlet, rengi ülküsü ne olursa olsun tek bir gençlik terbiyesi güdebilir. Sınıfsız gençlik terbiyesi. Bu terbiye her şeyden önce **büyük Türk ırkının ruhuna** uyan bir disiplin terbiyesi olabilir. Disiplin Türkün en başta gelen faziletidir. Türkün bu büyük seciyesine gençlik terbiyesinde en ehemmiyetli yeri vermek lazımdır... **Tarihin bilinmeyen bir gününde Türk ulusuna bugün henüz sezilmeyen bir büyük vazife düşebilir.** Bütün Türklük böyle bir gün için tam manasıyla hazırlanmış bulunmalıdır... Dünyanın en büyük tarihini yaratmış bir ulus, dünyanın en sağlam gençlik terbiyesini bilmiş ve yapmış bir ulustur... Biz, bizim ruhumuzun mimarını Avrupa'da arayacak değiliz. Bu ezeli ve ebedi mimar Türk tarihidir. Atatürkü bu kutsal terbiye yarattı. Bu terbiye Asya çadırlarından cihangir sarayına, oradan ulusa ve uzak geleceklere bir olimp çırağı gibi uzanan ölmez ve kılıç işlemez terbiyesidir."¹⁸³

65. Kamutayda Hatay'ın ilhak edilmesi için hararetle bir oturum yapıldı. Konuşmacılar hep bir ağızdan şunu söylediler:

1938; Ayrıca bk. **Ayın Tarihi**, Sayı 53, Mayıs 1938, s. 272-273, Muhittin Birgen, Yalnız Kemalizm, **Son Posta**, 20 Nisan 1938; **Ayın Tarihi**, Sayı 53, Mayıs 1938, s. 431-432.

183. M. Nermi, Türk Gençliğinin Terbiyesi, **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1938; Bu dönemde, terbiye konusu üzerinde çok durulmuştur. Bunun için bk. Hasan Ali Yücel, **Şahsiyet Terbiyesi**, **Ulus**, 13 Nisan 1938; Kazım Nami Duru, **Disiplinli Hür Terbiye**, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1938; Bu yazılar için bk. **Ayın Tarihi**, Sayı 53, Mayıs 1938, s. 441-444.

"Ulu şefin attığı hangi adımda muvaffak olmadığı görülmüştür. Artık şu anlaşılıyor ki, iş son haddine varmıştır. Artık Türk milletinin tahammülü kalmamıştır." (27 Mayıs 1938)¹⁸⁴

66. Nizamettin Nazif, At Yarışı Değil, Irk Yarışı (Faşizm, Nazizm, Kemalizm arasındaki yarış.)

"... Türk subayı her türlü at yarışını kaybedebilir. Türk subayı ve her Türk bir binicilik gösterisinde hata işleyebilir. Fakat sonunda onur endişesi ve karakter mukayesesı, sergilenen bir yarışta Türk ancak önde gelebilir. Yahut nefesi tutulur, kalbi durur, atı çatlar, kafası parçalanır.

Onur yarışında biz her zaman ya başta ya teneşirde olabiliriz.

Atlılarımızın Polonya kupasını kazandıkları günlerdeki sevincimiz işte bunun için Mussolini kupasını kazanmamızdan doğan sevincimizin yanında pek sönük kalmış bulunuyor. Roma'da bir at yarışı değil, bir insan yarışı, bir ırk yarışı kazanılmıştır."¹⁸⁵

67. Eti Türkleri,

"... Harbiye Nahiyesinden Eti Türklerden 'Alevi' Şeyh Mahmut Antakya'nın Saray Hükümet caddesinde Türk aleyhtarı bazı Aleviler tarafından sopa ile yaralanmıştır.

Yine, Antakya'nın Orhaniye Mahallesinden Eti Türklerden Mehmet Derviş Edip Galip propaganda için gittikleri ve Antakya'ya on kilometre mesafede bulunan Karamurt nahiyesine bağlı Tavla köyünde köyün **Eti Türk** şeyhi tarafından kabul edildikten sonra Türk aleyhtarı Alevilerin taarruzuna uğrayarak başlarından ve muhtelif yerlerinden yaralanmışlardır."¹⁸⁶

184. **Ayin Tarihi**, Sayı 54, Haziran 1938, s. 105.

185. Nizameddin Nazif, **At Yarışı Değil Irk Yarışı**, **Ayin Tarihi**, Sayı 54, Haziran 1938, s. 151.

186. **Ayin Tarihi**, Sayı 54, Haziran 1938, s. 225-236; Bu pasajlarda, Fransızların yönetimindeki Hatay Sancağı'nda yapılan bir seçim anlatılıyor. Kemalistler Hatay'ı ilhak etmek için büyük bir çaba harcı-

68. CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan Celal Bayar, Kamutayda hükümetin iç ve dış politikasını açıkladı. (29 Haziran 1938)

"... Dersim Meselesi

Bu senenin dahili işlerini noktayı nazarından size ehemmiyetle bahsetmeye değer bir mevzuu vardır. O da Dersim meselesidir. Dersim'de bir ıslahat programımız vardır. Bu program yürümektedir. Yol, köprü, karakol ve mektep inşası suretiyle. Geçen sene Askeri harekât yapıldı. Bu bütün teferruatıyla herkesin malumdur. Bu sene içinde bu programa göre askeri harekâtın yürütmesi lazımdır. Geçen seneye nazaran burada bu sene, daha fazla kuvvetlerimiz toplanmıştır, birkaç yerde de ufak tefek müsademeler olmuştur. Dersim için tatbik etmekte olduğumuz programın icabı olarak bu meseleyi sureti katiyede halletmek ve Dersim denilen işi sureti katiyede tasfiye etmek için alacağımız bir tedbir daha vardır.

Yakında ordumuz Dersim havalisinde manevralar yapacaktır. Bu münasebetle ordu, Dersim için vazife alacak ve umumi bir tarama hareketiyle tedip kuvvetlerine müzahir olarkten, bu meseleyi kökünden söküp atacaktır. (bravo sesleri ve sürekli alkışlar) Arkadaşlar, Dersimliler ne istiyorlar? Dersimli Kurunu Vusta'yi (Ortaçağa ait) bir zihniyetle orada oturup şekavet yapmak istiyor. Mal çalacağız, ilişmiyeceksiniz diyor. Adam öldüreceğim, kanuni takibat yapmayacaksınız, diyor. Silahla gezeceğim, müsamaha edeceksiniz, diyor. Vatani mükellefiyetlerimi ifa etmeyeceğim, imtiyazlı bir insan olarak hepinizin muvacehesinde dolaşacağım, diyor. Bilinmesi lazım gelen bir hakikat vardır ki, Cumhuriyet böyle bir vatandaş tanımıyor. (bravo sesleri, sürekli alkışlar) Cumhuriyet külfette olduğu ka-

---

yorlar. Bunun için buldukları en geçerli yol da Hatay'ın 4000 sene-denberi Türk olduğunu ilan etmek. Bunun yoğun bir propagandasını yapmak. Fiili olarak ise Hatay'ın, % 70'i Arap idi ve Türkçe bilmiyordu. Bunun için bunlara Eti Türkleri deniyordu. Çok eskiden beri Türk oldukları için, Türkçeyi unutmuşlar ve Arap olmuşlar."

dar nimette, nimette olduğu kadar külfette müsavi ve seyyam muameleye tabi insanlardan mürekkeptir. (bravo sesleri sürekli alkışlar) ¹⁸⁷ Bu hakikat anlaşıncaya kadar, kuvvetlerimiz orada fiilen bulunacaktır. Eğer ellerinde bulunan silahı teslim ederler ve cumhuriyetin emirlerine intiyad ederlerse kendileri için yapacağımız şey, muhabbetle göğsümüzü açıp deraguş etmektir. Bu yapılacaktır. Dersimliler sesimizi işitmelidir. Bu kürsüden akseden bir sadayı, kendi menfaatlarına göre, muhakeme etmelidirler. Bizim sesimizde şefkat olduğu kadar, kudret de vardır. (alkışlar) Bu ikisinden birini intihap etmek, kendilerine aittir. Bilmelidirler ki şefkatimiz de kahrımız da boldur. ¹⁸⁸

... Cumhuriyet, herkesin kalbinde ve fikrinde garantileşmiştir, hiçbir şeyden pervası yoktur. Birtakım vatani hizmetlerden kaçmış, bedbahtlara diyoruz ki, geliniz, görünüz, sizin istemediğiniz, yadırgadığınız, veyahut ihanet ettiğiniz rejim ne yapmıştır? Buna göğsümüzü kabartarak, iftiharla ilave edebileceğimiz diğerk bir şey vardır: Eserimizi seyrederek onlara diyoruz, sizi affettik...

İnkılapçıların yapıcı kudretlerinin yanında bu da büyük bir faziletleridir. Bu fazileti, nadir meclisler, nadir inkılapçılar elde edebilmişlerdir. Biz emelimizde muvaffak oluyoruz. İdealimizin tahakkuk ettiğini görüyoruz. Günahları da affetmek zevkine mazhar oluyoruz. (alkışlar) Bunu şefimizin gölgesinde ancak Büyük Millet Meclisi idrak edebilmiştir. (alkışlar)

---

187. CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Başbakan Celal Bayar, Kürt ulusunun bütün ulusal haklarını ve demokratik haklarını gasp ettikleri halde, Kürt kişiliğini ve Kürdistan kişiliğini yok etmek için her türlü çabayı harcadıkları halde, Türk dil ve kültürünü, Kürt ulusuna zorla kabul ettirmeye çalıştıkları halde, "eşitlik"ten söz etmektedir.

188. Bu tür sözler, emperyalist ve sömürgeci devletler tarafından, sömürge halklarına, Hindistan'da, Afrika'da, Ortadoğu'da, sömürge valileri, sömürge generalleri tarafından daima söylenmiştir. İngiliz ve Fransız emperyalizminin, Alman ve İtalyan emperyalizminin, Hollanda, Belçika, İspanya ve Portekiz sömürgeciliğinin sömürge halkları ile ilişkilerinden, bunları izlemek mümkündür.

Arkadaşlar, af meselesinin ifade ettiği diğer bir mana daha vardır. O da memleketimizde Türk vahdetinin ve rejimin çelikleşmiş olmasıdır. Bunu cihana göstermek istiyoruz. Affımızın bir gayesi de budur. Yoksa birkaç bedbahtı affetmiş veya affetmemişiz, bunun madde hiçbir kıymeti yoktur.¹⁸⁹

Bizim Türk vahdeti üzerine, daima hassas olduğumuzu söylersem, yanlış bir telakkiye uğramayacağına eminim. Kemalist rejim, bütün eserleriyle, bu milletin kalbinde, nasıl bir mevcudiyet olduğunu göstermiş ve bütün bir terakki amili olarak hepimizin ruhuna girmiştir. Prestij ediyoruz, seviyoruz.

Biz Kemalizm karşısında hangi memleketten gelirse gelsin, hangi manayı ifade ederse etsin, ister sağ, ister sol, ne isterse olsun, herhangi yabancı bir cereyanı yadırgayan insanlarız. Bizim için esas olan şey, Kemalist rejimdir.

Türk vahdetidir. Türk Milliyetçiliğidir. (alkışlar)

Hatay Meselesi

Arkadaşlar, şimdi, bugünün, esas meselesine geliyorum. Hepinizin heyecanla beklediğiniz Hatay meselesi. (alkışlar) Hatay, her şeyden evvel tekrar edelim ki Türktür. (alkışlar bravo sesleri) Ve Hatay, ekseriyetiyle, kültürüyle Türk olarak kalacaktır. (bravo sesleri ve alkışlar) Hatay, milli müdafaa ve milli mücadele esnasında bizimle yanyana, omuz omuza istiklali için mücadele ve mücahede etmiş mübarek bir vatan parçasıdır. (alkışlar, bravo sesleri) Eğer milli mücadelede kahramanlık göstermiş herhangi şehrimizle Hatay'ın yaptığı mücadeleyi mukayese edersek, en hafif manasıyla yani hiç olmazsa o kahraman şehrimizle, müsavi olacak derecede, istiklali uğrunda fedekârlık etmiştir.

---

189. Af, emperyalist ve sömürgeci devletlerin, sömürgelerinde sık sık dile getirdikleri ve uygulamaya koydukları bir mekanizmadır. Temel amacı, sömürge halklarının köleleşmesini, ulusal ve devrimci özünü tamamen yok etmektir.

Affin önemli bir nedeni de sömürge işbirlikçi bir sınıf yaratmaya çalışmasıdır.

Böyle bir halkı bırakamayız. Bu Türkiye Cumhuriyeti'nin ancak, yapamayacağı bir iştir. (bravo sesleri, alkışlar)"¹⁹⁰

69. Kürt İsyanında yararlılık gösteren Sabiha Gökçen'e madalya verildi.

"... Sabiha Gökçen, 1937'de Anadolu'da zuhur eden Kürt İsyanında askeri bir tayyare ile fiilen harekâta geçen, Sabiha Gökçen, burada büyük kahramanlıklar göstermiş ve en büyük askeri madalyanın sahibi olmuştur."¹⁹¹

70. Türk-İran hudut komisyonu toplandı. Türkiye-Suriye konuşmalar başladı.¹⁹²

71. Eli Türkleri kurtuldu. 18 Şubat 1926 tarihli Türk-Fransız dostluk ve işbirliği anlaşması yenilendi. (3 Temmuz 1938)¹⁹³

72. L'Humanite, Fransa, Atatürk'ün ısrarla talep ettiği hal tarzını Arap dünyasına **cebren** kabul ettiriyor.¹⁹⁴

73. İngiliz-Türk-Fransız cephesi teşekkür ediyor.¹⁹⁵

74. Naşit Uluğ, Dersim Medeniyete Açılıyor. (Dersim'in Öztürkleri)

"... Türk inkılabının çalışma sahalarından bir şerefli-sini teşkil eden, 'Tunceli'nin Medeniyete açılışı' işini en

---

190. CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan Celal Bayar'ın bu konuşması için bk. **Ayin Tarihi**, Sayı 55, Temmuz 1938, s. 60-67; **Ülkü**, Sayı 65, Temmuz 1938, s. 385-394; Celal Bayar da öteki Kemalistler gibi, yani İsmet İnönü, Şükrü Kaya ve benzerleri gibi Dersim'de yürütülen faaliyetleri, islahat programı olarak ileri sürmektedir. Yol, köprü, karakol, mektep yapıyoruz, demektedir. Fakat Kürt ulusuna karşı orduyu kullanmanın temelinde yatan esas amacı da gizlemektedir.

191. **Ayin Tarihi**, Sayı 55, Temmuz 1938, s. 450.

192. **Ayin Tarihi**, Sayı 56, Ağustos 1938, s. 67-72.

193. **Ayin Tarihi**, Sayı 56, Ağustos 1938, s. 73-117.

194. **Ayin Tarihi**, Sayı 56, Ağustos 1938, s. 105.

195. **Ayin Tarihi**, Sayı 56, Ağustos 1938, s. 110.

geniş ölçüde milletimize bildirmeyi lüzumlu ve faydalı buluyoruz. 'Ulus' önümüzdeki hafta içerisinde bu çalışmalara geniş bir sayı tahsi edecek ve Tunceli'nden **aşiret rejimi altında inleyen binlerce Türk'ün** ağa, reis ve seyitlerin elinden nasıl kurtarıldığını haydutluk hayatının nasıl tasfiye edildiğini, Dersim'de hürriyetin ve insanlık haklarının teessüsü devrinin nasıl açıldığını anlatacaktır."¹⁹⁶

Dersim'in medeniyete açılışı, Kemalist inkılabın bashedığı eserlerin büyüklerindendir. Neslimize şeref verecek derecede büyük bir hamledir."¹⁹⁷

Türk Ordusu'nun manevrası, 'Türk gibi kuvvetli' sözünü bir kere daha ispat etmiştir. Bundan sonra devam edecek ciddi bir takip haydutluğun kökünü kazıyacak, reisin, ağanın ve şeriri zulmünden, tehdidinden, boynunu kurtarmış olan Tunceli'nin ezgin, yalın ve şaşkın onbinlerce Türkü hak ve şerefin tadını tadacaklar, medeniyetin feyizlerine kavuşacaklardır."¹⁹⁸

75. Alman İktisat Nazırı şerefine bir ziyafet verildi. Vennutuklar söylendi. 6 İkinciteşrin 1938.

Yukanda, Tunceli Kanunun, TBMM'nde görüşüldüğü, kabul edildiği ve en yoğun uygulamasının yapıldığı yıllarda, Türk basınında yer alan çeşitli haberlerden ve yazılardan örnekler aldık. Bu listeyi uzatmak mümkün. Fakat bu kadar da devletin iç politika ilişkilerini ve dış politikadaki bağlantılarını, politik ve ideolojik muhtevasını göstermeye kafidir.

-
196. Dersim'in iyice sömürgeleştirilmesinin, Kürt ulusal ve demokratik haklarının kanla boğuluşunun, sömürgecilerin dilindeki adı, "Dersim'in medeniyete açılışı"dır. Kürt ulusunun esir edilmesinin adı, Türk sömürgeciliğinin dilinde, "Doğu'nun kurtuluşu"dur.
  197. Kemalistler Kürdistan'da kurdukları sömürge düzeni ile daima iftihar etmişlerdir. Bu eylemlerinden şeref duymuşlardır.
  198. Naşit Hakkı Uluğ, Dersim Medeniyete Açılıyor, **Ulus**, 30 Eylül 1938, Ayrıca bk. **Ayın Tarihi**, Sayı 58, Eylül 1938, s. 45-47; Türk sömürgeciliğinin zulüm ve katliamları, ağaların şeriri, haydutluğu, yağması vs. gibi jargonlarla gizlenilmeye çalışıyor.

Aslında, bu haberleri veya yazıları, altı ana grupta toplamak mümkündür. Bu altı ana grubu şu şekilde tespit edebiliriz:

1. Hükümetin, İran ve Irak ile yürüttüğü müşterek ideolojik, politik ve askeri eylemleri belirleyen haberler ve yazılar. Dışişleri Bakanlarının yaptıkları ziyaretler. Yeni anlaşmaların yapılması, eskilerin yenilenmesi. Bu ilişkilerin yürütülebilmesi için İngiliz ve Fransız emperyalist hükümetleriyle sürdürülen ilişkiler.

2. Kemalizmin Alman ve İtalyan rejimlerine politik ve ideolojik yakınlığını belirleyen haber ve yazılar.

3. Hatay sancağının ilhakına ilişkin haber ve yazılar. Eti Türkleri.

4. Türk işçi sınıfı hareketinin engellenmesine ilişkin haber ve yazılar.

5. Dersim direnişinin kırılmasına, Dersim'in kontrol altına alınmasına ilişkin haber ve yazılar, "Öztürkler."

6. Türk ırkının asaleti ve büyüklüğüne ilişkin haber ve yazılar.

Bu altı grup haber ve yazının birbiriyle sıkı bir bütünlük içinde olduğu şüphesizdir. Örneğin Kürtler, ulusal taleplerini yoğunlaştırdıkları, yani Kürt direnmeleri somut bir biçimde ortaya çıktığı zaman, Irak, İran ve Türkiye Dışişleri Bakanlarının birbirlerine yaptıkları ziyaretlerde büyük bir yoğunluk göze çarpıyor. Kürt direnmeleri ile bu ziyaretler arasında diyalektik bir bütünlük görmemek mümkün değildir. Yine bunun gibi Alman yayılması ile ilgili eylemler. Türkiye'de de etki yaratmakta gecikmiyor. Almanların, Avusturya'yı, Çekoslovakya'yı ilhak etme niyetini açıklamaları, Türkiye'de de Hatay Sancağının ilhak edilmesi yolunda büyük bir propagandanın oluşmasına yol açıyor. Nazilerin bu ülkeleri işgal ile Türk hükümetinin Hatay'ı ilhak etmeleri arasında büyük bir ilişki vardır. Almanlar bu ülkeler üzerine yürürken, bu ülkelerde yaşayan ve etnik bakımdan Alman olan halkı kurtarmak gerekçesini ileri sürüyorlardı. Zira, gerek Avusturya'da gerek Çekoslovakya'da etnik bakımdan Alman olan halk vardı. Naziler, bunların ulusal

ve kültürel haklarını korumak gerekçesiyle bu ülkelere girdiklerini ileri sürüyorlardı. Türk hükümetinin Hatay'ı işgal ettiği sırada ise Hatay'ın çok büyük bir kısmı Arap idi. Türk hükümeti bu işgali ve ilhakı haklı göstermek için, "Hatay 40 asırdan beri Türk'tür" diyordu. Fakat 40 asırdanberi Türk olan Hatay nüfusunun çok büyük bir kısmı Türkçe bilmiyordu. Bunun için bunlara "Eti Türkleri" deniyordu. İşte burada, Tunceli'nin ilhakı ile Hatay'ın ilhakında kullanılan sloganların birbirlerine çok yakından benzediğini belirtmekte yarar vardır. Her ikisinde de işgal ve ilhakı haklı göstermek için kullanılan sloganlar "Öztürk" sözünden kaynaklanmaktadır. Öte yandan Almanya'daki veya İtalya'daki faşist sistemlere düzülen övgüler ile Haziran 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu'nun kabul edilmesi arasında önemli bir bütünlük vardı. Zira İş Kanunu, İtalya'da ve Almanya'da olduğu gibi, işçi sınıfının sınıfsal hareketinin gelişmesine büyük bir baskı unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Ve bu, İtalya ve Almanya'da olduğu gibi "hem sosyalizme karşıyız, hem kapitalizme karşıyız" sloganı ile yapılmaktadır. Kendisinin üçüncü bir alternatif olduğunu ileri sürmektedir. Bu konu, CHF'nın programı, Kadro Hareketi, Resmi İdeoloji: Kemalizm, konuları üzerinde dururken, etraflı bir şekilde ele alınacaktır.

Yukarıda Kemalist ideolojinin pragmatist yönlerini anlatırken, savaşta ve "barış"ta farklı ideolojiler geliştirmeye çalıştığını belirtmiştik. Çeşitli zaman ve mekân boyutunda, çeşitli sınıf ve tabakalara, Kürt ve Türk unsurlara karşı farklı propagandalar geliştirmeye çalıştığını ifade etmiştik. Kürtlere, savaş zamanında, yani Kürdistan'a ordu gönderildiği veya ordunun, yani Kürdistan'daki ordunun Kürtleri tepelemeye giriştiği dönemlerde, "Vahşi, geri, ilkel, hayvan" gibi tabirlerle hitap ediliyordu. Ordu Kürt direnmelerini kırdığı, Kürt ulusal ve demokratik haklarını kanla boğduğu zaman ise Kürtlere, "Öztürk, Halis Türk" deniliyordu. Bu dönemlerde, Anadolu'nun batısında ve Orta kesimlerinde yaşayanlara Türk, Kürdistan'da yaşayanlara, yani Kürtlere ise "Öztürk, Halis Türk" deniliyordu. 74 numarada yer alan Naşit Hakkı Uluğ'un yazısı bu bakımdan ilginçtir. Yazının yazıldığı sıralarda, artık Kürt direnmeleri kırılmıştır. Artık, haydutlardan, eşkıyalardan değil, "Öztürklerden, halis Türklerden"

söz edilmektedir. Demek ki Kürtler, ordu karşısında, katliamlar karşısında, Kürt, ulusal ve demokratik haklarını talep ettikleri zaman ise Türk muamelesi görüyorlar. Bütün bunlardan dolayı, Nazilerin Avusturya'ya veya Çekoslovakya'ya yürümesi ve buraları ilhak etmesiyle, Kemalistlerin Kürdistan'a veya Hatay'a yürümeleri ve buraları ilhak ve işgal etmeleri arasında gözden uzak tutulmaması gereken çok önemli bir fark vardır. Naziler Almanya'nın dışındaki Almanları (yani etnik bakımdan Alman olanları) kurtarmak için eyleme girişmektedirler. Kemalistler ise örneğin Kürt ulusunu, diliyle, kültürüyle, adıyla, sanıyla yeryüzünden silmek, Kürdistan kişiliğini yok edip, Kürdistan topraklarını tamamen ilhak edebilmek için eylem yürütmektedirler.

Türk hükümeti İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde ve savaş sırasında her ne kadar Alman taraftan bir politika izlemişse de, İngilizlerle ve Fransızlarla dost olmayı, bu ülkelerle dostluk ilişkileri sürdürmeyi de ihmal etmemiştir. Örneğin Hatay Sancağı'nın ilhakında, Fransa ve İngiltere ile sürdürdüğü bu ilişkiler büyük rol oynamıştır. Bilindiği gibi Hatay, Fransız Mandası olan Suriye'ye bağlı bir sancaktı. Fakat sancakta yaşayan Türklerin hak ve hukuku da 1921 tarihli, Türk-Fransız anlaşmasına göre korunuyordu. 1935 yılı sonlarında, Fransa'nın mandası Suriye'ye bağımsızlık vereceği haberleri yayılmaya başladı. Bundan sonra, Kemalistlerle, Fransız emperyalistleri arasında yapılan gizli-açık görüşmeler, pazarlıklar sonunda, halkının % 70'i Arap olan Hatay'ın Türk olduğu "Eti Türkleri" kabul edilerek, Türk Devleti'ne ilhakı sağlandı. Bu bakımdan, Hatay sorunu, Türkiye'nin Fransa ile Kürdistan üzerindeki Lozan emperyalist bölüşümünden beri süregelen iyi ilişkilerin devamında ve kökleşmesinde önemli bir etken oldu. O halde, Türkiye, özellikle Nazi Almanyası ile iyi ilişkiler sürdürmeye çalışırken İngiliz ve Fransızlarla olan ilişkilerini de ihmal etmedi. Zaten edemezdi. Zira Kürdistan'ı müşterek politik, ideolojik ve askeri eylemlerle kontrol ediliyorlardı.

Hatay sorununda Fransız emperyalistlerinin Kemalistlerle yaptığı işbirliği gerek Arap dünyasında, gerek Avrupa'da tepki ile karşılandı. Ernest Main isimli bir yazar, **Kemalizmi** siyonizmden daha büyük bir tehlike olarak

belirtmekte, Atatürk, Mussolini ve Hitler'i bir arada mütalaa etmektedir.

"... Türkiye, kaybetmiş olduğu Musul'u almak için Kürtleri kulanacak. Kürtlerin Irak tebaası olmaktan çok Türk tebaası olmak istediklerini söyleyecek. Kürtler ise Irak'ta mandanın hitamından iki sene evvel Kürdistan dağlarında çıkmış olan iki ayrı isyan hareketinin, İngiliz ve R.A.F.'nin yardımıyla Irak ordusu tarafından nasıl amansız bir surette bastırıldığını pekala hatırlamaktadırlar.

Suriyelilere göre Türkiye, Fransa ve İngiltere'nin sulh arzusundan istifade ile pazarlık etmiştir. Suriyeliler Avrupa barışı değerinin, Suriye ile ödendiği kanı-sındadırlar."¹⁹⁹

Dış başında Hatay sorunu üzerinde yayınlanan başka bir yazıda da şöyle denilmektedir.

"... Biz Iraklılar çok sene evvel Musul meselesinde bu felaketleri çekmiştik. Aynı felaketi bugün Suriye Iskenderun için çekmektedir. Suriye'nin dostu ve mandateri olan hükümetin kendisine yardımda bulunmamasını teessürle görüyoruz. Iskenderun meselesinde Suriye haklı yere endişe çekmektedir. Halbuki Suriye ile Fransa arasında aktolunan muahede mucibince Hatay'ın Suriye'ye bağlı olması gerekiyordu."²⁰⁰

Fransa'da yayınlanan L'Hummanite gazetesi ise "Fransa, Atatürk'ün ısrarla talep ettiği hal tarzını Arap dünyasına cebren kabul ettirmek istiyor" başlığı altında şunları yazmaktadır:

"... Çünkü bütün tazyiklere rağmen Türk nüfus fazla çıkmadı. Sükuneti ile meşhur bir asker olan Collet, neye mal olursa olsun, Sancak'ta bir Türk ekseriyeti vücuda getirmeye memur edildi. Muvaffak olamadı.

---

199. Ernst Main, Arapların Kemalizm Hakkındaki Telaşları, Daily Telegraph, 24 Şubat 1937, **Ayın Tarihi**, Sayı 39, Mart 1937, s. 471-474.

200. Hatay Meselesi ve Yabancı Basın, **Ayın Tarihi**, Sayı 55, Temmuz 1938, s. 193.

Fakat bundan sonra **Türk unsuruna hususî bir vaziyet temin eden, Türk-İngiliz anlaşması** meydana çıktı. Buna ne mana vermeli? Fransa, Sancak'ta, Sancağın kabul etmediği ekseriyeti kabul ettirmek mi istiyor?"²⁰¹

Yine, L'Humanite'de 11 Temmuz 1937 tarihli bir yazıda, Fransa'nın Türk şantajlarına boyun eğdiği konusu üzerinde durulmaktadır.²⁰² Alman gazeteleri ise Hatay'ın Türk Ordusu tarafından işgal edilmesinden memnun olduklarını, fakat Fransa'dan memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Türk, Fransız ve İngiliz yakınlaşmasının, Alman-İtalyan ittifakına karşı bir cephe olduğunu yazmışlardır.²⁰³

Bu haberlerde ve yazılarda, değişmeyen ortak yön, Kemalizmin daima eşitlikçi, ulusal kurtuluşçu, meslek, ırk ve servet grupları rasında hiçbir farkın gözetilmediği anlayışının belirtilmiş olmasıdır. Dersim'de, genel olarak Kürdistan'da, Kürt ulusuna karşı yürütülen bunca farklı politika ve uygulamalardan sonra, Kemalizmin, hâlâ eşitlikçi, ulusal kurtuluşçu olduğunun ileri sürülmesi olgulardan ne kadar kopuk bir ideoloji olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Şu örneğe bakalım:

"... Türk rejiminde hayran olduğum kalitelerden biri de, müsavatçılıktır. Sosyeteyi şekillendiren coğrafya, meslek, ırk ve servet öbekleri arasında hiçbir fark gözetmemek, herkesi herkes gibi, aynı insan şerefine ve haysiyetine sahip olarak anlamak ve almak, işte müsavatçılık! Müsavat ahlakımızın en sağlam ve en derin temellerinden birisi de kadınlarımıza karşı verdiğimiz şeref, haysiyet ve müsavat hakkında buluyorum. Bu müsavatçılık Türkiye'de hiçbir memleketin erişemediği felsefi ve mutlak şeklini bulmuştur. Bu feminizmden apayrı bir şeydir."²⁰⁴

201. Hatay Andlaşması Karşısında Fransız Gazeteleri, **Ayin Tarihi**, Sayı 56, Ağustos 1938, s. 103-108.

202. **Ayin Tarihi**, Sayı 56, Ağustos 1938, s. 107.

203. **Ayin Tarihi**, Sayı 56, Ağustos 1938, s. 108-109.

204. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Türk Rejimi, Türke Doğru**, Birinci Kitap, Kültür Basımevi, İstanbul 1943, s. 168

Buna rağmen, eşitlik, imtiyazsızlık adı altında koyu bir sömürge düzeninin sürdürülmekte olduğu da dikkatten uzak değildir.

"... Başvekil, Dersim meselesinin kati tasfiyesi hakkında mühim haberler verirken Cumhuriyet idaresinin en kati bir prensibini ifade etmiştir: Türk milleti, seyyan muameleye tabi insanlardan mürekkeptir. Hiç kimse imtiyaz, **Türk kanunlarından ayrılık** iddia edemez."²⁰⁵

Burada hiç kimsenin Türk kanunlarından ayrılık iddia edemeyeceği kati surette ifade edilmiştir. Yani herkes kendini Türk kanunlarının belirttiği gibi Türk kabul edecektir. Türklüğünden mutlu olduğunu ifade edecektir. Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesinin, Kürt ulusunun ulusal varlığının reddedilmesi yoluyla gerçekleştirildiğini ilgili yerlerde ifade etmiştik.

VII. "TUNCELİ KANUNU" NUN ve GENEL MÜFETTİŞLİKLERİN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI

"Tunceli'nin İdaresi Hakkında Kanun"un uygulanması son olarak 4809 sayılı Kanun ile bir yıl daha uzatılmış ve 1 Ocak 1947'de yürürlükten kalkmıştır. Böylece 11 yılı aşkın bir zaman yürürlükte kalmıştır. "Tunceli Kanunu"nun yürürlükten kaldırılması siyasal ve ekonomik bakımdan Dersim'in iyice ilhak edildiği ve sömürge yönetiminin içine alındığını göstermektedir. Nitekim Dersim'in yönetimi ile ilgili son kanun 4993 sayılıdır. Bu kanun, "Tunceli İl Merkezinin Kalan Kasabasına Nakli"ni öngörmekte, Kalan ilçesinin ve Kütahya'nın Altıntaş ilçesinin kadrosunu kurmaktadır. Böylece Tunceli ili geçici olarak bulunduğu Elâzığ'dan Kalan kasabasına nakledilmiş olmaktadır. (Kabul tarihi 30.12.1946, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt 28)

1948 yılında da Genel Müfettişlikler kaldırıldı. Artık,

---

205. Ahmet Emin Yalman, Bayar'ın Verdiği Hesap, **Tan**, 30.6.1938; **Ayın Tarıhlı**, Sayı 55, Temmuz 1938, s. 88-90.

Kürdistan'ın her tarafında işgal, ilhak ve sömürgeleştirme eylemleri tamamlanmıştı. 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu yürürlüğe girdiği zaman, artık Genel Valilikler (Genel Müfettişlikler yoktu. (Kabul tarihi, 10 Haziran 1949, Resmi gazette yayın ve ilanı 19 Haziran 1949, yürürlüğe girdiği tarih 31 Temmuz 1949, sayı 7236) Kürtlüğünü reddeden, köleleşmiş, ajanlaşmış bir yerli sınıf yaratılmıştı. Gençler, asimilasyon politikası ile sömürgecilerin istediği biçimde yetiştiriliyordu.

YAŞANAN HAYAT ve GERÇEK SOMUTLAR KARŞISINDA PROFESÖRLERİN TUTUM ve DAVRANIŞLARININ ELEŞTİRİSİ

I. GENEL OLARAK

Yukarıda belirttiğimiz gibi Tunceli Kanunu'nun en büyük sonuçlarından biri, Dersim direnmesidir. Kanun, 1937 ve 1938 yıllarında Dersim'de son derece keyfi bir şekilde uygulanmıştır.

Dersim, muhteva, nitelik olarak, Nazi katliamları da dahil olmak üzere, dünyada eşine az rastlanan jenosit (soy kırmı) olaylarından biridir. Ana karnındaki çocukların, emzikteki çocukların katledilmesi, katliamların özellikle çocukları hedef alması, çocukların kafalarının kesilmesi ve kılıçlara takılması, bu jenositin en önemli özelliğidir. Genç kızların, kadınların mağaralara doldurulup zehirli gazlarla boğulmaları, mağaralarda yakılmaları ikinci derecedeki olaylardır. Ne var ki uluslararası denge Nazi rejiminin deşifre edilip mahkûm edilmesini getirdiği halde, Kemalizmin Kürdistan'daki eylemlerinin gizli kalmasını gerektirmiştir. Gerçekten İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, gerek Çörçil, gerek Ruzvelt, gerek Stalin, Nazi eylemlerinin deşifre edilmesinde müşterek gayret sarf etmişlerdir. Fakat Kemalizmin, Kürdis-

tan'daki jenosit eylemlerinin gizli kalmasında ise uluslararası denge açısından yarar görülmüştür. Çünkü Kürdistan uluslararası bir sömürgeci devletlerdir. Kemalistler Kürdistan'ı dünyanın en büyük emperyalist ve sömürgeci devletleri ile ortak politik, ideolojik ve askeri eylemlerde bulunarak sömürgeleştirmişlerdir. Bu konuda sadece Türk Devleti'nin değil, başka birçok devletin politikası üstüste çakışmaktadır. Böyle olunca Kürdistan üzerinde yürütülen eylemlerin gizli kalması da normal sayılmalıdır. Türk-İngiliz-Fransız, Irak-İran-Suriye... ittifakı başta Kürt ulusuna karşıdır. Temel amaç ortak sömürge Kürdistan'ı iyice denetlemektir.¹

Burada üzerinde durduğumuz husus, Tunceli Kanunu'nun bizzat kendisidir. Çünkü somut olduğu ve on yılı aşkın bir süre uygulandığı için verilen hükümleri, varılan sonuçları denetleme olanakları da vardır.

Hukuk, iktisat, siyasi ilimler vs. okutan fakültelerde, çeşitli nedenlerle, Hitler, iktidara gelişi, Nazi uygulamaları vb. konuları anlatılırken şu soruları sormak gelenek haline gelmiştir. % 98 okuma yazma bilen bir toplumda Hitler gibi bir diktatör nasıl iktidara gelebilmiştir? Aydınları, üniversiteleri, profesörleri bu kadar bol bir toplumda, Naziler hangi yollarla iktidar olabilmişlerdir? Bu kadar düşünürler, sanatçılar, filozoflar yetiştiren bir toplum, Hitler gibi bir diktatöre nasıl evet demiştir? Siyasal tecrübesi, siyasal bilinci eyepce yüksek olan Alman toplumu, topluma ışık tutması gereken profesörler, üniversiteler, aydınlar, düşünürler, sanatçılar neden görevlerini yapamamışlardır? Hitler'e, Nazilere karşı duramamışlardır. vs. Genel olarak da bu sorular, Nazizmin, yığınları "büyüleyen" totaliter ideolojisi ile açıklanır, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çatışma ile ilgili temel nedenlere dokunulmaz. Örneğin Prof. Dr. Bülent Daver, **Çağdaş Siyasal Doktrinler**, (SBFY, Ankara 1968) isimli kitabında, bu konu ile ilgili olarak:

"... Nasıl oldu da Alman halkı gibi, bilimde, felsefe-

-
1. Kitabının son sayfalarındaki duygusallığa rağmen, Dr. Nuri Dersim'in, **Kürdistan Tarihinde Dersim** isimli kitabı, Dersim'de yürütülen katliamları bir parça açıklığa kavuşturması bakımından önemlidir.

de, edebiyatta, teknikte, sanatta en yüksek derecelere varmış bir ulus Nazilerin sımsıkı, dar ceketini giydi ve akın akın Gamalı Haç bayraklarının altına koştu." (s. 111)

dedikten sona bunun nedenlerini totaliter ideolojiye dayandırarak açıklamaktadır.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde hem öğrencilik, hem de öğretim üyeliği yapan Mete Tunçay ise Yavuz Abadan başlıklı yazısında bu olguların bir kısmını şu şekilde dile getiriyor:

"... Yavuz Bey'in Almaya'da geçirdiği yıllar sırasında, siyasi buhran iktisadi buhranı kovalıyor, kısa ömürlü Weimar demokrasisi koşar adımlarla uçuruma gidiyordu. Öğrenciler uzlaşmaz kamplara bölünmüşlerdi. Sağcılar birbirlerini ellerini kaldırarak 'Heil Hitler' diye selamlıyor, solcular sıkılı yumruklarını göstererek 'Rot-Front' işaretini veriyorlardı. Yavuz Bey'in bu dönemdeki gözlemleri onda aşırı ideolojilere karşı tam bir güvensizlik yarattı. Birçok arkadaşının tersine, ne faşist ne komünist oldu. Naziler iktidara yaklaştıkça, bu akıldüşmanlığının içyüzünü daha iyi seçmeye başladı. Bir keresinde Alman dostlarıyla birlikte bir stadyumda Hitler'i dinlemeye gitti. Göebbels'in o koca kütleyi önceden nasıl usta bir rejisör gibi hazırladığını, coşturup histerik bir vecd içine soktuğunu gördü. 'Führer' konuşmaya başladığında, artık ne söylese çığlık çığlığa alkışlanacaktı.

Heidelberg'deki son günlerinde, Naziler üniversiteye de el attılar. Hocası Anschütz namuslu bir bilgindi. Nazilerin '**Hukuk bizim irademizdir**', iddiasına karşılık, '**Bu ülkede Anayasa kalmamıştır ki, dersi okunsun**' diyerek istifasını verdi. Tezini hazırlamış olan genç Türk öğrencisini de, üniversitede kalarak biraz daha direnmek fikrinde olan meslektaşlarından güvendiği birine emanet etti. (Aslında, Yahudi olmayan Alman akademisyenlerinden pek azı, Ansehütz'ün gösterdiği erdem yolundan gidebilmişti!) Yavuz Bey, girdiği sözlü sınavlarda, yanındaki çok iyi yetişmiş, Alman Yahudisi arkadaşlarının, işbirlikçi profesörler tarafından sorulan ırk kanunlarının hukukiliği konusundaki

sorularla nasıl kallesçe döndürüldüğüne de tanık oldu... O sıralar Türkiye'ye Nazilerden kaçan bazı Alman bilim adamları gelmişti..."²

Tunceli Kanunu nasıl bir kanun idi? Tunceli Kanunu dolayısıyla yürütme organına verilen yetkilerin, Hitler'in yürütme organına verdiği yetkilerden farklı bir tarafı var mıdır? Hitler'e tapmak ile Büyük Şef ve Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'e tapmak arasında bir fark var mıdır? Bu kanun valie yargıçlık görevi veriyor. Dersim'in valisi aynı zamanda Dördüncü Genel Müfettiş, savcılık ve yargıçlık görevlerini de kendi uhdesinde toplamaktadır. Bu, aynı zamanda bölgedeki askeri birliklerin kumandanı bir generaldir. İdam kararları verip bunu infaz yetkisine haizdir. Tek tek bakanların olduğu gibi bir bütün olarak Bakanlar Kurulunun sahip olduğu tüm yetkileri tek başına kullanmaktadır. Verdiği idam kararlarını bizzat infaz etmesi, TBMM'nin yetkisine de sahip olduğunu göstermektedir. Zira 1924 Anayasası'na göre, (Md. 26) herhangi bir mahkemeden verilen idam kararlarının TBMM tarafından onaylandıktan sonra infaz edileceği hükmüne bağlanmıştır.

Genel Müfettişlik, valilik, savcılık, yargıçlık, komutanlık gibi idari, askeri, hukuki, politik yetkilerin sahibi olan kişi, hem, herhangi bir kişi hakkında takibat yapma, takibatı durdurma yetkilerine sahiptir, hem de vermiş olduğu herhangi bir cezayı tecil etme, ortadan kaldırma yetkisine sahiptir. Bu, geniş yetkilere sahip kişinin politik görevleri ile ilgili bir yetkidir. Haklarındaki takibat durdurulan, cezaları tecil edilen veya cezaları ortadan kaldırılan kişiler, genel olarak Kürtlüklerini, Kürt kişiliklerini reddeden, köleleştğini, yani Türkleştğini açıkça kabul edenlerdir. Bütün bunlarla birlikte merkezi otoritenin bölgedeki ajanları olmayı kabul edenlerdir. Yani Kürt ulusuna ihanet eden işbirlikçilerdir. Hükümetin veya meclisin çok önemli yetkilerini kullanan bu kişinin, herhangi bir kişiyi, aileyi, köyü veya kasabayı tüm olarak Genel Müfettişlik sınırları dışına (Dersim-Bingöl-Elâzığ) sürgüne gönderme yetkisi vardır. Böylesine durum-

---

2. Mete Tunçay, Yavuz Abadan, Abadan'a Armağan, SBF, 1969, s. 7-8.

ları hukukileştiren bir yasa gereği kurulan siyasi mahkemede duruşma nasıl yapılır? Gayet basit. Sanığa iddianame verilmez. Verilen kararlar kesin olup temyiz edilemez. Bir celsede idam kararları verilir ve verilen kararlar aynı anda infaz edilir. Aslında, fiili durum, yaşanmış hayat, bu kanunda belirtilen hükümlerden, bu hükümlerin uygulanmasından çok daha korkunçtur. Gebe kadınların kurşuna dizilmeleri, ağzı kapalı mağaralara doldurulup yakılmaları, mağaralara zehirli gaz sıkılması, çocukların kafalarının kesilmesi, insan kafalarının kılıçlara takılıp dolaşılması, kadınlara ve genç kızlara tecavüz bu konunun 10 yılı aşkın uygulanmasında her zaman vardır. Çocukların tepelenerek öldürülmesi, kafalarının taşlara vurularak öldürülmesi, sık sık rastlanan olaylardandır. Ve bu kanun **makale şamil** olduğu için çok geniş bir zaman boyutu içinde uygulanmıştır. Bu zaman boyutunun derinliğini yetkili kişinin istek ve iradesi tayin eder. Görüldüğü gibi ceza hukukunun temeli olan suçun şahsiliği prensibi çocukların da katledilmesi suretiyle tamamen yok edilmiştir. Bu katliamlar, neden, ana karnındaki, emzikteki çocuklara, gebe kadınlara, genç kızlara kadar vardırılmıştır? Bu uygulamayı yürütenlerin cevapları gayet açık. Kürtlüğün kökünü kazımak için. İlerde yenisinden oluşabilecek herhangi bir ulusal bilinçlenmeyi kökünden kurutmak, yok etmek için. Bütün bunları sadece, Nuri Dersimi anlatmıyor. Dersim'de savaşan Türk subayları da anlatıyor. Şimdi ak saçlı, ak sakallı olmuş bu subaylar, yaptıklarının "vahşet" olduğunu bizzat kendileri söylüyorlar. Ve bunları biraz da vicdan azabı duyguları içinde anlatıyorlar... Burada önemli olan bir noktayı daha belirtelim. 1924 Anayasası'nın 26. maddesi gereğince herhangi bir mahkemeden verilen idam kararlarının, ancak, TBMM'nin onayından sonra infaz edilebileceğinin hükmüne bağlandığını belirtmiştik. Bunun yanında Dersim mahkemelerinden verilen idam kararlarının vali ve kumandanın emri ile infaz edilebileceğini de belirtmiştik. Ve bu durumun anayasanın açık bir ihlali olduğunu söylemiştik. Bu neden böyledir? Dördüncü Genel Müfettişlik bölgesinden, Dersim mahkemelerinden verilen idam kararları TBMM'ne gelseydi, Meclis bunu onaylamayacak mıydı? Şüphesiz ki onaylayacaktı. Kararlar hiç tartışmadan, "Pek münasıptır" denerek onaylanacaktı. Zira meclis-

sin yapısı bu idi. CHF'nin Tüzüğü ile ilgili çalışmada gösterildiği gibi, üyeleri, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ortak kabul etmez iradesi ile belirleniyordu. O halde neden? Temel nedeni şu: Herhangi bir mahkemeden verilmiş idam kararı meclise geldiği zaman bu karar zabıtlara geçiyor. Zabıtlarda yer alıyor. Meclis zabıtları tarandığı zaman ise belirli dönemlerde, belirli yerlerde kaç kişinin idam edildiğini anlamak mümkündür. Dersim'de ise sayısız denebilecek kadar çok Kürt hakkında idam kararı verilmiştir. Bunun ise gizli tutulması gerekir. Zira Kürdistan'daki bütün yargılamalar gizlidir. Bu Türk Devleti'nin Kürdistan politikasında tespit ettiği temel prensiplerden biridir. Şeyh Sait ulusal direnişinden beri bu böyledir. Yargılamalar, bazen hem hukuken, hem fiilen, bazen de, hukuken olmasa bile, fiilen gizlidir. Böylece Türk Devleti emekçi yığınlarından gizlediği gibi, dünya kamuoyundan da gizleme olanağı bulmuştur. Bu sayede Türk "solu" ve Türk "sosyalist" hareketine bile kendi propagandasını ve avukatlığını yaptırmıştır.³

Tunceli Kanunu kısaca bu. Vurgulanması gereken temel soru da şu: Bu kanunun ve uygulamasının Hitler'in iradesinden ve uygulamasından, muhteva olarak herhangi bir farkı var mıdır? Bu kanun yapıldığı ve uygulandığı sıralarda, Türkiye'de profesörler, aydınlar, sanatçılar, düşünürler yok muydu? Hukukçular yok muydu? Elbette vardı. Fakat Nazi Almanyasındaki profesörler, nasıl Hitler'e tapınıyorlarsa, Türkiye'deki profesörler de Büyük Şef ve Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'e tapınıyorlardı. Bu tapınmaları somut örneklerle göstermekte yarar vardır.

A. ÜNİVERSİTE KONFERANSLARI ve ÜNİVERSİTE HAFTALARI

İstanbul Üniversitesi'nin 1933 yılındaki açılışı münasebetiyle Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bey özetle aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

-
3. TBMMZC'leri incelendiği zaman, çeşitli mahkemelerden verilmiş idam kararlarının onaylandığı görülür. Bunlar daha çok siyasi olmayan suçlarla ilgilidir.

"... Arkadaşlar,

Şereflerle, ilmi zaferlerle, şanlı keşiflerle dolu olacağına katiiyetle emin olduğum, istikbali parlak bir yol üzerinde, bugün ilk adımı atıyoruz. Yurdumuzun en büyük bilgi evini açıyoruz. Bu muvaffakiyetimizi **Büyük Reisimizin**, isabetli kararına, Cumhuriyet Hükümetimizin azim ve gayretine, seleflerimizin yorulmak bilmez gayretine borçluyuz.

Büyük Şefimizin dediği gibi Ne Mutlu Türküm Diyene.

Biz ilk medeniyetleri kuranların torunlarıyız. Bundan üç, dört yüz sene evveline kadar, medeniyet sahasındaki her türlü yenilikler, daima bizlerden, Orta Asya'dan dünyanın her tarafına yayılan Türk brakisefallerden çıkmıştır. Farabi'ler, İbni Sina'lar, Biruni'ler, Ulu Beyler, hep bizim ırkımızdandır.

Sonra koyu bir taassup, korkunç bir irtica ruh ve fikir her şeyi ezdi, yıktı, kavurdu. Yurdumuzda övünülebilecek yegane şeyler mazide kaldı. Karanlıklar içerisinde, siyasi, askeri, ilmi, iktisadi, her şeye şamil bir iniş başladı, asırlarca durdurulamadı.

Milletin, Cumhuriyet Hükümetinin ve **Büyük Reisinin** bütün dikkatleri, en kalbi temennileri, en müşfik hisleri üzerinzdedir. Milli mücadelenin en çetin günlerinde, başlıca emellerinden birinin Maarif Vekaletine geçmek olduğunu söylemiş olan Büyük Gazi, karakter, zeka, kabiliyet ve çalışkanlığıyla Türklüğe hizmet edebilecek her gencin candan aşığı, kuvvetli yardımcısı, yorulmak bilmez araştırmacıdır. **Onun emriyle**, size daha ziyade, tekemmül ettirilecek bir bilgi evi kurduk. Dünyanın en büyük alimlerinden muallimler getirdik. Size her türlü inkişaf amillerini temin için uğraşıyoruz. Bundan istifade etmeyi biliniz. Çalışınız. İnsaniyete, Türklüğe hizmet ediniz."⁴

-
4. Maarif Vekili Yusuf Hikmet Beyin (Bayur) 18 Teşrisani 1935 tarihinde yaptığı bu konuşma için bk. **Üniversite Konferansları**, 1933, s. 5-12 (Bu kitabın ne zaman, nerede, hangi kurum tarafından basıldığı belli değil. Kitap ciltli. Belki cilt yapılırken, bu unsurları gösteren kapak ve sayfelerin konulması ihmal edilmiş olabilir.

Bu konuşmaya karşı, Rektör Ord. Prof. Dr. Neşet Ömer Bey'in (İrdelp) cevabı da özetle şöyle:

"... Büyük Kurtarıcı ve yol gösterici Gazi Hazretleri-
nin eşsiz dehasından doğan İstanbul Üniversitesi bu-
gün ilk tedris yılına başlıyor... Milli ülküden ilham alan
Türk ruhu, hiçbir müşkil karşısında bir an bile sarsıl-
maz. Türk dimağı, Türk karakteri, Türk zekası, eşsiz-
dir.

Hakiki bir ilimle, bayağı ilim komisyonculuğu ara-
sındaki tezat anlaşılmazsa, ilmin hayati ehemmiyeti,
elbette idrak edilmez. Geniş ve tam manasıyla ilim,
yalnız madde ve müsbet ilimler değil, kültür ilimleri de,
bir millet için, bir ziynet değil, en hayati bir ihtiyaç, bir
zarurettir. Bu hakikatın anlaşılması bize ancak Cum-
huriyet devrinde nasip oldu. İşte bütün inkılaplarımız
gibi, yeni üniversite de bunun neticesidir. Ve işte bu-
nun içindir ki, bütün inkılapları yaratan **eşsiz deha**, ni-
hayet üniversiteyi de yarattı.

Türk tarihinde milli ahlak ananelerinin hakim oldu-
ğu zamanları milletimizin şevket ve kudret zamanları
olarak görüyoruz. Çünkü bu ahlak, daima güzeli, iyiyi,
doğruyu arayan bir ahlaktır. Fedakârlığı, feragati, yurt
ve millet sevgisini en yüksek derecesine çıkaran bir
ahlaktır. **Milli Vahdetin muazzam ahengi** karşısında,
şahsi hızları yok eden, bir ahlaktır. Hiçbir teolojik esa-
sa dayanmayan, daima layik bir mahiyette kalan bu
eski Türk ahlakını ve onun yarattığı **milli Türk seclye-
sini** bugünkü ve yarınki nesillere en saf ve en temiz
şekilde vermek inkılap gençliğinin ruhunda daima ya-
şayan bu kudreti inkişaf ettirmek üniversitemizin mü-
kaddes bir vazifesidir. Cumhuriyet ve inkılap ülküsüne
her zaman candan bağlı olan Türk gençliği, milli inkı-
lap tarihi kürsüsünde bu asil hislerine hakiki bir maktez
ve yüksek bir ilham menbaı olacaktır.

Siz Türk çocuklarısınız. Gazi çocuklarısınız."⁵

-
5. Rektör Ord. Prof. Dr. Neşet Ömer Bey'in bu konuşması için bk.
y.a.g.e., s. 13-18; Bu yıllarda Türkiye'de sadece bir üniversite var.
O da İstanbul Üniversitesi. Bu bakımdan Rektör denince, İstanbul
Üniversitesi Rektörü akla geliyor.

Röktör Ord. Prof. Dr. Neşet Ömer Bey, bu konuşmayı yaptıktan bir müddet sonra mebus tayin edilmiştir. Yerine ise Ord. Prof. Cemil Bilsel'in Rektör olması kararlaştırılmıştır. Ord. Prof. Cemil Bilsel, 1943 yılında, (7. Dönem) Milli Şef tarafından mebus tayin edilinceye kadar Rektör kalmıştır. 7. Dönemden sonra, 8. Dönemde de mebus tayin edilmiştir.

Ord. Prof. Cemil, üniversite ders yılının ikinci açılışı münasebetiyle Birinciteşrin 1934'te yaptığı konuşmada özetle şöyle demektedir:

"... Türk alimlerinin ve talebesinin öğretme ve öğrenme yolunda her mihnete katlandıkları, tarihi bir hakikattir. Yolculuğun meşakkaat olduğu devirlerde büyük Türk alimleri uzak ilim merkezle ini şehirden şehire, kıtadan kıtaya dolaşırlardı. Ve Türk gençleri gün doğmadan bunların kürsüleri önünde yer almaya koşarlardı. Bunu temin eden şey, hatta zorluğunu zevk yapan şey, öğretme ve öğrenme aşkıdır. İlim için her mihneti iktiham ve vazifeye şevk ile devam hırısıdır. Ve bu, bütün Türk ellerinin ezeli şiarıdır. (şiddetli alkışlar)

Bunu ecnebi profesörler de bilmeli öğrenciler de.'⁶

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 29 Aralık 1974 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan ve "Üniversitede Kalan 40 Yıl" başlığını taşıyan yazısında, Ord. Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in son derece sert, kendisinden aşağı makamda olan kişilere yüz vermez, selam vermez, gururlu, burnu havada bir kişi olduğunu yazmaktadır. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 1934 yılı Mayıs ayına ait bir hatırasını anlatmaktadır. O zaman Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul Üniversitesi'ne doçent olarak tayin edilmiştir. Hatırası Rektörle ilk karşılaştığı güne aittir. "... Rektör şu anda üniversitenin en yetkili görevlisi, ben en kıdemsiz öğretim üyesi idim. Bir büyük olarak ne tatlı bir söz, ne bir güler yüz, ne bir hoşgeldin, ne de bir başarı dileği! Dondum kaldım, ayakta. Nihayet zarfı açtı..." Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun hatırası kısaca, bu. Biz de şunu diyoruz. Totaliter eğilimleri gittikçe yoğunlaşan bir rejimde, yetkili kişilerin, büyük makam sahiplerinin, kendisinden yukarıdaki makam sahiplerine "tapınmaları", kendisinden aşağıda olanlara ise "gözdağı verir bir hava içinde bulunmaları" doğaldır.

6. y.a.g. **Üniversite Konferansları**, s. 311-320.

Aynı konferanslar dizisinde konuşan Anayasa Hukuku Profesörü Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Bey (Başgil) "Tarihimizin Ulu Sıması Gazi" diyerek Büyük Şefe övgüler düzmektedir.⁷

Ord. Prof. Cemil Bilsel, üniversitenin üçüncü açılış yılında ise şunları söylemiştir:

"... Atatürk'ün herbiri başlı başına tarihte bir büyüğe bu vasfı verecek büyük eserleri vardır. Fakat, hiçbir büyüğün de erişemediği, büyük eserleri vardır. Bütün bu büyüklüklerle **Şark ve Garbın Ulular Ulusu olan Atatürk'ü**, büyük eserlerinden biri olacak olan İstanbul üniversitesinin bu açılış gününde minnet ve sevgi ile anar, **eşsiz ve yetişilmez kudret ile dehasının önünde saygı ile eğilirim.**"⁸

Ord. Prof. Cemil Bilsel, üniversiteyi açış konuşmalarında Büyük Şef ve Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e övgüler düzmeyi, uzun unvanlarını gölge yaparak bu övgülere bilimsel (!) kılıflar geçirmeyi hiçbir zaman ihmal etmemiştir.⁹ Yine bu toplantılarda çeşitli profesörler yaptıkları konuşmalarda aynı yolu izlemişlerdir. Örneğin Ord. Prof. Şemseddin Günaltay, 1936-1937 Ders Yılında Üniversiteyi Açış Dersinde yaptığı "Türklüğün Ana Yurdu ve Irk Meselesi" adlı konuşmasında bu yolu izlemiştir.¹⁰

1938'de Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal öldü. İsmet İnönü Milli Şef oldu. Böylece şef değişti. Bu değişiklikten sonra, Üniversite Heyeti Başkanı, Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel "**Üniversitenin Milli Şefe Saygıları**"nı şu şekilde duyur-

---

7. y.a.g. **Üniversite Konferansları**, s. 321-331.

8. Ord. Prof. Rektör Cemil Bilsel'in Açış Konuşması için bk. **Üniversite Konferansları 1935-1936**, İÜ Yayını 47, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1937 s. 13.

9. **Üniversite Konferansları, 1936-1937**, İÜ Yayını 50, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937, s. 14 vd. **Üniversite Konferansları, 1937-1938**, İÜ Yayını 93, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. 11 vd.

10. Şemseddin Günaltay, **Türklerin Ana Yurdu ve Irk Meselesi, Üniversite Konferansları, 1936-1937**, s. I-XIV.

du.¹¹ Bu uzun alıntı ile ilgili açıklamalar dipnotları aracılığı ile yapılacaktır:

"Üniversitenin Milli Şefe Saygıları,

Reisicumhur Milli Şef İsmet İnönü, Rektör Cemil Bilsel'i Maarif Vekili ile beraber kabul buyurmuşlardır.

Rektör kendilerine İstanbul Üniversitesi'nin tebriklerini ve en derin saygılarını arzetmiş ve Milli Şefimizi, elleri ile kurmuş oldukları üniversiteyi ziyarete davet eylemiştir.

Bu münasebetle üniversitenin Milli Şefe saygıları, **Üniversite Heyetinde okunup tasvip edilen bazı yazı ile ifade edilmiştir.**

İsmet İnönü Büyük Devlet Reisi

Malatya Mebusu İsmet İnönü, 348 reyle ve mevcudun ittifakıyla Reisicumhur intihab olundu.

Büyük Millet Meclisi Reisi Abdulhalik Renda'nın 11.11.1938 Cuma günü mecliste söylediği bu sözler, bir anda bütün memlekete yayıldı. 24 saattir acı içinde endişeli olan memleket bir anda kendini topladı. Başını bulmuş olmanın verdiği emniyeti ve ferahlığı duydu. Hatta, büyük acısını bir an için bir tarafa bırakarak sevindi. Yurdun her bucağında herkes sevinçle birbirini kutladı.¹²

Memleket kendini kurtaran ve kuran en büyük evladına çok bağlı idi. Onun ölümünden büyük acı duydu. Bu acı istismar olunabilir, acı tezahürleri tereddidi ettirebilir, memleket sarsılabilirdi. Atatürk'ün otoritesi ortadan kalktıktan sonra büyük inkılaplar yapmış olan

---

11. **Üniversite Konferansları, 1938-1939**, İÜ Yayınları, 96, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s. IX-XV.

12. Anlatılmaya çalışılan bu "sevinç" Atatürk'ün ölümünden bir gün sonraya aittir. Şef değişmiştir. Övgüler artık, yenisi için düzenlenecektir. Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel'in son derece rahat ve emin bir şekilde "yurdun dört bucağı" adına konuşabilmesi ilgi çekici bir konu. Bu kadarı bile Rektör Ordinaryüs Profesörün bilimsel düşünce biçiminden ne kadar uzakta olduğunu anlatmaya yeter.

memleketin bunları tutamayacağını düşüneler ve bizden olmayarak, belki bunu bekleyenler vardı. Anayasasının değiştirileceğini umanlar vardı.

Anayasasına bağlı olan Türkiye,¹³ yeni Reisin etrafında ve onun emrinde birleşmiş olarak aynı azimle ve aynı kudretle ileri yoluna devam ediyor.

En büyük acı ve heyecan gününde anayasasına bağlı kalma ve anayasasının emrettiği vazifeyi gereği gibi yapma, siyasi terbiyesi çok ileri olan büyük Türk Milleti için büyük şereftir.

İktidarda olmayan İsmet İnönü'nün Millet Meclisinde Devlet Reisliğine ittifakla seçilmesi ve bunun bütün milletçe yürekten beğenilmesi de, İsmet İnönü için büyük şereftir. Memleketin büyük evladı İsmet İnönü bütün milletin sevgisi ile iş basındadır.¹⁴

Büyüklük söz ile olmaz. Büyük hadiseler önünde gösterilmiş büyük kuvvetlerle ve yapılmış büyük işlerle ispat olunur.

Millet sevgisi de zorla kazanılmaz. Yurda iyi hizmetle, yurda kendini verme ile feragat, fazilet ve meziyetle elde olunabilir.

İsmet İnönü asker olarak büyüktür. Devlet adamı olarak büyüktür. İnsan olarak büyüktür.

Asker olarak büyüklüğü harpte, Devlet adamı olarak büyüklüğü Lozan'da, Lozan'ın tatbiklerinde ve 14 yıllık Cumhuriyet idaresinin yüce işlerinde, insan olarak büyüklüğü de fazilet ve ismetinde, şefkat ve hasasiyetinde görülür.

Bu büyüklüğü ile İsmet İnönü'yü millet sever. Millet vekilleri sever. Milletin ordusu sever. Milletin gençliği sever.¹⁵

---

13. Rektör, devletin anayasaya bağlı olduğunu söylüyor. Bunu derken bile Tunceli Kanunu yürürlükte idi. Mebuslar ise Şef tarafından tayin ediliyordu. Halbuki 1924 Anayasası, mebusları, halk seçer, diyor.

14. Rektör, Ord. Prof. Cemil Bilsel politikacı ağzı ile konuşuyor. Fakat, Şeflik düzenlerinde politikacılar nasıl konuşabilirlerse öyle.

15. Rektör üniversitenin başı olarak değil, bütün milletin temsilcisi gibi konuşuyor.

Bütün millet İsmet İnönü'yü sever. Çünkü bütün millet bilir ki, memleketi en çok seven İsmet İnönü'dür.¹⁶

Yine bütün millet bilir ki, memlektte bugün halkın iyiliği için ne yapılmışsa ve ne varsa, onda İsmet İnönü'nün eli vardır. Memleketin hayrı için lazım olduğu sabit olunca onun yapamayacağı bir fedakârlık yoktur. Yenmeyeceği zorluk yoktur.

Herkes bilir ki, millet ve hükümet arasındaki boşluğu doldurmayı düşünen, bunu program yapan, memurlara telkin eden, millet hizmetinde bulunmanın en büyük şeref olduğunu söyleyen, 'vazife hissini beşeri her duygunun üstünde tutan' idealist millet adamı, 'Kannunlarla ve Büyük Millet Meclisi'nin emirleriyle vazife almış olanlar, memurlar, vekiller, hepimiz millet hizmetinde şeref bulan vatandaşlar onun ihtiyaçlarına yetişmek hisleriyle meşbuuz' diyen O'dur.

Yine herkes bilir ki, memlekette tam bir emniyet ve tam bir refah kurmak için varlığını her şeyini feda edeceğine çalışan O'dur. Atatürk bu sebeptendir ki, onun için, 'eğer bir nebze istirahat imkânı bulabiliyorsak bu münhasıran İsmet İnönü'nün iş başında bulunduğuna emin olmamızdandır' demişti.

Köylü ile görüşmeden ilk başvekil olduğu gündenbergi zevk duyan İnönü, Reiscumhurluğunda da bundan çıkardığı netice ile daha dün memlekete ders verdi.¹⁷

O'nun bağlı olduğu memlekete, memleketin her ferдинin aynı bağlılık ile cevap vermesi ve daha dün bunu Reiscumhurluğa seçilişi münasebetiyle göstermesi, yarınımız için büyük bir teminattır.

---

16. Bütün Şeflik düzenlerinde, memleketi en çok, Şeflerin sevdiği ileri sürülür. Geriye kalanların memleket, yurt sevgileri Şeflerinkinden daha azdır. Şefler de bu tür lafların genel olarak, unvanı uzun, rütbesi büyük kişiler, makam sahipleri tarafından söylenmesine büyük bir gayret gösterirler. Aslında, bu kişilere profesörlük, ordinaryüs profesörlük, gibi unvanları verenler de kendileridir.

17. Şeflik düzenlerinde önemli "dersler" daima Şef tarafından verilir.

İsmet İnönü'yü Büyük Millet Meclisi de çok sever.¹⁸ Ona, onun kuvvetine, zekasına, tecrübesine büyük itimat besler. **O Meclisi hitabetiyle teshir edenlerdendir**, fakat milletvekilleri onu, kuvvetli hatip olduğu kadar kudretli devlet adamı olduğu için severler.

... Bununla beraber, İsmet İnönü, Lozan'la olduğu kadar, Lozan'ın tatbikleri ve Cumhuriyetin on dört yıllık bütün büyük işleriyle de büyüktür. Ondört yıllık bir başkanlık değme adamı yıpratır. O, bilakis on dört yıllık Başvekaletten büyük kalarak ayrıldı. Sivas hattını açarken: 'İktidar öyle bir mahlûktur ki, yeni muvaffakiyetlerle beslenmek ister' demiştir. Ondört yılın her gününü bir başarı ile besledi.

Milletvekillerinin onu ne kadar sevdiğini ve ne kadar takdir ettiğini son seçimde gördük. Milletvekillerinden ayrı ayrı duydum: Mecliste bir kâtip intihabı yapılırken bile namzetler üzerinde birbiriyle istişare eden Milletvekilleri, namzet gösterilmemiş olan bu seçimde hiçbir diğeri ile konuşmadan ve hiç tereddüt etmeden yüreklerinden geleni yazdılar. İttifakla İnönü'nün seçilmiş olduğu görüldü. Bu, seçenler için de seçilenler için de yüce bir şereftir. İsmet İnönü'nün de Meclise karşı bağlılığı ve saygısı derindir ve büyüktür.¹⁹

İsmet İnönü'yü ordu da sever.²⁰

Ordunun O'na karşı ne duyduğunu, en selahiyetli bir kumandanımızın güzel dilinden dinleyelim: General Ali Fuad Erden O'nu örnek göstererek diyor ki: 'Kurmay subay, komutan, muzaffer serdar, muzaffer diplo-

---

18. Rektör, TBMM adına da konuşuyor. Demek ki, "**Üniversitenin Milli Şefe Saygıları**" bu yolla, yani böyle bir totalitarist eğilim içinde ifade ediliyor.

19. Rektörün, üniversite heyetinin tutumu son derece ilginç. İsmet İnönü yani, Milli Şef adına bile konuşmaktadır. Sanki O'nun temsilcisidir.

20. Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, Ordu adına da konuşmaktadır.

mat, Hükümet Reisi, sivil ve süel vasıfları kelalin aynı derecesinde olan bütün tekamül ve inkişafaların sabit mihrakı İsmet İnönü,

İşte önümüzde açılan ufuktan sizin istikamet noktalarınız.'

İsmet İnönü'yü gençlik de sever...²¹ Gençlik her memlekette bilhassa idealisttir. Bütün Türk gençliği bilir ki memleketin en idealist adamı odur. Gençlik feragat ve fazilet aşığıdır. Bütün gençlik bilir ki, İnönü, feragat ve faziletiyle gençliğe en iyi örnektir.

Gençlik söze değil, öze bakar. Bütün gençlik bilir ki İsmet İnönü, sözü ve özü birbirinden ayrı olmayan, inanla söz söyleyen adamdır.

Onun da Türk gençliğine büyük bağlılığı vardır. Türk gençliğinin iyi ve ciddi yetişmesini, en çok iş edinen, bu gençliğin kudret ve meziyetlerini iyi tanıyan ve ona en çok bel bağlayan odur.

'Türk gençliğinin kudretine payan yoktur.' Türk gençliğinin kudret ve kabiliyetine inanı anlatan bu sözleri memleket ve bütün dünya 1925'te hükümet reisi sıfatıyla O'nun resmi ağzından duydu. Yarının mesuliyetlerini üzerine alacağı için bu gençliğin iyi yetişmesi ve iyi yetiştirilmesi lazım geleceğini daha o vakit söyledi.

Bir gencin yetiştiğini ve muvaffak olduğunu görmekle bahtiyarlık duyar. Ankara Hukukundan mezun olanlara her yıl diplomalarını eli ile verdiği günün saatini, gençlerin iyi yetiştiğini görmekten duyduğu bahtiyarlığı günlerce tekrarlardı.

Bütün Türk gençliği bilir ki, Cumhuriyet idaresinin ilme dayandığını yine 1925'te selahiyetli ağzı ile O ilan etti.²²

Türk gençliğinin kayıtsız ve şartsız istiklalini Lo-

---

21. Rektör, gençlik adına da konuşmaktadır.

22. Cumhuriyetin "ilmi"nin nasıl bir ilim olduğu, Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel'in, "Üniversitenin Millî Şefe Saygıları" tapınmasında iyice ortaya çıkmaktadır.

zan'da devletlere kabul ettirdiği 24 Temmuz gününü İstanbul Hukuk Fakültesi gençleri güzel bir düşünüşle kendi günleri yapmışlardır. Ancak, bu gün, yalnız Hukuk Fakültesi'nin bayramı değil, bütün Türk gençliğinin bayramıdır. Lozan'dan getirdiği istiklal bütün Türk evlatlarının ikbalidir ve bu sebeple Lozan dönüşünde, ikbatın müjdesini en evvel Türk gençliğine verdi. Muahedeyi imzaladığı kalemi en yüce bilgi evine sundu ve Fen Fakültesi fahri profesörlüğünü kabul etti.²³ Zaten imzaladığı Lozan muahedesi yalnız adli imtiyazları değil, iktisadi ve mali imtiyazları da sıhhi imtiyazları da, tedrisi imtiyazları da kaldırmıştır. Geçen Tıp Bayramı'nda söylediğim gibi Türk doktorluğu bu memleketin bütün sağlık işlerine hakim değildi.

Cumhurreisliğine geçmesi bütün memleketi sevindirdi. Fakat kendisine de arz ettiğim gibi, belki en çok gençliği sevindirdi. Ve eliyle kurmuş olduğu üniversite gençliğini bu sebeple de pek çok sevindirdi. Ben, gençliğimiz büyük acı gününde, onun devlet reisliğine seçilişini öğrenince üniversite gençliğinin nasıl sevindiğini kendi gözümle gördüm. **Üniversite gençliğinin ona bağlılıklarını gösterme fırsatını bulacağını umuyorum.** İsmet İnönü Reiscumhur olalı dört vesile ile bu memlekete sesini duyurdu. Bunların herbirinde büyük şahsiyetinin hususiyetleri görülür.

Korkmadan diyeceğim. İsmet İnönü, büyük fikirleri kudretle ifade eden sözleri ile de büyüktür.²⁴

Büyük adamları yine ancak büyük adamlar gereği gibi tarif edebiliyor. Biz, Atatürk'ün en kudretli ve en esaslı anlatışını İsmet İnönü'den duyduk.

... İsmet İnönü'nün fazilet, kudret ve meziyetleriyle devletin başında bulunuşu, büyük bir devlettir."

---

23. Önce Şef bazı kimselere profesörlük unvanı veriyor. Sonra da bunlar, Şef'e, edebiyattan matematiğe, tarihten fiziğe, jeolojiden astronomiye kadar, her dalın fahri profesörlük unvanlarını veriyordu.

24. Bu fikirleri ifade ederken, Rektör Ordinaryüs Profesörü, korkutan mı var?

Ord. Prof. Rektör Cemil Bilsel'in, "**Üniversitenin Milli Şefe Saygıları**" nutku özetle bu. Üniversitenin başı, Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, Milli Şef hakkındaki bu övgülerini üniversitenin daha sonraki yıllardaki açış konuşmalarında da sürdürmüştür. 1939-1940'daki Yedinci Açış Nutku'nda²⁵ 1940-1941 ders yılındaki Sekizinci Açış Nutku'nda²⁶ 1941-1942 ders yılındaki Dokuzuncu Açış Nutku'nda²⁷ 1942-1943 ders yılındaki Onuncu Yıl Açış Nutku'nda²⁸ bu övgüleri izlemek mümkündür. Bu övgüler, bu tapınmalar elbette sonuçsuz kalamazdı. Nitekim 1943'teki mebus tayinleri döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı, Değişmez Genel Başkan, Milli Şef, Cumhurreisi İsmet İnönü, Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel'i mebus tayin etmiştir. Üniversitenin başı, Rektör, Ord. Prof. Cemil Bilsel, Şefe tapınmalarını mebusluk görevi sırasında da çok iyi sürdürdüğü için 1946 yılındaki mebus tayinlerinde, Milli Şef tarafından yine mebus tayin edilmiştir.²⁹ Ord. Prof. Rektör Cemil Bilsel mebusluğa ilk tayin edildiği yıl (1943) 65 yaşında idi. Önceki Rektör Ord. Prof. Dr. Neşet Ömer Bey'in (İrdelp) de Rektörlükten sonra mebus olarak tayin edildiğini hatırlayalım.

Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel'in mebusluğa tayininden sonra boşalan Rektörlüğe, Ord. Prof. Dr. Tevfık Sağlam tayin edildi. Rektör Ord. Prof. Dr. Tevfık Sağlam da üstadından devraldığı biçimde, "Milli Şefe" övgüye devam etti. Örneğin 1943-1944 ders yılındaki Onbirinci Açış Nutku'nda,³⁰ 1944-

-
25. **Üniversite Konferansları 1939-1940**, İÜ Yayını, 125 Ülkü Basımevi, İstanbul 1940, s. I-XII.
  26. **Üniversite Konferansları 1940-1941**, İÜ Yayını 159, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1941, s. III-IV.
  27. **Üniversite Konferansları 1941-1942**, İÜ Yayını 172, Kenan Basımevi, İstanbul 1942, s. 1-16,
  28. **Üniversite Konferansları 1942-1943**, İÜ Yayını 197, Kenan Matbaası, İstanbul 1944, s. I-VIII.
  29. Bu dönemde "seçim" kavramını ifade edebilecek izlere rastlandığını ifade etmek mümkündür. Zira, DP muhalefet olarak belirmiş ve "Seçimlere" girmiştir.
  30. **Üniversite Konferansları 1943-1944**, İÜ Yayını 273, Kenan Matbaası, İstanbul 1945, s. 13-27.

1945. ders yılındaki Onikinci Ders Yılı'nı Açış Nutku'nda³¹ bu övgüleri izleyebiliriz.

Üniversite ile Şef ilişkilerini bir başka kaynaktan daha izleyebiliriz. Bu, İstanbul Üniversitesi, daha sonra da Ankara Üniversitesi tarafından ayrı ayrı düzenlenen "**Üniversite Haftası**"dır. Üniversite Haftalarının kuruluşunun amacı, "Üniversitenin çalışmalarını", ilmi, kültürü, "yurdun her tarafına" götürmek olarak belirlenmektedir. Halbuki üniversite konferansları, üniversitenin bünyesi içinde, sadece üniversite mensuplarına ve öğrencilere veriliyordu.

Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, 1940'ta Erzurum'da toplanan Üniversite Haftası'nda şunları ifade etmiştir:

"Cumhuriyet Milli Şefimizin ifadesiyle, kendini ilme dayandırmıştır.

Üniversite Haftası ilmi yurda götüren ve millileştiren bir harekettir. Hükümetimiz bu hareketi takdir etmiş ve Partimiz himaye etmiştir."³²

Üniversite Haftası düzenlenmesi için Maarif Vekili Hasan Ali Yücel imzası ile Üniversite Rektörlüğüne gönderilen 23 Mayıs 1940 tarih ve 42014/14-1470 sayılı yazı aynen şöyledir:

"15 Mayıs 1940 tarih ve 12/150 sayılı yazınıza cevaptır.

Üniversite bilgilerinden halkı doğrudan doğruya faydalandırmak ve memleket meselelerini üniversite çalışmalarının yakın mevzu haline getirmek maksadıyla tatil aylarında bir veya iki büyük şehrimizde konferanslar vermeyi, ilmi tetkikler yapmayı ve faydalı anketler açmayı istihdaf eden bir (ÜNİVERSİTE

---

31. **Üniversite Konferansları 1944-1945**, İÜ Yayını 307, Kenan Matbaası, İstanbul 1946, s. IX-X.

32. **Üniversite Haftası, Erzurum, 13.7.1940-19.7.1940**, İÜ Yayını 143, Ahmet İhsan Matbaası, 1941, s. 3; Bu kitabın gerek dış gerek iç kapaklarında, şöyle bir ibare yer almaktadır: "İlk Üniversite Haftası'nı, Milli Şefin memleketi demir ağlarla örme siyasetine şükran olmak üzere Erzurum'da açıyoruz, Cemil Bilsel Üniversite Rektörü" denilmektedir.

HAFTASI) ihdas etmek hususundaki teşebbüsünüz memnuniyet ve şükranla karşılanmıştır. Bu teşebbüsün tahakkuku yurdun irfan hayatı üzerinde çok hayırlı tesirler yapacaktır.

Erzurum'da yapılacak ilk hafta için hazırlanmış program muvafıktır.

Bu çok faydalı memleket işini kıymetli rehberliğinizde başaracak olan Profesör ve Doçentlere icabeden tebligatın şimdiden yapılmasını rica eder, saygılarımı sunarım."³³

Demek ki Üniversite Haftası, Maarif Vekaleti tarafından önerilmektedir ve Rektörlük tarafından hazırlanan program **muvafık** bulunduktan sonra ilgili yere gidilebilmektedir. Bunu, Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, Erzurum'daki Üniversite Haftası'nın kapanış konuşmasında şöyle açıklamıştır:

"... Cumhuriyet en büyük evladı İnönü'nün selahiyetli diliyle kendini ilme dayandırmıştır. Üniversite Haftası'nı, üniversite, O'nun ilme ve ilmin yayımına verdiği kıymetle düşündü. Bu teşebbüsü ilme üslûn yer veren Hükümetimiz takdir ve teşvik ettiği gibi ilmin sesini yurdun her yerine duyurma programı ile çalışan **yüksek partimiz** de en büyük alaka ile karşıladı.³⁴ **Haftayı O hlmeye etti** ve seyahalimizi, O temin eyledi."³⁵

İkinci Üniversite Haftası Diyarbakır'da yapılmıştır.

Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel İkinci Üniversite Haftası'nı açışta yaptığı konuşmada özelle şunları söylemiştir:³⁶

"... Sayın ve değerli Umumi Müfellişimiz, Diyarbakır'ın Sayın ve Değerli Valisi, Sayın ve Değerli Komutanı, Sayın ve Değerli Dinleyiciler

---

33. **Üniversite Haftası, Erzurum, s. 5.**

34. Üniversitenin Başı, Rektör, Ord. Prof. Cemil Bilsel'in konuşması üniversite ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki ilişkileri göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

35. **Üniversite Haftası, Erzurum, s. 331.**

36. **İkinci Üniversite Haftası Diyarbakır, 1.6.1941-7.6.1941, İÜ Yayını 151, Kenan Basımevi, İstanbul 1942, s. 9-17.**

... Büyük ilim müessesenizin ikinci bir vazifesi **ilim yapmak** ve ilmi yaymaktır. İşte bu ilim yapma ve ilmi yayma yolundaki çalışmalarımız icabı iledir ki, bugün burada bulunuyoruz. Üniversite bilgilerini sizin ta ayağınıza getiriyoruz. Bundan alacağımız notlar ve intibalarla da derslerimizi **memleketleştirmiş** genişletmiş olacağız.

Buraya gelirken üniversitenin bastırıldığı eserlerden blrer tane de getirdik. Yukarıda göreceğiniz, sayısı 300'ü geçen bu eserleri Diyarbakır Haftası'nın bir hatırası olarak Halkevimize hediye ediyoruz.

Partiye Şükran

Üniversite Haftası'nı üniversite düşündü. Belki başka memleketlerde de olmayan bu teşebbüsü vekaletimiz takdir ve teşvik eyledi. **Cumhuriyet Halk Partisi de himaye etti. Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da masraflarımızı o temin eyledi.** İlimin sesini, yurdun her yerine duyurmaya programı ile çalışan **yüksek partimize** ve onun değerli ve çalışkan Genel Sekreterine burada minnetlerimizi ulaştırmayı vazife sayıyorum.

... Demiryolu Diyarbakır'a elbette medeniyet getirdi, huzur getirdi, emniyet getirdi. Eğer demiryolu olmasaydı, 1925'te Şeyh Sait isyan edemez ve bu tarihi şehrin kapılarına gelemezdi. Demiryolunun Diyarbakır'a neler getirdiğini siz benden iyi bilirsiniz."³⁷

Rektör daha sonra, ilk tahsil ve okuma-yazma seferberliği konusunda konuşmuştur. Milli Şefe saygılarını sunarak konuşmasını bitirmiştir. İkinci Üniversite Haftası bir hafta devam etmiştir. Bu haftanın kapanışında Diyarbakır Nümu-ne Hastanesi doktorlarından Şükrü Kaya³⁸ bir teşekkür konuşması yapmıştır. Üniversite Haftası'nın muhtevasını, Üniversite profesörleri ile Diyarbakır'daki bürokrasinin

---

37. Demiryollarının silah, cehpane ve asker taşınmasında kullanıldığı, yani ilkönce bu ihtiyacı karşılamak için yapıldığı ifade ediliyor.

38. CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya değil.

İlişkilerini, Üniversite ile yerli halkın (Kürtlerin) ilişkilerini göstermesi bakımından, bu konuşmayı aynen veriyoruz.³⁹

"... Biraz sonra, Sayın Rektörümüz Üniversite Haftası'nı kapayacaklar. Çok yazık ki hayatımızın bu değerli ve unutulmaz günleri çabuk geçti. Yedi gün bir an oldu, ömrümüzde. Kıymetli profesörlerimizle bir hafta yan yana ve iç içe bulunmak yüksek şans ve sadetinden sonra ayrılık, biz Diyarbakırlılar için cidden çok acı ve hazin olacaktır. Arkanızda bırakacağınız Diyarbakır, bu salon ve Nümune Hastanesi kıymetli huzurunuzdan mahrum sessiz ve öksüz kalacaktır.⁴⁰

Büyük şahsiyetlerinizin dimağ, ruh ve kalplerimizdeki tesirleri şumüllü ve derin oldu. Bizi teshir ettiniz. Size bağladınız. Ve size kattınız. Ayrılığınız acı. Uzaklığınız tam bir ıstıraptır. Fakat ne yapalım ki sizin de davranış yüksek, yapacaklarınız muazzamdır... Büyük ve takdirkar sözlerle taltif ettiğiniz Diyarbakırlılar bugün derin ve haklı bir teessür içinde size, yolunuz açık olsun aziz misarfirlerimiz, diyor.⁴¹

Sayın Rektör,

Siz yalnız alim, bir Rektör değilsiniz, bu uzaktan bir tanıyıştır. Pâk ve sevimli simanız, asil ruhunuz ve teshirkar samimiyetinizle bütün Diyarbakırlıları kazanan

---

39. İkinci Üniversite Haftası Diyarbakır, s. 387-389

40. Üniversite heyetinin Diyarbakır'dan ayrılmasıyla Diyarbakırlıların, salonların, hastanelerin, öksüz kalacağı söyleniyor. Tam anlamıyla, içeriksiz, metafizik bir havaya büründürülen bir konuşma. Kaldı ki, Tek Parti döneminde, bu tür konferansları izleyenler, yüksek rütbeli subaylar, eşleri, valiler, eşleri, vilayetin geriye kalan bürokratları ve eşleridir. Adleye mensupları ve eşleridir. Öğretmenlerdir. Tek Parti döneminde, ağa, bey vs. de dahil olmak üzere halktan hiçbir kişi hele emekçilerden hiçbir kişi bu tür konferansları izlememişlerdir. Zaten izleme olanakları da yoktur.

41. Kemalist Bürokrasi kendisini halkın daima üstünde gördüğü için, "halk" adına gayet rahatlıkla konuşabilmektedir. Tek Parti dönemi yöneticilerine göre, halkın her şeyi bilmesi gerekli değildir. Zaten bilemez de. O'nun adına çok dar bir yönetici kadro gerekli şeyleri öğrenir ve gerekli eylemlerde bulunur.

yüksek bir şahsiyet, necip ve asil bir babasıdır da. Yalnız meşgul olduğunuz ve büyük bir itina ile yetiştirdiğiniz gençlik değil, sizi yakından gören, dinleyen ve anlayan Diyarbakırlılar da yüksek idare ve ilminizle övünmek ve iftihar etmektedirler.

Sayın Profesörlerimiz,

Bizi irşat ettiniz, sizi çok yorduk, yüzlerce hastalarımızı muayene ettiniz, dertlerimizi dinlediniz, herbirinizden ayrı ayrı ders aldık. Veya faydalar edindik. Nasihatlarınız çok yerinde, öğütleriniz çok kıymetli birer hatıradır. Bizden hiçbir şeyinizi esirgemediniz. Uzun mesai ve etüdlerinizin mahsulü olan en kıymetli fikir ve ilmi kanaatlarınızı bize en açık, en cömert bir şekilde ve kıskanmadan verdiniz. Diyarbakır'a iyiliğiniz tamdır ve büyüktür. İlimce, ahlakça ve milletçe istifademiz çoktur. Eğer bugünkü Diyarbakırlılar, şerefli tarihlerinin çocukları ve bu topraktan yetişmiş Nesimilerin, Amidilerin, Ali Emiri, Süleyman Nazif ve Ziya Gökalp'lerin torunları iseler, ki bunda şüphe yoktur, Sayın Rektör sizin ve değerli profesörlerimizin bu sonsuz zahmet ve emeklerini her zaman minnet ve şükranla yadedecek ve aziz hatıranızı bütün canlılığı ile saklayacaklardır.⁴²

Sayın Dinleyicilerim,

İstanbul Üniversitesi'nin kıymetli heyetini yakından tanıyıp anladıktan sonra hiçbir zaman üniversiteyi darülfünunla mukayese ve onun mabadı olarak (devamı olarak) kabul etmek mümkün değildir. Darülfünun müessesesi de saltanat idaresi gibi bozulmuş, tereddi etmiş ve çökmüştü. İlim yapmak şöyle dursun maalesef ilmi nakil vazifesini bile hakkıyla yapamıyordu. Halbuki, bir haftadan beri **tedris kürsüleri önünde diz çökmüş olduğunuz** İstanbul Üniversitesi profesörlerinin, dikkat, azim, ihata, kudretleriyle, ilim yolunun birer ideal yolcuları ve milli gururumuzu okşayan Türk zeka

---

42. Bu arada bu tür bir haftanın düzenlendiğinden hiçbir haberi olmayan, kendisini de hiç ilgilendirmeyen Diyarbakır halkına, yani Kürtlere görev de verilmektedir. Diyarbakırlılardan, üniversitenin bu iyiliğini hafızalarında daima muhafaza etmeleri istenmektedir.

ve kabiliyetinin övündürücü birer timsali olduklarına şahit olmuş ve inanmış bulunuyoruz.⁴³

Sayın Üniversite Heyeti,

İlk Üniversite Haftası'nı Diyarbakır'da açmakla değerlendirmek ve şerefle yükseltmek lütfunda bulundunuz Diyarbakır halkı, size medyum ve minnettardır. Muhitinizden oldukça uzakta bulunan Dicle çocukları da, istiklal, hürriyet ve milli şerefın olduğu gibi ilmin de koyu aşıklarıdır. Bunlar için yaşıyor ve bu uğurda ölmeye hazırdır.⁴⁴

Her milli davanın olduğu gibi, ilmin de yüksek hamisi ve milli vahdetin ebedi timsali Milli Şefe itimat ve emniyetimiz tam, sevgi ve bağlılığımız içten ve sonsuzdur. Büyük Ebedi Şef Atatürk, milli rejim ve inkılaplarıyla kalbimizde bütün ihtişam ve sıcaklığı ile yaşamaktadır ve yaşayacaktır da... En yeni nizamımız, şaşmaz ve değişmez altı oklu rejimimizle emanet cumhuriyetimizdir.⁴⁵

Siz emin ve müsterih çalışınız sayın bilginlerimiz. Yetiştirdiğiniz gençlik bu vatanın fedai bekçileridir, kuvvetlidir, müdriktir, hazırdır. Bizi unutmayınız. Tekrar dönüşünüzü uzatmayınız, kalbimiz ve kafamız daima sizinle, gözlerimiz her zaman yolunuzdadır. Yolunuz açık olsun sayın ve aziz misafirlerimiz.”

Bu konuşmaya cevap veren Rektör Ord. Prof. Cemil Bil-sel,

43. Üniversitenin, Darülfünun'un bir devamı olmadığı, arada köklü bir değişiklik olduğu ileri sürülüyor. Halbuki, değişiklik sadece görünüştür. Bilimin üretilmesi konusunda hiçbir değişiklik yoktur. Darülfünun'da, Padişaha, sadrazama övgüler düzülürdü, burada ise bütün övgüler Şef için.
44. Kürt kişiliğini, Kürdistan kişiliğini korumak için girilen Kürt ulusal direnmelerinin İngiliz ve Fransız emperyalizmi ile ve İran'daki, Şehinşah Rıza şah yönetimi ile de işbirliği yapılarak nasıl ayaklar altına alındığını, kanla boğulduğunu okuyucular hatırlamalıdır. Bu eylemin sahipleri, şimdi, şereften, onurdan söz ediyorlar. Kimin şerefi? Kürt ulus olgusunu reddetmek, kabul etmemek suretiyle Kürt ulusal ve demokratik haklarının gasp edilmesinin Kemalist ırkçılığın ve sömürgeciliğin temel özelliği olduğunu belirtmiştik.
45. Partinin, yani Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve Milli Şef'in toplumun

"... Kahraman, fedakâr ve bir olan Türk milletinin başında temiz ve emin istikbale gunurla baktıran zaferler kaynağı Milli Şefe derin saygılarımızı ve şükranlarımızı arz ederim."⁴⁶

dedikten sonra, öteki "büyüklerle" sırayla teşekkür etmiştir.

"Çok Sayın ve Çok Değerli Umumi Müfettişimiz", dedikten sonra şunları söylemektedir:

"... Altı yıldır sekiz vilayetimizin başında memlekete önemli hizmetlerde bulundunuz. Sekiz vilayetin herbirini ve bunlardan herbirinin işini iyi bilmenin size verdiği selahiyet önünde de, bir idare adamını seçtiren işi kavrama, kestirme, karar alma ve kararı icra etme mezziyetleriniz önünde de bütün arkadaşlar hayranlık duymuşlardır.⁴⁷ ... Ayrıca herbirimizi yedirdiniz, içirdiniz ve yarımızı evinizde misafir ettiniz."⁴⁸

---

bütün kesimlerini nasıl kontrol ettiklerine okuyucuların dikkat etmesi gerekir. Bilimsel gelişmeyi de denetim altına almış. Fakat profesörler, bundan "şeref" duyduklarını belirtiyorlar. Osmanlı Padişahlarının, kendileri için kaside yazan şairleri sarayda himaye altına aldıkları gibi, Şef de profesörleri himaye altına almış. Tarihte, çeşitli imparatorlar, krallar, hükümdarlar, "sanata önem verirdi, bilime önem verirdi, sanatçıları bilim adamlarını ve düşünürleri, himayesi altına alır, sarayında onlara yer verirdi" diye övülmüştür. Bilim kavramının özünde ise siyasal iktidara karşı tam bir bağımsızlık vardır. Aksi halde, siyasal iktidarın, Şef'in görüşlerine "bilim" denir.

46. İkinci Üniversite Haftası, Diyarbakır, s. 404.

47. Bu kişi Birinci Genel Müfettişlik Müfettişi Abidin Özmen'dir. Genel Müfettişliği boyunca Kürt ulusuna karşı kan kusturmuştur. Ayağı çizmeli, eli kırbaçlı, başı fotör şapkalı bir sömürge müfettişidir. Abidin Özmen'in hayatı için bk. **Meşhur Valller**, İçişleri Bakanlığı yayını, Ankara 1969, s. 449-453; Tahmin edilebileceği gibi kitap Türk sömürgeciliğinin ideolojisi açısından yazılmıştır. Övgüler kitabıdır.

48. Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel'in bu beyanları, üniversitenin, icra organının ne kadar sıkı denetimi içinde olduğunu açıkça göstermektedir. İcra organı tarafından yedirilen, içirilen, barındırılan ve gezdirilen bir üniversite heyetinin resmi ideolojiye övgüler düzmesinden doğal bir şey olamaz. Böyle bir heyet de elbette resmi ideolojiyi "bilim" diye sunacaktır.

Cumhuriyetin kendilerine emanet edildiği, yarının umudu, karakterli, idealli, ahlaklı, çalışkan Türk gençliğinin Diyarbakır'da bizi saran üniversitelileri ve liselileri! Hepinizi bu kapanış gününde en iyi duygu ve dileklerle anarım.

Bir haftadır, her sabah çocukluğumdan beri alışkın olduğum bir sesle uyanıyorum. Bu ses, onu her duyan ferahlık, rahatlık ve emniyet veren bir sestir. Sabahın erken saatlerinde ufuklara dağılan bu çekici ve okşayıcı ses, talim yapan askerlerimizin boru sesleridir. O askerler ki, serhadlerden içerlere kadar, Türk yurdunun her yanını tetikte bekleyen, Türk Ordusu'nun askeridir.

Onların burada nasıl çalıştıklarını gördük. Göğsümüz, Türk Ordusu'nun üzerine aldığı vazifeye nasıl dikkatli, nasıl bağlı olduğunu görmenin inanı ile bir ke-re daha kabardı.⁴⁹

Faziletli, şefkatli ve fedakâr Türk anası! Yurdu kurtaran Türk çocukları, senin ihtimamınla yetişti. Serhadlerden ve içerlerden cepheye mühimmat ve silah taşıyan bir arabada, bunları çocuğunun örtüsünü alarak yağmurdan koruyan, Türk kadını, bütün dünyada ana şefkatinin ve ananın yurda bağlılığının eşsiz örneğidir.

Türk anasının bu eşsiz kahramanlık ve fedakârlık manzarası yüreklerimizi ısıtır, şeref ve gururla kabartır, bununla övünürüz.

Eşsiz kahramanlık ve fedakârlık timsali Türk anası! Haberin olsun ki, asırların ihmaline uğrayan aziz yurdumuz kalkınmak mecburiyetindedir. Az nüfuslu yerler yalnız kalkınamıyorlar, değil, hırslı devletlerin göz dikmesine imkân veriyorlar. Az nüfuslu olmaktan kurtulmak lazım. Oğlunu, kızını, bu fikirle büyüt! Her aileyi birkaç çocuk şenlendirsin.⁵⁰ Doğan her çocuk büyüsün ve gürbüz yetişsin. Bunun için cennet anaların ayakları altındadır.

---

49. Bu ordunun, ulusal ve demokratik hakları tümüyle gasp edilmiş, namusuna haciz konmuş Kürt ulusu için anlamı nedir?

50. Ord. Prof. Cemil Bilse, Üniversitenin Rektörü gibi değil, Başbakan gibi, Savaş Bakanı gibi konuşmaktadır. Ordinaryüs profesörün, kalkınma ile nüfus siyaseti arasında kurduğu ilişki de ilgi çekicidir.

Türk anası. Bugün Milli Şefimizin sayın refikası tarafından yeni bir vazifeye çağırılmışsındır.

Üniversitelilerin anası, askerlerin anası, şehirlilerin ve köylülerin anası, bütün Türk milletinin anası! Türk kadınlığının fazilet örneği olan Bayan Mevhibe İnönü'yü herbirinizin şahsında saygı ile anarım."⁵¹

İkinci Üniversite Haftası'nda, Diyarbakır'da "Muasır Devletle Memur Meselesi" konulu bir konuşma yapan Anayasa Hukukçusu, Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil de konuşmasını alkışlar arasında şöyle tamamlıyor:

"... Yaşa, büyük Türk milleti! Varol onun temiz yürekli ve vazifesever idare adamları."⁵²

Üçüncü Üniversite Haftası, 23 Eylül-30 Eylül 1942 tarihleri arasında Elazığ'da düzenlenmiştir.⁵³ Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel haftayı açış konuşmasında Dersim meselesine de değinmekte ve aynı CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Başbakan Celal Bayar ve Milli Şef İsmet İnönü gibi eşkıyalıktan söz etmektedir. Kürt ulusuna karşı sürdürülen katliamları, sürgünleri, Kürt ulusunun tasfiyesi gibi olguları katliyen görmemektedir. Aynı yöneticiler gibi, eşkıyalığa karşı mücadeleden söz etmektedir. Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, Milli Şefe, "sonsuz saygı ve bağlılık" hislerini ifade ettikten sonra konuşmasının "emniyetleşme" ve "demiryollaşma" kısmında özetle şöyle söylemektedir:

"... Cumhuriyet emniyetleşme işini iş edindi. Bilirsiniz ki eşkıyalık en son Dersim'de teslim alındı. İki yıl önce Erzurum'a gidiyorduk. Erzincan köylüleri ile konuşurken bana şöyle anlattılar. Efendi, aha şu dağları görüyor musun? Bunlar Dersim Dağlarıdır. Eşkıya şu yamaçtan geçer. Bizi soyar. Babadan kalan ve kendi

---

51. "Baba" denince nasıl "Şef" akla geliyorsa, "ana" deyince de "şefin refikası" akla geliyor. Üniversitenin başı, Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel bütün bu sözleri, Milli Şef'in refikasına saygılarını sunabilme fırsatı yaratmak için uzatmaktadır.

52. İkinci Üniversite Haftası, Diyarbakır, s. 175.

53. Üçüncü Üniversite Haftası, Elazığ, 23-30 Eylül 1942, İÜ Yayını 196, Kenan Matbaası, İstanbul 1943, 406 s.

çalışmalarımızla artırılan ne varsa, mal, can, hayvan, her şeyi alır, götürürdü. Üç dört yıldır rahatız. Çalışıyoruz. Ve dua ediyoruz.

Bu emniyetleşmeyi Cumhuriyetin en büyük eseri olarak burada şükranla anıyorum.”⁵⁴

Üçüncü Üniversite Haftası, kapanış konuşmasında ise Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel Milli Şefe güven, saygı ve bağlılıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

“... Milli Şefimiz İsmet İnönü, Ebedi Şefimizin ölümlüyle en büyük ızdırabı duyduğumuz günün ertesinde, bu birlikle seçildi. Milletvekilleri birbirine sormadan onu seçti. Milletvekillerinin kararını sabırsızlıkla bekleyen her Türk ferdi seçme neticesini en büyük güvenle öğrendi.

Başvekilimiz: ‘Dünyanın her gün daha fenalaşan manzarası içinde Türk milleti bütün ızdıraplarına rağmen en bahtiyar bir varlık olarak göze çarpıyor. Bu sadetin sırrı, Büyük bir Şefin etrafında yaratılan birliktir’ diyor ve bu birliği, ‘Türk milletin bütün faziletlerini nefsinde toplayan İsmet İnönü’nün yarattığı karşılıklı güvene’ dayandırıyor. Çok yerinde olarak ilave ediyor. ‘İnönü Türk milletine ve Türk milleti İnönü’ye çok yaraşıyor.’ (ilgili yerler esas metinde de çizili)

Tarihin karanlık günlerinde, dünyanın bağırını aydınlatacak parlak bir levha: bir yanda büyük Türk milleti ve onun fazileti, öbür yanda birliği yaratan İnönü ve fazileti nefsinde toplayış!

Birbirine ne kadar yaraşıyor ve birbirini ne kadar tamamlıyor.”⁵⁵

---

54. Üçüncü Üniversite Haftası, Elazığ, s. 9-10.

55. Üçüncü Üniversite Haftası, Elazığ, s. 401-402, Bütün Şeflik düzenlerinde, Şeflerin, bütün milletin faziletlerini kendi nefsinde topladığı söylenir. Totalitarist eğilimler bu anlayıştan kaynaklanır. Ve onu meşrulaştırır. Bu türlü sözlerin Milli Şef İsmet İnönü’den önce, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal için söylendiğini, okuyucular hatırlayacaklardır.

Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, kapanış konuşmasının geniş bir bölümünü "teşekkürler" için ayırmıştır. Bu kısım özetle şöyle:

"... Şimdi teşekkürlerimizi arz ediyorum:

Her şeyden önce burada bulunmayan **Sayın Umumi Müfettişimiz Korgeneral Alpdoğan'a** teşekkür borcumuz var. Dirayetle idare ettikleri bu önemli yurt bölgesinde gördüklerimiz, bir vatan evladı sıfatıyla bize büyük ferahlık vermiştir. Cumhuriyet hükümetinin radikal kararlarıyla başladıkları ve başarı ile ilerlettikleri yüksek siyasetin nereye götürdüğünden emin olarak dönüyoruz.

Haftamızı kendileriyle geçirmemiş olmak tek acımız olmuştur. Fakat buradan ayrılmadan haftamızı nizamlamış olmaları, bütün çalışmalarımızı düzenlemiştir. Bundan ötürü minnetlerimizi arz ederim.⁵⁶

Sayın Bayan Alpdoğan, heyeti kendine yaraşan bir nezaketle ve yücelikle ve asillikle konukladılar, her birimizde bıraktıkları derin saygı ile kendilerine şükranlarımızı takdim ederim.⁵⁷

Elâzığ'ın Sayın ve Değerli Valisi,

Değerli özünüze biz çok borçluyuz. Binbir işiniz arasında bizi iş edindiniz. Haftamızın çalışmalarını gü-

-
56. Korgeneral Abdullah Alpdoğan, Kürt ulusu arasında, "Dersim celladı", "Kürt celladı" olarak bilinmektedir. Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel'in bu konuşması bile Kürt ulusu ile Türk üniversitesi arasında uzlaşması mümkün olmayan derin çelişkilerin varlığını ortaya koymaktadır. Dördüncü Genel Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan, Kürdistan üzerinde giriştiği bu eylemlerin mükafatı olarak 7. Dönemde (1943) ve 8. Dönemde (1946) Milli Şef tarafından, TBMM'ne mebus tayin edilmiştir. Mebus tayin edildiğinde (1943) 65 yaşında idi.

Abdullah Alpdoğan, 1921'de, Koçgiri'deki Kürt katliamlarını gerçekleştiren, Merkez Ordusu Kumandanı Nurettin Paşa'nın karargâhında yetişmiş bir subay idi. Abdullah Alpdoğan, daha sonra Sakallı Nurettin Paşa'nın damadı da oldu.

57. Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel teşekkürlerini protokola göre sürdürmektedir. İkinci sırada Genel Müfettişin karısının olması dikkat çekicidir.

zel ve teşvik edici sözlerle açtınız. Açış gününün akşamı **resmi bir ziyafetle** hepimize ve bu ziyafette söylediğiniz ve Nafia Vekilimize söylettiğiniz güzel ve okşayıcı sözlerle de herbirimize şeref verdiniz. Palu'ya bizi götürerek vilayetinizin bu adı çok duyulan kazasını ve halkını tanıtmak lütfunda bulundunuz. Üniversite adına değerli özünüze şükranlarımızı ve saygılarımızı arz ederim.⁵⁸

Tunceli'nin Sayın ve Değerli Vali Muavini,

Cumhuriyet tarihinde yer alan güzel elinizin Hozat, Pertek, Nameki kazalarını bize gösterdiniz. Dün coğrafya profesörümüzün de söylediği gibi⁵⁹ şimdiye kadar ancak, birkaç ecnebinin büyük fedakârlıkla birer kısmını görebildikler⁶⁰ ve göremedikleri yerleri gündüz

-
58. Palu, 1925'teki Kürt ulusal direnmesinden beri, büyük katliamlar, sürgünler, görmüştü.
59. Coğrafya Ordinaryüs Profesörü Besim Darkot'un yazısını biraz sonra inceleyeceğiz.
60. Dersim yasak bölge idi ve yüksek rütbeli sivil ve askeri bürokratların dışında kimse oraları gezemezdi. Yalnız Kürdistan uluslararası bir sömürge idi. İdeolojik, politik ve askeri eylemler İngiliz ve Fransız emperyalizmi ve Şehinşah Rıza Şah monarşisinin yönetimi ile birlikte sürdürülüyordu. İşte bu süreç içinde, bölge İngiliz emperyalizminin ve Fransız emperyalizminin, Kürdistan ile ilgili komiserlerine, Rıza Şah monarşisinin gizli örgütlerine mensup subaylara gösterilmiş olabilir.

Dersim'de ve genel olarak Kürdistan'da yasak bölgeler ilan edilmesi, Kürt ulusuna karşı sürdürülen katliamları ve jenosid eylemlerini gizlemeyi amaçlamaktadır. Zira vadiler, mağaralar, insan cesetleriyle doludur. Kemalist hükümetler bu cesetleri toplayıp gömmeyi bile gerekli görmemiştir. İşte yasak bölgelerin temel amaçlarından biri bu "vahşet"i gizlemektir. Kürt ozanının, "Atalarımın kemikleri Zilan'da dağ gibi yükseliyor" mısraı bu eylemi dile getirmektedir.

Bütün bunların yanında, herhangi bir sömürgeci ülkenin, olayları, kendi resmi devlet ideolojisi açısından yorumlayamayacaklarına inandıkları kişilere, sömürgelerini gezdirmedikleri, onların yerli halkla temas etmelerini engelledikleri büyük bir gerçektir. Eduardo Mondlane, **Mozambik Kurtuluş Mücadelesi**, (Yöntem Yayınları, İstanbul 1975) isimli eserinde Portekizlilerin, Afrika'nın kendi kontrolleri altındaki bölgelerinde, yabancıların dolaşmasını istemedikle-

ve gece **en büyük emniyetle** geçtik. Bu kazalarda halkla görüşmemize fırsat verdiniz. İyi notlar aldık.⁶¹

Halkevlerinin Umumi Müfettişi, Milletvekilimiz, Sayın Doktorumuz Soykan...

Halkevimizin Sayın ve Çalışkan Başkanı...

Elâzığ Şehrinin Sayın Belediye Reisi..."⁶²

Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, teşekkürlerini protokol sırasına göre sunduktan sonra Milli Şefe bir kere daha saygı ve bağlılıklarını bildirmek ihtiyacını duymuştur.

Şöyle:

"... Sayın ve Değerli dinleyicilerim, Elâzığ'da Üçüncü Üniversite Haftası'nı Büyük Şefimizin takdirlerinden duyduğumuz bahtiyarlık duygularıyla açmıştım. Yurt için feragatla çalışmayı ve çok çalışmayı daima takdir ve himaye eden Milli Şefimize, çalışmalarımızı bitirdiğimiz bu dakikada, iyi çalışmanın verdiği şevkle ve derin saygılarımızı arz ediyorum."⁶³

Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel'in Milli Şefe karşı içten bağlılıkları, sonsuz saygı ve takdirleri sonunda, Milli Şef tarafından, 1943 yılında, Yedinci Dönem için milletvekili olarak tayin edildiğini ve bu işlemir 1946 yılında da tekrarlandığını yukarıda ifade etmiştik. Ord. Prof. Cemil Bilsel'den boşalan Rektörlüğe, Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam'ın tayin edildiğini, yeni Rektörün de, Milli Şefe bağlılık ve saygı ifade eden nutuklar vermeyi ihmal etmediğini yine yukarıda belirtmiştik.

---

rini, sosyal, ekonomik, antropolojik ve doğal bilimler alanındaki araştırmalar ve araştırmacılar için mümkün olduğu kadar güçlük çıkardıklarını yazmaktadır. (s. 14-15)

61. Bütün teröre, katliamlara ve sürgünlere rağmen, Kürt ulusal direnişi yer yer devam ediyordu. Bu bakımdan Türk sömürgecileri bölgeyi rahat rahat gezemezlerdi. Veya olağanüstü tertibat alarak gezebilirlerdi.
62. Protokolda vilayetin belediye başkanının, Halkevinin başkanından sonra gelmesine okuyucular çok dikkat etmelidirler. Sözde halk tarafından seçilmiş belediye başkanı.
63. **Üçüncü Üniversite Haftası, Elazığ, s. 406.**

Rektör Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam, Dördüncü Üniversite Haftası'nın Samsun'da⁶⁴ düzenlendiğini söylemektedir. Bu emekli Rektör, yeni mebus Ord. Prof. Cemil Bilsel'e karşı saygı ifade eden bir jesttir. Zira Rektör emeklisi Samsun mebusu tayin edilmiştir. Dördüncü Üniversite Haftası'nın açış konuşmasında, Üniversite Haftalarının, Halk Konferanslarının gayeleri, Rektör Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

"... Bu haftaların gayesi:

1. Üniversitemizin bilginleri tarafından bütün yurdu ve bilhassa haftanın yapıldığı şehri ve bölgeyi ilgilendiren birkaç meseleyi bir taraftan sayın halkımızın, bir taraftan da orada çalışan değerli bilginlerimizin ve meslek adamlarının önünde açmak, incelemek, bu husustaki özel görüşlerini anlatmak, onları mesele üzerinde aydınlatmak, düşünmeye, işlemeye, araştırmaya uyarmak.⁶⁵

2. Üniversitenin çalışmaları içinde muhtaç olduğu yapı malzemesini yurdun her köşesinden toplamak, oralarda duydukları, gördükleri, buldukları şeylerden yurttaşlarımızın, değerli meslek adamlarının görgülerinden faydalanmak.

3. Bunlarla beraber ve belki bunlardan daha üstün olmak üzere Türkü yüzyıllar boyunca dünyadaki ulusların ön sırasında yürüten ve en düşkün zamanlarında bile onu yok etmeye uğraşan bütün bir dünyaya karşı dimdik tutan değer biçilmez enerjiyi en saf ve en asil kaynağından almak.

... Bu vesile ile her iyi şeyi seven ve koruyan **Büyük Milli Şefim**ize, üniversitemizi bu teşebbüsünde

---

64. **Dördüncü Üniversite Haftası, Samsun, 14.9.1943-20.9.1943**, İÜ. Yayını 217, Kenan Matbaası, İstanbul 1944, 426 s.

65. **Örneğin Elazığ'da düzenlenen, Üçüncü Üniversite Haftasında, Kürt olarak bilinen bir halkın olmadığı, herkesin Türk olduğu, Dersim'de fevkalade bir halin olmadığı, Tunceli Kanunu'nun normal bir yasama faaliyeti olduğu ayrı ayrı profesörler tarafından ifade edilmiştir. Bu konuya biraz ileride değinilecektir.**

teşvik ve himaye eden 'öteki büyüklerle' derin saygılarımızı sunmayı bir borç bilirim"...⁶⁶

Rektör Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam, Milli Şefe tapınmalarını, Van'da düzenlenen Beşinci Üniversite Haftası'nın Açılışında yaptığı konuşmalarda da sürdürmüştür.⁶⁷

Türk üniversitesinin CHP Genel Başkanı, Değişmez Genel Başkan, Milli Şef, Cumhurreisi İsmet İnönü ile ilişkilerini son olarak bir kaynaktan daha göstermeye çalışalım.

Milli Eğitim Bakanlığı, 14 Temmuz 1942 tarih ve 4-1633 sayı ile Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanlığı'na aşağıdaki yazıyı göndermiştir:

"... 13 Temmuz 1942 tarih ve 1068 sayılı yazı cevabıdır.

Fakültenizin her yıl yaz tatilinden istifade ederek yurdun bir mıntıkasında (Ankara Üniversitesi Haftası) adı altında konferanslar vermek ve ilmi tetkikler yapmak hususunda verdiği karar memnurlukla karşılanmıştır. Bu yıl ilişik listede adları yazılı konferansların mevzuları ve yazılı profesörler ve doçentlerimizden mürekkep bir heyetin bu maksatla Kars'a gitmesi **uygun görülmüştür.**

Maarif Vekili
İhsan Sungu⁶⁸

Daha sonra, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Dekanı, Prof. Dr. Şevket Azız Kansu, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'e 16 Temmuz 1942 tarihli aşağıdaki yazıyı göndermiştir.

"Yüksek tasvibinizle hazırladığınız Doğu Anadolu'daki Ankara Üniversitesi Haftası'nı Kars'ta açmak üzere 18 Temmuz Cumartesi saat 15'te hareket ediyoruz.

---

66. **Dördüncü Üniversite Haftası, Samsun, s. 7-8.**

67. **Beşinci Üniversite Haftası, Van, 7.8.1944-12.8.1944, İÜ Yayını 241, Kenan Matbaası, İstanbul 1944.**

68. **Ankara Üniversitesi Haftası, Kars, 23 Temmuz 1942-28 Temmuz 1942, DTCF 36, TTK Basımevi, Ankara 1944, s. 4.**

Heyet arkadaşlarımla ve şahsımın en derin saygılarını sunmama müsadelerinizi dilerim.”⁶⁹

13 Temmuz 1942 tarihinde Maarif Vekili Hasan Ali Yücel’in Fakülte Dekanı Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu’ya gönderdiği yazı ise şöyle:

“... **Millî Şeflimizin de yüksek takdirine iktiran eden Kars seyahatiniz ve Lozan gününün bu güzel vatan parçasında kutlanması beni çok memnun etmiştir. Size ve beraberinizde gidecek arkadaşlarıma güzel yolculuklar dilerim. Seyahatiniz esnasında ve Kars’ta tesadüf ettiğiniz büyük vazife sahiplerine saygılarımı ve sevgilerimi söylemenizi bilhassa rica ederim.**”⁷⁰

Görüldüğü gibi üniversite profesörlerinin yurt gezileri, Millî Eğitim Bakanlığı’nın izin vermesine bağlı. **Programın Bakanlık tarafından onaylanması şart.** Fakülte ile Bakanlık arasında yazışmaların bir iki gün içerisinde cereyan etmesi de ilgi çekici. Fakülte 13 Temmuz 1942 tarihli bir yazı yazıyor. Bakanlık buna 14 Temmuz tarihinde cevap veriyor. Fakülte 16 Temmuz 1942 tarihinde yeni bir yazı yazıyor, Bakanlık 17 Temmuz’da da bu yazının cevabını veriyor. Her şey önceden düzenlendiği ve planlandığı gibi, mekanik bir şekilde devam ediyor.

Heyet Başkanı Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, haftayı açış konuşmasında şunları söylüyor:

“... Ankara’dan geliyoruz. Sizlere Türk inkılabının kaynağından selamlar ve sevgiler getiriyoruz. Büyük Millî Şefimizin de yüksek tasvibi ve kıymetli Maarif Vekilimiz Hasan Ali Yücel’in tensibi üzerine Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’yle Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü hocalarından on kişilik bir heyet burada, Kars’ta, yurdumuzun bu güzel ve tarihi bölgesinde Birinci Ankara Üniversitesi Haftası’nı açacaktır. İstanbul Üniversitesi tarafından, bundan iki yıl önce başlanmış olan Üniversite Haftaları, memleket

---

69. Ankara Üniversitesi Haftası Kars, s. 5.

70. y.a.g.e., s. 5.

ile ilim mensuplarının zaman zaman hesaplaşmaları demektir. Yani, bizim güzel vatanın taşıyla toprağıyla kucaklaşmamız, halkla, aydınlarla görüşmemiz, anlaşmamız demektir.”⁷¹

Haftanın sürdüğü sıralarda, 24 Temmuz 1942 günü Üniversite Heyeti Başkanı, Millî Şef'e şu telgrafı gönderdi:

“... Millî Şef İsmet İnönü,
Cumhurreisi-Ankara

Bugün Biz Ankara Üniversitesi heyeti aziz vatanımızın sınır boyu şehri olan Kars'ta Türk milletine 19 yıl önce kazandırmış olduğunuz Lozan Zaferinin yıldönümünü Kars'lı yurttaşlarımızla bir arada heyecanla kutluyoruz. Bu mutlu vesileyle **candan bağlılığımızı arz eder derin saygılarımızla ellerinizden öperiz.**

Ankara Üniversitesi Heyeti adına
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu”⁷²

Bu telgrafa Millî Şefin gönderdiği cevap ise aynen şöyle:

25 Temmuz 1942

Kansu

Ankara D. T. C. Fakültesi Dekanı

Kars

Tebriklerinize teşekkür ederim.

İsmet İnönü⁷³

Üniversite Heyeti Başkanı Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Kars'ta “Lozan Zaferinin” 19. yıldönümünü şu söylev ile açtı:

-
71. O sıralarda, Ankara Üniversitesi henüz tam olarak kurulmamıştı. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Veteriner Fakültesi yanında, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Siyasal Bilgiler Okulu gibi yüksek okullar vardı. **Ankara Üniversitesi Haftası, Kars, s. 7.**
72. **Ankara Üniversitesi Haftası, Kars, s. 7.**
73. y.a.g.e., s. 63.

"... Bugün 24 Temmuz Cuma günü. Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün, büyük milletimize kazandırdığı Lozan Zafer ve barışının 19. yıldönümüdür. Bu yıldönümünü Ankara Üniversitesi Heyeti, aranızda kutlamakla büyük bir sevinç içindedir. Lozan Zaferi kahramanı sevgili Milli Şefimiz İsmet İnönü'ye candan bağlılığımızı ifade eder ve bu zafer ve barış yıldönümü hepimiz için kutlu olsun derim."⁷⁴

Daha sonra Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'ya, Milli Şefe, "İçten ve gönülden" bağlılığı dolayısıyla Ordinaryüslük unvanı verildi. Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu 1943 yılında, Hatay'da düzenlenen Ankara Üniversitesi Haftası'nda da Milli Şefe bağlılığını sürdürdü.⁷⁵ Milli Şefe olan hayranlığını her vesile ile dile getiriyordu. Bunu "**ellerinizden öpmemize müsadelerinizi dileriz**" diyecek kadar ileri götürmüştü. 18.9.1943 tarihinde çekilen telgraf aynen şöyle:

"... İsmet İnönü
Reisicumhur ve Milli Şefimiz
Ankara

Ankara Üniversitesinin İkinci Haftası'nı Hatay'da kaparken eşsiz yurdumuzun bu ileri karakolundan **Yüce Şefimize** umut ve güven dolu bir gönülle en derin temennilerimizi sunar, **ellerinizden öpmemize müsadelerinizi dileriz.**"

Üniversite Heyeti Adına,
Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu⁷⁶

Dikkat edilirse, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, bütün heyet adına konuşuyor. Ve bu Üniversite Heyeti, Milli Şef'in elerini öpmek için, kedisinden izin talep ediyorlar. Milli Şef'in cevabı ise yukarıdaki örneğinde de görüldüğü gibi gayet kısa:

---

74. y.a.g.e. s., 64.

75. **Ankara Üniversitesi Haftası, Hatay**, 10.9.1943-19.9.1943 DTC yayını 37, TTK Basımevi, Ankara 1945, s. 6-8.

76. y.a.g.e., s. 171.

Üniversite Heyeti'nin Hatay'daki eylemlerini öven Lütfü Duran ise heyetin başkanının "ne büyük", "ne yaman bir ulema" olduğunu anlatıyor, öve öve bitiremiyor. ⁷⁸

Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Milli Şefe olan bu bağlılığı, el-etek öpmesi sonucu, 1946'da Ankara Üniversitesi kurulunca rektör tayin edildi. Bu kadar bilgin, bu kadar ışıklı, bu kadar "ulema", bu kadar uzun unvanlı kişiler 1946 yılında artık, kolayca mebus olarak tayin edilemiyor. Zira Demokrat Parti muhalefeti gelişmiş, "seçim" atmosferine girilmişti.

Şimdi şu temel soruyu tekrar sormak gerekir: Böyle bir üniversitenin Nazi üniversitelerinden, böylesine el-etek öpen ordinaryüs profesörlerin, Hitler'in profesörlerinden ne farkı vardır? Nazi Almanyasındaki profesörler, rejimi eleştirmedikleri, Şefe (Hitler'e) körü körüne bağlandıkları için eleştirilmektedirler. Türk profesörlerinin, Değişmez ve Daimi Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'e ve Milli Şef İsmet İnönü'ye bağlanmaları, el-etek öpmeleri başka türlü değerlendirilebilir mi?

Burada hemen şu hususu da belirtelim ki, bu tür konuşmalar, sadece, "Üniversite Konferansları"nda, "Üniversite Haftaları"nda yapılmış değildir. Fakültelerin yeni ders yılının açılışında Dekanlar ve öteki konuşmacılar tarafından da sık sık yapılmıştır. Veya Fakülte dergilerinin baş kısıunlarına bu tür yazılar her zaman konulmuştur.

19 Mayıs 1944'te Maarif Vekili Hasan Ali Yücel yaptığı bayram konuşmasında şunları söylüyor:

"... Yüce Başbuğumuz, sevgili yurttaşlarım

... Millet ve memleket davalarında başarınızın birinci şartı; Atatürk'e, İnönü'ye inanmaktır. Onlara bağlanmaktır. Doğru düşünce onların sözünde doğru hareket onların izindedir..."⁷⁹

---

77. y.a.g.e., s. 171.

78. **Yeni Güç** (Hatay), 10 Eylül 1943, Ayrıca bk. **Ankara Üniversitesi Haftası, Hatay**, s. 173-174.

79. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in bu nutku için bk. **AÜHFD**, Cilt 1, Sayı 4, 1944, s. 471-472.

19 Mayıs 1944 Bayramında, Milli Şef İsmet İnönü ise Türk olanlar, Türklükten mutluluk duyduğunu ifade edenler için, Türkiye'de açılmayacak kapı olmadığını şöyle açıklıyordu:

"... Bundan başka Türk kültürü içinde yetişerek Türk milliyetçisi olmak isteyen her vatandaş için imkan kapıları açıktır."⁸⁰

Bu nutuklar üniversite dergilerinin önünde yer aldığı gibi, bunlara cevap da veriliyor. Siyasal Bilgiler Okulu'nun, 88. kuruluş yıldönümünde, Okul Müdürü Prof. Dr. Burhan Koni'nin söylediği nutuk bu konuşmalarla ilgilidir.

"... **Aziz ve Büyük Milli Şefim**, başında bulunmakla iftihar duyduğum bu irfan ocağının çatısı altında Türk milletine hizmet etmek için hazırlanmakta olan evlatların Türk milletinin refah ve saadeti için nasıl yorulduğunu biliyorlar. Asil milletimizin kahraman göğsüne nasıl yaslandığını görüyorlar. Bütün bu gençler inanla etraflarında toplandıkları, saygı ve sevgiyle bağırklarına bastıkları Milli Şeflerinin gösterdiği yolda, yürümeye ahdetmişlerdir. Ve yürüyeceklerdir."⁸¹

Ayrıca, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisinin kuruluşunda;⁸² Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisinin kuruluşunda;⁸³ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuasında⁸⁴ bu tür konuşmaları sık görmek mümkündür.

---

80. Milli Şef İsmet İnönü'nün bu nutku için bk. AÜHFD, Cilt 1, Sayı 4, 1944, s. 468; Demek ki vatandaş olmanın, kamu hizmetlerinden yararlanmanın, kamu hizmetlerine girmenin temel koşulu, Türk olmak, Türkleşmek. Bu sözler, Kürt ulusu için bir mesajdır. Türkleşmeyip Kürt kalmak, Kürt toplumu olma özelliklerini sürdürmek isteyenlere ise zulüm, zindan, sürgün, darağacı vs. gösterilmektedir.

81. Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, 1944, s. 405.

82. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 1, Sayı 1, 1939, s. 1-2.

83. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 1, 1942, Sonteshrin; ilkanun, s. 5-6.

84. İÜHFM, Yıl 2, Sayı 7-8, Temmuz-birinciteşrin 1936, s. 11.

B. ÜNİVERSİTE HAFTALARINDA NELER ANLATILIYORDU?

Üniversite Haftalarını izleyenlerin yüksek rütbeli subaylar, valiler, genel müfettişler, vilayetin öteki ileri gelenleri, kaymakamlar, adliye mensupları, bunların eşleri ve öğretmenler olduğunu daha önce de belirtmiştik. Buna rağmen bu konferanslara Halk Konferansları, denilmektedir. Bu haftalarda nelerin konuşulduğunu birkaç örnekle göstereyim:

1. Ord. Prof. Besim Darkot

Üçüncü Üniversite Haftası'nda, Elâzığ'da "**Tunceli Üzerine Coğrafi Görüşler**"⁸⁵ adı altında özetle şunları söylemiştir:

"... Son zamanlarda Tunceli'nin tarihi üzerinde çok şey söylendi, fakat az hakikat ortaya kondu... Bu olanlar arasında Türk kanından gelenlerin hissesini tespite çalışmak hem vazife, hem de ilmi bir meseledir. Bu memlekette yaşayan dağlı olanlarıyla ovalılar arasında neden fark meydana gelmiş? Ovalılar varlıkları üzerinde hiç şüphe götürmeyecek kadar Türk... Dağlılar ise sapa kalmışlar, medeniyet cereyanları ile temasa gelememişler, dağların eski sakinlerine karışarak onların adetlerini almışlar, mahalli hususiyet kazanmışlar ve bu hususiyet mistik temayyüllerle, Pavlikianların, İran şiirlerinin tesirlerine de müsait bir zemin hazırlamış... Dersimliye nereden geldiği sorulsa, ekserisi 'Horasan'dan' der. Dersim'de soyunun asaleti ile iftihar eden her fert, kendini Ahmet Yesevi'ye mensup telakki eder. Halbuki, Horasan, Şarktan Garba yayılan Türklerin tarihinde çok mühim bir rol oynamış bir memleket, Ahmet Yesevi ise Batı Türkistan'da doğmuş büyük bir Türk mutasavvıfıdır. **Bu böyleyken, Osmanlı Devrinde bunlara toptan Kürt denilmiş ve**

---

85. Besim Darkot, Tunceli Üzerinde Coğrafi Görüşler, **Üçüncü Üniversite Haftası, Elazığ**, s. 114, 128.

86. Kürt oldukları için değil, Kürt denile denile Kürt olmuşlardır, düşüncesi üzerinde okuyucular dikkatle durmalıdırlar. Bu bir ordinaryüs profesörün düşünce biçimidir. Ord. Prof. Besim Darkot, "Bilim"den, "ilmi bir şekilde düşünmek"ten söz etse de, düşünce biçiminin bilimsel düşünce biçimi ile uzak yakın hiçbir ilişkisi yoktur. Bu kafadaki kişiler Milli İstihbarat Teşkilatının bürolarında da çalışıyor.

Ord. Prof. Besim Darkot'un zihniyeti ile Erzincan Lisesi Öğretmeni, Adil Gülvahap'ın zihniyeti arasında çok büyük bir yakınlık var. 31.8.1970 tarihinde, Müfettiş Selim Zağlı, adı geçen öğretmene yazılı olarak cevaplandırması için çeşitli sorular sorar: Onbirinci soru şöyle: "Kürt asıllı öğrencilere fazla not verdiğiniz." (Söz eden, Mahmut Makal, Karanlığı Zorlayanlar Öğretmenler, Yeni Büyük Dağıtım Yayınevi, İstanbul 1976, s. 179)

Bu soruya karşı öğretmenin verdiği cevap ise şöyle:

"... Not vermede vicdanımla başbaşa kalırım. Ne var ki 'Kürt asıllı' diye bir şey de kabul etmiyorum. Bizde Irak'lı, Suriye'li öğrenci yoktur. Türk ülküsünü, kültürünü benimsemiş, Türkiye'nin bağımsızlığı için çalışan herkesi Türk sayarım. İşin garibi, Erzincan'da, Alevi olanlara 'Kürt' diyorlar. Güzel amma, onlar da bir kalkıp 'Madem ki Kürt diyorsunuz, biz de Kürdüz' derlerse bunun sorumlusu kim olacak? Kürt sözünün karşısında Türk sözü olamaz mı? Ben bu işte yoğunum. Bu ulusu ulusal sınırlar içinde salt bir toplum olarak düşünürüm." (Mahmut Makal a.g.e., s. 183)

Kemalist öğretmenin endişeleri açık. Kürtler, "Madem ki Kürt diyorsunuz, biz de Kürdüz" derlerse ne olacak? Başta Kürdistan'daki Türk sömürgeciliği ve ırkçılığı ve Türk sömürgeciliğinin desteğindeki emperyalizm büyük bir yara alır. Halbuki Kemalist öğretmen, Kürdistan'daki Türk sömürgeciliğinin ve ırkçılığının ve desteğindeki emperyalizmin vazgeçilmez halkalarıdır. Bu bakımdan Kemalist öğretmen, "Kürt asıllı" diye bir şey kabul etmiyor.

Kemalist öğretmen, "Ya Kürtler biz de Kürdüz" derlerse ne olacak? demekte "haklı"dır. Kürdistan üzerindeki Lozan emperyalist bölüşümüne halel gelmeyecek mi? Madem ki, Kürdistan ve Kürt ulusu 1923'te, İngiliz emperyalizmi, Fransız emperyalizmi ve bunların Ortadoğu'daki işbirlikçileri Kemalistler ve Rıza Şah tarafından bu şekilde bölündü, öyle ise Kemalist öğretmen emperyalizmin bu temel politikasını aynen korumalıdır. "Kürt" diye bir şey kabul edilirse emperyalizm sarsılabilir, yara alabilir.

Şimdi konferansımızda ilk defa sözü geçen şu Kürt mefhumunu ele alalım ve biraz üzerinde duralım. Mevzuun dışına da çıksa, bu değer! Resmi Yıllık, 1935 nüfus sayımına göre, 1.5 milyona yakın vatandaşımızın, anadil itibarıyla, Kürtçe konuştuğunu yazar. Acaba Kürtçe denilen şey nedir? İlimi bir görüşle incelenmiş midir? 1.5 milyon vatandaşa böyle bir damga vurmak ne demektir?⁸⁷ Bu düşünülmüş müdür? Bu damgayı vurunca karşımızda 1.5 milyonluk mütecanis bir kütlenin varlığını kabul etmiş oluruz.⁸⁸ Fakat bu hükmümüzü vermekte çok acele etmeyelim: Biraz **çetrefilli bir dille konuşanları**,⁸⁹ hemen bir araya toplayıveriyoruz. Gerçekte burası hakiki dilcilerin ilmi araştırmalarını bekliyor. Bu tetkiklerin neticelerini bekleyelim, fakat mevcut bazı işaretlere bakarak şunu tereddütsüz ifade edebiliriz: Kürtçe diye bir dil, Kürt diye bir mütecanis kütle tasavvuru, milli birliğimiz bakımından sadece zararlı değil, fakat yanlış ve haksızdır.⁹⁰ Doğu Anadolu'da öyle bir tek dil değil, birçok dağınık lehçeler var. Ve belki bunlar kendi aralarında ne kadar birbirine yakınsalar, herbiri ayrı ayrı Türkçeye de o kadar yakındır. Bunu görmek ve göstermek lazımdır. Çarlık Rusya'sının devlet akademisi, bir Kürtçe lügat kitabı hazırlayarak 8000 kelime tespit etmiş, fakat bu

-
87. y.a.g.e., s. 119-120; Görüldüğü gibi Ord. Prof. Besim Darkot, Kürt olmayı, Arap olmayı, Türk olmak, İngiliz olmak gibi ele almamakta, bir "**damga**" olarak ele almaktadır. Yani Kürt olmak utanılacak bir şey. Hırsızlık gibi, dolandırıcılık gibi, ırza geçme gibi, yalan söylemek gibi, dalkavukluk gibi.
88. Halbuki, Kürdistan'daki Türk sömürgeciliğinin ve ırkçılığının temel hareket noktası, Kürt ulusunun, ulusal varlığını kabul etmemek, reddetmemektir.
89. Örd. Prof. Besim Darkot, anlayamadığı dile, "çetrefilli" diyor.
90. Kürt olarak bilinen bir ulusu kabul etmeyince, en önemli yol, Kürtlerin Türk olduklarını ispat etmeye çalışmaktır. Türkiye'de uzun ünvanlı ulemanın görevi hep bu olmuştur. Kürdistan'da sömürge düzeni kurunca, Kürt ulusunun ulusal benliğini kaybettirmek için her türlü yola başvurulması da Türk sömürgeciliği ve ırkçılığı açısından doğaldır.

kelimelerden % 36'dan fazlasının Türkçeden geldiği kaydedilmiştir. Türkçeden sonra en hakim rol oynayan Farsçanın hissesi ancak % 30 idi. Geri kalan kelimeler Ermenice ve Arapçaya bağlanıyordu. Burada esasen beliren Türkçe hakimiyeti gerçekte daha kuvvetli olabilir; zira Arapça kelimelerin çoğu, Farsçaların bir kısmı, esasen Türkçede de kullanılanlardır ki, çok muhtemel olarak büyük bir kısmı Türkçe vasıtası ile geçmiştir. Nihayet şunu da ilave edelim ki, bu lügat kitabı, iddiamıza kuvvetli bir destek olduğu halde, ona bile fazla dayanmak caiz değildir, zira yukarıda söylediğimiz gibi, ortada mütecanis bir tek dil bulunduğu bize şüpheli görünüyor.

... Şüphesiz bu uzun mazi içinde Dersim için bir şeyler yapılmak istenmiştir. Ve kendiliğinden bir şeyler de olmuştur. Bu kendiliğinden olan şeyler arasında, Dersim içinde birtakım Türk sitelerinin kurulması göze çarpar. 40 sene evveline ait malumat ihtiva eden, coğrafya kitabında, Dersim'in en canlı merkezi olan Çemişgezek için, nüfusun üçte ikisinin "Türkleşmiş" olduğunu kaydeder. Bu tabir çok manalıdır: Demek iptidai kavimlerin yaşama sahası içinde devletin hiçbir yardımını olmaksızın, kendiliğinden kurulan ve gelişen Türk beldeleri hiçbir zorlama politikasına lüzum olmadan, maarifin yardımı bile olmadan, etraflarına Türklüğün ışığını yaymışlardır. Bu tarihi vakıa bize, Dersim'in yerinde Tunceli doğarken rehberlik edebilir."⁹¹

2. Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar

Üçüncü Üniversite Haftası'nda, Elâzığ'da, "**Fevkalade Haller'in Hukuki Hizam Üzerine Tesirleri**",⁹² konulu bir

91. y.a.g.e., s. 121; Görüldüğü gibi, Ord. Prof. Besim Darkot, insanlar aleminden konuşmamaktadır. Adeta ruhlar aleminde (!) yaşamaktadır. Görünmeyen eller, görünmeyen ruhlar, birtakım unsurlar, Dersim'i Türkleştirmiştir. Devletin hiçbir katkısı olmadan bu gerçekleşmiş(!)

92. Sıddık Sami Onar, **Fevkalade Haller'in Hukuki Nizam Üzerindeki Tesirleri, Üçüncü Üniversite Haftası, Elazığ**, s. 376-389.

konferans veren Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar da özetle-
şunları söylemiştir:

"... Fevkalade hallerin en esaslı bir nizamı olan idare-i örfiye rejimi Esas Teşkilat Kanunu'na ve bunu tamamlayan Örfi İdare Kanunu'na dayanır. Fevkalade hallerin hukuki nizamı Tunceli'nde bir kanunla tanzim ve tespit olunmuştur."⁹³

... Tunceli Kanunu'nun müzakere zabıtlarına göre de memleketin bir noktasında, diğer noktalarında tabi görülmeyen hadiselerin cereyanı, durumların mevcudiyeti, o noktanın diğerlerinden daha ayrı bir durumda oluşu orası için fevkalade bir hal sayılabilir. Ve fevkalade haller rejiminin hukuki nizamının kısmen cereyanını mümkün kılar. Bu vaziyet de idare-i örfiye icabetti-
ren sebeplere benzetilebilir. Ve Tunceli Kanunu, Büyük Millet Meclisi'nin hükümet vasıtasıyla değil doğrudan doğruya ilan ettiği ve nizamını, yine kendi yapmış olduğu Örfi İdare Kanunu'ndan ayrı olarak tespit ettiği bir nevi örfi idare kanunudur."⁹⁴

3. Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu

Ankara Üniversitesi Haftası'nda, Hatay'da, ilk konuşmayı, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dekanı ve Üniversite Heyeti Başkanı, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu yapmıştır. **"Milliyetçiliğimiz ve Türk Gençliği"**⁹⁵ konulu konferans özetle şöyledir:

-
93. a.g.e., s. 384; Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Tunceli Kanunu dolayısıyla, Vali ve Kumandana verilen yetkilere hiç dokunmuyor. Bunu tartışmaktan kaçınıyor. Bu durumu hiç eleştirmiyor. Bu tavır, kendisinin, Tunceli Kanunu'ndan doğan yetkilere tamamen katıldığını gösterir. Bunları 1924 Anayasası'na tamamen uygun bulduğunu da gösterir.
94. a.g.e., s. 385; Görüldüğü üzere ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Tunceli Kanunu'nu eleştirmekten kaçınmaktadır. Bunu son derece normal bir durum olarak değerlendirmektedir.
95. Şevket Aziz Kansu, Milliyetçiliğimiz ve Türk Gençliği, Ankara Üniversitesi Haftası, Hatay, s. 9-14.

"... Sayın arkadaşlarım,

BIBLIOTHEQUE

Ne Mutlu Türküm Diyene: Ebedi Şefin bu ölmez sözü şimdi burada, güzel ve ebedi Türk vatanının, bu öz ana parçasında kulaklarımızda ne kadar daha canlı ve ne kadar daha manalı çınlıyor.

Evet, uzun hasret yıllarından sonra, tekrar ana vatan tapraklarının bağrına atılan ve katılan Türk Hatay ülkesinde, Türk Hataylı kardeşlerimiz arasında, Türk irade ve gücünün, Türk vatan ve millet sevgisinin granit kayalara ve şahikalara benzeyen bu büyük adam ve Şef sözünün manasını can evimde duyuyorum. Çünkü Hatay, Türk irade ve gücünün, bu vatan ve millet sevgisini bir kere daha tarihe maletti.

Sevgili Vatandaşlarım,

Konuşmamı, Milliyetçiliğimiz ve Türk Gençliği konusu üzerinde yapacağım.

Rahmetli Profesör Mehmet İzzet, '**Milliyetçilik Nazariyeleri ve Milli Hayat**' adlı eserinin bir yerinde diyor ki: (Bir Türk mütefekkeri bir gün, 'Türk kimdir' sualine, 'kendini Türk bilendir' cevabını vermişti. Bu cevap doğrudur fakat eksiktir. Kendini Türk bilmek istemesi kafi değildir, aynı zamanda 'Türk olmak' lazımdır.) Ben bu satırların derin manası üzerinde çok durdum. Çünkü gerçekten kendimizi Türk bilmek yetmez. Türk olmaya layık olmak gereklidir. Türk millet ve vatanına layık Türk olmak yetmez. Türk olmaya layık olmak gereklidir. Türk millet ve vatanına layık Türk olmak demek: Milli felsefemizin Türk dünya ve Tarih görüşünün (Türk Tarih Tezinin), Türk iradesinin, Türk medeniyetinin, **Türk kültürünün canlı ve erkek realitelerine**, ülkülerine dört elle sarılmak, onları yaşamak ve büyük Türk Milleti yapısı için faydalı ve gerçek bir vatan çocuğu olmaya savaşmaktır; bu ebedi milli kıymetleri muhafaza ve müdafaa etmektir.

... Genç Arkadaşlarım,

Sevgili Milli Şefimiz İnönü, Türk çocuklarına, hepimize yeni Türk ufuklarına bakarak bakınız ne diyor:

Yeni Türkiye'nin kurulması davasını üzerine almış

olan **yüksek alınlı**, kendine güvenen nesil ancak, **ülkü yolundan**, muaffakiyete erebilir. **Ülkü yolundan gidenlerin sıfatları** çok çalışmak, bedence, ahlakça; kuvvetlerini vatan hizmeti için artırmak, çok öğrenmek, bhusus her vesile ile öğretmek suretinde sayılabilir. Kötü menfaat kayıtlarından tertemiz olmak, her çeşit fedakârlığa azami derecede hazır bulunmak, her **ülkünün** temel yapısıdır. Evet yeni Türkiye'yi dilediğimiz gibi kurmak, ancak **ülkü yolunda**, yılmaz yolcular bulunmak ile kabil olacaktır.

Ben Türk karakterine çok uygun bir felsefenin realitesine inanan adamım. Bu felsefe Türk tarihinin ebedi menkıbe kaynaklarından olan çaba (effort) felsefesidir.

... Türk topraklarının hayatı, göğü, ormanı, dağ ve denizi Türk insanının karşısında, Türk insanının kafa ve eliyle Türk manasını almaya mecburdurlar.

Türk inkılabının hayat kıymetlerine layık hayat kıymetlerini Türk topraklarına bu gençlikten başka kim mukaddes birer tohum gibi ekecektir? Bu öyle bir gençlik ki, kafasında hayat ve dünyanın felsefi telakkisi yanında hayat ve dünyanın ilmi telakkisi yaşacak, sevdiğim bir deyimle, Apollon ve Dionyos onun yabancısı olmayacak. Hayat savaşının Türk topraklarının bereketinde, Türk anıtlarının yükselmesinde, Türk dağlarının delinmesinde, Türk nehirlerinin düzelmesinde, Türk ormanlarının bünyesinde, Türk köylerinin çoğalmasında, güzelleşmesinde, Türk bilgisinin zenginleşmesi uğrunda akıtacak. Bir gençlik ki, kendiliğinden ruhunun taşan enerjisi ile memleketin ruh ve madde imarında maddi araç ve kıymetlerin üzerinde kendi varlığından kıymetler katacak, bir gençlik ki, Türk topraklarının insan çokluğunu yüzde yüze çıkaracak. Bu böyledir. Böyle olacaktır. Çünkü hayat böyledir.

Türk vatanını kucaklayan genç! Beden ve ruh kıymetlerini ölç. Beden ve ruh kıymetlerini bir çeliğe verilen su ve dövülen bir demir gibi sen de sertleştir. Kafasında bilgi, ellerinde teknik, **gönlünde büyük ülkü dudaklarında** taze ve gülen bir şarkı bu güzel vatan-

da, mübarek topraklarda, bu derin, kahraman yurttta Türk gençliğinin amelesi ol!

... Büyük Milli Şef, Türk gençliğine bu direktifi, Lozan Zaferinden dönüşünde veriyordu. Sevgili Milli Şefimizin bu direktifi bütün Türk vatandaşlarının ve Türk gençliğinin hepimizin **milli irade ve ülküdeki** birliğimizi ve beraberliğimizi emretmektedir ki, milliyetçiliğimizin esaslı karakterlerinden birisi de işte budur."

4. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Anıları

Elâzığ'da düzenlenen Üçüncü Üniversite Haftası'na konuşmacı olarak katılan Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, anılarında haftadan şu şekilde söz etmektedir:

"... Hozat yolunda Murat suyu köprüsünü geçerken ve bütün bugünkü tezezhür boyunca, buralarda -bir yandan Kürt-Türk ayrı gayrılık kışkırtmacılığı ve cahillik, öbür yandan da idaresizlik yüzünden- nice genç insanın hayatından olduğunu düşündüm.

Son isyanları dolayısıyla çok merak ettiğim Dersim (Hozat) bir tepenin yamacında çok basit ve iptidai ümrandan mahrum bir kasaba. Oraya gelince, ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki kartal gözlü, uzun ve orjinal sakallı, uzun boylu, dik duruşlu, insana korkuyla karışık saygı telkin eden Dersim Mebusu Diap Ağa'yı hatırladım. Kasabanın küçük bir odadan ibaret olan Halkevinde biraz oturduk. İri yapılı kaymakam İhsan Bey'in ısmarladığı çayları içtik ve duvarda asılı duran aşiret reislerinin resimlerine baktık. Bunlar birkaç sene önceki isyanda yakalanıp idam edilmişlerdi. İçimi yine bir hüznün doldurdu. Bu aşiret reisleri' **zavallı basit halk** üzerinde hakimiyet kurmuşlar ve böylece devlet içinde bir nevi devlet hayatı yaşamışlardı. Devlet onların hakimiyet sahasına el uzatıp, vatanın her köşesinde olduğu gibi oralarda da kendi kanununu hakim kılmak isteyince, isyan ederek arkalarında bölgenin masum halkını birlikte sürüklemişler, böylece hem kendi canlarını kaybetmişler, hem de halktan ve as-

kerden birçok insanın ölümüne sebep olmuşlardı.”
(Türkiye’de Üç Devir, İkinci Cilt, İzlenimler, Anılar, Sinan Yayınları, 2 bs., İstanbul 1973, s. 142-143)

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Kürt ulusunu yok etmek için gerçekleştirilen jenosit ve katliamları, sürgünleri ve bunlara benzer ırkçı ve sömürgeci eylemleri görmemezlikte büyük bir başarı gösteriyor. Yani Dersim üzerinde yürütülen jenosit ve katliamları “ilerici, devrimci” eylemler olarak göstermeye çalışıyor. O’na göre eylemlerin amacı feodalizmle mücadeledir. **“Zavallı basit halk”**ı aşiret reislerinin elinden kurtarmadır. **“Zavallı basit halk”** tabirinde bile Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’nun ırkçı ve sömürgeci kişiliği sergilenmektedir. Zira, İngiltere, Fransa, Portekiz, İspanya, Hollanda gibi devletlerin sömürgeciliği incelendiği zaman, sömürgecilerin, sömürgeleştirdikleri halklara karşı, daima, **“Zavallı basit halk”** tabirini kullandıkları görülür. Acıma hissi ile karışık horlayıcı, aşağılayıcı bir tabir. Sömürgeciler, kendi kendilerine, **“Zavallı basit halkları”** eğitmek, “medenileştirmek, uygarlaştırmak” görevi vermişlerdir.

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Munzur’a, Nemeke’ye ilim irfan götürdüklerini sık sık ifade ederek kendi konferansı ile ilgili bir olayı da şöyle anlatmaktadır:

“... Programa göre son günün akşamı sıra benim konferansıma geldi. Her konferans 50 dakikalık bir zamanla sınırlanmıştı ve bu müddeti aşmalıydı. Kürsüye çıkıp konferansımı okumaya başladım.

Ben önce ailenin, bütün dünyanın eski ve yeni milletlerindeki ehemmiyetinden bahsettikten sonra, eski Türklerdeki sağlam aile müessesesini, kadının geniş haklara sahip olduğunu, kocasının yanında hükümdarlık bile yapabildiğini anlattım. ‘Eski Türklerin bazı soylarında çok karılık usulü var idiyse de...’ dediğim sırada refikasıyla birlikte en önde, valinin yanında ve bizim takülte dekanının hizasındaki bir sandalyede oturan Rektör Prof. Cemil Bilsel, büyük bir öfkeyle ayağa kalkıp bir adım ilerleyerek konuşmamı kesti ve: ‘Hoca hoca, eski Türklerde çok karılık usulü yoktu’ di-

ye bağırdı ve tekrar yerine oturdu. Salonda buz gibi bir hava esti." (a.g.e., s. 145-146)

Bu olay üzerinde, yani rektörün, dinleyiciler önünde, konferans vermekte olan bir profesörün konuşmasına müdahale etmesi, onu azarlaması, o konu öyle değil şöyledir, diyerek eselenmesi, ve bunun "ilim ve irfan" heyeti tarafından doğal karşılanması, protesto edilmemesi üzerinde durmak gerekir. Bu örnek şefflik düzenlerinde, ilmin kesinlikle denetim altında olduğunu, bu denetiminin kademe kademe Şefe kadar ulaştığını göstermektedir. Öte yandan Türk sömürgeciliğinin önemli bir kurumu olan üniversitenin, sömürgeci Türk profesörlerinin, Kürdistan'da Türklerin aile kurumu üzerinde konuşmaları da ilginç.

Bu örnekte, Şefflik düzenlerindeki hiyerarşinin nasıl çalıştığını görmek de mümkündür. Daha önceki kısımlarda da belirttiğimiz gibi Rektör Ord. Prof. Cemil Bilsel, üniversite açış konuşmalarında, "mabudumuz Gazi"dir, diyordu. Konuşmasının her paragrafının başında veya sonunda, CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'e övgüler düzüyor, dalkavukluk ediyordu. Böylesine psikolojik ve moral yapıda olan bir kişinin, bir profesörün konuşmasını, daha sonunu beklemeden düzeltmeye kalkması, profesörü azarlaması, çelişik bir durum gibi gözükmektedir. Aslında ise burada bir çelişme yoktur. Bütün totaliter-faşist düzenlerde, politik ve toplumsal hiyerarşide yer alan kişiler, genel olarak, kendilerinden yukarıda yer alan kişilere karşı dalkavukturlar. Kendilerinden alttaki basamaklarda yer alan kişilere karşı ise ezici, baskıcı ve hoşgörüsüzdürler. Her vesile ile politik ve toplumsal hiyerarşide sahip olduğu mevkii, kendinden aşağı basamaktakilere hissettirirler. Böylesi düzenlerde, "bilimsel" basamaklarda ister istemez, politikleşirler.

Düşüncesinin ve kişiliğinin en temel özelliklerinden biri, Kürdistan ve Kürt ulusu üzerindeki Türk sömürgeciliğini teşvik olan Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Halkevleri hakkında da şöyle diyor:

"... Halkevlerinin başkan ve üyeleri çok iyi çalışıyor. Fakat buralara asıl halk gelmiyor, gelemiyordu.

Çünkü, aydınlar, halkın ihtiyaçlarını etüt ederek onun istediği mevzuda ve onun anlayacağı biçimde toplantılar tertip edemiyordu. Halkevi faaliyetleri hep 'üst seviyede' kalıyordu. Bu sebepten bu evlere 'Halkevi' değil 'aydınlar evi' demek belki daha doğru olacaktı...

Asıl halk, sokaktaki basit halk, kendi geleneğini sürdürmekte, aydınlardan ayrı bir hayat yaşamaktadır. Gerek Elâzığ'da gerek ziyaret ettiğimiz kasabalarda halkın gözüne çarpan bir hususiyeti de, onun aydınlar ve bilhassa hükümet otoritesi karşısında ürkek oluşudur. Bunun sebebi Şeyh Sait ve Seyit Rıza'dan biri Doğu'daki isyanlara karşı tatbik olunan politikadır, sanıyorum. Yukarıda anlattığım gibi, mesela, Dersim'in merkezi Hozat kasabasına gittiğimiz zaman ziyaret ettiğimiz Halkevinde isyana katıldıkları için idam edilen, Demenan, Kureyşan ve Laçın aşiret reislerinin ve daha birkaç asinin resimlerini duvarda asılı gördüm. Buna ne lüzum vardı ve bunun Halkevi ile alakası neydi? Bu hareket ibret duygusu değil, adavet ve intikam duygusu, hatta zamanla **yersiz ve lüzumsuz bir milliyetçilik** bir tefrika duygusu uyandırabilirdi. **Halbuki Türkler ve Kürtler aynı ırktan, aynı dinden kardeş insanlardır. Buranın insanlarını hor görmek değil sevmek lazımdır.** Hülâsa Doğu'da Kürt-Türk tefrika yapılmadan sevgi ve şefkat politikası tatbik edilmelidir. Bunun yolu ise Doğu problemini kendi haline bırakmak, bura halkını, şeyhler, seyitler, mollalar ve mütegalibe elinden kurtararak kazanmak, **Türkçe bilme-yenlere Türkçe öğretmek**, Doğu'ya kültür, imar ve refah götürmektir. Bu işe ne kadar erken başlanırsa o kadar iyi olur. Aksi takdirde birgün çok büyük meselelerle karşılaşabiliriz. Şeyh Sait ve Seyit Rıza misalleri bunu bize göstermiştir." (a.g.e., s. 152-153)

Türk üniversitesinin, milli heyetinin temel görevlerinden biri. Kürdistan üzerindeki Türk sömürgeciliğinin ajanlığını sürdürmek olduğu için, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu da "Türkler ve Kürtlerin aynı ırktan ve dinden olduğunu" söylemeyi ihmal etmemektedir. İngiliz, Fransız, İspanyol, Portekiz sömürgecilerinin Afrika'daki ajanları olan,

kilisenin ve misyonerlerin ağzıyla konuşarak, bu basit halkı seviniz, bu zavallı halka şefkat gösteriniz, diye öğütler vermekten de geri durmamaktadırlar.

Şu nokta üzerinde dikkatle durmak gerekir. 1935-1945 arasında, 10 yılı aşkın bir zaman Dersim ve çevresinde özel bir yönetim biçimi uygulanıyor. Özel bir ceza kanunu, özel bir yargılama var. Ceza kanunu makale şamil ve öyle uygulanıyor. Mahkemenin hakimleri aynı zamanda iradeci ve asker. Vali, aynı zamanda genel müfettiş, aynı zamanda mahkeme başkanı, bu kişi Dersim'de ve çevresinde hükümetin ve TBMM'nin bütün yetkilerine sahip. İdam kararı verip verdiği kararı da onaylayabiliyor. Gerekliği zaman affedebiliyor. Bir köy veya kasaba halkını tümüyle sürgüne gönderebiliyor. Mahkemenin kararı kesin, temyiz yok. Mahkeme idam kararı veriyor, aynı saatte infaz ediyor. Savuruma yok, avukat yok, sanığa iddianame verilmiyor, suçunun ne olduğu bile söylermiyor...

Bu kanun uygulandığı yıllarda, bölgeye "ilim-irfan" götürmek için üniversite heyeti gönderiliyor. Bindirilmiş bir kıta halinde. Ünvan hiyerarşisi yoğun bir disiplin içinde korunarak. Doğal olarak böylesine bir ulema takımı, böyle bir yönetim biçiminden, bunun eylemlerinden utanç duymuyor. Utanç duymak ne kelime, böyle bir yönetimin daha iyi yürütülmesi için sömürge yöneticilerine akıllar veriyor.

"İlim-irfan" taşıyıcılarından biri de hukuk ordinaryüsü, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu. Bu yönetim biçimine hukuksal eleştiri getiremiyor, getirmiyor, aynı ötekiler gibi. Daha sonra anılarını yazıyor. Anılarında da böyle bir sömürge yönetiminden tek laf etmiyor. Bilakis "Atatürk döneminde hukuka çok saygı gösteriliyordu" diye, olgular tarafından daima çürütülen bir yargıyı vurgulamaya çalışıyor. Hukuk ordinaryüsü, sömürgeye, "ilim-irfan taşıma" ile ilgili anılarına çok önem vermiş olacak ki, çeşitli kitaplarında buna yer vermekten edemiyor. (Yukarıda sözü edilen aynı yazı için bk. **Anıların İzinde** kitap I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1977, s. 315-337) işte üzerinde durulması gereken temel sorun budur. Uzun ünvanlara da sahip bir kişinin beyni neden bu kadar kötürümleşebilir? Bilim üretmek, toplum yapısını, bütün iç ve dış ilişkileriyle, çalışma ve değişimleriyle

bir bütün olarak kavramak şöyle dursun, toplumsal olguları bile izlemekten, ifade etmekten acız kalır? Resmi ideolojinin tutsağı olur? İki standartlı düşünür?

Yaşanan hayata, somut olgulara baktığımız zaman ordinaryüs profesörlerinin bilimsel düşünceye, bilim yöntemine sahip olmadıkları açıkça görülmektedir. Bunlar resmi ideolojiye övgüler düzen, resmi ideolojiyi tekrarlayan ve yayan kurumlar ve kişiler olarak görülmektedir. Yaşanan hayatta, fiili durumda, Kürt ulusu katliamlara uğratılmakta, sürgünlere gönderilmektedir. Kürt ulusu jenosid eylemleriyle karşı karşıyadır. Ve bu eylemler Kürdistan'ın sadece Türkiye'de bırakılan kesimi üzerinde değil, İngiliz ve Fransız emperyalizminin kontrol ettiği, Rıza Şah monarşisinin kontrol ettiği kesimlerde de aynen uygulanmaktadır. Ortadoğu'da Kürdistan emperyalist bir bölüşüme tabi tutulmakta, Kürt ulusu bölünüp yönetilmekte fakat, ordinaryüs profesörler, Türkiye'de, Kürt diye bir milletin, Kürtçe diye bir dilin olmadığını ispatlamaya çalışmaktadırlar. Bir valiye bu görevi dışında, yargıçlık, kumandanlık vs. gibi son derece geniş yetkiler verilmektedir. Bu kişiye Bakanlar Kurulu'nun, TBMM'nin çok önemli yetkileri verilmektedir. Ve bu kişi bu yetkilerini hiç kimseye hesap vermeden kullanmaktadır. Vali ve kumandan olarak insanları yakalamakta, savcı olarak suçlamakta, hakim olarak idamına karar vermekte, TBMM olarak asmaktadır. Veya cezayı ortadan kaldırmakta veya tecil etmektedir. Fakat İdare Hukukçusu, Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, bunları çok normal görmektedir. Makable şamil olan kanunlar normal kanunlar olabilir mi? Sanığa temyiz hakkı vermeyen, savunma hakkı vermeyen kanunlar normal kanunlar sayılabilir mi? Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve ötekiler bu yasayı neden eleştirmiyorlar? Üstelik, "iyi oldu, böyle bir yasa gerekiyordu" diye övüyorlar.

Tunceli için ayrı bir yasa çıkarılması, yasaların genelliği perensibini zedelememiş midir? Bu haliyle 1924 Anayasası'na tam anlamıyla aykırı bir durum yok mudur? Cezaların şahsiliği temel ilkesini ortadan kaldırmamış mıdır? Makable şamil kanunlar yapılması, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesini yok etmemiş midir? O halde profesörler, ordinaryüs profesörler bu durumları neden eleştirmiyorlar? Bunların, hukuka, anayasaya aykırı olduğunu söylemiyorlar?

Bütün bu durumlarda, Nazi orduları. Avusturya'yı, Çekoslovakya'yı, Polonya'yı vs. işgal ettiği zaman alkışlayan Alman profesörleri ile Kürdistan'ı işgal ve ilhak edip sömürgeleştiren, Hatay'ı işgal eden Kemalistleri alkışlayan Türk profesörleri arasında hiç de önemli bir fark yoktur. Veyahut, Yahudileri katleden, Nazileri, Hitler'i alkışlayan Alman profesörleri ile Kürdistan üzerinde her türlü sömürge eylemlerini en barbar bir şekilde sürdüren Kemalistleri alkışlayan Türk profesörleri arasında hiçbir fark yoktur. Bunlardan birinciler Nazi, ikinciler ise Kemalist idiler. Her iki rejim de Şeflik rejimi idi. Ve doğrunun ölçütü, profesörlerin uzun ünvanlarının içerikleri değil, Şef'in söyledikleri ve davranışları idi. Aslında durum bu kadarla da kalmıyor.⁹⁶ Devam edelim.

C. TBMM'NDEKİ PROFESÖR MEBUSLAR

Tunceli Kanunu'nun yapıldığı ve uygulandığı sıralarda, ordinaryüs profesör veya profesör ünvanlı birçok kişi TBMM'ne mebus olarak tayin edilmişti. Yani bunlar Tunceli

-
96. Troçki, Hitler dönemindeki Alman üniversiteleri ile ilgili olarak şöyle diyor: "... Nasyonal Sosyalist felsefenin korkunç yoksulluğu, Hitler'in zaferi kesinleştikten sonra, üniversite biliminin bütün yelkenleri inmiş halde, Nazizmin peşine takılmalarını engellememiştir. Weimar dönemi profesörlerin ayak takımının çoğunluğu için bir kaygı ve belirsizlik süresi olmuştur. Tarihçiler, iktisatçılar, hukukçu ve felsefeciler çatışan doğruluk ölçütlerinden hangisinin haklı olduğunu, yani sonuçta hangi kampın duruma hakim olacağını kestirmeye çabalamışlardır. Faşist diktatörlük, üniversite kürsülerindeki Faustların kuşkularını ve Hamletlerin kararsızlıklarını yok etmektedir. Parlamento göreceliğin alacakaranlığından sıyrılan bilgi, bir kez daha mutlaklar krallığına girecektir." (Troçki, *Faşizme Karşı Mücadele*, Çev. Orhan Dilber, Orhan Koçak, Köz Yayınları, İstanbul 1977, s. 422)

Görüldüğü gibi Alman üniversiteleri, Hitlerin, Nazilerin eylemlerine kati surette karşı çıkmamışlar, eleştirmemişlerdir. Faşist düzen ile bütünleşmişlerdir. Zaten totaliter düzenlerin en fazla korktukları ve çekindikleri şey bilgidir. Bu bakımdan üniversiteleri, üniversite profesörlerini mümkün olduğu kadar kendi ideolojisinin çerçevesi içine almaya çalışır. Bu ideoloji dışına çıkmalara karşı amansız bir mücadele verir.

Kanunu'nun yapıldığı ve uygulandığı sıralarda TBMM'nde mebus idiler. Bunların bir kısmı Avrupa'da özellikle Almanya'da, bir kısmı da Çankaya Sofralarında tahsil etmişlerdi. Bunları kabaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Prof. Dr. Yavuz Abadan
2. Prof. Hasan Şükrü Adal
3. Prof. Ahmet Ağaoğlu

1936 yılında, İspanya'da, Salamanka Üniversitesi RektörüRektörü Migel De Unamuna, Faşizmi öven General Millan Astray'a karşı şöyle diyordu:

"... Öyle durumlar vardır ki, susmak yalan söylemektir. Çünkü sessizlik bir katılma ya da boyun eğme olarak yorumlanabilir.

General Millan Astray bir hastadır. Bir nezaketsizlik art niyetinde olmadan söyleyeyim, bunu. O bir harp malülüdür. Cervantes de öyleydi. Ne yazık ki bugün İspanya'da böyle yığınla hasta var. Ve Tanrı yardımcımız olmazsa yakında daha da bollaşacaktır, bu hastalar. General Millan Astray'ın bir kitle psikolojisinin-temellerini de atmış olabileceğini de düşünmüyorum, pek. Bir Cervantes'in ruh asaletine sahip olmayan bir hasta teselli, başkalarını sakat bırakacak şeylerde arar, alışkanlıkla.

... Yeneceksiniz. Çünkü siz de gerekenden çok daha fazla kaba güce sahipsiniz. Ancak inandıramayacaksınız." (Söz eden, Server Tanilli, **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**, İstanbul 1976, s. 648-649)

Bu konuşma faşist general tarafından "Yıkılsın bilgi ve zeka" diye kesilmiştir. Daha sonra Salamanka Üniversitesi Rektörü Migel De Unamuna evinde göz hapsine alınmış, iki ay sonra da öldüğü haber verilmiştir. Hemen belirtelim ki, faşizmin bilim düşmanı tutumuna karşı, Migel De Unamuna gibi mücadele veren pek az üniversite profesörü vardır.

Günümüzde, Türkiye'de, faşist hareketin temsilcisi, MHP'nin kadrolarına benimsetmeye çalıştığı, "... akılcılığı kendine rehber edinmiş ilim adamlarının mantıksal izahlarına bakmayın siz. Onlar ya... sefililerdir. Ya da ilim namına aklın kulu, mantığın metresi olan zavallılardır. Bizim hareketimizin temelinde ilmin de, aklın da, mantığın da, zekanın da işgal ettiği yer inancımızın işgal ettiği yerin milyarda biri kadar bile değildir" (Necdet Sevinç, **Ülkücüye Notlar**, 3. bs., Dede-korkut Yayınları, İstanbul 1977, s. 73) anlayışı ilişkilerin bütünleştirilmesi açısından önemlidir.

4. Prof. Yusuf Akçora
5. Prof. Ali Kani Akyüz
6. Prof. Dr. Zeki Mesut Alsan
7. Ord. Prof. Dr. Sadri Maksudi Arsal
8. Prof. Celal Esat Arseven
9. Prof. Besim Atalay
10. Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu
11. Prof. Tahsin Banguoğlu
12. Prof. Yusuf Hikmet Bayur
13. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta
14. Prof. Selahattin Batu
15. Ord. Prof. Kemal Cenap Berksoy
16. Ord. Prof. Cemil Bilsel
17. Ord. Prof. Mahmut Esat Bozkurt
18. Prof. Hayrullah Diker
19. Ord. Prof. Dr. Ali Saim Dilemre
20. Prof. İbrahim Necmi Dilmen
21. Prof. Fahri Ecevit
22. Ord. Prof. Halil Vedat Eldem
23. Prof. Ahmet Cevat Emre
24. Prof. Dr. Nihat Erim
25. Prof. Dr. Emin Erişirgil
26. Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer
27. Prof. Ali Muzaffer Göker
28. Doç. Galip Gültekin
29. Ord. Prof. Şemsettin Günaltay
30. Prof. Şevket Raşit Hatiboğlu
31. Ord. Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp
32. Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak
33. Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü
34. Prof. Hazım Atıf Kuyucak
35. Prof. Agah Sırrı Levent
36. Prof. İsmail Müştak Makoyan
37. Prof. Hıfzırrahman Raşit Öymen

38. Ord. Prof. Yusuf Ziya Özer
39. Doç. Necmi Öztin
40. Prof. Recep Peker
41. Prof. Fazıl Nazmi Rüküm
42. Doç Necmettin Sadak
43. Prof. Hasan Saka
44. Prof. Dr. Vehbi Sarıdal
45. Ord. Prof. Vasfi Raşit Sevig
46. Prof. İsmail Habib Sevük
47. Prof. Hasan Vasıf Somyürek
48. Prof. Hasan Reşit Tankut
49. Prof. Dr. Ahmet Hamdi Tanpınar
50. Prof. Cemal Hüsnü Taray
51. Prof. Esat Tekeli
52. Ord. Prof. Yusuf Kemal Tengirşenk
53. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı
54. İsmail Hakkı Ülkümen
55. Lütfü Ülkümen
56. Ord. Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin
57. Prof. Ali Kemal Yiğitoğlu

Bu liste eksik olabilir. TBMM albümleri iyice tarandığı zaman profesör veya ordinaryüs profesör ünvanlı birçok kişinin bu dönemlerde (1935-1946) mebus olarak tayin edildikleri görülebilir. Bunlardan önemli bir bölümü, siyasi ilimler, hukuk, iktisat, tarih ve geniş anlamıyla toplumsal bilimler okutan profesörlerdir. Ord. Prof. Mahmut Esat Bozkurt, Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur, Ord. Prof. Yusuf Kemal Tengirşenk, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Ord. Prof. Yusuf Ziya Özer, Ord. Prof. Vasfi Raşit Sevig, Ord. Prof. Dr. Sadri Maksudi Arsal, Prof. Yusuf Akçora, Prof. Ahmet Ağaoğlu, Prof. Emin Erişirgil, Ord. Prof. Cemil Bilsel, Prof. Hazım Atıf Kuyucak, Prof. Şevket Raşit Haliboğlu, Prof. Esat Tekeli, Prof. Cemal Hüsnü Taray, Prof. Hasan Şükrü Adal, Prof. Hıfızrahman Raşit Öymen, Doç. Necmettin Sadak, Doç. Necmi Öztin, Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü, Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer, Prof. Dr.

Zeki Mesut Alsan, Prof. Dr. Tahsin Bekir Baltı, Prof. Dr. Yavut Abadan, Prof. Dr. Nihat Erim, İsmail Hakkı Ülkümen... bunlar arasındadır.

10 yılı aşkın bir zaman yürürlükte kalan ve uygulanan Tunceli Kanunu makale şamil bir künüdür. Bu hukukçu profesörlerin hiçbirisi, bu uygulamanın modern hukuk sistemlerine aykırı olduğunu söylemiyor, itiraz etmiyor. Üstelik onaylıyor, alkışlıyor. Bu kanun genel müfettiş olan vali ve komutana, kişileri yakalamak, itham etmek, yargılamak, idam kararı vermek, idamları infaz etmek yetkilerini veriyor. Genellikle Almanya'da, İtalya'da Dolmabahçe Sarayı ve Çankaya Sofralarında "ilim" tedris eyleyen bu hukukçular (!) bunun 1924 Anayasası'na aykırı olduğunu söyleyemiyor, yargı ve icra görevlerinin bu derece bir tek kişinin uhdesine verilemeyeceğini belirtmiyor, sesini yükseltmiyor. Yükseltmiyor. Üstelik, bu ulema takımı bunları onaylıyorlar, alkışlıyorlar, en münasibi budur, diyorlar. Şef'e, resmi ideolojiye bol bol övgüler düzüyorlar. Tunceli Kanunu'na göre getirilen yargılamada, sanığa iddianame verilmiyor, savunma hakkı verilmiyor. Mahkeme kararlarının kesin olup temyizinin mümkün olmadığı hükme bağlanıyor. Ordinaryüs profesör ve profesör ünvanlı "ulema"nın bunlara da itirazı yok. Bunları, yeri ve zamanına göre övgüler düzdükleri 1924 Anayasası'na aykırı bulmuyorlar. En münasibi budur, diyorlar, alkışlıyorlar. Eşkıyalıkla, haydutlukla mücadele ediyoruz; gericilikle, ağalarla mücadele ediyoruz, diye geniş kitleler sürgünlere gönderiliyor, kadınların, kızların ırzına geçiliyor, gebe kadınların karnına kılıç sokuluyor, enzıktaki bebeklerin başları kesiliyor, kılıçlara takılıyor, iki-üç yaşındaki bebekler, başları taşlara vurula vurula öldürölüyor, tekmelenerek öldürölüyor, insanlar, mağaralara tıkılıp üzerlerine gazlar sıkılıyor, kadınlar, genç kızlar, çocuklar ağzı betonlara kapatılmış mağaralarda yakılıyor, "ilim" heyeti, bütün bunları onaylıyor, alkışlıyor. En münasibi budur, diyor. Çünkü Şef böyle istiyor. Ve Şeflik düzenlerinde doğrunun ölçütü, olgular değil, Şef'in dedikleri, tavır ve davranışlarıdır. Bu bakımdan Şeflik düzenlerinin temel davranış biçimini Şefe yakın olmaktır. Bunu Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, yukarıda sözünü ettiğimiz nutkunda gayet açık bir şekilde belirtiyor:

"... Millet ve memleket davalarında başarınızın birinci şartı; Atatürk'e İnönü'ye inanmaktır. **Doğru düşünce onların sözünde, doğru davranış onların izindedir.**"

Yukarıda adları geçen ordinaryüs profesörlerin ve profesörlerin sürekli olarak yazılar yazdıkları bir gazete var. **"Hukuk Gazetesi."** 15 Temmuz 1933'ten itibaren çıkmaya başlamış. **"Onbeş günde bir çıkar, hukukî, ilmî, içtimalî gazete"**dir. Bu profesörlerin meydana getirdiği tahrir heyeti Cumhuriyetin onbirinci yılını şöyle kutluyor:

"Ebediyete doğru giden Cumhuriyet yıldönümlerimizden onbirincisini kutlamakla şeref duyan 'Hukuk Gazetesi' realist hukuk yolunda sarsılmaz adımlarla yürüyen yeni rejimin huzurunda en coşkun saygılarını kaydetmekle bahtiyardır. Sağda, solda hemen dünyanın her köşesinde vicdani kıymetlerin sarsıldığı bir devirde en doğru yolu seçen, genç Türkiye Cumhuriyeti, şüphe yok ki kendisine mahsus bir şiar ile dünyanın fikir tarihine de şeref ve kıymet veriyor.

En yüksek faziletli bir hukuk müessesesi olan Cumhuriyeti, en yüksek mevkiine eriştiren büyük inkılap adamlarına, **başta dünyanın en ulusu olan Gazi Hazretleri** olmak üzere tebci duyularımızı (ululama) arz etmekle daha çok gönlümüzden konuşmuş oluyoruz.

Şu müstesna mazhariyet karşısında Onuncu Yıldönümünden en büyük sözü ile sütunlarımızı süsleyerek (ne mutlu Türküm diyene) cümlesini ilavet ediyoruz."⁹⁷

Gazete Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'e de ulaştırılıyor. Bundan sonra ordinaryüs profesörlerden ve profesörlerden meydana gelen tahrir heyetinin Şefe bağlılık ve minnet duyguları şöyle ifade ediliyor:

"... En büyüğümüz Ulu Önder Atatürk'ün yüce katına gazetemizi takdim etmemizden ötürü Cumhurreisliği Genel Yazmanlığı'ndan gelen bir yazıda Atatürk'ün

---

97. Hukuk Gazetesi, Sayı 6, 31 Birinciteşrin 1934, s. 1.

bizlere sonsuz bir şeref ve onur veren iltifatları bildirilmektedir. Bundan dolayı taşkın bir sevinç ve kıvanç içindeyiz. Her zamanki gibi şimdi de bu coşkunuğumuz kağıda dökerek diyoruz ki: **Ulu Önder! Nesi varsa hepsi büyük dehana borçlu olan bizler sana karşı beslediğimiz şükran duygularımızı nasıl bilebiliriz?** Senin gösterdiğin yolda yürümek, senin büyük ülkün için çalışmak bizim inanımızın bağlandığı en büyük bir borçtur. Bu yolda kendimizi bağışlamakla bir zerre olsun borcumuzu ödeyebilirsek ne büyük sadet!.."98

Görüldüğü gibi Şef (Ulu Önder)'den başka kımse yoktur. Uzun ünvanlı bu ulemayı gerek toptan ve gerekse teker teker yaratan da odur. O halde tapılacak tek unsur Şeftir. İbadet ona karşı yapılır.

İşte biz diyoruz ki, böylesine "bilginlerin", "hukukçuların", "ilim heyetlerinin", Hitler'in, Mussolini'nin profesörlerinden, Franco'nun danışmanlarından, Salazar'ın hukukçularından hiçbir farkı yoktur. Hatta Türkiye'dekiler Çankaya'nın sazlı-sözlü ve içkili sofralarında "ilim" tedris ederlerken, kişiliklerini o kadar kaybetmişlerdir ki, ne derece sömürgeci ve ırkçı ve faşist zihniyetli olduklarının farkına bile varamamışlardır.

D. ÖTEKİ YAZARLAR

Dersim olgusuna, genel olarak da Kürt ulus olgusuna üniversitenin bilim yöntemi ile yaklaşmadığını belirtmiştik. Bu konuda öteki yazarların tutumu da aşağı yukarı böyledir. Kemal Bilbaşar, Cemo-Memo isimli roman dizisinde, özellikle ikincisinde Dersim olgusunu anlatmaktadır.⁹⁹ Hasan İzzetin Dinamo, Kutsal Barış isimli dizisinin 7. cildinde,¹⁰⁰ Barbaros Baykara, Dersim 1937 ve Dersim 1938

---

98. **Hukuk Gazetesi**, Sayı 9, 12 Mayıs 1935, s. 1.

99. Kemal Bilbaşar, **Memo**, Cilt 1, Tekin Yayınevi, İstanbul, (tarihsiz), 357 s.; **Memo**, Cilt 2, İstanbul (tarihsiz), 240 s.

100. Hasan İzzetin Dinamo, **Kutsal Barış** (Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonrasının Gerçek Hikayesi), Cilt 7, Nisan 1976, s. 321-387)

İsimli romanlarında¹⁰¹ bu konuyu anlatmaya çalışmaktadırlar. Bunların hiçbirinde olayın temel nedenine inilmemiştir. Bunların hepsinde de Kürt ulusuna karşı geniş bir "sövgü" vardır. Bu "sövgü" sayesinde yazarlar siyasi iktidarın sempatisini kazanmaya çalışmışlardır. Bunlardan Hasan İzzettin Dinamo, Kürt ulusuna karşı, aynı öteki Kemalistler gibi, ırkçı bir saldırıya girişmiştir. Kürt ulusuna karşı girişilen bu ırkçı, sömürgeci ve ilhakçı eylemleri gizlemeye çalışmış, jenosid, toplu katliam eylemlerini "uygarlaştırma" diye göstermiştir. Bu jenosid eylemlerini, ağılığa, şeyhliğe karşı eylemler olarak göstermiştir. Yalnız bu Kemalist yazarı, öteki Kemalist yazarlardan ayıran önemli bir fark var. Bu, yazdığı toplumcu şiirlerden dolayı, 1935-1939 ve 1943-1944 yılları arasında mahkûm olmuş ve cezasını çekmiş, Hasan İzzettin Dinamo'nun Kürt ulus sorununu, aynen kendisini zindanlara atan, mahkûm eden Kemalistler gibi düşünmesi ibret vericidir. Hasan İzzettin Dinamo'nun, Kürt ulus sorunu konusunda, aynen Büyük Şef ve Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal gibi, Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef İsmet İnönü gibi, Başbakan Celal Bayar gibi, "Dersim Celladı" General Abdullah Alpdoğan gibi... düşünmesi ibret verici bir olgudur. Bu, Türkiye'de "ilerici düşünce"nin, sömürgeci, ilhakçı ve ırkçı bir özde geliştiğinin somut bir göstergesidir. Yazarlar, sanatçılar, böyle ırkçı ve ilhakçı, sömürgeci bir çerçeveyi kırıp parçalayacağı yerde, onunla bütünleşmiş ve böylece kendisine siyasi iktidarlar karşısında meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Böylece kendisini, gerici, ırkçı, sömürgeci ve ilhakçı siyasi iktidar karşısında sigorta ettirmiştir.

Somut olgular, yaşanmış hayat, bu anlatımları daima reddetmektedir. Bu anlatımlarda Kürt direnmelerinin daima, İngiliz ve Fransız kışkırtması olduğu söylenir. Hiçbir delile dayanmadan bu iddia tekrar edilir. Halbuki, yaşanmış hayat, ilili durum, Kürdistan'ın kendi paylarına düşen kesimlerini ilhak edebilmek ve sömürgeleştirebilmek için İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin, mahalli işbirlikçileri, Kemalistler ve Şehin Şah Rıza Şah yönetimi ile müşterek

---

101. Barbaros Baykara, *Dersim 1937*, İstanbul 1973; Tunceli 1938, İstanbul 1974.

politik, ideolojik ve askeri eylemlerde bulunduklarını göstermektedir. Yani Kürdistan ve Kürt ulusu bu emperyalist ve sömürgeci iktidarlar tarafından emperyalist bir bölüşüme tabi tutulmuştur. Kürt ulusu bu emperyalist ve sömürgeci yönetimler tarafından bölünüş ve yönetilmeye başlanmıştır.

Kemal Bilbaşar 1967 yılında, Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü de alan romanını neden yazdığını şöyle anlatıyor:

"... Cemo'yu köylerde, köye benzer kasabalarda, özellikle Doğu Anadolu'da yaşayan halkımız için yazdım. İmparatorluk çağında çok ihmal edilmiş, çok ezilmiş Cumhuriyet döneminde de hükümetlerin tüm iyi niyetlerine karşın yol, okul, su, sağlık nimetlerinden gereğince yararlandırılmamış, Ortaçağ aşiret düzeyinden kurtarılıp bir türlü çağdaş uygarlık düzeyine kavuşturulamamış, dahası iç ve dış sömürge ve bölücü güçler tarafından iki kez kana bulanmış Doğu Anadolu halkımız için... yazdım."¹⁰²

Görüldüğü gibi yazar, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin için giriştiği bütün eylemleri gizliyor. İç ve dış emperyalist ve sömürgeci güçlerin Kürdistan ve Kürt ulusu üzerinde giriştiği bütün eylemleri gizlemeye çalışıyor. Kürdistan'ı ve Kürt ulusunu yok etme eylemlerini görmemezlikten geliyor. Emperyalist ve sömürgeci güçlerin görüşlerini aksettirdiği halde, "Romanı Doğu Anadolu halkımız için yazdım" demekten de geri kalmıyor.

"Bu romanı yazmayı 1945'lerde kararlaştırmıştım. O dönemde Büyük Millet Meclisi'nde toprak kanunu tartışmaları sürüp gitmekteydi. Bense daha önce Doğu'da çalışmış, ağılık düzenini iyi bilen, Şih Sait, Seyit Rıza olaylarına yakından tanık olmuş, öğretmen, subay, kaymakam arkadaşlarımdan, ya da birlikte yolculuk ettiğim yurttaşlarımdan, 1925-1938 yılları arasında **Cumhuriyet Hükümetlerinin giriştiği Doğu'yu uygarlaştırma (temdin) denemesi**, hakkında çok şeyler dinlemiştim. Şunu itiraf etmeliyim. O zamanlar Toprak

---

102. Bilbaşar'la Konuşma, Yeni Ortam, 11 Kasım 1972.

Kanunu'nun, İkinci Dünya Savaşı koşulları içinde gelişip güçlenen, savaş sonrasında yabancı sermaye ile işbirliği yapmayı amaç edinen ticaret burjuvazisinin, büyük toprak sahiplerini bürokratlardan ayırıp kendi ittifakına almak istemesine karşı bir tehdit aracı olarak Büyük Meclise getirilmiş olduğundan habersizdim. Saf, ülkücü bir sanatçı, iyi niyetiyle, yönetici kadrolara **Doğu'da daha önce girişilen düzen değişikliği deneyinin** başarısızlık nedenlerini göstermek, bu kez yapılacak toprak kanunu uygulamalarında, halkın şevki desteğini sağlamada yardımcı olmak istiyordum.

Bu amaçlarla Doğu Anadolu romanı yazmaya karar verir vermez, esaslı inceleme ve araştırmalara giriştim. Milli Kütüphanede, Şih Sait, Dersim olayları, Doğu Anadolu toplum yaşayışı ve folkloru üzerinde yazılmış eserleri hemen hemen eksiksiz gözden geçirdim. O çevrede yaşamış, adı geçen olaylara katılmış, aydın ve halktan kişileri bulup soruşturma yaptım, tüm ayrıntıları öğrendim. Bu bölgede İnönü ve Bayar hükümetlerinin İbrahim Tali ve General Abdullah Alpdoğan hükümetlerinin giriştikleri reform hareketlerinin hangi direnişlerle olumlu sonuca ulaşamadığını saptadım. Tabii bu çalışmalar yıllarımı aldı..."¹⁰³

Yazar, Kürt ulusu üzerinde girişilen bütün katliamcı, sömürgeci, ilhakçı eylemleri "uygarlaştırma, medenileştirme" hareketi olarak adlandırıyor. Ve "Doğu Anadolu'nun romanını" sömürgecilik ve ırkçılıkla böylesine iç içe olan bir kişi yazıyor! Bu yönleriyle Türk yazarlarının ve sanatçıların, tutumlarının, Franco'nun ve Salazar'ın yazarlarının tutumlarından hiçbir farkları yoktur. Çünkü onlar da Afrika'daki her türlü "vahşet"lerini "uygarlaştırma ve medenileştirme" hareketleri olarak gösteriyorlardı.

---

103. y.a.g. konuşma, Yazar Kemal Bilbaşar Milli Kütüphane'de "Şih Sait", Dersim olayları ile ilgili her çalışmayı taradım, diyor. Şüphe yokki bunlar, sadece resmi görüşü ifade eden yazılardır. "Doğu Anadolu romanı yazıyorum" diye iddialı olan bu yazarın bu resmi beyanlarla tatmin olduğu anlaşılmaktadır. Bu da O'nun Kemalist niteliğini ortaya koymaktadır.

"... Doğu Anadolu halkı için yazacaktım, öyleyse bu yapıtta ilkin onlara rahatlıkla anlayacakları bir dille seslenmeliydim. Kuşkusuz bu dil, İstanbul diyalektine dayalı olamazdı. Belki Dede Korkutlardan bu yana kullanılan halk edebiyatının dili, belki Doğu Anadolu'da kullanılmakta olan diyalektlerden karma bir dil..."¹⁰⁴

Yazar "Doğu Anadolu"da, Kürdistan'da Kürtçe konuşulduğunu bilmezlikten gelerek yeni bir diyalekt aramaya çalıştığını anlatıyor. Halbuki Kürtçenin Dede Korkut dili ile hiçbir ilişkisi yoktur. Bu haliyle yazar Kemal Bilbaşar Kürt dili ve Kürt kültürünün amansız bir düşmanı olarak belirlemektedir.

Burada şu konunun belirtilmesinde yarar vardır. Kürdistan'da Türk sömürgeciliğinin uyguladığı asimilasyon politikası sonunda öğrenilen Türkçe ile Dede Korkut Türkçesinin veya Türkçenin herhangi bir diyalektinin hiçbir ilişkisinin bulunmadığı koşkusuzdur. Zorla İngilizce öğrenen bir kişinin, öğrendiği İngilizcenin, İngiliz dili ile ne kadar ilişkisi varsa, asimilasyon politikaları gereği, Kürtlerin konuştuğu Türkçenin de, Türkçe ile o kadar ilişkisi vardır. Yazar, sömürgeci eylem sonucu oluşturulmaya çalışılan bu dile, yani Kürtlerin konuşmaya mecbur bırakıldıkları Türkçeye, Türkçenin bir diyalekti olarak bakmaktadır. Bu elbette kasıtlı bir tutumdur.

"... Memo ayrı bir karakter değildir. Ortaçağ kalıntısı aşiret düzeninin en katıksız biçimde sürüp gittiği Dersim kesitinde halkın özlem ve dileklerini dile getiren bir simgedir... Dersim'de girilen, seyitlerin, aşiret beylerinin toprak kölesi durumundaki köylüleri uygarlaştırma ve topraklandırma çabasının başarıya ulaşamaması nedenleri araştırılırken, yurt çapında, köklü reformlar, özellikle toprak reformu uygulanmakdıkça deneylerin başarısızlıkla sonuçlanacağını, hatta iç ve dış karşı güçlerin çabalarıyla, iyi niyetli masum halk yığınlarının kanlı ayaklanmalara itilebileceğini somut biçimde göstermeye çalıştım."¹⁰⁵

104. y.a.g. konuşma.

105. y.a.g. konuşma.

Türk yazarı Kemal Bilbaşar, Kürt ulusal direnmesini gizlemek için her türlü gayreti gösteriyor. Ordunun hareketini, şeyhliğe, toprak sahiplerine karşıymış gibi gösteriyor. Böylece bütün Kemalistler gibi, Doğu'nun, romanını, hikayesini, röportajını yapan bütün ötekiler gibi, "Kürt gericiliği"ne karşı görünerek, katliamcı, işgalci, ilhakçı, sömürgeci eylemlerin yanında yer alıyor. Yani Türk gericiliğinin, Kemalist ırkçılığın ve sömürgeciliğin vazgeçilmez bir halkası haline geliyor. Biz Türkiye'de yazarların, sanatçıların, düşünürlerin bu politikayı bilinçli olarak sürdürdükleri kanısındayız. Yazarlar, bu davranışlarının, militarist sömürgeci Türk burjuvazisi tarafından hoşnutsuzlukla karşılandığını biliyorlar. Kaldı ki, yazarların yaratmaya çalıştıkları "Kürt gericiliği" gerçek somutlarla bağdaşmamaktadır. Bu olayın zaman ve mekân boyutu içinde ele alınması gerekir. 1920'lerden itibaren, hatta 1919'lardan itibaren oluşan bütün Kürt direnmeleri ulusal özlüdür. Yukarıda adları verilen devletlere karşı mücadeledir. Kürt ulusu için ve Kürdistan için mücadeledir. Fakat Türk yazarı bunu böyle koyduğu, yani olayları zamanı ve mekân boyutu içinde değerlendirdiği zaman, ilkönce, kendi militarist ve sömürgeci burjuvaziyle hesaplaşması gerektiğini bilmektedir.

II. PROF. DR. FARUK EREM

Bundan önceki kitapta,¹⁰⁶ Tek Parti dönemi hakkında Türk üniversitesinin görüşlerini bildirirken, Türkiye Barolar Birliği Başkanı olan Prof. Dr. Faruk Erem'in görüşlerini de bildirmiştik. Hatırlanacağı üzere Prof. Dr. Faruk Erem, Şeflik dönemini herkesin haklarını arayıp bulduğu, herkese adil, eşit muamele yapıldığı, bir hukuk devleti olarak tanımlamaktadır. Bunlar olgulardan, yaşanan hayattan, fiili durumdan tamamen kopuk önermelerdir. Bu tutumuyla profesör, bilim yöntemine sahip değildir. Düşüncesinin yöntemi bilim değildir. Prof. Dr. Faruk Erem, kendi sübjektif kanılarını, inançlarını, "bilim" diye sunmaya çalışıyor. Fakat pro-

106. **Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 3, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu, Bölüm 1, Yurt Kitap-Yayın, İstanbul 1991.**

fesör bilim ile inançların birbirlerinden ne kadar farklı şeyler olduğunu kavrayamamış. Düşüncesinin yöntemi bilim olmayınca, bunu kavraması da mümkün değildir. Prof. Dr. Faruk Erem aynı kendisinden önce gelen uzun ünvanlı profesörler gibi, Türkiye'deki ve Ortadoğu'daki Kürt ulus olgusunu görmüyor. Gizlemeye çalışıyor. Kendisinden önceki uzun ünvanlı profesörlerden farklı olarak, insan hakları, eşitlik, demokrasi, kamu hürriyetleri, mahkeme bağımsızlığı gibi kavramları sık sık kullanmasına rağmen. Bu tutumun sonucu olarak, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı, Prof. Dr. Faruk Erem, Barolar Birliği'nin, Van, Diyarbakır gibi illerde topladığı Genel Yönetim Kurulu toplantılarında, objektif bakımdan Kürt olan avukatların gözlerinin içine baka baka, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu söylemektedir. Böylece Kürt ulus olgusunu reddetmekte, gizlemeye çalışmaktadır. Ve bunu yaparken hiç rahatsızlık duymamaktadır. Düşüncesinin yöntemi bilim olmayanların böylesine ırkçı ve sömürgeci tavırları sürdürmesi de çok doğaldır. Bu ırkçı ve sömürgeci tutumda, Prof. Dr. Faruk Erem elbette yalnız değildir. Bugünkü Türk üniversitesi genel olarak böyledir. Bugünkü üniversite, Şenlik düzenindeki üniversiteden sanıldığı kadar farklı değildir. Sadece, bugünkü-ler, açıktan açığa el öpmeyecek, bu eylemlerini de iftiharla yazmayacak kadar bilinçlenmişlerdir.¹⁰⁷

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in "Halklar" sorunu ile ilgili görüşlerine biraz daha derinlemesine girmekte yarar vardır. Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, 28 Eylül 1976 tarihli **Milliyet** gazetesinde, "**Halklar**" **Deyimi ve Irkçılık**, başlıklı bir makale yayınlamıştır. Prof. Dr. Faruk Erem'in, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı sıfatı ile imzaladığı bu yazı şöyle:

"Dünya politikasında 'halklar' kavramına emperyalist sömürü neden olmuştur. Emperyalizme dayanan bir 'kapitalist sistem' halkların bağımsız toplumlara dö-

---

107. Üniversitenin genel bir eleştirisi için bk. İbrahim Armağan, *Değişen Toplumda, Değişmeyen Üniversite*, **Politika**, 23 Aralık-30 Aralık 1976.

nüşümünü zorunlu kılmış ve 20. yüzyılın son bölümünde 'kurtuluş savaşları'na yol açmıştır. Bu dönemin henüz kapanmadığı da bellidir. Önce, kurtuluş savaşı ile başlayan 'Milli Mücadele' sonrası, akıllı davranışlarla kurulan 'Türkiye Cumhuriyeti' içinde halklardan söz etmek yapay iddiadır. Milli Mücadele bütün Türkler adına ve Türklerin katkısı ile kazanıldı."

Anlaşıldığı üzere, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'e göre, "halklar" kavramına "emperyalist sömürü" neden olmuştur. Bu hiçbir içeriği olmayan bir cümledir. Anlamsızdır. Emperyalist sömürü halklar sorununa neden olmaz. Halklar (uluslar demek istiyor) zaten vardır. Emperyalist sömürü, herhangi bir halkın (ulusun) bölünüp yönetilmesine neden olmuştur. Emperyalist sömürü bir ulus üzerinde "böl yönet" politikasının uygulanmasına neden olmuştur. Örneğin 1923'e varan yıllarda, Kürdistan üzerinde uygulanan Lozan emperyalist bölüşümü sırasında Kürt ulusu bölümüştür. İngiliz emperyalizmi ve Fransız emperyalizmi, Ortadoğu'daki işbirlikçileri Kemalistler ve Şehinşah Rıza Şah Monarşisi ile politik, ideolojik ve askeri yönlerden işbirliği yaparak, müşterek eylemlerle, Kürt ulusu ve Kürdistan üzerinde "böl yönet" politikası planlamışlar ve bu planlarını gerçekleştirmişlerdir. Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, "Türkiye'de halklardan bahsetmek yapay bir iddiadır" diyerek, emperyalistlerin ve sömürgecilerin Kürdistan ve Kürt ulusu politikalarını bilmez görünmektedir. Zaten yazısını da böyle bir "bilmezlik" üzerine bina etmiştir. Milli Mücadele elbette Türkler adına yapılmıştır. Kürt ulusunun da bu mücadeleye yer yer destek olduğu şüphesizdir. Fakat sonunda, Türk ulusunun, Kürt ulusunu esir ettiği, boyunduruk altına aldığı da şüphesizdir. Hem de çağın en büyük emperyalist devletleri ile işbirliği yaparak. Yazı şöyle devam ediyor:

"Hiçbir zaman Türkiye'de yaşayanların bir bölümü, ötekilerini, 'sözde' etnik nedenlerle sömürmeye yönelmemiştir. Ülkede demokrasinin benimsenmiş olması böylesine bir yanılgıya düşülmediğini açıkça kanıtlar.

Türkiye'de de emperyalizmden ve onun uzantısı uluslararası kapitalizmin aracı, yerli kapitalizmden şi-

kayetler vardır. Fakat bu şikayet tümsel anlamındadır, haklıdır.

Türkiye'de kuşaktan kuşağa, bölgeden bölgeye, insanlararası 'ortak yaşantı'nın, 'kader birliği'nin, gereken yoğunluğa ulaştığını söylemek olanaksızdır. Marx'ın 'başka bir halkı ezen halk özgür değildir' sözü gerçektir. Fakat Türkiye'de 'halkların birbirini ezmesi' diye adlandırılan siyasal bir tutuma hemen hiçbir zaman rastlanmamıştır."

Görüldüğü gibi Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, Marx'ın "başka bir halkı ezen halk özgür değildir" sözünü benimsemekle, fakat, Türkiye'de, "halkların birbirini ezmesi" diye bir duruma hiçbir zaman rastlanmamıştır, demektedir. Burada, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in Marx'ı kulaktan dolma bir şekilde öğrendiğini hemen belirtelim. Marx, "başka bir ulusu ezen ulus özgür değildir" diyor. Yazar, "halklar"la kafasını bozduğu için halk ile ulusu birbirine karıştırıyor.

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı büyük bir bilimsizlik ve yöntemsizlik içindedir. Bu bilimsizlik ve yöntemsizlik onu büyük bir yanılgıya götürmektedir. Bu yanılgı şudur: Profesör ünvanlı bu kişi, bir örgütün adını da kullanarak, fetva verince Kürt ulusunun yok olacağını, herkesin, "bu derece büyük bir ulemanın" fetvasına uyarak 'mademki Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem de böyle diyor, öyle ise doğrudur, halklar yoktur" diyeceklerine inanmış olmasıdır. Ne büyük bir yanılgı! sahibinin bütün bilimsizliğini, yöntemsizliğini, giderek halk düşmanlığını, ırkçılığını ve sömürgeciliğini açıkça sergileyen bir yanılgı. Burada, Türkiye Barolar Birliği Genel başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'e şu soruları sormak gerekir. Türkiye'de ulusların birbirini ezmesi durumu yok ise Lozan emperyalist bölüşümünde Kürdistan ve Kürt ulusu üzerine vurulan boyunduruk nedir? Kürt ulusu üzerine vurulan bu boyunduruğu daha etkili kılmak için zamanın en güçlü emperyalist devletleriyle işbirliği yapmanın anlamı nedir? Kürt ulusuna karşı uygulanan jenosid eylemleri, sürgünler, toplu katliamlar, Tunceli Kanunu uygulamalarının nedeni nedir? Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in, Osmanlı

ulemalarının tavrıyla, "halklar yoktur ve olmayacak" diye fetvalar vermesi, yaşanmış ve halen de yaşanan bu olguları yok edebilir mi?

Fakat biz, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in bu sorulara cevap verebileceğini hiç sanmıyoruz. Çünkü, sömürgeciler, ırkçılar, emperyalist zihniyette olanlar, herhangi bir ulusu, diliyle, kültürüyle, adıyla, sanıyla yeryüzünden ve tarihten silebilmek için her türlü vasıtayı mübah sayanlar özünde korkak kişilerdir. Bu bakımdan sorunları açık açık tartışamazlar. Militarist sömürgeci burjuvazilerinden ve ordularından ve emperyalist devletlerden aldıkları güç ve izin oranında tartışır. Düşüncelerinin yöntemi bilim değil, resmi ideolojidir. Eğer biz, Türkiye'nin Kürdistan politikasını, Kürt ulusuna karşı uygulanan "böl yönet" politikasını deşifre edebiliyorsak, temel dayanağımızın bilim olmasıdır. Bilimsel bilgiden aldığımız güçtür. Olguları zaman ve mekân boyutu içinde, ötekli olgularla bütünlüğü içinde ele almamızdır. Olguları bütün çeşitlikleriyle iç ve dış dinamikleriyle, birbirlerinden etkilenmesi ve birbirlerini etkilemesi süreci içinde ele almamızdır. Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in yöntemi ise bilim değildir. O kaba kuvvetten hareket etmektedir. "Kuvvetli olan haklıdır" demektedir. Kürt ulusunun varlığını göz göre göre inkâr etme dogmatizmini bu bakımdan sürdürmektedir. Hemen belirtelim ki dogmatizmin bu derece katısına "yobazlık" denir. Yobazlığı, sadece "din taassubu" ile ilgili bir kavram olarak anlamamak gerekir. Bir ulus bütün somut varlığına, bunun için sürdürdüğü mücadeleye rağmen, göz göre göre hâlâ inkâr ediliyorsa, böylesine bir dogmatizmin ve taassubun "yobazlıktan" başka ne anlamı olabilir? Ve böylesine bir "yobazlık", "yobazlık"ların en korkuncudur. Çünkü katı bir dogmatizm, "Prof. Dr.", "Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı" ünvanları kullanılarak yürütülmektedir. Bu durumda, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, sadece fetva ve recektir. "Halklar yoktur ve olmayacaktır." Çünkü, militarist sömürgeci burjuvazi ve desteğindeki emperyalizm böyle istiyor. Bu emperyalist ve sömürgeci politikaların en sadık uygulayıcıları ise Kemalistlerdir. "Halklar"ın varlığı kabul edilse, Kemalist ırkçılığı ve sömürgeciliği sürdürmek mümkün değildir.

Burada şunu belirtelim ki, bu tür fetvaların, Osmanlı İmparatorluğu döneminde verilmiş fetvalardan öz itibarıyla önemli farkı yoktur. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Çaldıran Seferi'ne çıkarken, devrin müftüsü Hamza Efendi'den aldığı fetva ile Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in fetvası arasında önemli bir fark yoktur. Hamza Efendi'nin fetvası, "Kızılbaşları öldürmek ve mallarını yağma etmek sevaptır" konusu üzerinde idi.¹⁰⁸ İkinci fetva ise "Halklar yoktur ve olmayacak" konusu üzerinde. Elbette arada ufak-tefek farklar da var. Birincisi resmi yaptırım gücüne sahip. İkincisi de yaptırım gücüne sahip. Fakat bu yaptırım gücü kendini devletin gizli örgütleri aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'e sorulması gereken başka bir soru demokrasi ile ilgilidir. Bir ulusun öteki ulusu boyunduruk altına aldığı, bütün ulusal ve demokratik haklarını gasp ettiği, egemen ulusun dil ve kültürünün, boyunduruk altındaki ulusa zorla kabul ettirildiği, sömürgeci-devlet-sömürge ilişkilerinin en gerici, en barbar bir biçimde sürdürüldüğü bir yerde, demokrasinin yürüdüğünden nasıl söz edilebilir? Bu nasıl bir demokrasidir? Demokrasinin esası olan siyasi eşitlik nasıl sağlanmıştır? Sömürgeci devlet ve sömürgeci ulus için bir şeyler ifade edebilen demokrasi kavramı, sömürge ulus için, özellikle uluslararası sömürge olan Kürdistan için ve Kürt ulusu için ne ifade edebilir? Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in yazısına devam edelim:

" 'Doğu-Batı kaynaşması'nın başlamadığı da öne sürülemez. 'HalklarL' deyimini kullanarak bu kaynaşmayı engellemeyi kusurlu bir davranış saymak gerekir. Atatürk'ün 'Misak-ı milli' ilkesi sadece dışa dönük değildir. Bu ilkenin demokrasinin doğuşundan bu yana çeşitli iktidarlarca, bilinçli olarak, iç politikayı da kapsamına özellikle dikkat edilmiştir."

"Halklar" deyimini kullanmak kaynaşmaya engel oluyormuş, çünkü dogmatik ve inkârcı anlayışa göre, birlik, Türk

108. Şahabettin Tekindağ, Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında, Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi, İÜ Tarih Dergisi, Sayı 22, Mart 1967, s. 54-55.

ulusunun kesin üstünlüğü ve imtiyazı esasına göre kurulmuştur. "Halklar" dersiniz bu üstünlük ve imtiyaz zedelenebilir. Halbuki Türkiye'de ordu, nasıl, "devleti koruma ve kollama" yetkisini kendinde görüyorsa, Kemalist bürokrasi de yine ordu ile beraber, Kürdistan ve Kürt ulusu üzerinde sürdürülen ırkçı ve sömürgeci eylemlerin en önemli sahibidir.

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, böylesine ırkçı ve sömürgeci bir düşünce biçimi ile "Doğu"nun geri kalmasını açıklama çabasına da girişmektedir.

"Her toplumda bütün içinde, çeşitli araçlardan 'geri kalmış bölgeler halkı' vardır. Örneğin Güney İtalya'nın sömürüldüğü iddiası ile çıkan olaylara karşı İtalyan 'Devleti'nin yanıtı şu olmuştur: Güney İtalya'nın eşitlikle kalkınabilmesi için özel plan hazırlanacaktır. Nitekim hazırlandı. Ve bugün İtalya'da bir Güney sorunu eskisi kadar kalmadı.

Kuşkusuz bu açıdan Batı-Doğu ayrımı yurdumuzun en çıplak ve en acı gerçeğidir. Fakat bu ayrım 'halklar' ayrımı değildir. Doğu, orada yaşayanlar arasında fark gözetilmeksizin ihmal edilmiştir. Bu, Osmanlı Devleti'nden sonra da süren ağır bir yönetim sorunudur."

Yazar gerçek somutları dikkate almadığı için, burada da derin bir yanılğı içindedir. İtalya'nın güneyi ile kuzeyinin etnik yapısı değişik değildir. Aynıdır. Aynı ulustur. Halbuki Türkiye'nin geri bırakılmış bölgesinin, yani "Doğu"nun etnik yapısı değişiktir. Burası genel olarak Kuzey Kürdistan'dır ve Kürtlerin yurdudur. Kürdistan'ın Lozan emperyalist bölüşümünde sömürgeci Türk Devleti'nin bünyesinde bırakılmış kesimdir.

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, ırkçılıktan da söz etmektedir. Şöyle:

" 'Ulusal kaynaşma'yı engellemekle sonuçlanacak başka bir akım da 'ırkçılık' akımıdır. Bu iddianın esası, bir 'ulus' içinde birden fazla 'halk'ların bulunduğu varsayımına dayanır. Böylesine bir varsayımın yönetime tekkili olabildiği her dönemde 'halklar' kavramını tutan-

ların çabaları da yoğunlaşmıştır. Çünkü her şey daima karşıtını doğurur. Ve bu nedenle ırkçılık kendisini tahrip eden, güncelleştirilmek istendikçe yapaylığını içtensizliğini açıklayan bir anlayıştır. Hele bu kavramın, tedhişçiliği araç sayan bir akım haline gelmesi onu daha fazla ilkelileştirmektedir. İngiltere'nin 29 Kasım 1974 tarihli 'Tedhişçiliği Önleme Kanunu'ndan alınacak dersler vardır."

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, burada da derin bir yanılgı içindedir. Bu yanılgı Türk ulusunun ve Kürt ulusunun bir tek ulus meydana getirdiği biçimindeki bir yanılgıdır. Halbuki Türk ulusu ile Kürt ulusunun toplamı yine Türk ulusu ile Kürt ulusu olarak kalır. Aynen, Arap ulusu ile Kürt ulusunun toplamının, yine Arap ulusu ve Kürt ulusu olarak kaldığı gibi. Fakat Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, 1923'te Kürt ulusu üzerine, çağın en güçlü emperyalist devletleriyle de işbirliği yaparak vurulan boyunduruk sonucu meydana gelen birliğe, sağlam, istikrarlı, gönüllü bir birlik olarak bakmaktadır. Halbuki bu birlik Türk ulusunun üstünlüğü ve ımtiyazlı esasına göre ve ordu gücü ile kurulmuş bir birliktir. Yine, yazının bu kısmından iyice anlaşıldığı gibi, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'e göre, Türkiye'de Kürt ulusunun varlığından söz etmek ırkçılıktır. Bu, aynen sıkıyönetim savcılarının mantığıdır. Ve bu mantık Diyarbakır Duruşmaları'nda, Kürt yurtseverleri ve demokratları tarafından en canlı belgeleriyle deşifre edilmiştir. Ceza Hukuk Profesörü, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in, aynen Sıkıyönetim Savcıları ve Millî İstihbarat Teşkilatı'nın elemanları gibi düşünmesi ibret vericidir. Fakat sömürgeci Türk Devleti ile sömürgeci boyunduruk altındaki Kürt ulusu arasında demokrasi ilişkilerinin gerçekleştiğini kabul eden bir zihniyetin Kürt ulusunun varlığını ileri sürenlere ırkçı demesi kadar normal bir şey yoktur. Görüldüğü gibi, Türkiye'de Kürt ulus sorunu, kışkırtıcı kurumların gerçek niteliklerini ortaya koyacak kadar derin ve etkin bir dinamizme sahiptir. Ve çok uluslu devletlerde, hele birisinin ötekini resmen ve fiilen boyunduruk altında tuttuğu devletlerde demokrat bir unsur olmak son derece

zordur. Bu tür ülkelerde kişiler veya kurumlar, ya kendi militarist-sömürgeci ve ırkçı burjuvazisinin, giderek gizli örgütlerin yanında yer alır. Veya sömürgeci boyunduruk altındaki ulusun **anti sömürgeci, ulusal demokratik mücadelesi** yanında yer alır. Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, yaptığı işi iyi bilen hesaplı bir kişi. Tercihini çoktan, birinciler tarafına koymuş.

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, ırkçılık konusundaki düşüncelerini şöyle sürdürüyor:

"Türkiye'de bazı 'geçmiş olaylar'dan sonuçlar çıkarmak zamanı gelmiştir. 'Geçmiş ölmemiştir' derler, doğrudur. Faulkner'in dediği gibi 'geçmiş geçmişte değildir.' Turan Yolu, ulusal gereksinmenin zorunluğu sonucu ortaya çıkmamıştır. Yabancı bir öğreti olarak gelmiştir. Hem de halkı hiç ilgilendirmeyen birtakım fantazilerle. Türk insanının kafasına bir öldürme motifi yerleştirerek, ulusal bütünlüğü her zaman tehlikeye sokarak işlevini sürdürmektedir." (Vecihi Timuroğlu, Turan Yolu, 26.6.1976, Cumhuriyet)

Turan Yolu, elbette ulusal bir gereksinmenin sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Fakat Kürdistan'ın uluslararası bir sömürge olmaktan kurtulması, gasp edilmiş ulsal ve demokratik haklarına kavuşması, Kürt ulusunun talebidir. Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, bu talebi görmemekte büyük bir beceri sahibidir. Kıbrıs söz konusu olduğu zaman, "Makarios'un zulmü" edebiyatını dilinden düşürmeyen bu zat, Güney Kürdistan'da Baas ırkçılarına ve sömürgecilerine karşı verilen mücadeleyi nasıl yorumluyor? Kürtlerin Napalm bombaları altında, Mig uçaklarının bombardımanı altında, çoluk-çocuk, kadın-ihthiyar Hakkâri'ye kadar gelip Türkiye'den iltica hakkı istemelerinin anlamı nedir? Kıbrıs Türkleri konusunda demeç üstüne demeç veren Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, Kürt ulusuna karşı yürütülen bu "uluslararası vahşet" karşısında neden susmaktadır? Nedeni gayet açık. Militarist sömürgeci Türk burjuvazisinin vazgeçilmez elemanıdır da ondan. Bütün bunlar, Militarist sö-

mürgeci Türk burjuvazisi için "kaderde ve kıvançta ortak olmanın" temel koşullandır.

Türk Ordusu Kıbrıs'ı işgal etmeye mi gitti. Türk devlet yetkilileri, istihbarat elemanları, Kürdistan'a yayılır. Kıbrıs'a yardım kampanyası açar. "Türk Hava Kuvvetlerine Yardım", "Türk Kara Kuvvetlerine Yardım", "Türk Deniz Kuvvetlerine Yardım", "Türk Jandarma Kuvvetlerine Yardım", "Kıbrıs Türklerine Yardım"... Bu yardım kampanyası, baskı ile zorla yürütülür, yardım vermek istemeyen fişlenir, eğer bunlar biraz zengin kişiler ise banka kredisi, traktör, gübre, tohumluk, bayilik vs. verilmeyeceği söylenir. Sonra, radyodan, ilan edilir. "Silvan'dan şu kadar yardım", "Siverek'ten şu kadar yardım"... Fakat, Kürtler, kış ortasında, çoluk-çocuk, kadın-ihliyar, Mig uçaklarının, Napalm yağdıran bombardımanlarından, tanklardan, toplardan, binbir türlü vahşetten kaçarak, sınıra kadar gelir, iltica hakkı verilmez. İşte Türk burjuvazisinin ve Kemalist küçük burjuvazinin "Kaderde, kıvançta, tasada, sevinçte ortaklık" dediği şey budur.

Kürt köylüleri toplanarak Kıbrıs Türkleri için zorla para toplanır, fakat yoksul Kürt köylüleri, "Barzani'ye iki kilo şeker göndermişsin, 3 çift çorap götürmüşsün, lastik ayakkabı yardımı etmişsin..." diye günlerce işkenceye tabi tutulur, yargılanır, ağır cezalara çarptırılır. İşte Türk burjuvazisinin, Kemalist küçük burjuvazisinin, "kaderde, kıvançta, tasada, sevinçte ortaklık" dediği şey budur. Kıbrıs Türklerinin başı biraz sıkıştığı zaman, Kürtlerden zorla, tehditlerle yardım toplanacak, fakat Kürt ulusu, dünyada bir eşi daha görülmez, "uluslararası bir vahşet" karşısında kaldığı zaman, bu alkışlanacak, çok münasip oldu, denecek. Profesörler, örgütlerin adını da kullanarak "halklar yoktur ve olmayacaktır" diye fetvalar verecek. Çünkü Türk burjuvazisi ve Kemalist küçük burjuvazi bu "uluslararası vahşet"i yaratan en önemli ortaklardan biridir de ondan. (bk. **Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi İlegal Örgütü Davası Gerekçeli Hükümü**, T.C. Diyarbakır-Siirt İleri Sıkıyönetim Komutanlığı, 2 No'lu Askeri Mahkemesi, Diyarbakır, Kayıt No 1973/6, Esas No 1973/6, Karar No 1973/3, Karar Tarihi 27.2.1973, s. 113-164)

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk

Erem, yazısına, "bölgeler arası ekonomik dengesizliği giderirsek sorun diye bir şey kalmaz" diyerek son vermektedir. Bu kısım şöyle:

"Ne yapmalı?

Yazıma, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu'nun Van'da da yaptığı toplantılardan sonra yayınladığı 1970 bildirisi ile son vermek isterim.

'Anayasa egemenliği ve hukukun üstünlüğü ilkele-ri, hukuk kurallarının yer ve zaman ayrımı olmadan yurdun her yerinde aynı biçimde ve güçte uygulanma-sını gerektirir. Bu gereğe aykırı her türlü davranış, Anayasanın egemenliği ilkesini önemli ölçüde zedeler.

Yurt sorunlarının Anayasal ölçüler içinde çözüm-lenmesinin, milli birlik ve bütünlüğün gerekli kıldığı te-mel ilkelerden biri olduğuna şüphe yoktur. Bu bütün-lük ve eşitlik genel hukuk düzeni açısından da ele alınmayı gerektirir. Bu nedenle süratli bir hukuk refor-mu gerektiği nedenine inanmış olan Türkiye Barolar Birliği, ekonomik bölgeciliğe kesin olarak karşıdır. Çünkü ekonomik bölgecilik uygulamada eşitsizlik do-ğurmaktadır. Bu eşitsizliğin en somut biçimde Doğu bölgelerinde hissedildiği bir gerçektir. Türk ekonomisi-nin bütünlüğü mutlaka tamamlanmalıdır. Doğu'nun ekonomik Türkiye bütünlüğüne katılabilmesi başlan-gıçta diğer bölgelerin fedakârlığına bağlı olabilir. Eko-nomik kalkınmada içtenlikle bağdaşabilecek başlangıç ancak, bu yoldan gerçekleştirilir. Bu, milli ekonomide olduğu kadar uluslararası topluluklar için de denenmiş ve olumlu sonuçlar vermiş bir yoldur.

Türkiye Barolar Birliği, Doğu kalkınmasını zor ted-birleri dışında, bu açıdan ele almaktadır. Doğu ürünle-rine, Türk ekonomisi içinde pazarların yaratılması el-bette başta fedakârlık ister. Doğulu yurttaşlarımızın, emeklerini Türkiye sınırları içinde değerlendirmek zo-rundayız. Bu yapılmadıkça nitelikçe ayrı diğer sorunla-ra çözüm yolu bulmak çok güçtür.' "

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, burada da temel bir yanılgıdan hareket ediyor. Bu ya-

nülgü, ekonomik dengesizliğin giderilmesinin, Kürt ulusunun ulusal benliğini yok edeceği ve Kürtleri Türkleştireceği anlaşıdır. Kürt ulusallığı ile "Doğu bölgesi"nin kalkınmasını ve ya kalkınmamasını birbirine alternatif görmesidir. Halbuki bunlar, birbirleriyle etki-tepki ilişkileri içinde bir bütün oluşturur. Birbirlerine etki-tepki ilişkileriyle bağlıdır.

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in sözü edilen yazısının baş kısmı da şöyle:

"Türkiye'de zaman zaman bazı deyimlerin simgeleştirilmesi çabalarına rastlanmaktadır. Bunlardan biri de 'Halklar' deyimidir. Eğer bu deyimle, Türk ulusu anlamında 'Türk halkı'ndan söz edilmek isteniyorsa, eşanlamlı iki deyim kullanılmış demektir. Fakat Türk ulusu kavramı içinde 'Halklar'dan söz ediliyorsa, bu üzerinde durulması gerekli bir konudur."

Görüldüğü gibi Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, bilmezlikte, bilmez görünmekte büyük bir beceri kazanmış. Acaba, Türk ulusu kavramı içinde "Halklar"dan mı söz edilmek isteniyormuş? Halbuki yazılanlar, konuşulanlar gayet açık. Diyarbakır duruşmalarında, sömürge mahkemeleri önünde de söylendi. Türk ulusundan aynı dili, tarihi ve kültürü olan, Kürdistan adı verilen bir coğrafi alanda yaşayan bir Kürt ulusunun varlığından söz edilmektedir.¹⁰⁹ Aynı Türk ulusunun, Arap ulusunun, Fars ulusunun, İngiliz ulusunun, Fransız ulusunun olduğu gibi bir de Kürt ulusu vardır, denilmektedir. Fakat Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, bir bilim adamı gibi düşünmedikçe, Millî İstahbarat Teşkilatı'nın herhangi bir elemanı gibi düşündüğü sürece, bu kadar açıkça ifade edilen, yazılan, konuşulan bu konuları anlamakta daima güçlük çekecektir. Zira olgulara bilim yöntemi ile bakabilmenin temel koşulu kati bir dogmatizmden, kopkoyu bir yobazlıktan arınmaktır.

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in bu yazısı Türk demokrotları ve demokratların en tu-

---

109. **Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) Dava Dosyası I**, Komal Yay. Ankara 1975, s. 113-277; 305-317.

tarlısı olan Türk sosyalistleri için büyük bir utançtır. Bir ulusun ulusal varlığı, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı ünvanını da kullanan bir profesör tarafından koyu bir dogmatizm içinde inkâr edilmektedir. Dikkat edilirse, Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, bir imparator edası taşımaktadır. Türkiye Barolar Birliği'nin başında imparator edasıyla fetvalar vermektedir. "Halklar yoktur ve olmayacak." Kürt ulusunun Kürdistan üzerindeki Lozan emperyalist bölüşümünden sonra, çeşitli emperyalist ve sömürgeci devletlere karşı sürdürdüğü, kendi kaderini tayın mücadelesine rağmen, imparator zihniyetli ve imparator edalı bir profesör, Türkiye Barolar Birliği örgütünü de kullanarak, "halklar yoktur ve olmayacak" diye fetvalar veriyorsa, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi yapıklarını söyleyen Türk sosyalistleri bundan utanç duymalıdır. İki lafın başında enternasyonalizmden söz edenler, kendi burunlarının dibindeki Kürt ulusuna karşı sürdürülen sömürgeci ve ırkçı saldırıları görmek zorundadırlar. Bu durumdan, ulusal demokratik mücadele yaptıklarını söyleyen bir kısım Kürt demokratları ve sosyalistleri de utanç duymalıdır. Kürt ulusunun bu kadar mücadelesi, prof. dr. ünvanlı bir profesör, üstelik Türkiye Barolar Birliği'nin başındaki bir profesör tarafından pervazsızca inkâr ediliyor ve bu protesto edilmiyorsa Kürtler bunun utancını taşımalıdır. Şunu hemen belirtelim ki, böylesine dogmatik kişiler her zaman olacaktır. Devletin gizli örgütlerinin, milli istihbarat bürolarının bu tür kişilere, bunların yazılarına ve akıllarına ihtiyacı pek çoktur. Hele, profesör doktor ünvanı olanlara, hele bir örgütü imparator gibi idare edenlere.

Kaldı ki Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, ne yaptığını, nasıl yaptığını çok iyi bilen bir elamandır. "Van'daki" yönetim kurulu toplantısını verirken bile bunun bilinci içindedir. Önemli olan bu tür yazıların ve sahiplerinin protesto edilmesidir. Böylesine bir dogmatizm bilim düşmanlığı ve halk düşmanlığı, ortada rahat rahat, elini kolunu sallaya sallaya, pervasız bir şekilde dolaşamamalıdır. İşte burada Kürt avukatlarının durumu önem kazanmaktadır. Şüphesiz ki Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in eyleminden utanç duyması gereken en büyük önemli grup bunlardır. İmparator edalı ve

imparator zihniyetli bu profesör, Türkiye Barolar Birliği'nin Van'da, Diyarbakır'da... çeşitli yerlerde, çeşitli vesilelerle yaptığı toplantılarında, bu avukatların gözünün içine baka baka, "halklar yoktur ve olmayacak" demektedir. Eğer bir profesör, Kürt ulusunun ulusal benliğine karşı bu kadar küstahlaşabiliyorsa, bunların teslimiyetçi ve işbirlikçi tavırlarının rolü büyüktür. Fakat bu imparatoru kendi impartorluğu içinde deşifre edecek, bütün çirkinliğini, ırkçılığını, sömürgeciliğini, bunların gerisindeki emperyalizmin vazgeçilmez bir halkası olduğunu söyleyecek, Kürt ulusunun onurunu savunacak genç avukatlar yetişmektedir.

Buradan önemli bir noktaya daha geliyoruz. O da faşizme karşı mücadelede ittifaklar konusu.

Dikkat edilirse Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, başta Marx'ın "başka bir ulusu ezen ulus özgür olamaz" temel doğrusu olmak üzere, demokratik ve devrimci sloganları sık sık kullanmaktadır. Böyle olunca faşizme karşı mücadelede yer almaktadır... Veya yer alması düşünülmektedir. Halbuki bu zat iflah olmaz bir Kürt düşmanıdır. Çünkü bilinçlidir. Hesaplıdır. Kürt ulusunun ulusal benliğine, özgürlüğüne, insanca yaşama taleplerine düşman olan ırkçı ve sömürgeci bir kişi demokrat ve devrimci olamaz. Ve bu tür kişilerin fikir yapısına egemen olan yön ırkçı ve sömürgeci nitelikleridir. O halde bu zatın kullandığı devrimci ve demokrat sloganlar sahtedir. Şimdiye kadar, Kürt ulusunun, devrimci-demokrat ulusal hareketi, böylesine sahtelikler uğruna feda edilmiş ve Türk sosyalist hareketi ister istemez kendi militarist sömürgeci burjuvazisinin yanında yer almıştır. O halde bu zat bu sloganları bu kadar rahatlıkla niçin kullanmaktadır?

Bağdat'taki Baas ırkçıları ve sömürgecileri, Kürt ulusuna karşı en katliamcı yöntemleri uygularken, ABD'nin Vietnam'da rahat rahat kullanmadığı Naplın bombalarını, Fosfor bombaların, zehirli gazları, son derece rahat bir şekilde Kürt ulusu üzerinde kullanırken, Kürdistan'ın sularına zehir dökerken, ormanlarını yakarken, Kürt çocuklarını kitle halinde katlederken, dünyanın demokratik ve sosyalist kamuoyu ile bütünleşme yollarını aramayı da temel bir amaç edinmiştir. Ve bu bütünleşmeyi sağladıkça Kürdistan

ve Kürt ulusu üzerindeki jenosid eylemlerini bir kat daha artırmıştır. "Kürt gericiliği", "gerici Barzanî"... diyerek. O halde, dünyanın demokratik ve sosyalist kamuoyu ile bütünleşme çabaları, temelde, kendi ırkçılığını ve sömürgeciliğini gizlemeyi amaçlamaktadır. Baas'ın bu politikasının başarısız olduğu da söylenemez. Bu konu Kürdistan'ın uluslararası sömürge statüsünde olması ile yakından ilgilidir. Bu konu, **Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi, 1915-1925**, isimli eserde ele alınacak. İşte Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem'in, demokratik ve sosyalist sloganları kullanmaya dikkat etmesi temelde kendi ırkçılığını ve sömürgeciliğini gizlemeyi amaçlamaktadır. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in ve partisinin, gittikçe sağa doğru kaymasına rağmen, "Sosyalist Enternasyonal"deki, "Sosyalist" sözcüğünden yararlanabilmek için, her türlü gayreti göstermesi gibi.

Prof. Dr. Faruk Erem'in iki standartlı düşünce yapısına sahip olduğunu gösteren başka bir yazısı da **"Tarihte ve Günüümüzde Olağanüstü Yargılamalar"** (Milliyet, 23-24 Ağustos 1976) başlığını taşımaktadır. Bu yazıda şöyle söylenmektedir:

"... İzleyeceği usulün özel kanunla saptanmış olması bir kuruluşun 'mahkeme' sayılmasına yetmez. Jeanne D'arc dinsel-siyasal mahkemede yargılandı. Ölümüne mahkûm oldu. Sonra da 'azize' ilan edildi (!) Yargılama usule uygundu. Fakat bu usul 'engizisyon usulü' idi."

Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, Jeanne D'arc'ın olağanüstü bir mahkemede yargılandığını, bu mahkemede bir usulün olduğunu, fakat bu usulün, engizisyon usulü olduğunu bildirerek bu tür yargılamalara karşı çıkmaktadır.

Dersim jenosidini gerçekleştiren, sömürgeci-faşist Kemalistlerin de bir yargılama usulü vardı. Sanığa iddianame vermeyen, savunma hakkı tanımayan, kararları kesin olan, hakimleri, "hakim" değil, ordu komutanı, aynı zamanda müfettiş aynı zamanda vali olan bir mahkeme. Fakat Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı, bu usulü hiç anti-demokratik

bulmamaktadır. Atatürk döneminde, hakka, hukuka, demokrasiye riayet ediliyordu, diye fetvalar vermektedir.

"... Adalette siyaset korkunç bir kavramdır. Bundan ötürü siyasi mahkemeyi veya onun bulaşığı mahkemeleri savunmak aldatmacadır. Olağandışı mahkeme 'siyasi mahkeme'ye yaklaştıkça, yozlaşır, mahkeme olma niteliğini yitirir."

diyen Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, siyasi mahkeme kurduğu her satırı ile belli olan Tunceli Kanunu'nu Atatürk döneminde, hakka, hukuka, adalete çok değer veriliyordu, vatandaşların hakları ve hukukları savunuluyordu diye selamlamaktadır.

III. ORD. PROF. DR. HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 22 Nisan 1973 tarihli **Cumhuriyet** gazetesinde, "**Milli Mücadeleci Refik Şevket**" başlığı altında bir makale yayınlamıştır. Bu makalede şöyle denmektedir.

"Ben bu ülkede 'hukuk'a tam inanmış pek az politikacı-hukukçuya rastlamışımıdır. Bunlardan biri Refik Şevket idi. O, ülkede hukuk egemenliğinin, hukuk devletinin bütün koşullarıyla işlemesi gerekliliğine inanmış, ülkücü bir hukukçu ruhu taşıyordu. Bağımsızlık savaşındaki devrimci ruh Türk ulusunun uğradığı haksızlıktan ve yurdun karşı karşıya bulunduğu yok olma tehlikesinden doğmuştu, onda. Yurt kurtulduktan sonra, İstiklal Mahkemeleri gibi olağanüstü, ya da olağan dışı yargı mercilerinin her zaman karşısına çıkmış, hatta bir süre, Meclis'ten ve politika yaşamından uzak kalmıştı.

Geçen yıl Sıkıyönetim Mahkemesi'nce kapatılmış bulunan Türk Hukuk Kurumu'nu, Ankara'da Milli Şeflik devrinde kuran, Refik Şevket İnce'dir. O kurumda, o çağın tanınmış hukukçularına, türlü hukuk konuları üzerinde konferanslar verdirirdi..." (ayrıca bk. **İnsancı Yolcular, Denemeler, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1976, s. 221-227**)

Görüldüğü gibi, Refik Şevket İnce, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu tarafından, hukuk devletinin savunucusu olarak sunulmaktadır. Ve mecliste bunun mücadelesini yaptığı ileri sürülmektedir. Refik Şevket İnce, Dördüncü, Beşinci ve Altıncı dönemlerde, CHP'nin ve Devletin Şef'i tarafından TBMM'ne mebus tayin edilmiştir. Yani 1931-1943 yılları arasında mebustur. Yaşanan hayat, olgular, gerçek somutlar karşısında, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun bu gerçek durumu anlatmaktan çok uzak olduğu hemen görülmektedir. Zira, Refik Şevket İnce, mebusluğu boyunca, CHP'nin ve Devletin Şef'ine "tapınmadan" başka hiçbir şey yapmamıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ile ilgili çalışmada bu tapınmanın bir örneğini vermiştik (bk. I. Bölüm dipnotu 166 ve ilgili kısım). CHP'ye karşı DP muhalefeti geliştiği zamanlarda ise bu partiye geçmiştir. Mecburi İskân Kanunu, Tunceli Kanunu ve uygulamaları ortadayken, Kürdistan üzerinde bunca vahşet sürdürülürken, adı geçen mebusun, "hukuk dışı tutum ve davranışlara karşı mücadele ediyordu" diye anlatılması, olgulardan ne derece kopuk bir bilgi üretildiğinin çok somut bir delilidir. Olgulardan bu derece kopuk bir bilgi de elbette bilimsel olamaz. Zira bu kanunlara ve uygulamalarına karşı TBMM'nde tek bir muhalefet yoktur. Zaten TBMM üyelerinin tamamı, CHP'nin ve aynı zamanda devletin Şef'i tarafından tayin edilmektedir. Kendi adamlarıdır. Türk Hukuk Kurumu'nun kurucusu olması da bu kişiye demokratik vasfı vermez. Daha önceki kısımlardan da iyice ortaya çıkmaktadır ki, siyasal iktidarların sürdürdüğü bütün katliamlar, jenosid (soy kırımı) eylemleri, Türk hukukçuları tarafından alkışlanmıştır. 1943'te Türk Hukuk Kurumu kurulduğu zaman, gerek Mecburi İskân Kanunu, gerek Tunceli Kanunu yürürlükteydi. Aynı yıl "Otuzüç Kurşun" olayı da cereyan etmişti.

Bu durumda, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun, geçmişisi son derece yanlış bir biçimde aksettirmesi elbette normal bir durum sayılamaz ve eleştirilmelidir. Fakat Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun, bilimsel şekilde, yani bilim yöntemi gereğince düşünmediği sürece, geçmiş hakkında gerçeğe yakın, doğruya yakın belirlemelerde bulunması da olanaksızdır. Bilimsel düşüncenin temel koşulu da olgulardan hareket etmektir. Olguları birbiriyle bü-

tünlükleri içinde ele almaktır. Olguları öteki olgulardan etkilenmeleri ve onları etkilemeleri süreci ve ilişkileri içinde ele almaktır. Olguları bütün çeşitlilikleriyle, iç ve dış dinamikleriyle ve bağlantılarıyla ele almaktır. Resmi ideolojisi istemiyor, engelliyor, diye bazı olguların bilinçli bir şekilde göz ardı edilmeleri, bilim yöntemi ile hiç bağdaşmaz. Düşüncenin, bilimin gelişmesine karşı engel koyan ve siyasal iktidardan gelen her türlü baskıya karşı boyun eğmek çağ dışı bir tutum ve davranıştır.

IV. TEMEL ÖZELLİKLERİNDEN BİRİ KÜRDİSTAN ÜZERİNDEKİ TÜRK SÖMÜRGEÇİLİĞİNİ ve ULUSLARARASI SÖMÜRGE STATÜSÜNÜ DESTEKLEMELİK ve TEŞVİK ETMEK OLAN TÜRK PROFESÖRLERİ, TÜRK YAZARLARI, FAŞİZME KARŞI ETKİLİ ve TUTARLI MÜCADELE YAPABİLİRLER Mİ?

Yukarıda çeşitli vesilelerle belirttiğimiz gibi, Türk üniversitesi, Türk profesörleri, Türk yazarları, Kürdistan üzerinde yürütülen Türk sömürgeçiliğinin ve uluslararası sömürge statüsünün en önemli araçlarıdır. Bunlar sömürgeci politikaya, Kürt ulusunun bölünüp yönetilmesine kati surette karşı çıkmıyorlar. Bu politikadan rahatsız olmuyorlar. Bilakis bu politikayı, "devrimcilik", "ilericilik" diye alkışlıyorlar.

Fakat Kürdistan ve Kürt ulusu üzerindeki düşünce ve eylemleri genel olarak böyle olan Türk aydınları, Türkiye'nin öteki sorunları karşısında, kuşkusuz, çok daha demokratik bir çizgi izlemektedirler. Örneğin Türkiye Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hasan İzzetin Dinamo gibi kişiler, genel olarak "demokrat" görünümündedirler. "Anti-emperyalist" ve anti-feodal görünümündedirler. Türkiye üzerindeki yabancı egemenliğine karşıdırlar. Toplumun demokratikleşmesi ve özgürleşmesinden yanadırlar. Faşist oldukları söylenemez. Zaman zaman faşizme karşıdırlar. Hatta bunların bir bölümünün anti-komünist oldukları bile söylenemez.

Türk aydınınının ıktı standartlı bu düşünce ve eylem yapısını, yani Kürt ulus sorununa farklı kriterle yaklaşmasını

saptadıktan sonra bu çelişmenin temel nedenlerini araştırmakta da yarar vardır. Türkiye'nin genel sorunları söz konusu olduğu zaman "anti-emperyalist" olan bu kişiler, Kürdistan konusunda neden emperyalist muhtevalı politikalara destek olmaktadır? Neden ırkçı, ilhakçı ve sömürgeci politikaların teşvikçisi, yapıcısı ve yayıcısı durumundadırlar? Demokrasiden, özgürlüklerden, ulusların eşitliğinden yana olanlar, Kürt ulusunun hak ve özgürlük taleplerine neden kulak tıkamakta, sömürgeciliği savunmaktadırlar? "Böl-yönet" politikasına karşıyız diyen bu kişiler 1923 Lozan Antlaşması ile Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun bölünüp yönetilmesini neden onaylamaktadırlar? Genel sorunlarda "anti-emperyalist" olanlar, emperyalizmin 1923'teki Kürdistan ve Kürt ulusu üzerindeki "böl yönet" politikasının neden en haremli savunucuları olmuşlardır? Özgürlük mücadelesi yaptıklarını söylemekten büyük bir haz duyan bu kişiler, neden, Kürt ulusunun köleleşmesini, onurunu yitirmesini, yok olmasını savunmaktadırlar? Faşizme karşı olduklarını söyleyenler, faşizmi besleyen temel kaynaklardan birinin de, Kürdistan ve Kürt ulusu üzerinde uygulanan sömürgeci politika olduğunu neden görmezlikten gelirler?

İki standartlı düşüncenin terhel nedenlerinden biri bilimsel düşünce yeteneğine ulaşmamaktır. Zira, doğa, insan ve toplum hakkında, farklı ölçüler kullanılarak bilimsel bilgi elde edilemez. Bilim yöntemi tektir. Ve bütün olgular karşısında aynı biçimde uygulanır. İşte, Rızgarı dergisi, 2. sayısında (21 Nisan 1976), **"Ezen Ulus Milliyetçiliğinin Irkçı, Şöven, Gerici Karakteri Üzerine"** başlıklı makalesinde, insan bilincinin bir bütün olduğunu vurgulayarak şöyle diyordu:

"... İnsanın bilinci bir bütündür. Bilgi edinme süreci bütünlük arz eder. İnsanın bilincinin bir tarafı demokratik, bir tarafı faşist olamaz. Eğer kişinin eylemlerinde, bu yönden bir çelişki söz konusu ise bilince egemen olan yön, ağır basan yön, faşist yöndür. Çünkü bilinç bir bütündür." (s. 18)

O halde, Türk aydınları, resmi ideolojiyi aynen destekledikleri, bilgilerini bu ideoloji çerçevesinde ürettikleri, bu ideolojinin yapıcılığını ve yayıcılığını yaptıkları halde düşünce

ve eylemlerine "bilmisel" ss vermişlerdir. Bu eylemlerini gizlemek için de kendileri gibi düşünmeyenleri jurnallemişlerdir.

İşte iki standartlı bu düşünce ve eylem yapısı. Türk aydınlarını, Türk demokratlarını boğan, onların düşünce ve eylemlerine egemen olan, bilmidişi anti-demokratik, ırkçı ve sömürgeci özelliklerini deşifre eden temel bir süreçtir.

Fakat bu tür kişiler, Türkiye'de, faşizme karşı mücadelede ittifak yapılabilecek kişiler olarak düşünülmektedir. Faşizme karşı etkili ve tutarlı bir mücadele ise Kürt ulusunun anti-sömürgeci ulusal-demokratik mücadelesi ile anti-faşist mücadelenin bütünleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Burada önemli bir problem ortaya çıkmaktadır. Kürtlerin devrimci ve demokrat kurumları, Kürdistan zerindeki Türk sömürgeciliğinin vazgeçilmez halkalarından olan "anti-faşist" fakat, sömürgeci, ırkçı kişi ve kurumlarla nasıl ittifak yapacaktır? İşte Türk "demokrasisi" gibi Türk "solu" ve Türk "sosyalist" hareketinin de boğulduğu, sağlıklı çözümler ko-yamadığı yerlerden biri de budur. İşte, Türk "solu" ve "sosyalist" hareketi Kemalist niteliklerinden arınmadıka, Kemalizmin ırkçı, ilhakçı ve sömürgeci niteliğini tam anlamıyla deşifre etmedikçe sağlıklı çözümler bulması, kalıcı, etkili, tutarlı, "anti-faşist" cepheler meydana getirmesi de mümkün değildir. Zira sömürgeci, ırkçı ve ilhakçı bir düşünce ve eyleme sahip olanlar, tutarlı "anti-faşist" olamazlar. Fakat tutarlı anti-sömürgeciler, en tutarlı anti-faşistlerdir.

JENOSİD KARŞISINDA KOMÜNİST ENTERNASYONAL'IN GÖRÜŞÜ

Komintern belgeleri arasında Dersim isyanı ile ilgili bir yazı yayınlanmıştır. "Yeni Bir Kürt Ayaklanması" başlığını taşıyan yazı 27 Temmuz 1937 tarihini taşımaktadır. (Rundschau, Basel 1937, Sayı 32, s. 1162) (Bk. **Komünist Enternasyonal Belgelerinde Türkiye Dizisi 2, Kürt Millî Meselesi**, Aydınlık Yayınları, İstanbul 1977, s. 82-86)

Yazıda şöyle denilmektedir:

"İki ayrı aşkın bir zamanda beri, Ankara hükümeti, Dersim bölgesindeki Kürt aşiretlerinin yeni bir gerici ayaklanmasını bastırmakla uğraşüyor. Feodal unsurlar, Kemalist parti tarafından gerçekleştirilen reformlara rağmen, bugüne kadar ülkenin bu sapa bölgesinde barınmayı başarmışlardır. Bu bölgeye, geçtiğimiz yıl, **Tuncell** adı verilmişti. Dersim'in hakim tabakaları, yürürlükteki yasalara rağmen yasa dışı ayrıcalıklarını koruyabilmişlerdir."

Görüldüğü gibi, yazar Rasım Davaz, katliam ve jenosid karşısındaki ulusal direnmeyi "gerici bir ayaklanma" olarak nitelendiriyor. Yazar kendisine "komünist" demesine rağmen, aslında, Kemalisttir. Ve Kemalistler gibi, Kürt ulusunun "ilerici reformlara" karşı direndiğini yazmaktadır.

Kemalistlerin temel politikaları "sınıfsız, imtiyazsız kay-

naşmış millet" sloganı etrafında yürütülmüştür. Bu politika gereği işçilerin sendikalaşmaları yasaklanmıştır. "Türk devletinde, sınıf yoktur, imtiyaz yoktur, patron da, işçi de, devletin eşit gözetimi, müsamahası, şefkatı altındadır. Fabrikatörle işçi arasında, köylü ile yüksek dereceli bürokrat arasında, köy sahipleri ile topraksız köylü arasında fark yoktur" diyerek toplumun, sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle olduğunu ileri sürmektedir. Böylece fabrikatörlerin, patronların, toprak sahiplerinin, iri kıym bürokratların yanında yer alarak, işçilerin ve öteki emekçi sınıf ve tabakaların sömürülmesini sağlamıştır. Kemalizm bir kere bu noktada, gerici bir düşünce ve eylemdir. İşçi sınıfına karşı sürdürülen bu politika faşist bir politikadır. İkinci olarak Kürt ulusuna karşı sürdürdüğü politika sömürgeci ve ırkçıdır. 1923'lerde, İngiliz ve Fransız emperyalizmi ile yoğun, ideolojik, politik, ekonomik ve askeri işbirliği yaparak Kürdistan'ı parçalamış, Kürt ulusunun bölünüp yönetilmesini sağlamıştır. Kürt ulusunu yok etmek için yine emperyalist ve sömürgeci devletlerle işbirliği yaparak, 1925 yılından itibaren Kürdistan'da "medenileştirme" ve "uygarlaştırma" adı altında katliamlar düzenlemiştir. Vurgunları, soygunları, kitleler halinde sürgünleri, katliamları, jenosit eylemlerini, "reform" diye ileri sürmüştür. İşte, "Komünist" yazar Rasim Davaz, bütün bunları gözden uzak tutarak, Kemalizmin "ilericiliğinden" söz etmektedir. Emperyalizm ve sömürgeciliğe karşı çıkan Kürtleri suçlamaktadır.

"Halk Partisi (Kemalistler), iç pazarın genişletilmesini isteyen milli burjuvazinin baskısıyla, geçen yıl cumhuriyetçi devletin bütün ağırlığını ortaya koyarak bu çağdışı duruma bir son vermeye karar verdi. Özel bir yasa çıkartarak, ölüm cezalarını onaylatmak da dahil olmak üzere, **geniş olağanüstü yetkilerle donatılmış askeri bir yönetimi, bu kendi başına buyruk vilayette**, Büyük Millet Meclisi'nin yerine iş başına getirtti. Amacı, göçebeliğe son verme ve aşiret reisleriyle (şeyhler, beyler, ağalar ve seyitler) onların kiralık adamlarını Batı Anadolu'nun modernleşmiş vilayetlerine sürme hedefini güden bir reform planını **zorla uygulamaktı.**"

Yazar Rasim Davaz'ın, Tunceli Kanunu'nun bütün hükümlerinden haberdar olduğu açıkça görülmektedir. Bunları eleştireceği, böylesine zorbalıklara karşı çıkacağı yerde, bunlara alkış tutması, Kürt ulusunun bütün uluslar gibi, kendi kaderini tayin hakkını savunacağı yerde, O'nun köleliğini sağlamak isteyen eylemlere alkış tutması, Komünizm adına, Komünist Enternasyonal adına utanç verici bir davranıştır. Millî burjuvazinin pazarını genişletmek için feodalleri ortadan kaldıracığı söyleniyor. Bu ancak, etnik bakımdan aynılık gösteren bir ülke için söz konusu olduğunda örneğin Çorum'daki veya Yozgat'taki feodallerle mücadele edilmesi söz konusu olduğunda "ilerici" bir eylemden söz edilebilir. Ama Türk burjuvazisi, pazarını genişletmek için, Kürdistan'ı işgal altına alıyor, ilhak ediyor ve Kürt ulusunu boyunduruk altında tutuyorsa, bu tam anlamıyla bir sömürgeci eylemdir. Türk millî burjuvazisinin pazarını genişletmek için Suriye, Irak, Arabistan, Bulgaristan veya Yunanistan'ı işgal etmesiyle, Kürdistan'ı işgal etmesi arasında bir fark var mıdır?

"Basında çıkan haberlere ve Başbakan İnönü'nün Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmaya göre, başlangıçta, yani Nisan ayında, nüfusu en az yüzbini bulan halkın aşağı yukarı, 25-30 bin kadarı, hükümetin aldığı bu tedbirlere karşı isyan etmiştir. Ancak isyancıların büyük bir kısmı, gelen baskılar karşısında geriledi ve askeri yönetime teslim olmayı tercih etti. Bugün hükümetin askeri kuvvetlerine karşı koyanların sayısının, ancak, onbin civarında olduğu sanılmaktadır."

Yazar, olaylara, aynı Kemalistler gibi bakıyor. Onların söylediklerinden farklı bir şey söylemiyor. Fakat işgal, ilhak ve sömürgeciliğe alkış tutan tavrına rağmen kendisine "komünist" diyor. "İlerici", "devrimci" diyor.

"Bugün Kemalist hükümetin enerjik reformları yüzünden kendi iktidarlarını tehdit altında hisseden feodal unsurların ümitsiz bir direnişi ile karşı karşıyayız. Kemalist hükümet, Büyük Millet Meclisi'nde şu tedbir kararlarını almayı başarmıştır:

1. Aşiretler, bundan böyle tüzel kişiliğe sahip olmayacaktır. Bu karara aykırı tüm kararların, belgelerin ve hükümlerin hiçbir geçerliliği yoktur.

2. Aşiret reisinin, beyin ya da şeyhin tüm yetkilerine son verilmiştir.

3. Aşirete ait olan ve aşiret reisleriyle, beylerin ve ağaların, aşiret adına, kendi mülkiyetlerinde bulundukları bütün taşınmaz mallar, -mülkiyetleri hangi resmi belgeye, karara ya da geleneğe dayanırsa dayansın- devletin mülkiyetine devredilecektir."

Anlaşıldığı üzere, direnişin ulusal kökenleri tamamen gözardı edilerek, Dersim'de ordunun kullanılması, feodalizmin tasfiyesinin bir gereği olarak sunulmaktadır. Halbuki, 1925'ten bu yana, bu gerekçe, kanunlarda, (sürgün kanunları) kararnamelelerde sık sık kullanıldığı halde hiçbir zaman dikkate alınmamıştır. Katliamlar Kürt ulusunun bütününe karşı yürütülmüştür. **Kürtlerin Mecburi İskânı** adlı çalışmadan da hatırlanacağı üzere, sürgünler, zengin fakir gözetilmeden, ulusallık iddia eden veya iddia edebilecek potansiyele sahip olan herkese karşı uygulanmıştır. Fakat sürgünleri gerçekleştiren, onlara meşruluk veren kanunların gerekçelerinde ise "aşiretlerle, feodalizmle mücadele" diye yazılmıştır. Halbuki feodalizmle mücadele ülke çapında yürütülmesi gereken bir mücadeledir. Kürdistan'da ağaların, beylerin topraklarını, zenginliklerini gasp eden Kemalistlerin, Batı'daki Türk ağaların ve beylerin, her türlü imtiyazlarını korumaları, teşvik etmeleri, onları kapitalistleştirmek için her türlü tedbiri almaları üzerinde durulması gereken önemli bir olaydır. Kürdistan'da ise feodal ilişkileri kapitalistleştirmeye çalışmak değil, Kürt unsurunu, bu arada, Kürt ulusal taleplerini ileri sürebilecek egemen sınıfı yok etmek söz konusudur. Kürdistan'da feodal ilişkilerin kapitalistleşmeye başlaması, Kürt egemen sınıflarının, Kürtlüklerini reddederek, ajanlaşmaları, köleleşmeleri sürecinden sonra başlamıştır.

"Kitleleri kendi peşlerinden sürükleyebilmek için feodal unsurlar hükümetin silahlı kuvvetlerinin zayıf olduğu lafını yaydılar. Yayıdıkları söylentiye göre, hükümet, ayaklanmayı bastırmak için silahlı birliklerini göndermeye cüret ettiği takdirde İngilizler Fransızlar Türkiye'ye hemen savaş açacaklardı. Ayrıca Arapların

da isyancılardan yana olduğu şeklinde haberler çıkar-
dılar.”

Komünist Enternasyonal ve yazarı Rasim Davaz olayları çarpıtmakta büyük bir maharet sahibi. Bir kere Dersim direnişinin gerek öncesinde, gerekse direniş sırasında, İngilizler veya Fransızlarla ilişkiler kurulduğuna dair en ufak bir belirti, bir belge yok. Tunceli Kanunu'nun 1935'te çıkarılıp yürürlüğe konulduğunu, direnişin ise 1937'de başladığını bir kere daha hatırlatmakta yarar vardır. Açıkça görülmektedir ki, olaylar sömürgeci zulme ve katliamcılığa karşı bir direniş olarak gelişmektedir.

Velevki, işaret edildiği üzere bir ilişki olsa bile, komünist bir yazar, Marksist bir kişi böyle mi düşünür? Kürdistan, 1923 Lozan Konferansı'nda parçalandığına ve Kürt ulusuna karşı böl-yönet politikası uygulandığına göre, olgular, yaşanan hayat bunu açık seçik ortaya koyduğuna göre, Marksist bir kişinin böylesine seçici ve belirleyici bir olgudan hareket etmesi gerekmez mi? Kürdistan'ın İngiliz emperyalizmi, Fransız emperyalizmi, Kemalistler ve Şehinşah Rıza Şah yönetimi tarafından bölünüp parçalanması gözden uzak tutulabilir mi? Böylesine temel ve kendinden sonraki olayları belirleyici bir olgu görmemezlikten gelinebilir mi? O halde, Kürdistan'ı parçalayan ve Kürt ulusuna karşı böl-yönet politikası uygulayan bu emperyalist ve sömürgeci devletlerin, müşterek sömürgelerini daha iyi denetleyebilmek için yoğun politik, ideolojik ve askeri eylemler yürütmeleri kaçınılmazdır. Dolayısıyla herhangi bir Kürt direnişinde Kürt ulusal ve demokratik talepleri karşısında müşterek vaziyet almaları nesnel bir zarurettir. Bu tür hareketleri desteklemek, teşvik etmek şöyle dursun, bilakis boğulması taraftarındırlar ve eylemleri hep bu yönde olmuştur. Zira Kürt direnişi müşterek sömürgecinin yani Kürdistan'ın hangi köşesinde olursa olsun, bütûn Kürdistan'ı ve Kürt ulusunu etkileme gücüne sahip olduğu büyük bir gerçektir. Nitekim Rasim Davas'ın bu yazısının yayınlanmasından 20 gün kadar önce, 8 Temmuz 1937'de Sadabad Paktı imzalanmıştır. Sadabad Paktı'nın temel amacı, Kürdistan'ı müşterek sömürge olarak kullanan emperyalist ve sömürgeci devletler arasındaki işbirliğini sağlamaktır. Kürt ulusal kurtuluş hareketlerinin boğulmasında

birbirlerine yardımcı olmaktır. Rasim Davas'ın bütün bunları gözardı ederek, Kemalistlerin ağız ile konuşması, bilimsellikten ne kadar kopuk olduğunu açıkça göstermektedir.

"Feodal unsurlar kamuoyunu bu şekilde hazırladıktan sonra, birçok aşiret kendi arasında ittifak yaptı ve Genel Müfettişe yazılı bir açıklama göndererek, idari makamlarla anlaşma temeli olmak üzere utanmazca şartlar ileri sürdü. İstedikleri şey, hükümeti, feodal yöneticilerin zorbalığa dayanan keyfi rejimlerini tasfiye yolunda aldığı tüm tedbirlerden vazgeçmeye zorlamaktı."

Görüldüğü gibi, Rasim Davas, Kürtlerin sömürgeci-faşist devlete karşı ileri sürdüğü talepleri, feodal ilişkilerin sürdürülmesi için gösterilen çabalar olarak nitelendirmektedir. Feodal zorbalığa karşı çıktığını vurgulayan yazar, sömürgeci devletin her türlü zorbalığına alkış tutmaktadır. Hatta, bunlara "ilericilik", "demokratlık" demekten bile çekinmemektedir. Sömürgeci-faşist Kemalistlerin Kürt aşiretlerini bölmek, birbirlerine kışkırtmak için tezgahladığı oyunları görmemezlikten gelen yazar, aşiret reislerinin "söylenti" yaydığını iddia etmektedir. Halbuki Rehber olayında görüldüğü gibi, Rehber'in asilerin safında çarpışmaya başladığı şeklindeki propagandayı bizzat sömürgeci devlet yapıyordu. Bütün kitle haberleşme araçlarını, ulaştırma araçlarını kontrol eden sömürgeci devlet, Kürtler adına istediği propagandayı ve kışkırtmaları yürürlüğe koyabiliyordu.

"Şu anda askeri harekât bütün hızıyla devam etmektedir. Çok sayıda uçak filosu bu harekâta katılıyor. Mücadelenin nasıl sonuçlanacağı şimdiden bellidir."

denerek Jenoside bir kere daha alkış tutulmaktadır.

"Kürt bölgelerini gezmiş olan Türk gazetecisi Naşit Hakkı, Haber gazetesinde meseleyi şöyle koyuyor: Bugün onbinlerce vatandaşımız, sayıları birkaç yüzü geçmeyen reislerin, seyitlerin ve bunların akrabalarının kuşaktan kuşağa, elden ele geçen oyuncağı olma bahtsızlığına uğramış durumdadır. Bu vatandaşlara uygarca yaşamının, onlara şimdiki yaşayışlarından ta-

mamen farklı bir şey olduğunu anlatabilmek için her şeyden önce onları, **bu bir avuç eşkiyanın kölesi** olma durumlarından ve egemenliğinden kurtarmak ve bu vatandaşlara özgür olma hakkını ve hayatlarını kazanma hakkını vermek gerekir."

Rasım Davas, sömürgeci-faşist Kemalistlerin, Kürdistan'da kullandıkları önemli ajanları olan Naşit Hakkı'nın beyanlarına aynen katılmakta fakat, O'nun bu sözlerinin ne gibi eylemleri gizlediğini hiç araştırmak gereğini duymamaktadır. Ağalarla, beylerle mücadele ediyoruz, denildiği halde, bölgenin uçaklarla bombalanmasına alkış tutulmaktadır. Kürt ulusunu köleleştirmenin, sömürge bir ulus haline getirme eyleminin adı, "halkı bir avuç eşkiya"dan kurtarmadır. Kürt ulusunu tam anlamıyla boyunduruk altına almanın adı, "halkı özgürlüğe kavuşturmak"tır.

Marksist bir kişi, olayları gizleyebilecek, bütün ideolojik engelleri ortadan kaldırarak gerçeği ortaya koymak zorundadır. Halbuki, burada, Rasım Davas, böyle bir incelemeye hiç gerek duymadan, sömürgeci-faşist Kemalistlerin her söylediğini "doğru" kabul etmektedir. Kaldı ki, Naşit Hakkı, ajan özelliklerinden dolayı, aynı zamanda CHP Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal tarafından TBMM'ne mebus tayin edilmektedir. Kendisi, Kürdistan'da dolaşma iznini alabilmiş birkaç gazetecinin başında gelmektedir. Bilindiği gibi sömürgeci devletler, olayları, kendi resmi devlet ideolojileri açısından yorumlayamayacaklarına inandıkları kişilere, sömürgelerinde gezme ve araştırma yapma izni vermezler. (bk. İl. Bölüm dipnotu 60)

Bu yazının yazarı Rasım Davas'ın, Tükiye Komünist Partisi'nin bugünkü başkanı İsmail Bilen olduğu bilinmektedir. (**Komünist Enternasyonal Belgelerinde Türkiye Dızısı 2 Kürt Millî Meselesi**, s. 12; **Ürün**, sayı 36, Haziran 1977, s. 21) (Sözü edilen yazının bir eleştirisi için bk. S. Dicleli, **Ulusal Sorun ve TKP, Özgürlük Yolu**, Sayı 29, Ekim 1977, s. 20-27.)

İsmail Bilen düşünce ve eylemlerinden dolayı yurt dışında yaşamak zorunda olan bir kişidir. Tek Parti döneminde, Kemalistler, işçi sınıfına ve sosyalistlere karşı amansız düşmanlık politikası yürütmüşlerdir. İşçi sınıfının gelişimine

karşı ağır baskılar koymakta, sosyalistlere göz açtırmamaktadırlar. Türkiye'nin dışında yaşamak zorunda bırakılan Rasim Davas, bu durumların çok iyi farkındadır. Fakat bütün bunlar, O'nun Kemalist rejime ve Kemalistlere dalkavukluk etmesine engel değildir. Yukarıdaki yazı Marksist terminolojiyi kullanarak, bu terminolojiyi kendisine siper yaparak, emperyalizmin, sömürgeciliğin ve faşizmin propagandasını yapmaktadır. Fakat Marksist terminolojinin kullanılması, bu çirkinliğin gizlenmesine kati surette engel olmamaktadır. Bu olay, Türkiye'deki komünist hareketin geçmişi hakkında da bazı ipuçları vermektedir. Kemalizme teslim olmuş, onun her türlü ve sömürgeci eylemini onaylamış, Kürt ulusunun da kendi kaderini tayin etme hakkı, devlet kurma hakkı olduğunu hiçbir zaman düşünmemiş bir komünist hareketin gelişmemesi gayet doğaldır. Bu yazı özel olarak da Türkiye Komünist Partisi'nin ne kadar çürük bir temele oturduğunu, halk kitlelerinden neden destek bulamadığını açıkça göstermektedir. Kitlelerden bu kadar kopuk, Kemalist sömürgeciliğin dalkavuğu bir kuruluşun güdük kalması da doğaldır. Böylesine güdük bir kuruluş, bu kuruluşun başındaki kişiler, kendilerini, ancak, "İki Büyük Yıldönümü" kutlayarak tatmin edebilirler ¹

Bu yazının, Rasim Davas imzası ile yayınlansa da, Komünist Enternasyonalı de bağlayacağı şüphesizdir. Komünist Enternasyonal'in genel olarak Kürt sorununa, Kürdistan'ın parçalanmasına, Kürt ulusunun bölünüp yönetilmesine karşı tutumunu, Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi 1915-1925 isimli araştırmada etraflı olarak ele alacağız. Fakat, burada, kısaca, şunu belirtmekte yarar vardır. Sömürgeci Türk Devleti'nin Kürdistan üzerinde yürüttüğü katliamlara, Türk "komünistleri" de ortaktır. Çünkü bunlar, sömürgeci-faşist devletin hiçbir eylemini eleştirmemişler, bunlara karşı çıkmamışlar, mücade-

-
1. **Ürün** dergisi 41. sayısında, (Kasım 1977) TKP Merkez Kurulu Genel Sekreteri İ. Bilen'in resimlerini de yayınlayarak, İki Büyük Yıldönümü, başlığı altında, iki olayı kutlamıştır. Bunlardan biri, 1917 devriminin 60. yıldönümüdür. Öteki ise İsmail Bilen'in doğumunun 75. yılıdır. (s. 3-9) İsmail Bilen'in doğumunun 1917 devrimi ile eşit değerde bir olay olduğu anlatılmak istenmektedir.

le etmemişlerdir. Bilakis, Kürdistan ve Kürt ulusu üzerinde yürütülen her türlü eylemi alkışlarla karşılamışlardır. Komünist Enternasyonal'e ırkçılığa, ilhakçılığa ve sömürgeciliğe karşı mücadele veren, kendi kaderini tayin için çırpınan, Kürt ulusunun aleyhinde raporlar vermişlerdir. Raporlarının her satırında Kürt ulus hareketlerini kötülemişler, küçümsemişlerdir. Fakat, ırkçı, işgalci ve sömürgeci Kemalistlere övgüler düzen, onların eylemini "ilerici", "devrimci" diye nitelleyen raporlar yazmışlardır.

Böylesine ırkçı, sömürgeci ve dalkavuk kişilere, "komünist" gözü eli bakan ve Kürt ulus hareketleri hakkında bilimsel bilgiler üreteceği ve bu bilgilere göre davranacağı yerde, bu raporların gerektirdiği biçimde davranan, Komünist Enternasyonal'in de sorumlu olduğu şüphesizdir.

Kürtlerin anti-sömürgeci, ulusal-demokratik hareketi ile Türk işçi sınıfı hareketinin sağlam ve kalıcı bir ittifakı için, geçmişin çok iyi bilinmesi ve eleştirisi gerekmektedir. Geçmişteki olaylar yok sayılarak, görmemezlikten gelinerek sağlam ittifaklar yapmak mümkün değildir.

SONUÇ

1. Kişiler, insanı, doğayı, tarihi ve toplumsal olayları kavrayabilmek, bunlar hakkında sağlıklı bilgiler üretebilmek için, "bilim" dediğimiz düşünce yöntemini kullanırlar. Bu yöntemin temel hareket noktası olgulardır. Duyu organları ile yapılan algılara ve algılamalara dayanarak, akıl yürütme (usa vurma) yolu ile yargılar, hipotezler, teoriler elde edilir. Elde edilen hipotezler ve teoriler, olgular yolu ile denenerek, doğrulukları veya yanlışlıkları saptanır.

Demek ki bir yanda toplumsal gerçek, olgular, öte yanda bu gerçeği kavramaya, somut gerçeği ortaya çıkarmaya çalışan bilinç var. Eğer algılamada, bile bile (bilinçli olarak) bir yanılgı söz konusu ise veya algılanmış bazı olguları, gözardı etmek, görmemezlikten gelmek söz konusu ise bu tür bir algılama üzerine doğru ve bilimsel yargılar, hipotezler ve teoriler kurulamayacağı şüphesizdir. Bu süreçte söz konusu olan artık, bilimsel bilgi üretmek değil, olsa olsa bir ideolojinin gereklerine göre davranmaktır. Çünkü bilim yöntemi, olguları, bile bile (bilinçli olarak), gözden uzak tutamaz, gözardı edemez. Bunu ancak ideolojiler yapar. İdeolojilerin, özellikle yalana dayalı bir ideoloji olan Kemalizmin temel görevi ise gerçeği gizlemek, yok etmek olduğu için temel, belirleyici ve seçici olguları yok farzedebilir, gözden uzak tutabilir.

Öte yandan, falanca olgu ve ona ilişkin öteki olgular hariç olmak üzere ileri sürülen düşünceler veya çalışmalar "bilimseldir" denemez. Örneğin Türkiye'nin sosyo-ekonomik ya-

pısı konusunda, inceleme yapan bir kişi, "Kürt ulusu olgusu ve buna ilişkin öteki olgulara dokunmadım, bunun dışında yaptığım çalışmalar bilimseldir" iddiasında bulunamaz. Çünkü olgular etki-tepki ilişkileri içinde bir bütün meydana gelirir. Kürt ulus olgusu da öteki olguları etkilediği gibi onlardan etkilenebilir de. Kürt sürgünlerinin, Doğu'da, bu arada Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi veya gelişmemesi ile yakından ilgili olduğu şüphesizdir. Kürt unsurunu asimile etmek için uygulamaya konulan politikalar genel eğitim politikasını şüphesiz etkiler. Yine bunun gibi, Kürt ulus sorunu konusunda, sorundan muzdarip öteki devletlere yapılması gerekli işbirliğinin dış politikayı etkilemediği söylenemez. Kan davaları denen olgunun, sömürgeci devlet politikaları ile yakından ilgili olduğu açıktır. O halde, bilimsel çalışma yapan herhangi bir kişi veya kuruluşun, herhangi bir olguyu veya olgusal ilişkileri, keyfi olarak gözden uzak tutmak, görmemezlikten gelmek yetkisi yoktur. Bilimsel düşüncenin böyle bir yetkisi ve davranışı olamaz. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu tür davranışların sahibi ancak ideolojiler olabilir. Bu davranış onlar için aynı zamanda bir görevdir. Çünkü ideolojilerin temel görevi önceden saptanmış bir davranışı veya düşüncüyü doğrulamak veya o düşünceye göre davranışta bulunmaktır. Bilimde ise yeni yeni bilgiler üretmek söz konusudur.

Halbuki, bu araştırmadaki veriler de göstermektedir ki, Türk üniversitesi, Türk profesörleri, Kürt ulus olgusunu gözden uzak tutmak, görmemezlikten gelmek için büyük bir başarı göstermiştir. Dolayısıyla, yaptığı "bilimsel çalışma" adı altında, yalana dayalı resmi devlet ideolojisini doğrulama ve yayma girişiminden başka bir şey değildir. Bu bakımdan Tunceli Kanunu ve uygulamaları ile bunların bilim çevreleri tarafından algılanma biçimi üzerinde de dikkatle durmak gerekir. Bu olgulardan kopuk olmanın, yalana dayalı resmi ideolojisine taviz vermenin "bilimcileri", "üniversiteyi" ne kadar zor, ne kadar bilimsiz bir duruma düşürdüğü açıkça görülmektedir.

Bu neden böyle olmaktadır? Yani sömürge yönetimi ile üniversite profesörleri neden sıkı bir bütünleşme içine girmektedir? Sömürgeci devletin politikasını sürdürebilmesi,

uygulanabilmesi için yalanlara ihtiyacı pek çoktur. Bu yalanların üniversite tarafından, profesörler veya uzun ünvanlılar tarafından yazılması, savunulması ve propaganda edilmesi ise sömürgeci devletin işini çok kolaylaştırmaktadır. Bu bakımdan Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Barolar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Faruk Erem gibi kişilere (benzerleri için bk. **Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu**, s. 14-66) Türk sömürge yönetimin ihtiyacı pek çoktur.

Bilimsel düşünceden tamamen uzaklaşmış, beyinleri yalana dayalı resmi ideoloji tarafından kötürümleştirilmiş bu tür üniversite profesörlerinin de sömürgeci devlete olan ihtiyaçları pek büyüktür. Her 23 Nisan'da, her 19 Mayıs'ta, her 29 Ekim'de, her 10 Kasım'da veya bunlara benzer günlerde, yıllardan beri tekrarladıkları düşüncelerini, kitle haberleşme araçlarında, yazılı veya sözlü basında, ancak bu yollarla duyurabilmektedir. "Türk Kurtuluş Savaşı emperyalizme karşı ilk kurtuluş savaşı idi", "Atatürk şarkın köle uluslarına ışık tutmuştur", "Türk Kurtuluş Savaşı anti-emperyalist idi" vs. gibi görüşleri her yıl sözü edilen günlerde gazetelerde, ekranlarda tekrarlayıp durmaktadırlar.

Bu tür üniversite profesörlerine, "anti-emperyalist bir savaşa katılanlar, o savaşın sonunda, emperyalistlerle işbirliği yapıp Kürdistan'ı neden paylaşmışlardır? Kürt ulusuna karşı neden böl-yönet politikasının uygulanmasına katılmışlardır" veya "Şarkın, köle, esir uluslarına ışık tuttuklarını iddia edenler, Kürt ulusunun ulusal ve demokratik haklarını neden çiğnemişlerdir" vs. gibi sorular sorulduğu zaman korkakça susmaktadırlar. Veya bu tür soruları duymamazlıktan, görmemezlikten gelip yalana dayalı resmi ideolojiye uygun propagandalarını sürdürmektedirler. Veya ihbar yazıları yazmaktadırlar. Bilimsel düşünceden tamamen kopmuş olan, yalana dayalı resmi ideolojiyi sarsılmaz ve tartışılmaz bilimsel bilgi diye sunan bu tür uzun ünvanlı profesörler, "halklar" konusunda yazı yazdıkları zaman polislikten başka hiçbir şey yapamazlar. Polis edasıyla "bilimsel" yazılar yazarlar. "Halklar yoktur ve olmayacaktır" gibi.

Burada ilginç olan durum, bilimden tamamen kopuk bu bilgilerin 50 yıla yakın bir zamandan beri nasıl üretilmiş ol-

duğudur? Tamamen yalana dayalı resmi ideolojinin propagandası olan bilgilerin, nasıl bilimsel bilgi diye sunulmuş ve kabul ettirilebilmiş olduğudur. Kendisini, nasıl “devrimci” diye sunabilmiş olduğudur.

Unutmamak gerekir ki, resmi ideoloji egemen ideolojidir. Egemen sınıfın ideolojisidir. Toplumun bütün kesimlerine kabul ettirilmiştir. Ve bütün kesimleri denetleme gücüne sahiptir. Bürokraside yükselmek isteyenler ise resmi ideolojinin istediği köleliğe kayıtsız şartsız boyun eğmek zorundadırlar. “Özerk Üniversite” bu sürecin dışında değildir.

2. Tunceli Kanunu. Tek Parti döneminde, anayasanın, hukukun nasıl uygulandığını bütün açıklığıyla ortaya koyan önemli bir siyasal belgedir. Türk üniversitesi ve profesörleri, Tek Parti dönemini değerlendirirlerken bu kanunu ve uygulamasını gözardı etmek, görmemezlikten gelmek için, büyük bir gayretin içine girmişlerdir. Halbuki sadece bu kanun ve uygulanması bile, Türk Tek Parti sistemi hakkında açık hükümler verilmesine yetmektedir. Böylesine temel bir olgu dikkaten uzak tutularak bilimsel bilgi üretilemez. Zira bu olgu, “Türk Tek Parti sistemi demokratik idi, çok partili sistene geçiş için düşünülmüştü, hukuka, anayasaya her zaman riayet ediliyordu” gibi yargıları temelinden çürütmektedir. Bu olgu aynı zamanda, Türk Devleti'nin, Kürdistan politikasını gayet açık bir biçimde açıklığa kavuşturmaktadır.

Bütün bu özellikleriyle Tunceli Kanunu, Türk sömürgeciliğini belirleyen ve açıklayan temel olgulardan biridir.

3. İki standartlı düşünen Türk aydını, profesörü ve düşünür tipi bu araştırmada da bütün açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Türk ulusunun ulusal hakları, Kıbrıs Türklerinin hakları vs. söz konusu olduğu zaman son derece hassas olan bu kesimler, Kürt ulus olgusu konusunda, kendi militarist sömürgeci burjuvazileri ile yoğun bir ittifaka girmektedirler. Kürt ulusunun anti sömürgeci, devrimci ve demokratik mücadelesini engellemek için kendi burjuvazileri ile kurdukları bu ilişkileri geliştirmek için her türlü yolu denemektedirler. Bu çirkinliklerini maskeleyerek için de “devrimci-demokratik” laflar etmeye ve “sosyalist sloganlar” kullanmaya özellikle dikkat göstermektedirler.

4. Kürdistan, 1927-1948 yılları arasında Hükümet karnameleriyle idare edilmiştir. Genel Müfettiş olarak tayin edilen Genel Valiye sınırsız yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler, kuşkusuz idari yargının denetimine tabi değil. Genel Müfettişlerin yani Genel Valilerin adli organlar üzerinde, hakimler üzerinde denetleme ve yaptırım yetkilerinin olması, kendilerine ne kadar sınırsız yetkilerin verildiğini açıkça göstermektedir.

Genel Müfettişlik, yani Genel Valilik kurumu, yetki ve görev bakımından valilik kurumundan çok daha yukarıda duran bir kurumdur. Bu sistemde valilerin yetki ve görevleri geniş ölçüde sınırlandırılmış, Genel Valilerin emrinde bir memur durumuna düşürülmüşlerdir. Bu sistemi Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan "Eyalet" sistemiyle, yani büyük ölçekli idari birimlerle de karıştırmamak gerekir. Genel Müfettişlik sistemi, belirli bir bölgede, belirli bir amacı gerçekleştirmek için uygulanmıştır. Bu, Kürdistan'ı en küçük hücrelerine varıncaya kadar işgal ilhak ve sömürgeleştirme amaçlarıyla ve eylemleriyle ilgilidir. Nitekim bu uygulama 1948'de yürürlükten kaldırıldığı zaman, Kürdistan'da işgal, siyasal ve ekonomik ilhak ve sömürgeleştirme eylemleri tamamlanmıştır. Kürdistan'da ulusallık iddia eden ve taleplerde bulunan bütün güçler, çeşitli devlet olanakları seferber edilerek zayıflatılmış, yurt dışına kaçmaları sağlanmış ve yok edilmiştir. Böylece sömürgeci devletin, ezen ulusun ajanı haline gelmiş, köleleşmiş, sömürgeci ve ezen ulus burjuvazisi ile ancak bu nitelikleriyle ilişki kurabilen, Kürt halk yığınları üzerinde çok daha baskıcı bir yerel egemen sınıf oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu sınıf artık "Kürt" değildir. Kürtlüğünü reddeden, Türkçülük propagandası yapan, ajan bir sınıftır. Temel görevi Kürt ulusal hareketini engellemek, kırmaktır. Kürt ulusuna karşı böylesine ihanet içinde olan, ajanlaşmış bir sınıfa kuşkusuz "Kürt burjuvazisi" denemez.

Ulusallık iddialarından dolayı sömürgeci devletle çelişen, yıpranmalarına ve zayıflamalarına rağmen Kürt kalabilen ve bu niteliklerini savunan kişilerin ve ailelerin varolduğu da kuşkusuzdur. Fakat bunların "Kürt burjuvazisi" olabilmeleri, ancak, planlı, programlı bir şekilde ulusal talepler ileri sürmelerine bağlıdır.

Yukanda Kürdistan'ın Genel Müfettişlik (Genel Valilik) aracılığıyla ve hükümet kararnameleriyle yönetildiğini belirtmiştik. Bu hükümet kararnamesi değil, yasama tasarrufu yani yasa olan "Tunceli Kanunu"nun ise kararnameye nazaran çok daha ağır hükümler getirdiğini inceleme boyunca ilgili yerlerde belirtmiştik. Bu kısaca, Kürdistan'da keyfiliğin yasa haline getirildiğinin somut bir göstergesidir. İdarenin eylemleri, idari yargının denetimi dışında kalıyorsa, yasama tasarrufu ile kararnamelerle getirilen hükümlerden çok ağır getiriliyorsa, bütün bunlar anayasa denilen temel kanun ile özünden çelişiyorsa ve özel bir amaç için, ülkenin sadece belirli bir kesiminde uygulanıyorsa, kuşkusuz keyfilikten söz edilecektir. Ülkenin başka yerlerinde de Genel Müfettişlikler kurulması, "Özel amaçlar" ile bağlantılı olduğu gibi, temelde bu amaçları gizleyici bir nitelik taşımaktadır. Zaten, uygulama, Kürdistan'da 1927'den, hatta daha öncelerden başladığı halde, öteki yerlerde 1934-1935 yıllarından itibaren başlamıştır.

Kaldı ki, inceleme boyunca görüldü ki, aslında, mahkemeye, sorguya, soruşturmaya gerek kalmadan kitle halinde katliamlar yapılmaktadır. Yoğun bir jenosid vardır. Jenosidi, gerek "Tunceli'nin İdaresi Hakkında Kanun"un yapılışından evvel, gerekse sonra bütün Kürdistan'da izlemek mümkündür. Köylerin yakılıp yıkılması, içi çoluk-çocuk, kadın-ihliyar dolu mağaraların dinamitlerle patlatılması, feryadlıgan ile dışarı fırlama olanağı bulanların makinalı tüfek ateşi ile taranmaları bu sürecin bir parçasıdır. Ekinlerin, hayvanların, Kürt emekçilerinin ürettiği bütün ürünlerin gasp edilmesi, sömürge ordusunca yağmalanması yine bu sürecin bir uzantısıdır. Böylesine bir kanunun, bu tür keyfilikleri meşru kılacağı ise kuşkusuzdur.

5. "Tunceli Kanunu" ve uygulamalarının Dersim'de ne gibi etkiler ve sonuçlar yarattığının incelenmesi de önemlidir. Bu uygulamanın en önemli amacı Kürdistan kişiliğini ve Kürt kişiliğini yok edip, jenosidden kurtulan Dersim halkını, Kürtleri, Kemalist amaçlara göre yetiştirmektir. Kitle katliamlarının, jenosidin temel amacı bu idi. Bugün, Dersim'de özellikle Alevi kesimlerde görülen Kemalist tavırlara bakacak olursak, sömürgeci devletin istediği amaçlara kısmen de

olsa ulaştığı söylenebilir. Çünkü, bugün, Dersim, Kürdistan'da Kürt ulusal gelişimine en uzak bölgelerden biridir. Böylesine bir jenoside rağmen, "Atatürkçü" olmanın, "Kemalist" olmanın temelde duran nedenleri ne olabilir?

Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi dini Hanefilik idi. Bu, İslam dünyasında en yaygın mezhepti. Hanefi, Şafi, Maliki, Hambeli olarak başlıca dört kısma ayrılan Sünni mezhepler arasında hiçbir çatışma yoktu. Örneğin, Şafi mezhebinin yaygın olduğu Kürdistan ile merkezi otorite arasında, bu mezhep farklılığından dolayı herhangi bir sürtüşme olmuyordu. Fakat resmi Sünni mezhep olan Hanefilik ile Şiilik arasında derin çelişmeler vardı. Şiilik mezhep dışı sayılıyordu. Buna karşılık, Şiilik de İran'da resmi mezhep idi. Bunlardan dolayı Osmanlı Devleti bütün egemenlik süresince Alevi toplumu üzerinde yoğun bir baskı uyguladı. Aleviler daima horlandı. Farklı muamele gördü.

Cumhuriyetle birlikte Kemalistler, kapitalizmi geliştirme sorunu ile karşı karşıya kaldılar. Bu, çok önemli bir sorundu. Bu ise Osmanlı devlet düzenine egemen olan şeriat yasalarının kaldırılıp laik esasların getirilmesini gerektiriyordu. Çünkü şeriat yasaları, özel mülkiyet, bankacılık, faiz, miras, müteşebbislik vs. konularında kısıtlamalar getiriyordu. Bu bakımdan laiklik temel bir esas olarak kabul edildi. Devletin laik bir karaktere bürünmesi, Alevi toplumu üzerinde yıllardır süregelen baskıları da ortadan kaldırdı. Hanefi mezhebine sağlanan resmi imtiyazın kaldırılması, eşitlik sağlanması çok önemli bir gelişmedir. Bunun Kemalizmin bir eylemi olduğu da kuşkusuzdur. Bu durum, Dersimlilere Kemalizmin jenosid eylemlerini unutturabilir mi? Kendi kişiliklerine, Kürt ulusunun onuruna sahip çıkılmamasını gerektirir mi? Laikleşme eyleminin sonucu olarak Alevi toplumunun üzerinden kalkın resmi baskılar, Dersimlilere, yine Kemalistler tarafından gasp edilen ulusal ve demokratik haklar için mücadele edilmesini nasıl engelleyebilir? Bunlar, Dersimlilerin ve öteki bölgelerdeki Alevilerin Kürt ulusal gelişimine uzak durmalarının yeterli bir nedeni değildir. Daha başka nedenlerinin de araştırılması gerekir. Fakat temel neden herhalde bu olamaz.

Bu tutumun önemli sonuçlarından biri Türk solunun

Dersim'e yaklaşım biçimi ile ilgilidir. Dersimlilerin, Kürt ulus sorununa uzak duran tavırlarından yararlanan bir kısım Türk sol akımları, bu Kemalist nitelikten hareket ederek, orada, örgütlenme olanağı bulmuşlardır. En çok kullanılan slogan enternasyonalizmdir. Fakat ne Dersimliler, ne de onları örgütlemeye çalışan Türk solu, ulusal bilince ulaşmamış Kürtlerin, kiminle, hangi içerikle bir enternasyonale gireceği konusu üzerinde hiç düşünmemişlerdir. Emperyalizm ve işbirlikçi yerel hükümetler tarafından parçalanmış bir Kürdistan'ın birliği için çalışmadan, Kürtler, Türklerle, öteki uluslarla. (bu ulusun emekçi sınıflarıyla) ne ölçüde bir enternasyonal oluşturabilirler?

Türk solu, Dersim'de örgütlenirken, "Bağımsız Türkiye" gibi milliyetçi bir slogandan hareket etmiştir. Fakat, onlara, milliyetçilikle, yani Kürt milliyetçiliğiyle ilgilenmenin, devrimcilikle bağdaşmayan, anti-Marksist bir tavır olduğunu empoze etmeye çalışmıştır. Marksist-Leninistlerin milliyetçi eğilim gösteremeyecekleri, milliyetçi akımlarla kesin mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu milliyetçilik ezilen ulusun milliyetçiliği olsa da. Bunun sonucu, "Bağımsız Türkiye" diye bağırانلار. "Bağımsız Kürdistan" demenin suç olduğuna inandırılmışlardır. Böylece, kendi ulusal özlerine, ulusal benliklerine ters düşen Dersimli "devrimciler" Türk milliyetçiliğinin önemli savunucuları olmuşlardır. Türk solu, Dersim'de örgütlenme olanağı ararken, sık sık, "Türklerin Kürtlerin birliği üzerinde durmaktadır. Halkların birliği, birlikte mücadelesi kuşkusuz demokratik bir özlemdir. Devrimciler bu amacı gerçekleştirmek için çalışırlar. Fakat, bundan önce, Kürtlerin kendi aralarındaki birliğin sağlanması, bileşmiş bir Kürdistan için mücadele edilmesi çok daha demokratik bir taleptir. Kürt ulusunun ve Kürdistan'ın parçalanmışlığını gizleyenlerin, bu aşamadaki birlik için mücadele etmeyenlerin daha sonraki aşamalardaki birlik konusunda başarılı olamayacakları da açıktır. Çünkü Kürt ulusu ve Kürdistan Birinci Dünya Savaşı sonunda emperyalizm tarafından parçalanmıştır. Emperyalizmin bu eylemine karşı mücadele etmeden, anti-emperyalist, demokratik mücadele yapılamaz. Emperyalizmin çizdiği sınırları değişmeyecek bir veri kabul eden mücadele anti-emperyalist olamaz. Emperyalizmin Kürdistan üzerindeki böl-yönet eylemi aynen benimsenerek ona karşı nasıl mücadele edilebilir?

Örneğin Afrika'daki bütün sömürgeler, emperyalizmin ve sömürgeciliği, 1880 yıllarında çizdiği sınırlarla bağımsız olmuşlardır. Bu bağımsızlık kuşkusuz çok önemli bir aşamadır. Fakat bu oluşumun emperyalizme karşı ağır darbeler indirdiği söylenemez. Çünkü sınırları kendi gereklerine göre zaten emperyalizm ve sömürgecilik çizmiştir. Bundan dolayı da, Afrika'da çok az ülke, silahlı mücadele sonunda bağımsızlık kazanmıştır: Cezayir, Gine Bissau, Angola, Mozambik... Geriye kalanlar, emperyalist ve sömürgeci devletlerle oluşturulan anayasal gelişmelerle bağımsızlık kazanmışlardır.

Kürdistan'ın birliği ise Ortadoğu'da emperyalizme ve sömürgeciliği vurulacak en büyük darbedir. Çünkü Kürt ulusunun ve Kürdistan'ın parçalanması, emperyalizmin ve sömürgeciliğin gereklerine göre oluşturulmuştur. Kürdistan'ın, Kürt ve Kürdistan isimlerinin dillerden ve tarihlerden silinmek üzere parçalanması emperyalizmin böl-yönet politikasının bir sonucudur. Ama, bölünen ve yönetilen Kürt ulusudur ve Kürdistan'dır.

Dersimlilerin bu tavırlarında, Kemalizm tarafından ve Türk solu tarafından oluşturulan "Alevilerin ilericiliği" anlayışının da büyük payı vardır. Kemalizmi savunmanın ilerici-lik olmadığı bir tarafa, kendi ulusal birliğine ters düşen, Marksist-Leninist terminoloji ile bu köleliği gizleyen tavrın da hiçbir ilerici yönü yoktur. Türk solu "Alevilerin ilericiliği" biçiminde geliştirilen anlayış üzerinde daha dikkatli bir şekilde durmak zorundadır. Bunun yanında, Aleviliğin (Şiilik) İran'ın resmi dini olduğu, orada da böyle bir "ilericilikten" söz edilip edilemeyeceği üzerinde de durulmalıdır. "Sağcı Hıristiyanlar, solcu Müslümanlar", "İlerici Aleviler-Gericici Sün-niler"... bunlar hep sloganlardır. Belirli ideolojileri doğrulamayı amaçlarlar. Lübnan'daki "Solcu Müslümanlar'ın, Alevi olmadığı da bir gerçektir. Halbuki bu konularda çok daha ciddi, olgulara dayalı olan araştırmaların yapılması gerekir.

Önemli bir nokta da şu: Kürdistan'da 1950'ye doğru, iş-gal, ilhak ve sömürgeleştirme iyice gerçekleştirildi. Ulusalılık iddiasında bulunabilecek, sınıf ve tabakalar yer yer zayıflatıldı, yer yer yok edildi. İşte bundan sonra asimilasyona hız verildi. Asimilasyonu gerçekleştirebilmek için, devlet her tür-

lû olanağını seferber etti. Eğitim yanında, ekonomik olanaklar, memuriyet olanakları da kullanıldı. Jenosid ile yok edilen, darağacına gönderilen dedelerin, babaların, amcaların çocukları ve yeğenleri ekonomik olanaklarla desteklendi. Bu tür kişilere sömürgeci devletin bürokrasisinde önemli görevler verildi. Böylece egemen resmi ideoloji ile bütünleşme olanakları artırıldı. 1948'lerden sonra bu oluşumu Kürdistan'ın her tarafında izlemek mümkündür. Fakat anti-sömürgeci ulusal demokratik mücadelenin güçlenmesiyle, yaygınlaşmasıyla, bu oluşuma karşı tepkiler de yoğunlaşmaktadır. 1974-1975 yıllarından sonra Kürdistan'da ve Kürtler arasında izlenebilen en önemli olgulardan biri de budur. Bu hassasiyeti Kürdistan'ın hemen hemen her tarafında izlemek mümkündür. Ulusallık iddia ettiği ve ulusal isteklerde bulunduğu için dünya tarihinin pek ender kaydettiği bir jenosidi yaşamasına rağmen, Dersimlilerin bu hassasiyeti göstermemeleri, Kemalist tavırlarını Marksist-Leninist terminoloji ile örtemeye çalışmaları, üzerinde dikkatle durulması gerekli bir konudur. Burada son olarak şunu da belirtelim: "Dersimliler" ibaresinin bütün Dersimlileri kapsamayacağı açıktır. Vurgulamaya çalıştığınız husus, "genel olarak" böyle olduğudur. Kaldı ki, 1950 yıllarından sonra da, ulusal demokratik mücadele saflarında, bazen de en ön saflarda görev sürdüren birçok Dersimli devrimci vardır. Aynı belirtme "Aleviler" ibaresi için de tekrarlanabilir.

6. Deniyor ki, "Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, emperyalist devletler Anadolu'yu parçaladılar. Türkleri yok etmek, tarih sahnesinden silmek için mücadeleye başladılar. Türk Kurtuluş Savaşı, emperyalist devletlere karşı yok olmamak, tarih sahnesinden silinmemek, haysiyetli yaşamak, öteki uluslarla eşit olmak için verilen kararlı bir mücadeledir." Bu görüş üniversite, basın, sağ ve sol akımlar ve "sosyalist" hareket, kısaca Türk düşüncesi tarafından büyük bir kabul görmüş ve desteklenmiştir. Olgulardan biri bu. Öteki ise tarih sahnesinden silinmemek, yok olmamak, haysiyetli yaşamak için emperyalist devletlerle mücadele ettiği iddia edilen Türk ulusunun (Kemalistlerin), Kürt ulusunu yok etmek, tarih sahnesinden silmek, dilini, kültürünü, kişiliğini, onurunu, kısaca namusunu gasp etmek için emperyalist

devletlerle, yoğun, ideolojik, politik ve askeri eylemlere girişmesidir. Bu iki olgu elbette dramatik bir çelişme yaratmaktadır. Fakat, Kemalizmi birinci olgu çerçevesinde benimseyen ve destekleyen Türk düşüncesi, O'nu ikinci olgu ile ilgili olarak da, aynı coşku ile kayıtsız şartsız benimsemekte ve desteklemektedir. Böylece tarih sahnesinden silinmemek için mücadele eden Türk ulusuna, Kürt ulusunu tarih sahnesinden silmek gibi bir görev verilmektedir. İki standartlı bu düşünce ve eylem Türk üniversitesinin, Türk basınının, Türk sağının, Türk "sol"u ve "sosyalist" hareketinin, Türk "demokrat"larının temel özelliğidir. Böylesine emperyalist içerikli, ırkçı ve sömürgeci bir düşünceyi sollaştırma, Marksistleştirme çabaları ise Türk "sol"u ve "sosyalist" hareketinin gelişim sürecinde çok derin tahribat yapmıştır. Tunceli Kanunu ve uygulamaları karşısında Rasim Dava'sın yazısı, bu tahribatın önemli bir belgesidir.

Fiili durum, yaşanmış hayat böyle olmasına rağmen, CHF'nın Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in yazılarına ve konuşmalarına baktığımız zaman, anti-emperyalist, anti-sömürgeci tavırlar taşıdığı da görülmektedir. Örneğin 1933'te şu sözlerin söylendiğini görürüz:

"... Doğu'dan şimdi doğacak olan güneşe bakınız! Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Doğu milletlerinin de uyanışını öyle görüyorum. Bağımsızlık ve hürriyetine kavuşacak daha çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşları, şüphesiz ki ilerlemeye ve refaha yönelmiş olarak vuku bulacaktır. Bu milletler, bütün güçlüklerle ve bütün engellere rağmen, manileri yenecekler ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır.

Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerini, milletler arsında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği alacaktır." (Mehmet Gönübol-Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası** (1919-1938), MEB İstanbul 1963, s. 139; Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, 2. bs., Ankara 1971, s. 324)

Filili duruma, yaşanmış hayata baktığımız zaman, bu sözlerin büyük bir kandırmacadan, iki yüzlülükten başka bir şey olmadığını görüyoruz. Çünkü, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in Parti ve Devlet Başkanı olduğu sömürgeci Türk yönetimi, Kürt ulusal hareketini bastırabilmek, uyanışını engelleyebilmek için devletin her türlü olanağını seferber etmektedir. Kürt ulusunu köleleştirmek ve ulusal varlığını tümüyle yok edebilmek için emperyalist devletlerle yoğun bir işbirliğine girmektedir. Bu işbirliği, ideolojik, politik, ekonomik, kültürel, askeri her alanda sürdürülmektedir. Sözü edilen 1933 yılında da bu işbirliğini daha da geliştirmek için yeni yeni ilişkiler kurulmaya çalışılmaktadır.

Demek ki herhangi bir kişinin, ideolojik ve politik yapısını belirleyen esas şey onun düşünceleri değildir. Eylemleridir. Eylemlerinin içeriğidir. Parti Başkanı ve Devlet Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in Kürt ulusuna karşı giriştiği eylemler, bu tür düşüncelerini kökünden yalanlamaktadır. İşte Atatürk'ü Koruma Kanunları bunun içindir. Bu kanunlar, Atatürk'ün resmi ideoloji açısından ele alınmasını ve bol bol övülmesini istemektedir. Olgulara ve olgusal ilişkilere dayalı eleştiriler yasaklanmaktadır. Bunun ötesinde eleştiriler, ceza tehditleri ve ceza uygulamaları ile de baskı altında tutulmaktadır. **Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi** 1915-1925 isimli araştırmada bu konu üzerinde daha etraflı bir şekilde durulacaktır.

